Bu albüm Firdevs-i Rumi'nin pek bilinmeyen bir eseri olan Davetname'sindeki resimler kullanılarak hazırlanmıştır. Tılsımlı resimlerin ardı sıra, okuyuculara bir renk olması açısından, Beyaz Arif Akbaş'ın iki şiiri ve bazı deneme yazıları eklenmiştir. Büyülü bir âlemin kapılarına doğru eşsiz bir yolculuk…

Firdevs-i Rumi: (d. 1453- muhtemelen Edincik, Bandırma - ölüm yılı bilinmiyor) Osmanlı Devleti'nde yaşamış bir şair ve çok yönlü bir yazardı. En meşhur eseri Süleymanname'dir, ayrıca Hacı Bektaş Veli'nin hayatı hakkındaki efsaneleri içeren Velayet-nâme-i Hacı Bektâş Velî'nin derleyicisidir. Firdevsi "uzun" lakabıyla (Osmanlıca فردوسی طویل - **Firdevsî-i Tavîl** ve اوزون فردوسی -

Uzun Firdevsî), "İlyas Firdevsi Çelebi" adıyla ve İranlı Firdevs'i-i Tûsî'den ayırdetmek için "**Firdevsî-i Rumi**" ve "**Firdevsî-i Osmanî**" lakaplarıyla anılırdı. Asıl adı **Şerafeddin b. Hızır** veya **Şerafeddin Musa**'dır, mahlas olarak kullandığı Firdevsî-i Rumi ile en iyi bilinir. Çoğu tarih ve edebiyat üzerine olan 40 civarında eser yazmıştır.

Beyaz Arif Akbaş: 10 Nisan 1979'da İstanbul da doğan yazar, İnönü İlköğretim Okulu ve Edirne Lisesini bitirdi. Yüksek eğitimini, Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Hukuk-Felsefe Fakültesi Sosyoloji Bölümünde tamamlayan yazar (Türkistan Yerleşkesi Kazakistan 2000-2005) bitirme tezini, Sosyolinguistik; Dilin toplumsal yönü ve fonksiyonlarına göre Kazak Türkçesindeki dil kodlarının örnek analizi olarak hazırladı. **Kayıp Ülke Hakasya** (Şiirler, 100 sayfa) **Sevgilim Sibirya** (Seyahat ve Günlük yazıları 245 sayfa) isimli iki kitabı bulunmaktadır. **Radikal, Birgün, Yenişafak, Star** vb. gazetelerde kitap eleştirileri yapmaktadır. Edirne'de iken arkadaşlarıyla birlikte Şahdamar; isimli edebiyat dergisini çıkarmıştır. Şiir kitabı için bkz: Amerika Portland Devlet Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü (Portland State Center for Turkish Studies)

ÖLÜME KURULU SAAT;
ESRAR DENEYİMLERİ
VE BAZI FRAGMANLAR...

Beyaz Arif Akbaş

ışıksız bir mağara
çaresizliğimize eşlik eder
dağlar tepeler göller
büyülü balıklar ile

yüzler ve karanlık büyüyor
duvarların tasvirleri gibi
ellerimin arasından
akıyor gözyaşlarım

buzdanım ve arzuyum
meleklerin içinde
kara güneşim benim
küçük güneşim benim

haşhaş, keder ve yalnızlık
içinde içiyorum şarap
kadar bir güzel şiir

içimde yaşıyor aşk

balmumundan ışığım yok
zamanın kuytusunda
yüzüm aynalara yapışmış
kaderin yaşlı bakışlarına

parlak ışık ve solgun ay
bir destandan arta kalan
sözsüz romansların şarkısı
siliyor üzüntüsünü sislerin

okyanusta boğulan kız
çocuğumu taşıyor ellerinde
nedensiz ölüyor bir yıldız
puslu ışığın gözlerinde

ölüme kurulmuş saatimiz
böyle bir rüyanın eşiğinde
güzelliği sanatın ölümü
hüznü içinde yaşıyor aşk

ne isterdim bilir misin
yanımda olmanı çok isterdim
matemi sevmek için
sen bana göründüğünde
zamansız mutluluk boşluğunda
kabuktandır kül ruhumuz

eskitilmiş bir resmin
yansımış görüntüsüyüm
günahlar işledikçe güzelleşen
bir tabloyumdum ben
silik bir yaşam için
ama çirkin değil

ellerimin arasından
akıyor gözyaşlarım
yaşlı tarih meleği*
konsun diye ellerime.

*Walter Benjamin, Ressam Paul Klee'nin "Angelus Novus"
(Yeni Melek) isimli tablosundan ilham alarak 'tarih meleği'

alegorisini geliştirmiştir.

Huban Sultan

Çaresiz ruhumuzun renkleri
leylak, yasemin ve bu kahverengi
gecenin sessizliği içinde ölüyor
kuruyan bir gülün yapraklarında
kalbim yine sana dönüyor.

İsteğim sensin aşkını dilerim

Ben hüznü olan bir kelebeğim
ama yine de hatırlarım
kiliseye gittiğimde, domuzları sevdiğimde
ve şarap içtiğimde bir metafor gibi
kimi hatıraların izini taşıyan gözlerini.

İsteğim sensin aşkını dilerim

Ey melek yüzlü kız,
içimde bir cennet taşıyorum.
Bir masaldır anlatılır bu,
zamanın dehrinde bir şeyh varmış,
rüyasında bıkmadan usanmadan putlara tapan
kaf dağının arkasında hubanı arayan
eski bir masaldır anlatılır bu.

İsteğim sensin aşkını dilerim

Sana ilk kelimemdir adım,
yine sana sığınacağım gülüm

yine sana tapacağım gülüm
ve sarılacağım sana yine ölüm;
Hu Ekber dağlarında Huban Sultanım

İsteğim sensin aşkını dilerim…

* Bu şiir Şeyh-i Sena için (10 Nisan 2008-Dedeağaç,) Batı Trakya’da yazılmıştır...

Modernleşme ve bizde kalabilen desenler...

Bu ters dünyayı ne zaman anlamlandırmaya çalışsam geleneğin, görenek ve alışkanlığın değişen durumunu düşünmüşümdür. Rahmetli Mümtaz Turhan, kültür değişmelerini aynı algı penceresinden zamanın bu zorlayıcı modernize akışının örüntülerini ayrı bir dikkat ve özen göstererek fotoğraflayabilmişti. Modernlik kendisini çoğu zaman geleneğe karşı olarak konumlamıştır. Gelenek bizim toprağımızın içindeki köklerdir. Bu ise kadim tarihimizle ilintilidir. Değişen dünyanın şartları ne olursa olsun, güçlü Türk Kültür Geleneği modernleşmenin aksaklıklarına karşı direnebiliyor...

İletişim, **"Modernleşme/Batıcılık"**, en doğru ifadeyle **"daha iyi ve mutlu yaşamak"** hasretinin taşıyıcısı olan **"Batılılaşmak/Modernleşmek/Çağdaşlaşmak"** kavramlarını değişik açılardan düşünsel/ideolojik bir değerlendirme çabası... Bu hasretin çeşitli ifade ya da eleştiri biçimlerini dile getiren Batı-Batılı-Batıcı; Avrupa-Avrupalılaşma-Avrupalılaştırma; asrîlik-modernleşme-modernizasyon; muasırlaşma-çağdaşlaşma vs. jenerik, terim ve kavramlara ve ardında yatan semantik/semiyotik, siyasal/ideolojik anlamlara, bunlara yol açan tutum ve davranışlara, söylemlere; bunların toplumsal hayatımızın felsefeden siyasete, sanattan eğitime kadar hayatın her alanına etkisini biraz daha iyi kavrayabilir/kavramlaştırabilir miyiz, sorusunu sorma iddiasıyla uzunca bir tarife girişmiş. Bizim böyle bir hasretimiz zaman zaman olsa da köklü geleneğimiz sayesinde elimizden koparamadıkları bizim desenlerimiz, Türk varlığının mevcudiyetini hâlâ korumaktadır… Dikkat edilirse mahrem desenler demiyorum, **"bizim desenlerimiz"** diyorum. Bizim desenlerimiz, Türkmen kızın binbir maharet ve hasletle dokuduğu motiflerden başlar, Türk bilgelerinin ifadesi olan **"Hikmetler"**e kadar uzar gider..

Modernite din, ahlak, hukuk, felsefe, tarih, ekonomi ve siyasetin eleştirisiyle başladı. Modernitenin ayırt edici özelliği, ortaya çıkışının özel işareti; eleştiridir. Bizde ise eleştiri bile bir ölçü iledir. Kusuru söylemek dahi edep gerektirir.

Modern çağı oluşturan her şey araştırma, yaratı ve eylemin metodu olarak tasarlanan eleştirinin marifetiydi. Ama yapılan eleştiri yapıcı değil, daha çok Walter Benjamin'in de belirttiği gibi mahvetmek maksadıyla yapiliyordu. Modern çağın temel fikirleri ve kavramları; ilerleme, evrim, devrim, özgürlük, demokrasi eleştiriden kaynaklanmıştı (Paz, 1994: 89).

Modern olmak, tarihsel gelenek karşısında, dışsal otoriteler karşısında bir özerklik talep etmek demektir. Bu ise bizim geleneğimize ne derece uygundur? Bu talep, insanın toplumsal olarak kendi kendisini köklerinden ayırmasını amaçlar.

"Modernitenin savunucuları olan Durkheim, Simmel ve Parsons gibi sosyologlara göre modernlik, farklılaşmanın, uzmanlaşmanın, bireyselleşmenin, karmaşıklığın, sözleşmeye dayalı ilişkilerin, bilimsel bilginin ve teknolojinin hakim olduğu bir yaşam şeklidir. Modernliğin temel parametreleri genel olarak kapitalizm, endüstriyalizm, kentlilik, demokrasi, ussallık, bürokrasi, uzmanlaşma, farklılaşma, bilimsel bilgi, teknoloji... ve ulus-devlet'tir."

Modernlik, geleneğin normalleştirici fonksiyonlarına karşı başkaldırır: Modernlik, normatif olan her şeye isyan deneyimiyle başlar. Anokranik olarak bu topluma faydalı mıdır? Bu başkaldırı, ahlakilik ve yararlılık standartlarını etkisiz hale getirmenin bir yoludur.

18. yüzyılda oluşan bilim, ahlak ve sanat alanlarının birbirlerinden ayrılması, Kant'ın öncülük ettiği modernlik projesinin esasını oluşturmaktadır.

Modernlik projesi içinde genelde bilme ve inanmanın birbirlerinden ayrılması da vardır (Kızıl çelik, 1994: 88)

Modernliğin bizde bir proje olarak başarılı olabilmesinin yolu, Türk kültürü ve irfanıyla kaynaşması ölçüsünde olacaktır. Bizi ayrıştıracak desenler yerine, bizi yekvücutta

kaynaştıracak figürlere sembollere yönelmeliyiz. Elimizde kalan şeylerin değerini bilelim. Yitirdiklerimiz Türk toplumsal hafızasında kolay oluşmadı. Türklüğün hatırasını taşıyan her desen önemlidir efendim. Korumak yaşatmayı gerekli kılar…

Hayalin derinliklerinde yolculuk

Başlarken;

Savaş pilotu Saint Expery "Küçük Prens"ini kalbi hissedebilen büyük çocuklar için yazmıştı. Hüzün ya da mutluluklarla dolu hayatımızda her zaman derinlerde bir yerdeki bu çocuğun acı çığlıklarını hangimiz duymamışızdır ki. Bundan böyle, çağın hislerini, kirlettiği ve çokça ağlattığı masum ruhumuza Küçük Prens umumi başlığı altında seslenmeye çalışacağız. Küçük Prens, serüveni boyunca uslanmaz derecede entelektüel idi. Çünkü araştırıyor, sorguluyor ve anlamlandırıyordu. İnsanlar, genel olarak yaşadığı müddetçe anlar ve yorumlarını yapar. Biz de yorumlarımızı denemeler şeklinde siz okuyuculara sunmayı arzuladık. Umarım gayretimiz gönüllerinizin beğenisini kazanır.

Bu kısa girişten sonra, bu haftaki hayalin içindeki yolculuğumuza çıkabiliriz:

Doğu yaşamında hâlâ temel olan sonsuz dönüş mitosu, bütün zamanlar boyunca Allah (c.c.) ile insan arasında süregelmiştir. Çöllerin kumlarını savurduğu kayıp bir zamanda, çorak ülkelerde hayallerini arayan insancıkları görmüşüzdür. Aslında "bugün" çoktan ölmüştür gerçeğin kristalize ettiği çorak ülkelerde… Hayallerde toz ve kül olmuştur. Bazen hayalleri aramak gerekmiş ve insanlar hayalin içinde derin yolculuklara çıkmıştır.

Biz başkalarının iç hayatına, dış dünyayı onların gözleri ile görecek kadar sokulamasak da bu hayal yolcularının hikâyelerini dinlemeyi hep sevmişizdir. Hikâyemiz tüm güzel hikâyeler gibi doğallıkla evrene yansıtılan insan arayışı üzerine söylenmiş ve dinlenmiştir.

Bir zamanlar genç bir Budist, hakikatin sırrını her şeyiyle anlatan kitabı bulmak için uzun yolculuklara çıkmıştı. Budist için üç şey önemlidir: "Buda'nın heykeli", "Buda'nın hatıraları" ve Buda'nın altında ilhama kavuştuğu "Bodhi Ağacı". Genç Budist'in gönlünü, bunlar da razı etmeyince düşmüş yollara. Şehirlerde on yıllarca hakikatin kitabını aramış. Artık ümidini yitirecek iken masallar kenti Semerkant'a gelmiş. Kendisine daha önce tatmadığı lezzetleri hatırlatan Semerkant Prensesi'nin şarkısını duymuş. Nisan yağmuru berraklığında büyülü nağmelere öyle kapılmış ki, Prenses´e görmeden âşık olmuş.

Şiir:

"Ben bir denizde eriyorum."

Pervanenin aleve koşması gibi sesin kaynağına doğru koşar adım ilerlemiş. Şehrin ortasında boş bir havuz. Havuzun başında iki kancoloz cadısı, ellerindeki bakraçlarıyla boş havuzdan su doldurmaya çabalıyorlar. Az ileride ise melek yüzlü Prenses. Elinde cennetin meyvesi nar var. Prenses öyle güzeldir ki, Allah'ın onda sakladığı aşk, bir insanın aklını başından alıp götürebilirdi. Derken narın kan kırmızı taneleri yere düştüğünde büyü bozulmuş.

Genç, sarhoşluktan kendine gelirken, Prenses´in zarif dudaklarından şu sözler dökülmüş:

"Biliyorum ki sen de çokları gibi âşıksın bana ve duydum ki onlarca yıldır hakikat kitabını arıyormuşsun, ikisi de bendedir. Kitap, sarayımdaki yokluk kulesinde duruyor. İşte orada ve ben buradayım. Yalnız bir kalpte iki aşk olmamalı, burada kalırsan benim aşkımı, yok dersen bin bir gayretle aradığın şeyi elde edeceksin. Şimdi tercih senin."

Budist genç, Prenses´i sevmesine rağmen, hakikat kitabını istemiş ve yavaş yavaş yokluk kulesinin merdivenlerini çıkmış. Kulenin tepesinde güneşin altın ışıklarının üzerine vurduğu, ceviz rahlenin üzerinde aradığı hakikat kitabı duruyormuş. Genç, heyecanla kitabın sayfalarını çevirmiş ve çevirdikçe şaşırmış. Çünkü hakikat kitabının sayfaları aynalardan oluşuyordu. Sayfayı her çevirdiğinde gördüğü sadece, ama sadece kendisiydi. İnsan hakikatin kendisidir. Aradığımız şey kendimizizdir.

Sonsuz dönüş kendimizde gizli. Meyvenin tohumu taşıması gibi taşırız maneviyata sarılmış olan hakikat kitabını içimizde.

Şiir:

"İçimdeki mağarada bir yığın kitap var,

bakınca yakından tasvirlerin gözleri oynar ve konuşur:
hepsinin yüzleri benim yüzüm gibi ve gözleri benim gözüm gibi…"

Meşhur hattat Behzat, kalbindeki harfleri görebilmek için elleriyle gözlerini kör etmiş. Behzat, bildiği harflere ruhunun dünyaya açılan pencerelerini kapayarak ulaştı. Allah (c.c.) kitabında bazı surelere anahtar harflerle başlıyor. Harfler önemlidir. Değil mi ki, tüm bildiğimiz bir harfin noktasından ibaret. Örneğin Endülüs şiirinde "Mim" erkeği, "He" ise kadını imliyor. Öyle ki, "He" ve "Mim" yan yana geldiğinde aşkı anlatabiliyordu. "Ejderha bakışlı he´nin iki gözü iki çeşme ah."

Harfler halkalar kurarak kelimeleri yani sözü oluşturdu. "Kelimelerin kalbine hikmetleri indiren Allah'a (c.c.) hamdü senalar olsun."

Kâinat ise bir sözden yaratıldı. Tüm serüven tarihçesiyle bizimle, bizde öylece duruyor. Genç Budist'in aşkını bıraktığı, Hattat Behzat'ın uğruna gözlerini verdiği hakikatin cevheri, taleplisine açılmayı bekliyor. Eğer istersek kurgulanmış dünyamızdan az ötede hikmete sahip oluruz ve mutlu oluruz…

Entelektüel Türkçülük

Güç bir şeydir gerçeği açıklamak, çünkü kimi vakit insanların şu itişip kakışmasını hiçe sayarak söz söyleyebilmek belki bilmediğim nedenlerden ötürü yine insanlar tarafından çoğu defa engellenmiştir. Bizler genellikle iyi olduğumuz zaman susarız… İşte bu anlarımızda değişik anlamlarda da olsa aslında çok da iyi bir durumda olmadığımızın farkındayızdır. Dayanılmayacak gibi değildir dayanılmaz olan. Fakat yine de vicdanımızı rahatsız ve tedirgin eden yüzlere karşı geçmişte hareketlerimizle söylediklerimizi, bugün entelektüel düzeyde ifade ederek kalbimize, beynimize yükselen üzüntülerimizi giderebiliriz.

Türk ziyalılarından Yusuf Akçura Bey, bu eksende yani Entelektüel Türkçü düşünüş tarzıyla öncü olmuş gibidir. "Osmanlı-Türk Devleti'nin çöküşünün kaçınılmaz hâle geldiği 1910'lu yıllarda Ziya Gökalp, Ahmet Ağaoğlu ve daha birçok Türkçü aydın, eski şartların ve kuralların artık geçersiz olduğunu ilân ederek yeni konumun ne olması gerektiğini ilmî olarak göstermiştir." (O. Karahan) Yeni konum Entelektüel Türkçü düşünüş biçimidir.

Akçura Bey'in Entelektüel Türkçülüğü, Frenklerin dünyasından sarı benizlilerin dünyasına kadar olan jeostratejik bölgedeki BİRLEŞİK TÜRK DEVLETLERİ'ni öngörüyordu. Günümüzün yapısallaşma süreciyle söylersek Amerika Birleşik Devletleri, yahut Avrupa Topluluğu bir modeldir. Aynı şekilde BİRLEŞİK TÜRK DEVLETLERİ de bir model ve yapısallaşma potansiyelini içermektedir. Önemli olan şey; projemizin entelektüel altyapısını hazırlayabilmemizle alakalı bir durumdur.

Akçura Bey´i yakından tanıyarak işe başlayabiliriz. 1879 yılında doğan Yusuf Akçura, 1803 yılında İstanbul´a gelmiştir. 15 yıl İstanbul´da kalmıştır. 1896 yılında Erkan-ı Harbiye ´ye giren Akçura, Jön Türk faaliyetlerine katıldığı için tutuklanmış ve okuldan bir süre uzaklaştırılmış, Trablusgarp´a gönderilmiştir. Arkadaşı Ferit Tek´le birlikte kaçarak Paris´e gitmiş, orada Ecoie Libre deş Sciences Politiques´te eğitimini sürdürmüştür. 1903 yılında Rusya´ya dönmüş ve ünlü "Üç Tarz-ı Siyaset" makalesini yazmış ve 1904´te yayınlamıştır. 1905 Rus Devrimi´nden sonra "Kazan Muhabiri" adıyla bir gazete çıkarmış ve Alimcan Barudî'nin yönetimindeki Türk Okulu´nda tarih dersleri vermiştir. "Rusya Müslümanları İttifakı" isimli siyasal partinin kurucuları arasında yer almıştır. 1908 yılında İstanbul´a gelmiştir. Harbiye ve Mülkiye´de hocalık yapmış, Kurtuluş Savaşı´na katılmış, İstanbul ve Kars milletvekilliği yapmış, Hukuk Fakültesi´nde ders vermiş, Türk Tarih Kurumu Başkanlığı yapmış ve 11 Mart 1935´te ölmüştür. Yusuf Akçura´nın en önemli makalesi "Üç Tarz-ı Siyaset"tir. Bu makalesinde Pan Türkçülüğü önerir. Rusya'dan gelen Türkistanlı, Kazakistanlı, Azerbaycanlı, Kırımlı Türk ya da Tatar göçmenler, kendilerini Pan Slavizm´in kurbanı olarak gördüklerinden ve yüreklerinde bir özlem taşıdıklarından, kuramsal olarak en ateşli Türkçü (Turancı) olmuşlardır. Kafkas, Tatar, Türkmen ve Kırımlı pek çok Türk, Sovyetler´in baskısından kurtulmak ve siyasal faaliyetlerini yürütmek için Türkiye´ye göç etmişlerdir. Bunlardan bazıları Cafer Seydahmet, Türkistanlı Osman Hoca ve Mustafa Çokay, İdil-Ural Tatarlarından Ayaz İshakî, Kuzey Kafkaslı Sait Şamil, Azerbaycanlı Mehmet Emin'dir. Bu aydınlarımız Türkçülüğü her zaman entelektüel bir gayretle savunmuşlardır..

Bugün birileri çıkıp medeniyetler çatışması, ya da medeniyetler ittifakı gibi masa başı kurgularını hayata geçirmek için yüzlerce enstitüde hayallerinin altyapısını toplum mühendislerine, antropologlara, oryantalistlere vb. disiplinlerdeki senaristlerine hazırlatabiliyorlar ise bizlerin de özümüzü meyvenin içindeki çekirdek gibi saklayan yüksek değerlerimizi ve irfanımızı korumak ve daha üst seviyeye ulaştırmak maksadıyla entelektüel sahada kalem oynatmamız kesinlikle gerekiyor..

Dr. C. Avcı'ya göre: Akçura´nın Türkçülük, Türk tarihi ve Türk fikir hareketine katkılarını şu ana başlıklar altında gruplandırabiliriz:

1. "Üç Tarz-ı Siyaset" adlı makalesiyle Türkçülüğü ilk defa bir siyaset şekli olarak ortaya koyması,

2. Türkçülüğü bir bütün olarak görmesi ve bunu sürekli savunması,

3. Türk milliyetçiliğinin teşkilatlanmasında kurduğu dernek ve yazılarla oynadığı rol,

4. Rusya´daki Türklerin bilinçlenmesi ve örgütlenmesi konusunda önemli rol oynaması,

5. Türk Yurdu Dergisi´yle Türkçülük konusunda yaptığı çalışmalar,

6. Türkçülüğün tarihini yazan ilk araştırmacı olması (Türk Yılı 1928 adlı eseri bu konuda tektir),

7. Nihayet Türk Tarih Kurumu Başkanlığı ve buradaki hizmetleri.

Yusuf Akçura´nın "Bütüncü Türkçü" görüşleri, Rus egemenliğinde yaşayan Türk devletlerinin bağımsızlıklarına kavuşmalarıyla yeniden güncelliğini kazandı. Büyük Türk Ziyalısı Türkçü entelektüelimiz Akçura Bey aydınlarımıza her zaman yeni ufuklar açacaktır. Yazımızın başlığı Entelektüel Türkçülük idi ve tam manasıyla ilk Entelektüel Türkçümüz de Akçura Bey´dir. Saygı ve rahmetle anıyorum efendim...

Modernleşen dünyamızda aşk

Günlük avuntularımızın ardında güneşin batması gibi en temiz duygularımızı da yitirebiliyoruz… Bu hafta size, aşk üzerine yazılmış pek sevdiğim bir hikâyeyi anlatmak istiyorum. Ve diliyorum ki modernleşmenin bu paha biçilmez değeri nasıl tahrif edebildiğini görebilelim. Wilde'nin hüzünlü bir öyküsü vardır: "Eğer ona kırmızı güller götürecek olursam, benimle dans edeceğine söz verdi..." diye yakınıyordu kendi kendine genç üniversiteli. "Fakat benim bahçemde, tek bir kırmızı gül açmıyor ki..." Bunları söylerken, içi kan ağlıyordu. Bülbül genç öğrencinin bu sözlerini meşe ağacının tepesindeki yuvasında duyduğu zaman, meraktan, ağacın yaprakları arasından başını uzatarak, heyecanla devamını dinlemeye başladı.

"Bütün bahçemde bir tanecik olsun kırmızı gül yok!" derken, sesi ağaçların arasında uzanıp gidiyor, yankılanıyordu adeta. Bunları söylerken güzel gözleri bir anda yaşlarla doluverdi.

"Ah, şu mutluluk denilen melanet şey, ne de garip önemsiz ayrıntılara bağlıymış meğer! Bilge insanların yazmış oldukları tüm eserlere aşinayım; felsefenin bütün gizemlerini öğrendim ve sırlarına vakıf biriyim, yine de, bilimin sunduğu bilgilere ermiş olmama rağmen, bir kırmızı gül nedeniyle perişanlık ve mutsuzluktan sürünüyorum. Tek bir kırmızı gül, hayatımı cehenneme çevirdi!"

Bu sözlerden sonra gözleri yeniden yaşlarla doldu.

"Nihayet, gerçek aşkı tatmış birisi!" dedi bülbül. "Onu henüz tanımamış olsam bile, geceler boyunca hep onu sayıkladım. Her gece onun destanını yıldızlara okudum. Ve şimdi karşımda duruyor işte! Saçları kömür kadar siyah, dudakları da tutkusunun gülü kadar kıpkırmızı. Ama çektiği acı yüzünü fildişi rengine döndürmüş, kederi de alnına damgasını vurmuş."

Öğrenci kendi kendisiyle fısıltı halinde konuşmaya devam etti:

"Yarın akşam prensin balosu var, benim sevdiğim de orada olacak. Âşık olduğum güzele tek bir kırmızı gül götürecek olursam, benimle gün ağarıncaya kadar dans edecek. Sevdiğime tek bir kırmızı bir gül götürecek olursam, onu kollarımın arasına alabileceğim, başını omzuma dayayacak ve eli de benim avucumun içinde duracak gece boyunca... Ama bahçemde tek bir tane bile olsun kırmızı gül yok ki. Bu yüzden baloda ben yalnızlığa mahkûm olacağım. Yapayalnız bir köşede oturacağım ve sevdiğim beni görmezlikten gelecek. Beni hiç umursamadığını gördüğümde de, kalbim daha da kırılacak."

Bülbül, "Bu gerçek anlamda aşka tutulmuş birisi! Aşkıyla yanıp tutuşuyor!" dedi. "Benim şarkılarımda şakıdıklarımı, o tüm benliğiyle yaşıyor. Benim için sevinç ifade eden her şey, onun için acılar anlamına geliyor. Gerçekten de aşk müthiş bir şey: En âlâ zümrüt taşlarından daha değerli bazen candan bile üstün. En güzel inciler ve değerli taşlar karşılığında bile satın alınamaz bir şey aşk. Herhangi bir pazaryerine gidip, üzerinde pazarlık yapmanız da mümkün değil, çünkü aşk satışa sunulmaz ki, o paha biçilmez bir şey. Aşk öyle değerli bir şey ki, ne tacirler tarafından satılabilir, ne de en hassas terazide ağırlığı ölçülebilir."

Genç öğrenci sesli düşünmeye devam etti:

"Çalgıcılar yerlerini almış, telli sazlarını çalıyor olacaklar yarın akşam. Benim sevdiğim de harp ile kemanın tınıları arasında dans ediyor olacak. Müziğe uyup dans ettiğinde, bir tüy kadar hafif olacak. O kadar zarif ve güzel bir dans yapacak ki, ayakları bile yere değmeyecek. Bunu gören yakışıklı genç saray erkânı, gösterişli giysileri içerisinde sevdiğimin etrafında dört dönecekler. O sadece benimle dans edemeyecek. Zira benim kendisine sunabileceğim tek bir kırmızı gülüm yok!"

Bunları söyledikten sonra, genç öğrenci kendini yerden yere attı, yüzünü elleriyle kapatıp umutsuzca hüngür hüngür ağlamaya başladı. Genç öğrencinin yanından, kuyruğu havada, tesadüfen hızla geçmekte olan minnacık yeşil bir kertenkele sordu:

"Neden ağlıyor ki?"

Bir güneş huzmesinin peşi sıra, kanatları titreyerek izleyen bir kelebek, "Sahiden de niye ağlıyor?" diye söze katıldı.

Bülbül, meraklarını giderdi:

"O, bir kırmızı gül yüzünden ağlıyor."

Hepsi bir ağızdan, "Bir kırmızı gül yüzünden mi?" diye bağırdılar, hayretle; "Ama bu çok gülünç! ay, ne komik!" dediler.

Alay etmeye pek eğilimli olan minik kertenkele, hepsinden fazla güldü bu söylenene. Kertenkele yerde yuvarlanarak kahkahalar atıyordu. Ancak genç öğrencinin ıstırabını bülbül anlıyordu. Sessiz sedasız meşe ağacındaki yuvasında oturup aşkın gizemini düşündü durdu... Sonra birdenbire kahverengi kanatlarını açarak, uçmaya başladı. Ormanın içinde patikaların üzerinden bir gölge gibi havalandı, Dolana dolana uçtuktan sonra bir bahçeye ulaştı. Çayırlığın tam ortasında, enfes bir gül fidanı duruyordu. Fidan görür görmez, bülbül havalanıp ona doğru uçtu. Güzelim gül fidanının sürgünlerinden birinin üzerine konuverdi. Bülbül;

"Bana tek bir tane kırmızı gül veriniz" diye rica etti. "Ben de size bunun karşılığında en güzel, en tatlı nağmeleri okuyayım..."

Fakat küçük fidan, olumsuz bir biçimde başını iki tarafa salladı. Bülbüle yanıt olarak;

"Benim güllerim beyazdır" dedi. "Tıpkı denizin dalgalarındaki köpük ve dağların tepelerindeki kardan bile beyazdır benim güllerim. Ama size bir öneride bulunayım. Kardeşim şuradaki güneş saatinin çevresinde yetişti. Şimdi saatin her tarafına tırmanmış durumda zaten. Kardeşime bir uğrayın. Olur ya, belki o size aradığınız şeyi verebilir."

Böylece bülbül, yaşlı güneş saatinin etrafında kök salmış olan gül fidanının yolunu tuttu. Ona da aynı ricada bulundu:

"Lütfen bana tek bir kırmızı gülünüzü bağışlayın" dedi. "Ben de bunun karşılığında sizin için en güzel, en tatlı nağmelerimi okuyayım."

Fakat bu fidan da aynı kardeşi gibi, başını olumsuz bir biçimde iki yana salladı. Gülfidanı;

"Benim güllerim sarıdır" dedi, "Kehribar bir taht üstünde oturan denizkızının saçları kadar sarıdır güllerim... Ta ki çayır biçme zamanı gelip de orakçılar onları kesene kadar, tarlalarda açan sarı nergis çiçeğinden bile sarıdır benim güllerim... Yine de size bir öneride bulunabilirim. Benim kardeşime gidiniz. Kendisi öğrencilerin oturduğu evin penceresinin tam altında yetişti. Belki de o size aradığınızı bulmanızda yardımcı olabilir."

Böylece bülbül, öğrencilerin penceresinin dibinde yetişen gül fidanına gitmek üzere havalandı. Bülbül ona da aynı ricada bulundu. Adeta yalvararak;

"Bana tek bir tane kırmızı gül veriniz" dedi, "Ben de karşılığında size en güzel, en tatlı nağmelerimi okuyayım."

Bu gülfidanı da olumsuz bir şekilde başını iki yana salladı durdu, "Benim güllerim tam aradığınız renkte, kan kırmızısıdır" dedi, "Tıpkı bir güvercinin ayakları kadar, denizin derinliklerinde dalgalanıp duran mercanlardan da kırmızıdır benim güllerim. Lâkin dondurucu kış damarlarımı kuruttu, tomurcuklarım da don yedi. Dahası, fırtına sürgünlerimi kırdı. Bu yüzdendir ki bu yıl hiç gül veremeyeceğim."

Bülbül bu sözleri duyunca artık dayanamadı: "Benim istediğim, tek bir tane kırmızı gül! Tek bir tanecik kırmızı gül! Benim bir tanecik kırmızı gülü elde edebilmem için yapabilecek hiçbir şey yok mu? Ne olur söyleyiniz, bunun bir çaresi yok mu?"

Gülfidan, imalı bir şekilde, "Aslında bir yolu olabilir..." dedi. "Fakat bu o kadar korkunç bir şey ki, bunu söylemeye dilim varmıyor." Bülbül;

"Rica ediyorum sizden. Lütfen bunu bana söyleyiniz" diye yakardı. "Ben korkmam, ne olur!"

Gülfidanı, böyle bir durumda sırrını açıklamalıydı:

“Gerçekten de kırmızı bir gülü bu kadar çok istiyorsan, o zaman o kırmızı gülü ay ışığında söylediğin nağmelerden kendin yaratacak ve kendi yüreğinin kanıyla boyayacaksın. O gece

boyunca, sadece benim için şarkılar söyleyecek ve bu esnada kalbini benim dikenlerimden birine dayayacaksın. Tüm gece boyunca şarkılarımı söylemek zorundasın, ta ki benim dikenim senin yüreğini delene kadar... Ondan sonra da senin yaşam gücün ve kanın, benim damarlarımın içerisine boşalacak ve ebediyen benim olacak." Bülbül;

"Ölüm, tek bir kırmızı gül için çok yüksek bir bedel" diye haykırdı. "Yaşam, her şeyden daha üstün, en değerli şeydir oysa. Bir düşünün yemyeşil ormanlarda oturup, güneşi tüm haşmetiyle görebilmek, ayrıca ayı nadide bir inci gibi seyretmek ne de hoş şeylerdir. Akdikenlerin iç bayıltıcı kokuları, vadilerdeki mavi çançiçeği ve kırda ve çayırda biten fundalar ne de güzel, ne de sevimlidirler... Ama aşk, yaşamdan da üstün bir şeydir. Dolayısıyla, bir insanın kalbiyle kıyaslayacak olursak eğer, bir kuşun yüreğinin ne önemi olabilir ki?"

Ve bu sözleri söyledikten sonra, bülbül boz kanatlarını iyice açıp uçmaya başladı. Bir gölge gibi, bahçenin üzerinde süzüldü durdu, sonra ormanın derinliklerine bırakıverdi kendini. Genç öğrenci halen, bülbülün onu bıraktığı şekilde, çimenlerin üzerinde uzanmış için için ağlıyordu. Güzel gözlerinde yaşlar dinmek bilmiyordu. Bülbül, genç öğrenciye müjdeyi verdi:

"Gözün aydın! İstediğin oldu! Bak, şimdi mutlu olmalısın! Çok kısa bir zamanda kırmızı gülüne kavuşacaksın. Ben onu ay ışığında, kendi şarkılarımdan yaratacağım ve kendi kalbimin kanının kızıl rengine boyayarak ona hayat vereceğim. Bunun karşılığında senden tek istediğim şey, aşkına tümüyle sadık kalman olacaktır, zira gerçek aşk, felsefeden de bilge, kudretten de müthiş bir şeydir. Alev rengindedir aşkın kanatları, vücudu da alev rengindedir. Bal kadar tatlıdır aşkın dudakları, nefesi kutsal şarap gibi kokar."

Genç öğrenci otların üzerinde yattığı yerden başını kaldırdı, bülbüle baktı ve dinledi. Fakat onun kendisine neler anlatmaya çalıştığını anlayamıyordu bir türlü, çünkü o ancak kitaplarında yazılı olan şeyleri anlayabiliyordu. Ama meşe ağacı çok hüzünlendi, zira o dallarının arasına kendine küçük bir yuva yapmış olan bu minik bülbülün neler söylemeye çalıştığını anlıyordu. Ve minik bülbülü çok, ama çok seviyordu. Ağır ağır konuşarak;

"Bana son bir şarkı oku" diye yalvardı. Meşe ağacının sesi zor duyuluyordu. Fısıldayarak, "Çünkü sen buradan ayrıldıktan sonra, ben pek yalnız kalacağım" dedi. Ve böylece bülbül, can dostu meşe ağacı için şakıyıp, enfes nağmeler okudu. Bülbülün sesi, gümüş bir testiden dökülen berrak, pırıl pırıl, bir suyunki kadar tiz ve güzeldi. Bülbülün söylediği şarkılar, suyun saflığı ve temizliği kadar ferahlattı meşe ağacının içini. Bülbülün şarkıları sona erdiğinde, genç öğrenci yerinden doğruldu ve çantasından bir defter ile bir kurşunkalem çıkardı. Kendi kendine;

"Doğrusu zevk sahibi biriymiş bu bülbül" dedi. Bu arada genç öğrenci, kendini toparlayıp yavaş yavaş yola koyuldu. "Ayrıca, şeklen de olsa, bir yeteneği olduğu inkâr edilemez. Ama gerçek anlamda icra ettiği sanata uygun duygulara da sahip midir acaba? Korkarım ki buna benim yanıtım hayır olacaktır. Büyük olasılıkla tıpkı o da diğer sanatkârlar gibidir... Sırf gösteriş ve işin havası. Gerçek anlamda sanatkâr ruhunun gerektirdiği duyarlılıklardan yoksun biri olduğu kadar kesin. Her şeyden önce samimiyet yok. Büyük ihtimalle, kendini bir başkası için feda edemez böyleleri. Onun yaşamının odak noktası müziktir, başka hiçbir şey düşünmez Tanrı bilir, sanatkârların ne kadar bencil olduklarını dünya âlem bilir. Yine de hakkını vermek lâzım; sesinde bazı güzel tınılar da yok değildir hani. Fakat ne acıklıdır ki, somut birtakım çıkarları olmadan, sanatkârlar bu güzel yeteneklerini icra etmenin anlamı olmadığına inanırlar."

Bu sözleri söyledikten sonra, genç öğrenci ormandan ayrıldı ve odasına geri döndü. Küçük, tek kişilik yatağının üzerine uzandığında da, aşk üzerine kafa yormaya koyuldu. Kısa bir süre sonra, yün yatağı ve yorganının sunduğu sıcaklık karşısında uykuya dalmış, mışıl mışıl uyuyordu. Ay, gökyüzünde göründüğü vakit, bülbül havalanıp gül fidanına doğru uçtu. Minik göğsünü, gül fidanının dikenlerinden birisine dayayıverdi. Ve tüm gece boyunca, bu

vaziyette nağmeler söyledi, şakıdı adeta kendinden geçti. Parıl parıl parıldayan ay ise, saf bir kristal tanesini andırırcasına gökyüzünde bülbülü dinledi ve gecenin karanlığında daha da bir büyüdü sanki. Bülbül gece boyunca şakıdı. Nağmeler okudukça, diken minik göğsünün daha da derinlerine saplanıyordu. Canı, kanı, gittikçe vücudundan çekiliyordu. İlk söylediği şarkı, genç erkekle, güzel kızın kalbinde yeni yeşeren aşkları hakkındaydı. Bu şarkıyı söylediğinde, gül fidanının üst sürgününde, yaprak yaprak muhteşem bir gül açtı. Her bir yaprak, bir başka narin yaprağın boy vermesine yol açtı, aynı bir nağmenin bir başka muhteşem nağmeye yol açması gibi... Gül gonca verdiğinde, ilkin nehrin üzerindeki sis bulutları kadar kireç rengindeydi, aynı gün ağarırkenki beyazlık, tıpkı sabah sessizliğinin alacakaranlığı kadar soluk ve uçuk bir gümüşî renkteydi. Gül fidanının en tepesinde açan bu gül, tıpkı gümüşî bir ayna veya bulanık ve renklerden yoksun bir gölge; göle vuran bir gülün gölgesi nasılsa, işte öyleydi. Gül fidanı, bülbülden, kendisini dikenlerin üzerine daha fazla yaslamasını, o minicik yüreğini daha da yaralamasını istedi.

"Minik yüreğini daha fazla bastırmalısın minik bülbül!" diye seslendi ona. "Yoksa yakında gün ağaracak, senin gülün bitmeden, yeni bir gün doğmuş olacak!"

Ve böylece minik bülbül göğsünü dikene daha da sıkı yasladı ve bunu yaparken şakıması kat be kat daha tiz hale geldi ve yükseldi. Bülbül, kadınlar ve erkekler arasında var olan ruh âleminde, ihtirasın doğuşunu dile getiriyordu şarkılarında. Ve sonra, gülün yaprakları üzerine, zarafetle bezenmiş birkaç damla kıpkızıl kan akıttı. Gülün yaprakları, tıpkı damadın, dudaklarını ilk defa öptüğünde, taze bir gelininki kadar pembemsi bir renk aldı. Ama yine de diken henüz bülbülün kalbine isabet etmemişti. Bu yüzden, gülün kalbi halen bembeyazdı, zira gülün yüreğini ancak ve ancak bir bülbülün yüreğinin kanı kırmızılaştırabilirdi. Meşe ağacı, minik kuşu kendisini dikene daha fazla bastırması için uyardı:

"Vücudunu daha sıkı yaslamalısın, minik bülbül!" diye haykırıyordu. "Daha fazla bastırmalısın, yoksa gül bitmeden, gün doğacak..." Bunun üzerine, bülbül göğsünü daha da fazla dayadı dikene. Gül fidanının dikeni, kalbine saplanmıştı nihayet; bülbülün tüm bedeni, saplanan ani bir acıyla sarsılıverdi. Bir anda duyduğu büyük acıyı tanımlamak olanaksızdı. Yanıyordu sanki, öyle büyük bir acıydı ki bu duyduğu... Artık şarkısı daha bir acılı, daha bir vahşi geliyordu kulağa sanki, zira şimdi mezarda bile olsa ölmeyecek olan, ebediyen yaşayacak olan aşktan ilham alıyordu şarkılarında. Öyle bir aşkın nağmelerini okuyordu ki, bu aşk ancak ölümle açıklanabilirdi... Sonuçta öyle güzel, öylesine muhteşem bir gül oluştu ki, cennet bahçesinin bir gülüydü adeta; yaprakları sanki morla bezenmiş, kalbi ise yakut rengine bürünmüştü. Lâkin bülbülün sesi gittikçe zayıflıyordu, artık şakıması pek duyulmuyordu bile. Küçük kanatları ağır ağır titremeye başladı, gözlerine ölümün ince perdesi indi. Şarkıları git gide soldu, soldu ve sonunda durdu, bülbülün boğazında bir şeyler düğümlenir gibi oldu. Son bir defa coşkulu bir şakımadan sonra, bu en son şarkısı ebediyen sona erdi. Bu son şarkısını gökyüzündeki gümüşî ay duydu, fakat kısa bir süre sonra unutup gökyüzünde oyalanmaya devam etti. Bu son şarkıyı, kırmızı gül de duymuştu. O da bir an için ürperdi, ama sonra yapraklarını serin sabah esintisine doğru açarak, sereserpe keyfine bakmaya koyuldu. Yankı ta dağlardaki karanlık mağaralara kadar ulaştı ve uyuyan herkesi rüyalar âleminden uyandırdı. Denizlerin üzerinde bile yankılandı durdu ve akan sular, bu haberi uzak diyarlara götürdü. Gülfidanı;

"Görüyor musunuz olanları?" diye sordu heyecanla. "Artık gül, muradına erdi!" Ama ne yazık ki, bülbül artık yanıt veremiyordu, zira kalbine saplanan diken ile minik bedeni otların arasına düşmüş, cansız yatıyordu. Öğleye doğru genç öğrenci penceresini aralayarak, dışarıya bir göz attı. Gördüğü manzara karşısında, pek de sevinçliydi doğrusu. İçinden gülüp oynamak geliyordu.

"Bu ne büyük şans ve de ne büyük bir rastlantı!" dedi sevinçle. Bayram eder bir hali vardı. "Şu hale bakınız, bir kırmızı gül işte! Bugüne kadar, hayatımda böylesine güzel bir kırmızı

gül görmedim doğrusu! Bu tam anlamıyla muhteşem! Şundan eminim ki bu gülün pek de uzun, hecelenmesi güç, Latince bilimsel bir ismi de vardır mutlaka!"

Bu sözlerden sonra yere doğru uzanıp güzel kırmızı gülü koparıverdi. Sonra da şapkasını başına çevirerek, elinde güzelim kırmızı gül ile birlikte koşa koşa profesörün evinin yolunu tuttu. Profesörün kızı, evlerinin kapısının eşiğinde oturmuş mavi ipekten bir yumağı sarmakla meşguldü. Ailenin süs köpeği, genç kızın dizinin dibinde oturmuş uyukluyordu. Genç öğrenci;

"Size bir kırmızı gül getirecek olursam, benimle dans edeceğinize söz vermiştiniz" dedi. "İşte, size dünyanın en güzel kırmızı gülünü sunuyorum ben de. Bu akşamki baloda, bu güzel kırmızı gülü kalbinizin üzerine takacak olursanız eğer, biz ikimiz dans ettiğimizde, size sizi ne kadar çok sevdiğimi anlatabilir bu kırmızı gül" dedi. Ne var ki genç kız dudak büktü:

"Korkarım ki bu geceki baloda giymeyi düşündüğüm kıyafete pek uygun değil" dedi. "Dahası saray danışmanının yeğeni, bana gerçek mücevherler hediye etmiş bulunuyor. Daha bugün göndermiş. Herkesin bildiği bir şeydir bu: Mücevherler, en güzel çiçeklerden daha değerlidirler. Bunu herkes gibi sizin de bildiğinize eminim!"

Genç öğrenci hiddetli bir şekilde, "Gerçekten de siz çok nankörmüşsünüz!" diyerek, güzel kırmızı gülü sokağa fırlatıverdi. Güzelim kırmızı gül, orada hendeğe düştü ve üzerinden bir atlı arabanın tekerleği geçti. Genç kız fena halde kızmıştı:

"Nankör ha?" dedi, "Ben size bir şey söyleyeyim mi? Siz son derece kaba saba birisiniz. Ayrıca, siz kim oluyorsunuz da beni eleştiriyorsunuz? Alt tarafı bir öğrenci müsveddesi! Şuna hiç şüphem yok ki, sizin ayağınızdakinde başdanışmanın yeğeninin çizmesinde olduğu gibi gümüş toka dahi yoktur!" Bu son sözleri söyledikten sonra, sinirli bir biçimde, eve girip kapıyı genç öğrencinin yüzüne kapattı. Genç üniversiteli öğrenci, sevdiğinin evinden uzaklaşırken;

"Aşk ne de manasız, ne de aptal bir şeymiş!" diye söylenip durdu. "Mantığın yarısı kadar bile olsun, hiçbir şeye yararı yok doğrusu. Ne de olsa aşk, herhangi bir şeyi ispatlamıyor. Dahası, aşk hiçbir zaman gerçekleşmesi mümkün olmayan, gerçek dışı şeylerden söz ediyor. Gerçekten de aşk, hiç de mantıklı bir şey değil doğrusu. İnsanı gerçek olmayan şeylere inanmaya zorluyor. Oysa yaşadığımız çağda, mantık ve somut olan geçerlidir... Bir düşüncenin işe yarar olması, her şeyin başıdır bu devirde ne de olsa. Bu nedenden dolayı kendimi tekrar felsefe öğrenimine adamaya ve metafizik üzerine yoğunlaşmaya karar verdim." (O.Wilde)

Bu uzun hikâyeden anlayabildiğimiz modernleşme, kendisini materyal olarak açımlıyor ve kurguluyor. Sonuçta ise en doğal metafizik yönlerimizden olan aşk bile maddiyata kurban olarak sunulabiliyor. Her ne kadar Wilde, kahramanı öğrencisini felsefeye yönelterek kurtuluş arasa da, en nihayetinde bu çözüm değildir, belki sorunun kendisidir. Benliğin (aklın mı demeliydim?) kaybolduğu yerde başlar aşk ve sizi de kendisine dâhil edene kadar sürer.

Yazımın sonunda şunu söylemek istiyorum: Hayatın güzelliği olan duygularımızı madde ile kirletmeyelim efendim…
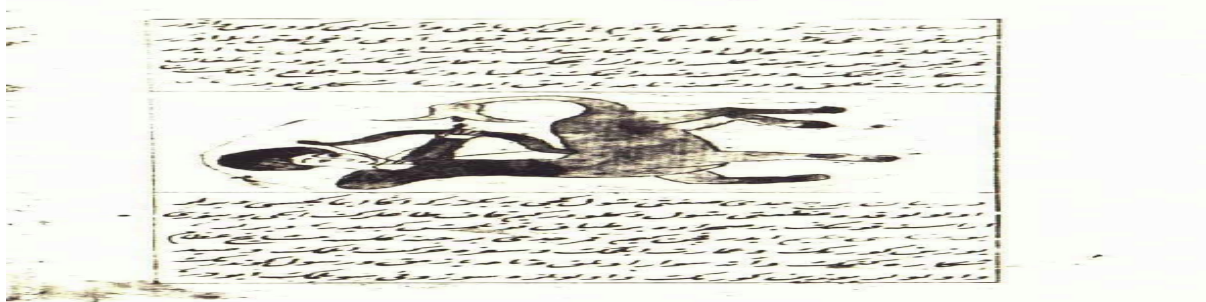
در بیان برج دلو صفتی بر عظیم چاهدر کیم اول چاهك ایچی [illegible]
ایله طولودر و او زندە بر مغره ایله بر قوه وار و اول قوه او رغان
ایله اصلودر قوه سیکیم فجن صو چیقوب بحر محیط انك قتنده
قطره اولمایه و اول نیونك اغزی یدی قات کوکلردن بیوکدر
قمر دلوه کلسه بوستان اکمك و زراعت و عشرت ایتمك ایودر
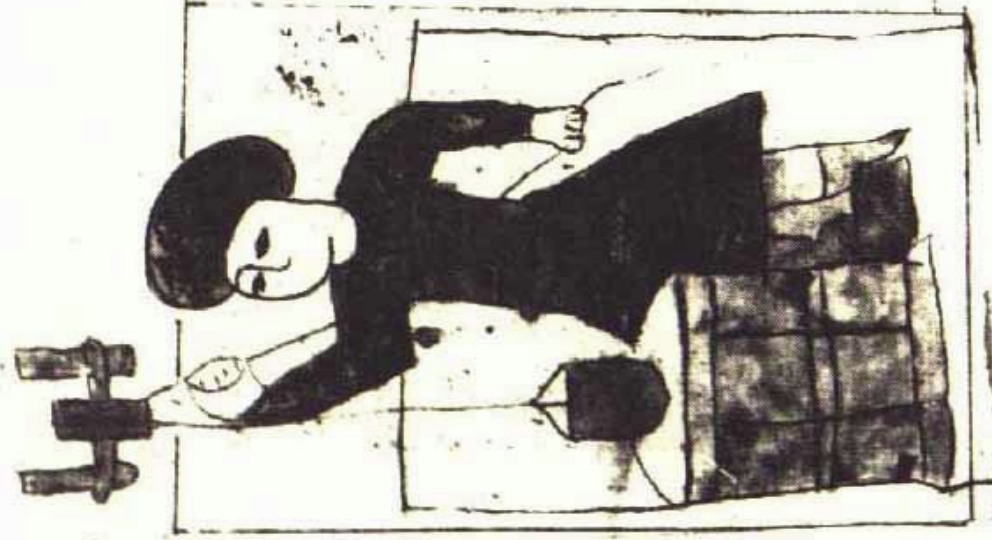
در بیان برج حوت صفتی بالق صورتنده در اما شو لقدر بیو کدر که
بدی قات کوکلری بر تولونک ادرزینه قوسه لر بعضی یری بوش
قالوردی قمر حوت برجنه کلسه دارولر ایچمک و حمامه کرمک و علما
و مشایخ یوزین کورمک و نارنجات یازمق و بکلر قاتنه وارو ب حاجت
طلب قلماق و عبادت ایدوب حق تعالی یه مناجات ایتمک و زراعت
ایتمک و احباب دعوت ایتمک اعلادر و صورتی بودر

در بیان تلو یات نظر بونده برنچه امرده در اول افلاکک حقیقتنده
و شکللرنده و صفتلرنده و حرکتلرنده در بطریق الاجمال بلمک که حکما
درلر که فلک بر جسم بسیط کری در که مستدیردر و سطحی متحرکدر انک اغیر ینه
و نه خفیفدر و نه ثقیلدر و نه حاردر و نه بارددر و نه رطبدر و نه یابسدر
و نه بر تلمغه و نه بتشمکه قابل دکلدر و حکمانک بونلردن هر برینه دلیللری
واردر کتب حکمتده کتورمشلر بز هم کتابمز انک صددنده دکلدر و افلاک
کریلردر بعضیسی بعضنی محیطلردر و جمله سندن بر کری حاصل اولور که
اکا عالم درلر و جمله افلاکدن عناصره اقربی فلک قمردر اندن صکره

فلک

متوجه‌دن منحرفه‌در، و فلک تدویری اون درت کونده بر دور ایدر،
دوری اوتلنده ایکن منورلری یوزی ارض جانبنه اولور، و دورینک نصفنده
مظلم اولان یوزی ارض جانبنه اولور، و قمرک فلک کلیسی درت قسمه
منقسم اولور، اوجی متمثلدر، و سطحی بری کوچک در مشتمل دکلدر،
وسطی فلک اولنه جوزهر دیرلر که اول مماسدر فلک عطارده، و فلک
ثانیسی مماسدر فلک جوزهره، فلک ثالثی خارج مرکزدر، اما کوچک
اولان فلکی که فلک خارج المرکزک تحتنده‌در، آکا فلک تدویر درلر
و قمر آنده مرکوزدر، و حرکت قمر انک حرکتی ایله اولور. فصل ثانی که جرم
قمرده‌در، بیلکل که بر کوکب‌در که انک مکانی فلک اسفل‌در و انک
جرمی مظلم‌در، اما شمس‌دن نور قبول ایدر، اشکال مختلفه ایله شمس‌دن
بعدی سببی ایله و جمله فلکی بر آیده قطع ایدر، و قمر جمله یلدزلرک
کوچکی‌در، آشاغه فلکده اولوب بزه اقرب اولدوغیچون بیوک کورنور
و قمر جمیع کواکبدن اسرعدر، انکیچون آکا بیک فلک درلر، و قمرک
جرمی یرک اوتوز طقوزده جزئندن بر جزء و بر ربع جزءدر، و قمرک
دائره‌سی درت‌یوز اللی ایکی میلدر و دائره‌سنک قطری یوز قرق درت

میلدر والله اعلم | فلک دائره قمردر

اوج
ممثل
حامل
مرکز حامل
مرکز عالم
حضیض
ممثل
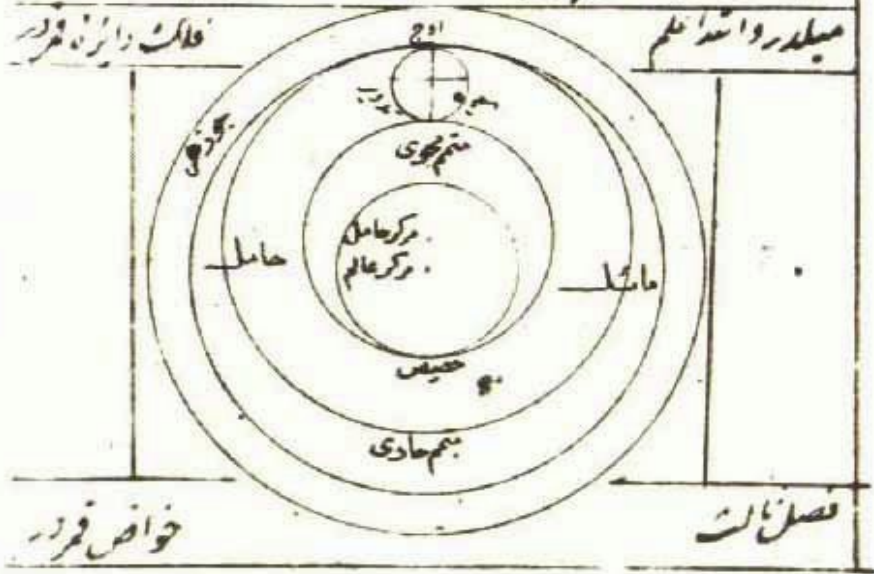
فصل ثالث | خواص قمردر

Eski Türk dini üzerine birkaç söz…

Abdülkadir İnan'a göre Eski Türkler, "şüphesiz şamanist idiler." Bahattin Ögel ise bu inanca "Göktanrı Dini" diyordu. Bu kanaate hemen ve kesin olarak varmanın doğru olduğunu pek zannetmiyorum. Genel bilimsel literatürün dışına çıkabilirim endişesiyle şarkiyatçıların bağlamında sözler etmemiz yerine Prototürk inanış ve ritüellerine daha kapsamlı bakmamız gerekiyor. Jan Paul Reux, bunun net bir şekilde ortaya konulamayacağını söylüyor.. Yani oryantalistlerce de eski Türk dini Şamanizm idi. Şamanlık veya kamlık inancı, kamusal bir vazifedir. Örneğin Hıristiyanlıkta papazlar var. Biz bu dine papazlık dini diyebilir miyiz? Kamlık örgütlenmesinin aslı Haniflik inancıdır. Bu ise birçok Altay, Hakas, Tuva, Yakut (Sibirya Türkleri) vb. etnisitelerin kadim destanlarında delillendirilebilir. Eski Türk dininin inanç esaslarını tam manasıyla açıklamak için yeterince kaynağın olduğuna inanıyorum.

"Şamanizm: İlkel kavimlerde, görülen, ruhlarla insanlar arasında aracılık yaptığı ve hastaları iyileştirme gücüne sahip olduğu kabul edilen şamanlar çevresinde yoğunlaşan inanç sistemi.

Şaman, büyücü ve sihirbaz anlamlarına gelir. Şaman kelimesinin kaynağı hususunda farklı görüşler vardır. Kelimenin aslen Mançuca ya da Moğolca olduğunu söyleyenler bulunduğu gibi, Sanskritçe´den geldiğini de kabul edenler vardır. Türk kavimleri Şamanlara genellikle Kam demektedirler. Kalmuklar erkek şamanlara Bö, Böge; Kırgız-Kazaklar ise Bakşı, Baksı derler.

On üçüncü yüzyılda Avrupalı gezginlerin Mançu-Tunguz halklarından duydukları Şaman kelimesi daha sonra Sibirya sihirbazlarına verilen bir isim olarak yaygınlaşmıştır. Şamanizm ise, genellikle Sibirya kavimlerinin dini inançlarını ve bu inançlara bağlı olarak dinî merasimlerini ifade eden bir terim olup ´Kuzey Asya halkları arasında yaygın olan şaman kelimesi etrafında kurulan, çoğunlukla dinî karaktere sahip inançları ve birtakım faaliyetleri ifade için kullanılır´ denmiştir.

Şaman, anlamı bakımından ´büyücü rahip´ demektir. Bu bakımdan Şamanizmin bir din olmadığı ileri sürülmüştür. Çünkü Şamanizmde en geniş çerçevesiyle bir dinde bulunması gereken din kurucusu, kutsal kitap veya kitapları, inanç esasları, ibadetleri ve cemaat gibi net özellikleri yoktur. Onun için Şamanizm, bir çeşit sihirbazlık ve büyücülük şeklinde, yaygın bir tarzda ortaya çıkan ve pek çok yerde görülen sihrî bir olay olarak görülmek de istenmiştir." (N. TAYLAN)

Günümüz sözlüklerine göre; (özellikle kuzey ve Orta Asya´da Türkler arasında yaygın olan şamanizm, Batılılarca önceleri bir din olarak yorumlanmışsa da, bugün, inisiyasyon içeren bir ´ekstaz´ ve trans tekniği olarak kabul edilmektedir. Şamanın davul ve dans unsurlarıyla gerçekleşen transında ´posesyon´ söz konusu değildir. Trans halindeki Şamanın hiçbir hal ve hareketi idrak ve iradesi dışında değildir. Şamanın transı, kendi başına yaptığı bir şuur deneyimidir. Bununla birlikte Şaman, gerektiğinde bir ruh ile -posede olmadan- bağlantı kurabilmektedir. Şamana göre üç âlem vardır: Alt âlem, orta âlem ve üst âlem. Alt âlem; hayvan, bitki ve taşları ilgilendirir. Biz orta âlemde yaşamaktayız. Üçüncü âlem ise şamanın ruhsal rehberlerinin yol göstericiliğiyle yolculuk yaptığı tanrısal âlemdir.)

"Kırgızların eskiden Şamanizme inandıklarını bilim adamlarının çoğu belirtmişti. Örneğin, çeşitli dillerdeki kaynakları inceleyen, akademik V. Bartold, ´Kırgızlar hiç kuşkusuz Şamanizme inanan insanlardı´ diye belirtmiştir. Benzeri düşünceleri bilim adamları A. N. Bernştam ve S. V. Kiselev de tekrarlamaktadırlar. Ünlü bilim adamı A. D. Graç, Sağlın vadisinden Kırgızlara geçen Tibet, Şaman kelimelerinin yazılı kaynaklarının bulunmaması Kırgızların eski dini inançları hakkında yapılan ilmi düşünceleri daha da genişletti. Tibet bilimcisi M. İ. Borobeva-Destatovskaya'nın fikrine göre, bu bulunan metinler Tibet'te geniş olarak yaygınlaşan kötü cinleri korkutarak kovalama inancının Kırgızlar tarafından da bilindiğini açıkça kanıtlamaktadır.

Şamanizm (Bakşılık) Kırgızlarda sonraki asırlarda da İslam'a karışmadan korunmuştu. Bu konu hakkında Gardizi'nin (XI. YY.), Marvazi'nin (XII. YY) çalışmaları da dikkat çekmektedir. Orta çağlarda Ene-say (Ana-Say/Yenisey) Kırgızlardaki Şamanizm'in uygulanması hakkındaki bilgiler Prof. U. S. Hudyav'ın çalışmalarında açıkça gösterilmiştir. Bugünkü Kırgız Bakşısı´nın görevini bir makalede kısaca anlatmak kolay değildir. İlk olarak, bakşı Allah'tan iyilik ve sağlığı istemektedir ve mutsuzlara mutluluk, hastalara şifa bulmaya çalışmaktadır. Bakşı'nın görevine: hastalığın sebebini tespit etme, insanları gelecekte nelerin beklediğini önceden haber verme, kaybolan insanların, hayvanların ve eşyaların nerede olduğunu melekler vasıtasıyla tespit etme meseleleri girmektedir." (S.Mamıtov)

Bengisu yazıtlarında geçen köktengri sözlerinin manasını etimolojik olarak ele aldığımızda kök=mavi (renk), tengri=gökyüzü şeklindedir. Türklerin Tanrıları ÜLGEN, UMAY ANA yahut da YERLİK´tir. Aslında kutsal kaynaktan beslenen atalarımızın biraz tozlar altında kalan ilahi menşeini yansıtır. Eski Türkler bence "şüphesiz" şamanist değillerdi.. S. Mamıtov ´ca Tarihçi S. İlyasov "1942 yılında 84 yaşındaki Bakşı Şermat Orusov ile karşılaşıp onun dünya ve kainat hakkındaki anlayışlarını şöyle belirtmişti:

"Şermat'ın dediğine göre, kainatta Allah (Hüda) vardır. O'na canlı, cansız her şey itaat etmektedir. Allah'tan başka basit, insanların gözlerine görünmeyen, iyi ve kötü ruhlar da vardır. Kötüleri, ´cinler´, ´devler´, ´şeytan´ ve ´karabasanlar´dır. Onlar insanlara kötülük ve hastalıkları getirir. İyilik melekleri ise, tersine insana yardım eder ve onların yardımı ile Bakşı; kötü melekler, karabasanlar ile savaşır."

Bundan başka da Hakas Türklerinin birçok destanlarında Nuh tufanı, ya da benzer kıssalar benzer şekilde anlatılmaktadır. Arkeolojik materyaller de iyice tetkik edildiğinde, bu temiz inanış kültümüz daha net ortaya çıkacaktır. Yeter ki oryantalist bakışın dayanılmaz cazibesinden kurtulalım. Bu hususu, Türk boyları arasından derlenmiş olan tufan, yaratılış ve kıyametle ilgili birçok mitolojik metinlerde güzel bir şekilde görmekteyiz.

در بیان احوال عطارد بشکل که فلک عطاردک مرکزی مرکز عالمدر
انک محدبی یعنی سطح اعلاسی فلک زهره نک مقعرینه مماسدر و مقعری
یعنی سطح ادناسی فلک قمرک محدبنه مماسدر و اول دورکه مخصوصدر
مغربدن مشرقه در و بو دخی بر بلیده دورنی تمام ایدر و عطاردک
بر فلکی دخی واردر خارج المرکزیدر و انکا فلک تدویر درلر و اول
فلک تدویردن بر فلک خارج المرکز دخی منفصل اولور انکا
خارج المرکز ثانی درلر و عطارد فلک تدویر مرکزدر پس لازم
اولورکه فلک عطاردک ایکی اوجی اوله بری فلک کلیده دیگری
فلک تدویرده و ایکی حضیضی اوله بونلرده و فلک عطاردک
نصفی اوجیوز بیک سکز یوز سکسن بیک درتیوز سکسن میلدر
و انک جرمی جرم ارضک یکرمی ایکی جزوندن بر جزودر و جرمنک
دائره سی ایکیوز سکسن التی فرسخدر و قطری ایکیوز تمش اوج
میلدر و هر بر برجده یکرمی یدی کون اکلنور و انک رجوعی
و استقامتی چوقدر و متصل شمس اطرافنده دولنور ایرلمز

دائره فلک عطاردر

تدویر
متمم محوی از مدیر
متمم محوی از ممثل
مرکز حامل
مرکز مدیر
مرکز عالم
حامل
ممثل
مدیر
حضیض
متمم حاوی از مدیر
متمم حاوی از ممثل

´Ben masalı olan bir adamdım…´

"Bu sükût benim dikkatimdir", diyordu kedisini seven Ahmet Hamdi Bey… Bazen gökyüzüne baktığımda gördüğüm yüz, gerçek olmayacak kadar güzel günlerin özlemini siyah-beyaz bir filmi izliyormuşçasına hayal tuvalime yansıtıyor… Ve çoğunlukla sustuğumda masalımı anlatmaya başlıyorum… Sabahın erken saatlerinde, daha güneş bile doğmadan, çiğ damlaları nilüfer çiçeklerinin üzerinde süzülmeye başlardı. Çiğ damlaları gözyaşı oldukça, daha da parlaklaşıyorlardı. Sonra bir an duruyorum ve yine suskunluğun sularına gömülüyorum. Bir masal içinden başka bir masal diyarına dalıyorum… Om mani padme hum…

Rivayet olunur ki, kuşların hükümdarı olan Simurg Anka, bilgi ağacının dallarında yaşar ve her şeyi bilirmiş. Kuşlar, Simurg´a inanır ve onun kendilerini kurtaracağını düşünürlermiş. Kuşlar dünyasında her şey ters gittikçe, onlar da Simurg´u bekler dururlarmış. Ne var ki, Simurg ortada görünmedikçe kuşkulanır olmuşlar ve sonunda umudu kesmişler.

Derken, bir gün uzak bir ülkeden bir kuş sürüsü, Simurg´un kanadından bir telek bulmuş. Simurg´un var olduğunu anlayan dünyadaki tüm kuşlar toplanmışlar ve hep birlikte Simurg ´un huzuruna gidip yardım istemeye karar vermişler. Ancak, Simurg´un yuvası, etekleri bulutların üzerinde olan Kafdağı'nın tepesindeymiş. Oraya varmak için yedi dipsiz vadiyi aşmak gerekiyormuş. Kuşlar hep birlikte göğe doğru uçmaya başlamışlar. Yorulanlar ve düşenler olmuş. Önce, bülbül geri dönmüş, güle olan aşkını hatırlayıp; papağan, o güzelim tüylerini bahane etmiş -oysa tüyleri yüzünden kafese kapatılırmış-, kartal yükseklerdeki krallığını bırakamamış, baykuş yıkıntılarını özlemiş, balıkçıl kuş bataklığını...

Yedi vadi üzerinde uçtukça sayıları an be an azalıyormuş. Altıncı vadi "şaşkınlık" yedincisi ise "yok oluş" vadisi imiş. Kafdağı'na vardıklarında geriye otuz kuş kalmış. Simurg ´un yuvasını bulunca öğrenmişler ki, Simurg Anka otuz kuş demekmiş Onların hepsi de Simurg'muş. Her biri de Simurg'muş. Benim Simurg'um dikkatimdir.

Herkesin bir rüyası vardır demiştim. Demiştim ki geçmiş bir yazımda, masalınızı çok önceden melekler yazmıştır aşkın rüyasında. Hayat da değil mi ki anlayamadığımız bir masaldan ibaret… Yıllar önceydi masal şehri olan Türkistan'a uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra gelmiştim. İşte o an Simurg; Türkistan'a Ahmet Yesevi Ocağı´na gelen demekmiş. Simurg bir amacı dileyen gönül birliğiymiş. Yesevi Baba'nın Hikmetleri´ni dinlerken oluştu benim masalım. Kimileyin matemli gözlerle baktığım oldu Kesene'nin ayetlerden oluşmuş duvarlarına. "Sabır" diyordu "oğul olgunlaştırır insanı"… Ve daha anlatamadığım ki bazen kendimin dahi anlamadığı birçok duygu… Yazımı bitirirken bana ve benim gibi birçok öğrenciye bu deneyimin fırsatını veren Mütevelli Heyet Başkanımız Sayın Namık Kemal Zeybek'e bir kez daha teşekkür etmek istiyorum…
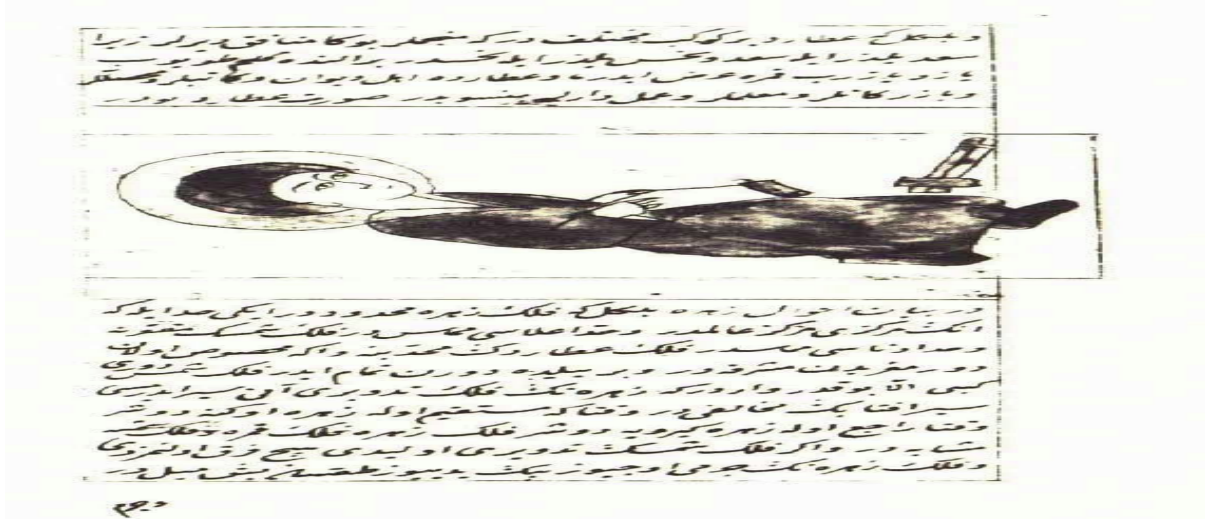
Geçmişe ait sesler

Sevimli şair Asaf Halet Çelebi, Türk edebiyatının unutulan değerli bir mücevheri gibidir. Yukarıdaki tümce her aklıma geldiğinde niyeyse düşünce dünyam bu münevverimize öykünür. Asaf Efendi, deyişin tam manası ile bir çelebidir. Yazdığı arkaik şiirleri vasıtasıyla geçmişe ait sesleri, nağmeleri kalbimize ve ruhumuza iletir. Dar satırlı bilgilere göre 27 Aralık 1907'de İstanbul'da doğan Asaf Halet Bey, Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi Müdürü Mehmet Sait Halet Bey'in oğludur. Galatasaray Lisesi'nden mezun olduktan sonra babasından Fransızca ve Farsça, Mevlevi Şeyhi Ahmet Remzi Dede (Akyürek) ile Rauf Yekta Bey'den musiki ve nota dersleri aldı. Şiirindeki musikinin temeli de sanırım bu derslerdir. Kısa bir süre kaldığı Fransa'dan dönüşünde üç yıl Sanayi-i Nefise'de okudu; öğrenimini Adliye Meslek Mektebi'nde tamamladı. Üsküdar Asliye Ceza Mahkemesi'nde zabıt kâtipliği, Osmanlı Bankası ve Devlet Deniz Yolları'nda memurluk yapan Çelebi, son olarak Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nde kitaplık memuruydu.

Gençliğinde gazeller ve rubailer yazan Asaf Halet, daha sonra arkaik şiir anlayışını benimseyerek 1937'den itibaren Ses, Küllük, Hamle, Sokak, Uyanış-Servet-i Fünun, Türk Sanatı dergileri ile Gün gazetesinde şiirlerini yayımladı. İstanbul dergisinde yayımladığı "Benim Gözümle Şiir Davası" (Temmuz-Aralık 1954) adlı altı makalede poetikasını açıkladı. "Hırsız", "Trilobit" ve "Cüneyd" adlı şiirlerinin Fransızca çevirileriyle birlikte 45 şiirinin bulunduğu He'nin (1942) ardından aynı çizgide on şiirin yer aldığı Lamelif'i (1945) yayımladı. Bütün şiirlerinin toplandığı Om Mani Padme Hum (1953) ki en çok sevdiğim kitabı budur ve o güne göre sade bir Türkçeyle yazılmıştır, Çelebi'nin içrek ve gizemci şiirini bütünüyle gözler önüne serer. Ses, imge, anlam ve düşünce olarak kültürlerarası ve metinlerarası bir nitelik taşıyan şiirleriyle Asaf Halet, Türk şiirinde "mistik gelenekçi" tavrın temsilcisi oldu.

Asaf Halet'in inceleme-araştırma türündeki diğer kitapları ise şunlar: Mevlana (1939), Mevlana'nın Rubaileri (1943), Molla Cami (1940), Pali Metinlerine Göre: Gotama Buddha (1946), Divan Şiirinde İstanbul (1953), Naima (1953), Ömer Hayyam (1954) ve Mevlana ve Mevlevilik (1957).

İsterseniz şairimizin sesine kulak verelim, eminim sizler de şiirdeki tasavvufi derinliği göreceksiniz….

CÜNEYD

bakanlar bana
gövdemi görürler
ben başka yerdeyim

gömenler beni
gövdemi gömerler
ben başka yerdeyim

aç cübbeni cüneyd
ne görüyorsun
görünmeyeni

cüneyd nerede
cüneyd ne oldu
sana bana olan

ona da oldu

kendi cübbesi altında
cüneyd yok oldu.

Sevimli şairimiz Doğu ve Batı kültürlerini harmanıyla, mistik bir duyarlılıkla birleştiren, somut malzemeyle soyut bir âlem yaratma çabası içinde, sezgiye dayalı, Türk masal ve tekerleme dilinden yararlanarak soyut şiirin öncüsü ilginç şiirler yazdı. Herkesin bir rüyası vardır. Ve ötelere olan özlemin sesi nasıl yankılanıyor kulaklarımızda…. "RÜYALAR / Her gün / karışık rüyalar görürüm / sincâbi uykularda / hayaller belirir / kaybolur / Aynalar görürüm / aynalarda rüyalar / bütün bahçeleri / kuşlarıyla / silinir / Yüzler görünür / yüzlerde gözler / yanıp söner / hepsi bana bakar / bir şeyler konuşur / Uyanıklığımı ayıramıyorum / uykulardan / karışık rüyalar içindeyim / ömrümün uykusunda / Aynalardan beni çağıran kız / bir daha göründü / işaret ediyor / bitir rüyalarını da gel / diyor/ en son gördüğün yüz / benim olsun / en son benim uykumda uyu / Rüyaların sonu geliyor galiba / uyanılmaz uykulara dalmak istiyorum." A. H. Ç.

Haldun Taner onu şu sözlerle anlatır: "Yakasına çiçek takıp kökünü mendil cebine yerleştirdiği küçük bir şişenin suyu ile beslemesi, kocaman bir gülsüz gezmeyen Oscar Wilde ´in dandliğini anımsatıyordu. Asaf Halet, böylece ciddiye alınmaktan çok, insanı bohem renkliliği ile gülümseten bir çağrışım oluyordu."

Asaf Bey ismini dahi unuttuğunu söylüyor, O böyle söylese de, biz sevimli şairimizin geçmişin tatlı nağmelerine dolanmış hüzünlü sesini unutmamalıyız.

“adımı unuttum
adı olmayan yerlerde
ne in
ne cin
ne benî adem

zamanlar içinde
kuşlar uçuyor
kervanlar geçiyor
bir iğne deliğinden

çarşılar kuruluyor
sarayları oyuncak
insanları karınca şehirler
zamanları gördün mü
bir iğne deliğinden

adımı unuttum
adı olmayan yerlerde
geçip gidenlere bakarak”

Yüzyılımız Türk şiirinin büyük üstadı, "sentetik sesi" Asaf Halet Çelebi´nin ölümünün 40. yılında, bulunabilmiş bütün şiirleri ilk kez bir arada. Üstelik notlarla ve Seyhan Erözçelik imzalı "Son Vezir Asaf´ın Şiir Dünyasında Nedircikler" başlıklı "şerh" denemesiyle birlikte.

Erözçelik diyor ki:

"Asaf Halet Çelebi", şiir düğümünü dört ırmakla örmüş: Uzakdoğu gizemciliği, tasavvuf, kutsal kitaplar ve çocukluğundan miras kalan sisli dünyanın kalıntıları. İlk bakışta bir araya

gelmesi tuhaf gözükebilecek bu ırmaklar, bu gerçekten çelebi insanın yarattığı şiir dünyasında, hiç de iğreti durmadan, handiyse aynı yataktan akacak kertede yakınlaşmışlar... Bu hüzünlü sesimizi unutmayalım efendim...
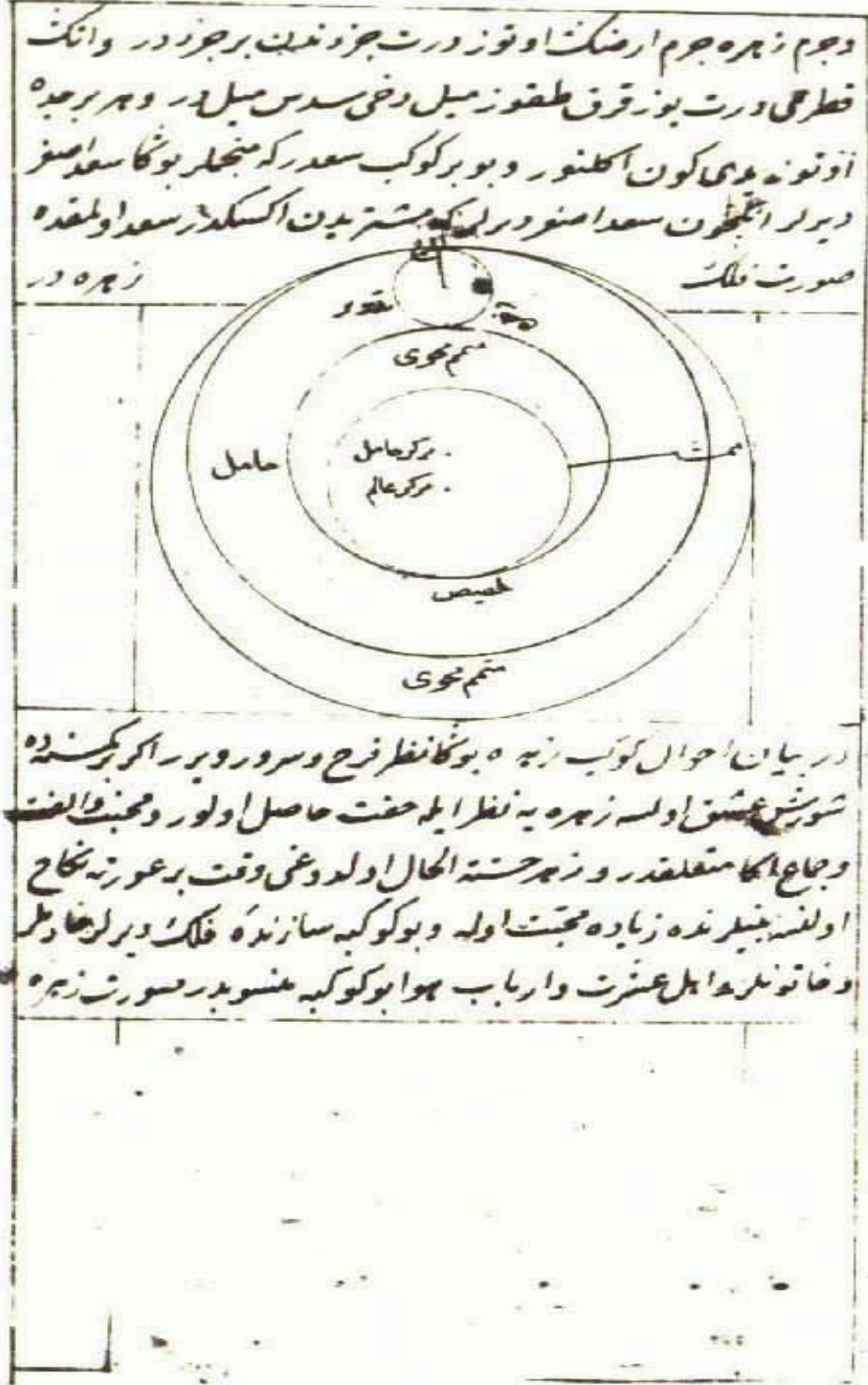
Sır Derya kıyılarında ´Ömür Yolu´ minyatürleri...

Ömrünü, tıpkı eski minyatürlerdeki gibi aslanların, parsların karşısında mücadelesine adayanlar vardır…"Soyu Harzemlere kadar uzanan, fakat Türk medeniyetinin uzun suskunluğu geçip, ardından Rus esaretine düşen bugünkü Kazakistan toprakları içinde bulunan Akmescit´ten çıkıp, uzun ve meşakkatli Türkistan davasını omuzlayıp, o dava ile ölen Mustafa Çokay Bey´in siyasi ve şahsi hayatı da, belki pek az faniye nasip olacak çok geniş ve ilginç bir entelektüel muhite sahip olması da, o kadar dikkate şayandır." (D.F.F) Ve deniz gibi uzanmış mazisiyle anılmaya değerdir…

Türkistan milli mücadelesi için yola çıktıktan kısa bir süre sonra, içinde yaşadığı zamanın ve gelecek zamanlara damgasını vurmakla ünlü Kazan Türk´ü Sultan Galiyev´le birlikte ilk olarak Türk birlikçi "Türkistan Birleştiği" (Türkistan Birliği) adlı teşkilatı kurduktan sonra tıpkı Sultan Galiyev gibi mazlum Müslüman milletler başta olmak üzere, Kafkas halklarının tamamı Gürcüler, Osetinler, Kabardinler, Polonyalılar ve Ukraynalıların ölene kadar tek müdafii olur. 7 Ocak 2005, 20 yıl Avrupa´da sürgünde yaşayan Kazak Türkü Mustafa Çokay ´ın (1890–1941) doğumunun 116´ıncı yıldönümü. 20. yüzyıl Orta Asya tarihine damga vuran Mustafa Çokay, dünyada, Türkistan Milli Kurtuluş Hareketi´nin lideri, Stalin propagandasına karşı güçlü bir direnç oluşturmayı başaran, deneyimli bir siyasetçi olarak biliniyor. Onun eserleri, Batı tarihinin yazılımına katkı sağlamıştır. Okuyucular şimdi dahi bu eserleri okurken yazarın geçmişine olan sevgisini hissediyor.

Ahmet Temir'inde belirttiği gibi: Muhacerette mücadeleye devam edenlerin Türkistan kolunun büyük önderi Mustafa Çokayoğlu´nun siyasi mirasına yakın çalışma arkadaşları olan Dr. Abdulvahap Oktay ile Prof. Dr. Tahir Çağatay sahip çıkarak ideallerinin takipçisi oldular. Çağatay, Sovyet neşriyatında kendileri ve idealleri hakkında yapılan suçlamaları yazılı basında cevaplamak yerine, değişik zaman aralıkları ile çıkardığı risalelerle karşılamak yolunu seçti. Türkistan Milli Birlik Komitesi´nin Başkanı Veli Kayyum Han ve yardımcısı Dr. Baymirza Hayıt hakkında da Sovyet basınında ağır suçlamalar yapıldı. Siyasi faaliyeti yanında ilmi çalışmaları ile Türkistan´ın Sovyet dönemi ve öncesi tarihinin araştırılmasında büyük emeği bulunan Hayıt aleyhinde Sovyetlerde yapılan neşriyatın toplamı 13.613 sayfa tutmaktadır.

"Eğitim alanında İsmail Gaspıralı´nın başlattığı cedidizm akımının takipçisi olan Çokay, siyasi alanda Türkçülüğün entelektüel savunucularındandır. Orta Asya´da Kazak, Kırgız, Türkmen ve Özbek halklarını ortak bir çatı altında birleştirecek olan Türkistan Devleti´ni kurmaktan yanadır. Orta Asya Türk halklarının Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan gibi bölünmesini uygun bulmaz. Bunu Sovyet yönetiminin ´böl, parçala, yönet´ stratejisi olarak görür. Bundan dolayı Çokay, Sovyetler´e karşı mücadelesini Türk halklarını bağımsızlığına kavuşturmak ve onları bir siyasi teşekkül altında birleştirmek temelinde yürüttü. Abdulvahab Kara'nın Türkistan Ateşi adlı eseri, hayatı, fikirleri ve siyasi faaliyetleriyle orijinal bir tarihi şahsiyet olan Mustafa Çokay´ı çeşitli yönleriyle ortaya koymaktadır. Ayrıca Çokay´ın şahsında vatanını esaretten kurtarıp bağımsızlığına kavuşturmak isteyen ve bunun için bütün entelektüel birikiminin sınırlarını zorlayan bir aydının neler yapabileceğini görmek mümkündür. Bu yönüyle eser sadece Orta Asya tarihi ile ilgilenenler için değil, her kesimden okuyucu için ilginç gelebilir."(G. Çandarlıoğlu)

Sır Derya kıyılarında yetişen bu münevverimiz ömür yolunu Türkistan'ın kayıp giden zamanının izinde kardeşlerimizin kurtuluşuna vakfetmiştir. Şüphesiz steplerde sert rüzgârların estiği bir vakitte insanlar estetik kaygıları doğrultusunda kimi hatıralarını minyatürler şeklinde çok çeşitli objelere işlemişlerdir. Otrar'da dolaşırken bir tepeciğin üzerinde bulduğum tabağın üzerinde, aslanlar tarafından kuşatılmış belli belirsiz bir insan minyatürü vardı. Eski kuşak atalarımızın ifadesinde gizliydi bu minyatürün hikâyesi. Niyeyse bu minyatüre bakarken Mustafa ÇOKAY Bey'in çileli hayatı üzerine düşünüyorum. Demek ki diyordum, meşakkatli

Türkistan Davası şartların zorluğuna rağmen yolculuğunu sürdürüyor. Ve ebedi geçmişten sonsuz geleceğe “Türkistan Ateşi" Çokay gibi yıldızlaşarak yaşıyor efendim…

Mehmet Siyahkalem’den bir Demon

بعضی ولایتده واقع اولماز اول ولایت اهلنه نظر جلوت قمر
اولمدوغی اجلدن در ایل همیشه قمر نده مشاهده در. ثم
دائرهٔ فلک شمس در

شمس
متمم محوی
مرکز خارج
مرکز عالم
خارج مرکز
ممثل
حضیض
متمم محوی
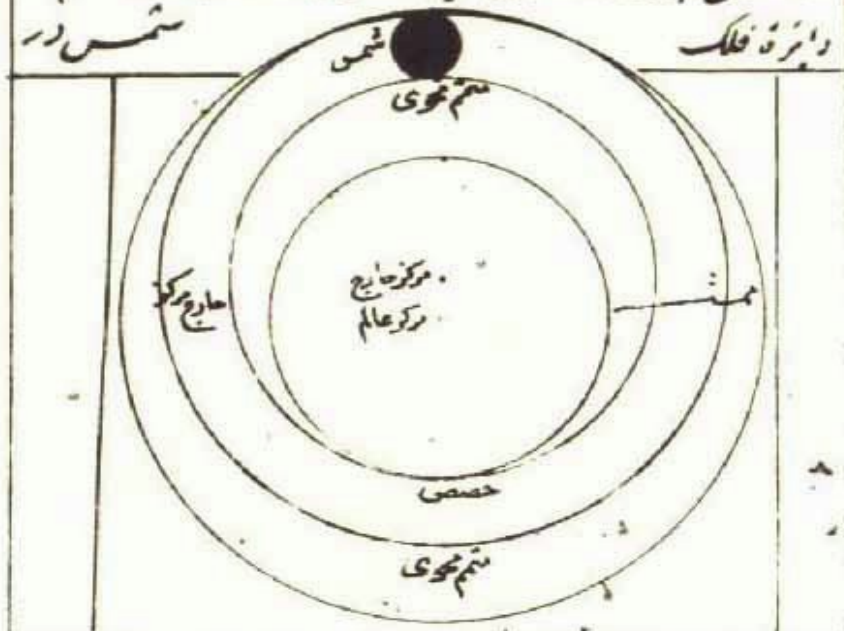
خواص پس بیلکل که شمسک تأثیراتی علویاتده و سفلیاتده ظاهردر
اما علویاتده تأثیری بودر که کمال نوری ایله جمیع یلدزلری ناپدید ایدر
و قمره نور ویرر اما سفلیاتده تأثیری بحرده و برده و جماد حیوانده
اولور بحرده تأثیرینک اثری بودر که شمسک حرارتی ایله دریالردن
بخار قالقر که اول بخار مرکبدر اجزاء ناریه و اجزاء مائیه دن پس
اجزاء ناریه کندو مرکزینه قصد ایدر چون هوا ناره ایرر متکاثف
اولوب سحاب حادث اولور و آندن یغمور پیدا اولوب حق تعالی
دیلدوکی یرلره نازل اولور حیات بلاده و عباده سبب اولور
و آندن ارمقلر و اشمه لر ظاهر اولوب میوه لر و اکنلره باعث اولور
نتکیم حق تعالی بیورر و هو الذی یرسل الریاح بشرا بین یدی رحمته
حتی اذا اقلت سحابا ثقالا سقناه لبلد میت فانزلنا به الماء
فاخرجنا به من کل الثمرات و برده و جماده تأثیرات و خواص

İsyan ahlakının peygamberi soluğu

"Büyük mezarların üstünde, büyük vatanlar vardır. Büyük ölüleri olmayan milletler ebedî olamazlar…"
Nurettin Topçu...

Türk entelijansiyasının ışığını kaybettiği bir dönemde isyan ahlakçısı Doğu´nun bilge sesi Nurettin TOPÇU, felsefesiyle bizlere tozlarla örtülmüş parıltılarımızı gösteriyordu. Topçu, hayatıyla eserlerini birleştiren bir adamdır… O pek takipçisi olmayan enteresan bir zattır. Topçu fikirlerinin bulağının orijinalitesini bizim tasavvufi geleneğimize yaslanmasıyla gösterir. O'nun açısından Türkler İslam rönesansının yarattığı bir ulustu; bu yüzden de Topçu tasavvufa büyük önem vermiştir. Rönesansın ilk basamağı Kuran, tasavvuf ve Avrupa felsefesiyle bir aşkın doğması; ikinci basamağı üstün bir iktidarın aklın saltanatını ilan etmesi; üçüncü basamağı hür düşünceye ulaşmaktı. Onun İslam ahlakı formülü üç ilkeye dayanıyordu: Hürmet, merhamet ve hizmet. Bu sağlam sütunlar tutuyordu bizim sonsuz yücelikteki medeniyetimizi.

Nurettin Topçu baba tarafından Erzurumludur. Ailesi Topçuzâdeler diye tanınır. Dedesi Osman Efendi, Erzurum´un Ruslar tarafından işgali sırasında Türk Ordusu´nda topçuluk etmiş; bu lâkap oradan kalmıştır. Babası Topçuzâde Ahmet Efendi ailenin tek evladıdır. Küçük yaşta yetim kalır. Alaftarlık (tahıl alım-satımı) yaparak aileyi geçindirmeye çalışır. Bu arada Erzurum´un tanınmış zenginlerinden Gülü Bey´in yardımını görür. Canlı hayvan ticaretine başlar. Doğu Anadolu ve bilhassa Erzurum yöresinden topladığı koyunları İstanbul ´a satarak işini genişletir. İstanbul´da bir yazıhane tutar. Zamanla Tahtakale´de bir han (Erzurum Hanı) satın alan Ahmet Efendi, İstanbul´a yerleşir. İlk evleri Süleymaniye Deveoğlu Yokuşu, Hatap Kapı sokağında bir ahşap binadır. Nurettin Topçu Süleymaniye´deki bu evde doğar (7 İkinci teşrin 1909). Topçu´nun ninesi Eğinlidir. Ahmet Efendi, İstanbul´a yerleştikten sonra birinci hanımı vefat eder. Bu hanımdan olma iki oğlu da Balkan Harbi´nde şehit düşerler. Ahmet Efendi daha sonra yine Eğinli olan Kasap Hasan Ağa´nın kızı Fatma Hanım ile evlenir. Bu hanım Nurettin Topçu´nun annesidir. (R. Hallin)

Harp yılları Ahmet Efendi´nin işlerinin bozulmasına ve iflâsına yol açar. Aile Süleymaniye ´deki evden ayrılıp, Çemberlitaş´ta bir ahşap eve taşınır. (Şatır sokaktaki bu ev, daha sonra yıkılacak yeniden Nurettin Topçu tarafından yaptırılacaktır, 1970).

Nurettin Topçu altı yaşında Bezmiâlem Valide Sultan Mektebi´nin ana kısmına yazılır. Burayı bitirdikten sonra Büyük Reşit Paşa Numune Mektebi´ne (şimdiki İstanbul Lisesi civarında) verilir. Mektebi birincilikle bitirir. Babası Ahmet Efendi, Çemberlitaş´ta kasap dükkânı işletmeye başlamıştır.

Reşit Paşa Mektebi´nin sarıklı hocası Osman Efendi, bir gün babasına "Osman Nuri -nüfus kağıdında ismi bu şekilde geçer- büyük adam olacak" deyince, çok az gülen babası hayli mütehassıs olur. Bu sıralarda sakin, biraz içe dönük bir mizaca sahiptir. Küçük bir sandıkta kitap ve gazete biriktirmek merakı vardır. İmlâ öğretmeni Nafiz Bey, Nurettin Topçu´nun hayatı boyunca sürecek Mehmet Âkif sevgisini uyandıracaktır.

Daha sonraki yıllarda Osman Nurettin, Vefa İdadisi´ne devam eder. Birinci sınıfta babasını kaybeder. Evlerinin bir katını kiraya verirler. Ağabeyi Hayrettin Topçu mektepten ayrılarak ailenin yükünü omuzlar. Topçu, Vefa İdadisi´nde de sınıflarını birincilikle geçer. Felsefeye bu sıralarda meyletmektedir. Edip Bey, tarihçi Memduh Bey, Celâl Ferdî ve ulûm-ı diniyye

hocası Şerafettin Yaltkaya´dan ders alır. Son sınıf haziran imtihanında Arapça hocası (Sıfırcı) Salih Bey´den kalır. Bu vaka ona çok tesir etmiştir. Bütün yaz çalışır. İdadi tahsilini 1927-28 ders yılında İstanbul Lisesi´nin edebiyat bölümünü pekiyi derece ile tamamlar.

Liseden mezun olan Topçu, kendi kendine Avrupa´ya tahsil imtihanlarına girer, kazanır (1928). Hamdi Akverdi, Vehbi Eralp, Ziya Somar gibi şahıslarla birlikte Fransa´ya gider. Daha önce giden Remzi Oğuz Arık, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Cevdet Perin, Bedrettin Tuncer Paris´tedirler. Daha sonra bu şahıslarla, bilhassa Remzi Oğuz ve Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ile görüşmeleri olacaktır. Topçu önce Bordo Lisesi´ne nakledilir. İlk yazı denemelerini burada kaleme alır ve üye olduğu Sosyoloji Cemiyeti´ne gönderir. Moris Blondel´i bu lise döneminde tanır. Daha sonra mektuplaşırlar. Burada psikoloji sertifikasını verir. İki sene sonra Strasburg´a geçer. Üniversitede felsefe tahsil eder. Ahlâk kurlarını tamamlar, sanat tarihi lisansı yapar.

Nurettin Topçu´nun Fransa´da aldığı lisans dersleri:
1. Ruhiyat ve bediiyat (Haziran 1930)
2. Umumî felsefe ve mantık (İkinci teşrin 1932)
3. Muasır sanat tarihi (İkinci teşrin 1932)
4. İçtimaiyat ve ahlâk (Haziran 1933)
5. İlk zaman sanat ve arkeolojisi (İkinci teşrin 1933)

Yazları İstanbul´a gelip gitmektedir. 1931´de ağabeyi Hayrettin Topçu´yu yanına alır. Topçu´nun Avrupa´daki hayatı okul, ev, kütüphane çerçevesi içinde geçer. Ancak hafta tatillerinde derneklerin tertip ettikleri toplantılara gider. Aynı toplantılarda Samet Ağaoğlu, Ömer Lütfi Barkan, Besim Darkot gibi zatlar da bulunmaktadırlar. Topçu bu arada tasavvuf tarihçisi Luis Massignon ile tanışır. Dr. Adnan Adıvar´ın Türkçe dersi verdiği Masignon´a daha sonra bu dersi Topçu verecektir. Strasburg´da doktorasını hazırlayan Topçu, Sorbon´a gider, doktorasını verir: "Conformisme et révolte." Bu üniversitede felsefe doktorası veren ilk Türk öğrencidir. Bu tez Paris´te kitap halinde yayınlanır (Paris 1934). 1990 yılında da tıpkı baskısı Kültür Bakanlığı´nca Ankara´da yapılır.

1934´te yurda döner. Galatasaray Lisesi´nde felsefe öğretmeni olarak görev alır (1935).

Hüseyin Avni Ulaş ailenin baba dostudur. Çemberlitaş´taki eve sık sık gelir gider. Topçu küçük yaştan beri bu zatın tesiri altında kalmıştır. Yurda döndükten sonra H. Avni Ulaş´ın kızı Fethiye Hanım´la evlenir. Düğün gününün akşamı İzmir Atatürk Lisesi´ne tayin emri gelir. Galatasaray Lisesi Müdürü Behçet Bey, o sene Haziran imtihanından geçmesini istediği altı kişilik bir öğrenci listesini Topçu´ya teklif etmiştir. Nurettin Topçu bu teklife karşı "Eğer bunlar çalışkan talebelerse elbette geçerler" cevabını verir. Neticede talebelerin bir kısmı imtihanda kalır. Ankara´nın tepkisi ani olur ve Topçu´nun tayini İzmir´e çıkar.

Nurettin Topçu Hareket Dergisi´ni İzmir´de bulunduğu yıllarda yayımlamaya başlar (1939). Dergi İstanbul´da basılır. Bu arada eşinden ayrılır. Hareket´te yayınlanan "Çalgıcılar yine toplandı" isimli yazıdan dolayı açılan soruşturma üzerine Denizli´ye sürgün edilir. Denizli´de bulunduğu yıllarda Said-i Nursi ile tanışır, o sırada yapılan mahkemelerini takip eder. Daha sonra Haydarpaşa Lisesi´ne tayin edilir. Bir müddet sonra da Vefa Lisesi´ne geçer.

Çocukluk arkadaşı Sırrı Bey vasıtasıyla devrin manevi büyüklerinden Hasib ve Abdülaziz efendilerle tanışan Topçu, bu kişilerden hayatı boyu sürecek etkiler alır, Nakşî şeyhî Abdûlaziz Bekkine Efendi´ye intisab eder. Topçu, Celâl Hoca´dan da (Celâl Ökten) İslâmî

ilimler yönünden faydalandı. Daha sonra İmam-Hatip okullarının kuruluşu sırasında Celâl Hoca ile mesaî arkadaşlığı yaptı.

Son olarak İstanbul Lisesi´ne tayin olunan N. Topçu buradaki görevinden emekli oldu (1974).

N. Topçu, bir süre Edebiyat Fakültesi´nde H. Z. Ülken´in kürsüsünde eylemsiz-doçentlik yaptı. "Bergson" konusunda doçentlik tezi hazırladı. Fakat kendisine kadro verilmemiş ve muhtelif entrikalarla üniversiteye alınmamıştır. Doçentlik tezi Bergson, daha sonra kitap halinde yayınlandı.

27 Mayıs 1960´a kadar uzun yıllar Robert Kolej´de tarih okuttu. 27 Mayıs´tan sonra devrim aleyhtarı bulunarak buradaki görevine son verildi.

Fikri faaliyetlerini Türk Kültür Ocağı, Türk Milliyetçiler Cemiyeti, Milliyetçiler Derneği ve Türkiye Milliyetçiler Derneği´nde sürdürdü.

1975 Nisanında hastalandı. Hastalığının teşhisinde güçlük çekildi. Pankreas kanserine yakalandığı ameliyatta belli oldu. Topçu, 10 Temmuz 1975´te vefat etti. Fatih Camiinde kılınan namazdan sonra Topkapı´da Kozlu Kabristanı´na defnedildi.

1939´dan itibaren çeşitli aralıklarla yayımladığı Hareket dergisi ile bir dünya görüşü mücadelesini şuurla yürüttü. 1939-42 Hareket dergilerindeki yazılarıyla, ruhçu ve mistik düşünüşün felsefî temellerini araştırdı. Teknik ve makine medeniyetine duyulan şuursuz ihtirasın asrın insanını boğduğunu, bu yüzden kendi benliğinden uzaklaşan insanın kurtuluşunun ancak özbenine kavuşmasıyla mümkün olabileceğini vurguladı. İnsan ruhunu demir pençeleriyle felce uğratan materyalizm, pozitivizm, sosyolojizm, pragmatizm akımlarına karşı çıkarken, akılcılığın bile ancak kalbîlikle değer kazanacağını belirtti. Kalp ahlâkı ve irade felsefesini ortaya koymaya yöneldi. Hüseyin Avni Ulaş ve Fransa´da tanıştığı Remzi Oğuz Arık´ın tesiriyle benimsediği Anadoluculuğun âdeta ruhî, içtimaî programını yeniden çizdi. 1947-49 hareketlerinde bu çerçevedeki düşüncelerin İslâmi temellerini açıklığa kavuşturdu. Türk milliyetçiliğinin İslâm dâvasından ayrılamayacağını, milletle dinin iç içe kavramlar olduğunu ortaya koydu. Ancak, İslâmiyetin hâmisi ve müdafii olarak görünen sahtekârlarla ve menfaatperestlerle mücadeleden de geri kalmadı. (D.T.)

Tüm hayatı boyunca Nurettin Topçu, değişen toplum yapımızı ve Batılılaşma karşısında inancımızı ve tarihimizi savunurken, kapitalist ve komünist iki kamp arasında Türkçü bir dünya görüşünün ana hatlarını çizdi. Topçu geleceğe ait, “Yarınki Türkiye’nin kurucuları, yaşam zevkini bırakıp, yaşatma aşkına gönül verecek, sabırlı ve azimli, lakin gösterişsiz ve mumayışsiz çalışan, ruh cephesinin maden işçileri olacaklardır" diyordu. Ve bize bu uğurda fikirleriyle isyan ahlakını salık veriyordu. "Yan yana asla gelemeyecek gibi duran bu iki kelime, onun düşünce ikliminde şiirsellik tuzağına düşmeden adeta bir aşk evliliği ile bir araya gelmişti. Neye, ne için isyan etmek gerekti? Değerler sisteminin türlü yanlarına, ahlâk denen şeyden yayılan koruma duygusu, bu isyana engel olmaz mıydı?” (T.E.D.)Hayır olmazdı! Çünkü biz biliyoruz ki tüm peygamberlerin Prensi Hz. MUHAMMED (A.S) "Haksızlık karşısında susan dilsiz şeytandır" diye buyuruyordu. Değerlerimize yapılan haksızlığa susmayalım. Hiç değilse buğz edelim efendim…

وبرابعه زعم ایلدیلرکه اوج شمس هر بر برجده اوج بیک ییل اکلنور

ایله اولسه جمله فلکی اوتوز بیک ییلده تمام دور ایدر و شویله دیرلرکه

چون شمس بروج جنوبیه ایرسه جنبات زمین متبدل اولوب معمور اولان

خراب و خراب ابادان اولور و جنوب شمال و شمال جنوب اولور

و دکزلر قورو و قورولر دکز اولور و الله اعلم بصحة ذلك اکر واقع

اولورسه غایة عجیب و اثر غریبدر و بزم اعتقادمزده حق تعالی

کلام مجیدنده بیوردیغیدر یوم تبدل الارض غیر الارض والسموات

وبرزوا لله الواحد القهار حکمانک قولی صحیح اولدوغی تقدیرجه بازده

اللهدر صورت شمسدر

در بیان احوال مریخ بلکل که فلک مریخ دخی ایکی سطح ایله محدوددر

و انک مرکزی مرکز عالمدر سطح اعلاسی فلک مشتری یه مماسدر و سطح

ادناسی فلک شمسه مماسدر و دوری مغربدن مشرقه در و بر ییل

ایکی آی و یکرمی ایکی کونده دورین تمام ایدر و فلک مریخ وضعده فلک

قمر و فلک زهره یه مشابه در اما انلردن اکبردر که فلککی یکرمی بیک کز

بیک واوچیوز بیک طقوز یوز طقسان سکز میلدر و فلکی شبو

İpek Yolu´ndaki erdemli şehir

Sabah güneşi ışıkları Otrar kentinin bin yıllık uykusundan uyanmış surlarına çarptığında 20 yaşlarında olan genç bilge, ördüğü kerpiç duvarı tamamlıyordu. Farabi ellerini çamurun derinliğine buladığında düşüncesi bozkırın sonsuzluğunda yavaş yavaş olgunlaşıyordu. Burası zamanın başlangıcı, yenilmez orduların katar katar geçtiği yer olan Otrar idi...

Farabi, 870 yılında Türkistan´da Sirderya (Seyhun) nehri ile Aris´in birleştiği yerde kurulmuş eski bir yerleşim merkezi olan Farab´da (Otrar´da) doğdu. Babası, Mehmed adında bir kale komutanı idi. Hayatı hakkında sağlam ve ayrıntılı bilgi pek yoktur. Zaten filozof, bilgin ve sanatkâr olarak, yaşadığı yıllarda bugün tanındığı kadar tanınmamıştı. Hakkında bilgi veren kaynaklar kendisinden 150-200 yıl sonra yazıldığı için, güvenilir olmaktan uzaktır. Efsanelerle süslenerek anlatılan bir ilim ve sanat adamıdır. Ebu Nasır Farabi, Aristo´nun bütün eserlerini açıkladığı ve incelediği için Ustad-ı Sani, Hâce-i Sani, Muallim-i Sani gibi sıfatlar almıştır. Bunlardan başka Ebu Nasri Farabi-i Türki, Hakim Farabi gibi isimlerle de anılır. Asıl adı Ebu Nasr Muhammed bin Muhammed bin Turhan bin Uzlug´dur. Batı kaynaklarında adı ´´Alpharbius ya da Alphartabi´´ olarak geçer.

İlköğrenimini doğduğu yerde yaptı. Gençliğinde Türkistan´dan göç ederek bir süre İran´da dolaştı. Daha sonra o zamanın ilim ve sanat merkezi olan Bağdat´a gelerek yükseköğrenimini burada tamamladı. Böylece anadili olan Türkçe´den başka Farsça ve Arapça´yı, Hıristiyan hocalardan da ilim dili olan Latince ve eski Yunanca´yı öğrendi. Çağının ünlü bilginlerinden Ebu Bişr bin Yunus´tan mantık, Ebu Bekr ibn el Sarrac´dan dilbilgisi dersleri aldı. Bundan sonra Harran Üniversitesi´ne giderek felsefe çalışmaları yaptı ve burada Yuhna bin Haylan ´dan mantık bilgisini ilerletti. Aristo üzerindeki çalışmalarını burada yaptı. Bağdat´a döndükten bir süre sonra Mısır´a gitti. 941 yılında Mısır´dan Halep´e gelerek Emir SeyfüddevIe Hemedani´nin sarayında bulundu. Zamanının devlet adamlarından saygı gördü. Mütevazı bir hayat süren Farabi, Emir´in teklif ettiği yüksek maaşı kabu1 etmeyerek, ´´Dört Dirhem´´lik küçük bir ücretle yaşamayı yeğledi. Mısır´da kaldığı sürece Türk kıyafeti ile dolaşır ve Türkçe konuşurmuş.

Eski Yunanlı filozof ve ilim adamlarının eserlerinin Arapça´ya çevrilerek öğrenilmesi Farabi ile başlamıştır denebilir. Önce Abbasiler, sonra Endülüs medeniyeti içinde yetişen İslâm bilginleri bunları Batı´ya tanıtmıştır. Ortaçağ Avrupa´sı bu filozofu Arap dilinden, özellikle Kurtuba´lı İbn-i Rüşd´den öğrendi. Batılı bilginler İbn-i Rüşd´ü öğrenmek isterken Farabi´yi okumak zorunda kaldılar.

Farabi´nin eserlerinin yüz yıllarca Avrupa´da tanınmasının nedeni budur. Bütün Ortaçağ boyunca Avrupa´da böylesine tanınan, hattâ XX. yüzyılda bile hakkında araştırmalar yapılan, eserleri yayınlanan Farabi, 950 yılında Şam´da öldü ve Babüssagir´e gömüldü.

“Fârâbî´ye göre, eğer bir tas, içi su dolu olan bir kaba, ağzı aşağıya gelecek biçimde batırılacak olursa, tasın içine hiç su girmediği görülür; çünkü hava bir cisimdir ve kabın tamamını doldurduğundan suyun içeri girmesini engellemektedir. Buna karşılık eğer bir şişe, ağzından bir miktar hava emildikten sonra suya batırılacak olursa, suyun şişenin içinde yükseldiği görülür. Öyleyse doğada boşluk yoktur" (H. Ziya). Ancak, Fârâbî´ye göre ikinci deneyde, suyun şişe içerisinde yukarıya doğru yükselmesini Aristoteles fiziği ile açıklamak mümkün değildir. Çünkü Aristoteles suyun hareketinin doğal yerine doğru, yani aşağıya doğru olması gerektiğini söylemiştir. Boşluk da imkânsız olduğuna göre, bu olgu nasıl açıklanacaktır? Bu durumda Aristoteles fiziğinin yetersizliğine dikkat çeken Fârâbî, hem boşluğun varlığını kabul etmeyen ve hem de bu olguyu açıklayabilen yeni bir varsayım oluşturmaya çalışmıştır. Bunun için iki ilke kabul eder:

"1. Hava esnektir ve bulunduğu mekânın tamamını doldurur; yani bir kapta bulunan havanın yarısını tahliye edersek, geriye kalan hava yine kabın her tarafını dolduracaktır. Bunun için kapta hiçbir zaman boşluk oluşmaz.

2. Hava ve su arasında bir komşuluk ilişkisi vardır ve nerede hava biterse orada su başlar. Fârâbî, işte bu iki ilkenin ışığı altında, suyun şişenin içinde yükselmesinin, boşluğu doldurmak istemesi nedeniyle değil, kap içindeki havanın doğal hacmine dönmesi sırasında hava ile su arasındaki komşuluk ilişkisi yüzünden, suyu da beraberinde götürmesi nedeniyle oluştuğunu bildirmektedir. Yapmış olduğu bu açıklama ile Fârâbî, Aristoteles fiziğini eleştirerek düzeltmeye çalışmıştır. Ancak açıklama yetersizdir; çünkü havanın neden doğal hacmine döndüğü konusunda suskun kalmıştır. Bununla birlikte, Fârâbî´nin bu açıklaması, sonradan Batı´da Roger Bacon tarafından doğadaki bütün nesneler birbirinin devamıdır ve doğa boşluktan sakınır biçimine dönüştürülerek genelleştirilecektir" (brt).

"Farabi'nin El-Medinetül-Fazıla (Erdemle Yönetilen Kent) adlı eserinde, yöneticide bulunması gereken özellikleri nasıl sıraladığı görülür.

1. Beden bütünlüğü tam olmalı
2. Anlama, kavrama yeteneği üstün, belleği güçlü olmalı
3. Uyanık ve zeki olmalı
4. Kendini iyi ifade edebilmeli
5. Bilgi ve hikmete sevdalı olmalı (başka bir deyişle filozof olmalı)
6. Doğruluğu benimsemeli ve doğru insanlarla çalışmalı (ahlaklı olmalı)
7. Yemek içmek ve cinsellik gibi güdülerini denetleyebilmeli
8. Onurlu olmalı
9. Paraya pula ve ziynete-mücevhere düşkün olmamalı
10. Adaletli olmalı ve son olarak kararlı-azimli olmalı" (C.Güleç).

Türk bilgesi Farabi'nin kenti Otrar V. Barthold kadim "Türkistan Tarihinde" eski kültürlerin harmanlandığı ender şehirlerden birisi olarak anılır. Belki sözlerin hikmete tekâmül ettiği bu kent Farabi'deki ütopyanın gerçekleştiği Medinet-ül Fazıla'nın kendisidir. Çok eskiden kamlar, budist rahipler, soğodlar, imamlar, maniheistler, Zerdüşti inanırları, papazlar ve mitraistler bu kentin büyüsünde buluşmuşlar ve birbirlerinin masalsı hikâyelerini şarap tadında dinlemişlerdir. Kente bakarken şunu düşünüyorum: Kendimi ve ruhumu bu şehrin bilgeliğinde temizliyorum... Bu melek kim?
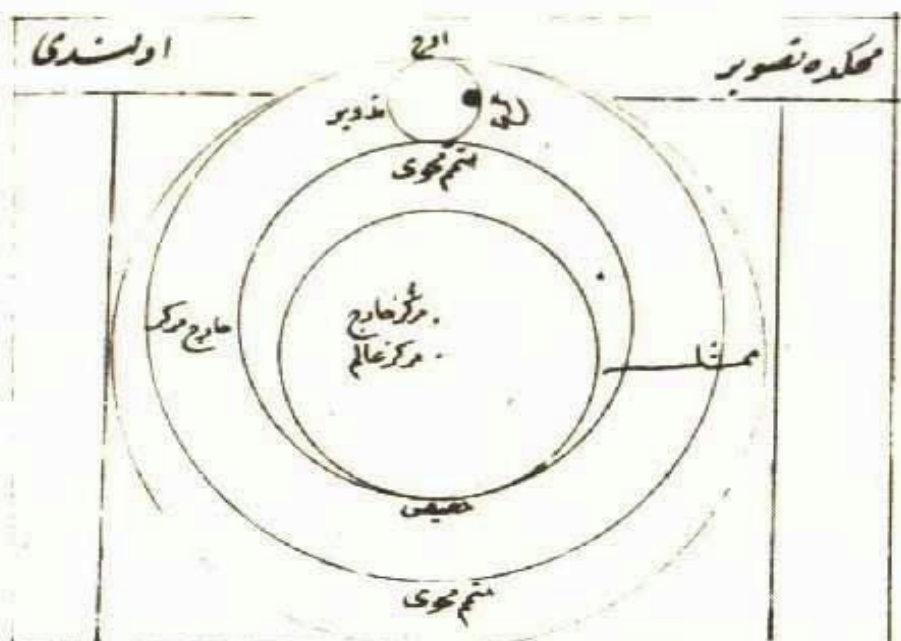
محکده تصویر اولنشدی

بلکل که مریخ بر کوکبدر که بونکا منجملر نحس اصغر دیرلر زیرا نحوستده
زحلدن اکسکدر و آنی وصف ایدرلر قهر و غلبه ایله و جلاد فلک دیو تسمیه
اولنور و یول کسیجیلر و فساد ایشلینلره منسوبدر و جرمی بر بچق جرم ارض
مقداریدر و قطری طقوز یوز بیک سکز یوز اوتوز بش میلدر و صورتی
بو شکل اوزره در

Kuzgunun kompozisyon felsefesi

Anlamama sorununa ilişkin en ilginç noktalardan birisi şununla bağlantılıdır: Şiirdeki belli bir dizenin ya da sözcüğün sizde bıraktığı izlenim betimlenemezdir. Kuşkusuz her şeyden önce söylenmesi gereken, ne zaman bizi derinden etkileyen bir müzik parçası ya da bir şiir dizesi duysak, onun için bu 'anlanamaz' yerine 'deneyimimi anlayamam' deme eğiliminin daha doğru olduğudur. Önümde duran "kuzgun" şiirinin, Adgar Allan Poe'nin kendi ifadesiyle, kompozisyon felsefesi; anlamda tek etki bırakma fikrine sadık kalarak yazılmış gibidir. Sevimli şair Poe; kalbin, aklın, ya da daha genelde ruhun duyarlı olduğu sayısız etki ve izlenimlerden hangisini seçmemiz gerektiğini vurgular. Sezgisel kuramcılar açısından anlama yaklaşma bu en kuvvetli etki üzerinden gerçekleşir. Şair kurgusal evreninde yapacağı etkiyi seçtikten sonra bunun olaylarla mı yoksa tonla mı en iyi şekilde işlenebileceğini düşünür. Sırasıyla işlemleri adım adım, ayrıntılı bir şekilde, aynı bir matematik problemin kesinliğine inanarak çalışmasını sürdürür.

Poe, 'kuzgun'un alanını 'güzellik' olarak belirlemiştir. Sanat için amaçlanan gerçek, tutku ya da kalbin heyecanlanması, bir gaye olarak şiirde varsa da düzyazıda bunları yakalamak çok daha kolaydır. Doğrusu gerçek bir kesinlik ve tutku bir basitlik gerektirir ki bu ikisi ruhun heyecanlanması ya da zevkle yükselmesi olarak belirtilen güzelliğe tamamen terstir. Tıpkı; Şeyh Galip'in 'aşkın okunmaz kıyıları'ndaki Hüsn'ü araması yahut Hüsn'ün, tutkuların ve gerçeğin az ötesinde kurgulanmış olması gibi, Poe'nin matematik dünyasıyla Galip'in kusursuzluk ilhamı aynı düzlemde çakışır. Ve diyebiliriz ki, Galip'in poetikasındaki güzellik matematiksel kusursuzluk anlayışını içerir. "Güzel", bir sıfattır; kullandığımızda bu şöyle bir düşünme eğilimine girmiş olduğumuzu gösterir: "Bunun belli bir niteliği, güzel olmak niteliği vardır." Burada söylenen gerçeğin ya da tutkunun şiire sokulamayacağı değildir. Şiirde gerçek ve tutku müzikteki uymayan notalar gibi karşıtlıkla genel etkiye yardımcı olacak şekilde, asıl amacı gölgelemeden güzelliğin atmosferinde örtülerek olabildiğince kullanılabilir. Uyumsuzluk da bazen görünüş itibariyle güzelliktir.

Fantastik şair Poe, güzelliği şiirinin alanı olarak belirledikten sonar ton konusunda düşünmüştür. Güzellik, bir hüzün tonu olmalıydı. Şiirde işlenen 'güzellik' türü ne olursa olsun, insanları hassas bir ruhun dökebileceği gözyaşı kadar heyecanlandırır. Melankoli tüm şiirsel tonların en meşhur olanıdır. Poe'nin melankolik ruhu Kuzgun'a sonuna değin yansımıştır.

Poe şiiri kurarken sanatsal çekicilik olarak kısmen nakarattan yararlanmıştır. Yaygın kullanım biçimiyle nakarat ya da tekrar, yalnız lirik dizelerle sınırlı değil, ama onun etkisi hem seste, hem de düşüncede monotonun gücüne dayanıyordu. Şair şiirin çoğu kısımlarında nakaratın değişik uygulamalarıyla yeni etkiler üretmeyi denemiştir. Şiirin tonu olarak belirtilen melankoliyi olabildiğince yansıtacak bir kelime gerekliydi. Poe böyle bir etkiyi "asla" sözcüğünü seçerek başarmıştır. Kuzgun aynı bir papağan gibi yaklaşık yüz dize uzunluğundaki şiirin kıta sonlarında "asla" sözcüğünü melankolik tonda tekdüze olarak tekrar etmektedir. Şair, kuzgunun bu sözcüğü, aşığın sorularına yanıt olarak söylediğini düşünmektedir. Bu cevapla aşığın sevgilisiyle başka bir dünyada buluşma isteğini içeren son sorusuna da kuzgun "asla" yanıtını vermesiyle şiirin kendi içindeki mantığı tamamlanmış olur. Okuyucu, konuşan kuzgunu bir simge olarak algılar. Poe, âşığın kederli ve asla bitmeyen anının ifadesini, son kıtanın son dizesine kadar açıkça görülmesine izin vermez:

"Ve Kuzgun, hiç kıpırdamadan, hâlâ oturuyor, hâlâ oturuyordu.
Oda kapımın üstündeki Pallas'ın solgun büstünde;
Ve gözleri hayal kuran bir şeytanın gözleri gibi,
Ve üstünden sızan lamba ışığı zemine vuruyor gölgesini;
Ve zeminde süzülüp duran bu gölgeden ruhum kendini

Alamayacak, bir daha asla!”

Biterken: kuzgun gibi önemsizliğe terk edilen bir kuş dahi aşkın doğasında yer alabilir. Bu yazıyı yazdığım şu an, bulunduğum çorak ülkenin gökyüzünde kargalardan bir bulut oluşmuştu. Kargaların çok uzun yıllar yaşadığı söylenir. Uzun ömürlerinde kargalar bir hayli fazla olayın şahididirler. Eğer böyle ise ve dillerini lisan-ı hallerinden anlayabilseydik daha kimlerin hüzünlü ve acılı aşk hikâyelerini belki de onlardan dinleyebilirdik. Kuzgun’un kompozisyon felsefesi bir sanatçının psikopatolojisinde aşkın çaresizliğini kurgulamış. Zaman zaman bu eksantrik yaratıklara baktığımda sevdiğime dair ‘asla’ dediklerini duyabiliyorum. Bakalım siz duyabilecek misiniz?

Taklamakan çölünde savrulan zaman

Doğu Türkistan'ın kuzeyinde Altay dağları, güneyinde Karakum çölü ile Altundağı (Kuenlun) ve Pamir dağları yükselir. Türklerin yaşadığı ülke manasına gelen Türkistan'ın doğu bölgesini teşkil eden Doğu Türkistan'ın yüzölçümü 1.828.418 Km2 olup, bunu 1/3 çöller, 90.000 Km2´sini ormanlıklar, geri kalanını tarıma elverişli topraklar ve dağlık bölgeler teşkil eder. Ülkenin orta kısmında ise kendisini boydan boya kesen Tanrı dağı silsilesi bulunur. Bu dağ silsilesi ülkeyi kuzeyde Cungarya, güneyde ise tarım havzaları olmak üzere iki önemli kısma ayırır. Yüksekliği 4.000 metre civarında olan Tanrı dağlarının orta kısmında ise Turfan çukurluğu yer alır. Tanrı dağlarının doğudan batıya uzunluğu 2.500 km´dir. Bu dağ silsilesinin 1.700 km'lik kısmı Doğu Türkistan'ın sınırları içerisinde kalır. Bu dağların kuzeyden güneye uzunluğu 2.500–2.700 km'yi bulur. Bir tarihi menkıbeye göre; bu heybetli dağ silsilesine insanlar, göğe yükselen ve çıkılması imkânsız bir duygu veren bu dağlara Tanrı dağları adı vermişlerdir. Bundan dolayı Tanrı dağları Türk toplulukları tarafından kutsal bir dağ olarak görülmüştür. Tanrı dağlarının kapladığı geniş ve yüksek alan ülkenin iklimine de tesir etmiştir. Kuzeyden gelen nemli havanın güneye geçmesine mani olur. Dolayısıyla ülkenin güney kısımları daha kurak geçer. Yağmur ve kar olarak iyi yağış alan Tanrı dağları ormanlarla kaplıdır. Çoğunluğunu çam, ardıç, şimşir gibi ağaçların kapladığı ormanlar Tanrı dağlarına ayrı güzellik ve haşmet verir. Kapsadığı geniş alan dolayısıyla İli, Tokkuztara, Moğulküre, Turfan, Çongyultuz, Küçükyultuz gibi pek çok ovayı sinesinde barındırır. Tanrı dağları ülkeyi batıdan doğuya iki büyük havzaya böler. Bu havzalar Tarım ve Cungarya havzalarıdır. (Gokhan. K.)

Çin, 20. yüzyıla, İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya ve Rusya gibi ülkelerin baskıları altında ezilmiş ve paramparça olmuş bir imparatorluğun kalıntıları üzerinde girdi. Ülkede imparatorluk rejimi yıkıldıktan sonra, on yıllar boyunca güçlü bir merkezi otorite kurulamadı. Ancak 1949 yılında iktidara gelen Komünist Parti ile birlikte, Çin kısa sürede büyük bir korku rejimine dönüştü. Bu dönüşüm sürecinde on milyonlarca insan söz konusu kanlı ideolojinin baskıcı ve totaliter uygulamaları nedeniyle hayatını kaybetti. İktidarını ancak şiddetle muhafaza edebilen ve komünizmin belki de en acımasız ve en vahşi uygulamasını yürürlüğe koyan Çin Komünist Partisi, tüm Çin halkı için tek tip bir yaşam ve düşünce tarzı belirledi. Bu dönem boyunca, komünist iktidarın kurallarına uymayanlar ise acımasızca yok edildi. (D.T.)

Ekim 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra Çin anayasasında belirlenen "Ulusal Azınlıkların Bölgesel Özerkliği" prensibine dayanarak, Doğu Türkistan'da önce otonom birimler kurulmaya başlandı. 1954 yılında ilk ili Kazak Otonom Oblastı'nın kurulmasıyla birlikte toplam 5 otonom oblast ve 6 otonom nahiye kurulmuştur. Daha sonra 1 Ekim 1955'te "Şincang Uygur Özerk Bölgesi" kurulmuştur. Böylece Şincang Uygur Özerk Bölgesi (Doğu Türkistan) küçük otonom ünitelere parçalanan, otonom eyaletler haline getirilmiştir. Anayasada yer alan "Milli Otonom Kanunu"na göre her milletin ulusal otonom bölgeleri, merkezi halk hükümetine bağlı yerel hâkimiyet üniteleri olup, devletin normal yerel idari birimleri gibi çalışmasının yanı sıra Anayasa ve kanunlarda belirlenen otonom birimler, söz konusu bölgelerdeki milletin siyasi, iktisadi ve kültürel özelliklerini, yerel hukuk prensiplerini de belirleyebilir. Şincang Uygur Özerk Bölgesi (Doğu Türkistan) özerk bölge hükümetine dolaysız bağlı olan 5 otonom oblast, 8 vilayet 3 bağımsız belediye halinde milletler hakları taksim edilmiştir.

Otonom oblastlar: İli Kazak otonom oblastı, Sanci Hui otonom oblastı, Bayınğulun Moğol otonom oblastı, Börütala Moğol otonom oblastı ve Kızılsu Kırgız otonom oblaslarıdır.

Otonom nahiyeler (ilçe): Mori otonom nahiyesi, Barköl Kazak otonom nahiyesi, Kubuksar otonom nahiyesi, Çapçal Şive otonom nahiyesi, Karaşehir Huizu otonom nahiyesi, Taşkorgan Tacik otonom nahiyesi gibi 6 otonom nahiyesi bulunmaktadır.

Vilayetler (iller): Kumul, Turfan, Altay, Tarbağatay, Aksu, Kaşgar, Hoten.

Bağımsız belediyeler; Urumçi, Karamay, Şihenzeden ibaret olup, bu belediyeler diğer Büyük şehir belediyeleri gibi bulunduğu bölgenin il ya da otonom oblast yönetimine bağlı değildir. Bunlar İller ve otonom oblastlar gibi özerk bölge hükümetine bağlıdırlar. Otonom oblast ve vilayetler bünyesindeki şehirler sırası ile şöyledir: Kaşgar, Gulca, Kumul, Korla, Kuytung, Sanci, Aksu, Hoten. Ayrıca otonom oblast ve illere bağlı 78 ilçe bulunmaktadır. Aşağıda iktisadi ve ticari öneme sahip şehirler kısaca tanıtılacaktır...

Urumçi şehri: (Doğu Türkistan) Şincang Uygur Özerk Bölgesi´nin başkenti olup siyasi, iktisadi ve ulaşım merkezidir. Tanrı dağlarının kuzeyinde Cungarya havzasının güney doğusunda bulunmaktadır.

Kaşgar şehri: Tarım havzasının batısında Kızıl derya (ırmak) kenarında olup iki bin yıldan fazla tarihi geçmişe sahip olan eski Türk şehridir. Güneydoğu Türkistan'ın önemli siyasi, iktisadi ve kültürel merkezlerinden biridir.

Gulca şehri: İli Kazak otonom oblastının başşehri olup, Doğu Türkistan'ın batısındaki Kazakistan hududuna 100 km. uzaklıkta, İli derya vadisinde yer almaktadır. Aynı zamanda Gulca, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri´ne açılan önemli ticaret merkezi konumundadır.

Karamay şehri: Cungarya havzasının batısında olup, 1950'lerden bu yana çölde kurulan ilk petrol şehridir.

Şihenze şehri: Tanrı dağının kuzeyinde Manas nehri kenarında yer alır. 1960'lardan itibaren kurulmaya başlayan yeni bir şehirdir. Altyapı kuruluşu mükemmel, çevresi güzel, sanayi, tarım ve ticaretin bir arada kaynaştığı modern bir kenttir. Nüfusunun % 90´nına yakını Çinlidir. Doğu Türkistan'ın küçük milli otonom ünitelere parçalanması gibi bir durum Çin'in diğer eyaletlerinde olmamıştır.

Doğu Türkistan davasının en önemli savunucularından birisi İSA YUSUF Bey´dir. İsa Yusuf ALPTEKİN, 1901 yılında Doğu Türkistan´ın Kaşgar vilayetine bağlı Yenihisar kazasında dünyaya geldi. Öğrenimini Doğu Türkistan´da tamamladıktan sonra çeşitli memuriyet görevlerinde bulundu.

1926 yılında Batı Türkistan´a geçerek burada milli mücadele taraftarlarıyla irtibata geçti. 1931´de Hoca Niyaz tarafından başlatılan ayaklanma sırasında Doğu Türkistan´daki valilerin halka yaptıkları zulmü Çin hükümetine anlatarak, bu durumun önlenmesini, aksi takdirde ayaklanmanın yayılacağını, Rusya´nın işgalinin söz konusu olacağını anlattı. Ayaklanma sırasında ve sonrasında milliyetçilik faaliyetlerini sürdürdü.

1936 yılında Çin Meclisi üyeliğine de seçildi. Mücadelesini daha çok siyasi alanda yoğunlaştırmıştı. 1944´de İli´de başlayan ayaklanma neticesi kurulan hükümete girmesini İli'liler istemedi. Ancak 3 yıl sonra Doğu Türkistan hükümetinin başkanlığı Türklere verildiğinde hükümetin genel sekreterliğine getirildi. Bir yıldan fazla kaldığı bu görev

esnasında, milliyetçi, anti-emperyalist ve anti-komünist politikaları sebebiyle, Rusya´nın ve Çin´in tepkilerini üzerine çekti. 1949´da Çin´in Doğu Türkistan´ı işgali ile birlikte o günkü Hindistan´ın Keşmir eyaletine iltica etti.

1954 yılında Türkiye´ye geçti. Türkiye´ye gelir gelmez İstanbul´da Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti´ni kurarak, bundan sonraki faaliyetlerini Doğu Türkistan davasının dünya kamuoyuna anlatılmasında yoğunlaştırdı. Yabancı ülke yöneticileri nezdinde olduğu kadar Türkiye hükümetleri nezdinde de Doğu Türkistan davasının anlatılması için mücadele verdi. Parti liderleriyle görüştü. Başbakan ve cumhurbaşkanlarıyla görüştü.

Bugünden itibaren Doğu Türkistan Türklerinin durumunu bütün dünyaya anlatmaya devam etti. Bütün ömrünü bu konuya vakfetti. İsa Yusuf Alptekin 17 Aralık 1995 gecesi vefat etmiştir.

Taklamakan çölünde savrulan zaman Karakuma ulaştığında inanıyorum ki Yusuf Peygamber´in düşlerinin çıkması gibi Alptekin Bey´in de hayalleri eninde sonunda gerçekleşecektir. Yeter ki kum taneleri kadar vefakâr olabilelim. Hayallerimizi ne çöllerin çetin şartları, ne de Çin gibi yıllar yılı yönettiğimiz bir ülke engelleyebilir efendim…

Sonsuza açılan kapı; Mukaddime

Sonsuzluk, bütün medeniyetlerin biricik amacı olmuştur. En nihayetinde medeniyetler bu ifadede çokça ısrar etseler de doğmuş, büyümüş ve şüphesiz Allah'ın (c.c.) ayetlerinden olarak ölümlerini yaşamışlardır. Genel geçer biçimde söylenirse yaratılan, sonlu varlık denilemeyecek olan varlık yoktur.

İbn Haldun için, sosyolog, tarih felsefecisi, iktisatçı, siyaset teorisyeni gibi tanımlar yapılagelmektedir. Medeniyetlerin geçirdiği aşamaları doğum-ölüm döngüsünde organik özellikleri açısından farklı düşünüş biçimleriyle İbn Haldun, Mukaddime'sinde incelemiştir. Sanıyorum ki, Müslüman Doğu'nun insanlığın meçhul hazinesine armağan ettiği binlerce eser arasında Mehmet Haldun'un Mukaddime'sinin ayrı bir yeri ve önemi vardır. İrfan güneşimiz Cemil Meriç bakın neler demiş:

"Mukaddime de arafta beklemiş asırlarca. İbn Haldun'u bütün derinliği ve bütün yeniliği ile ne Pirizade tanıyabilmiş, ne Cevdet Paşa. Avrupa, birçok sulandırılmış Mukaddime'leri okuyup İbn Haldun'un keşiflerini yeniden keşfettikten sonra, Tunuslu dâhiyi anlamaya başlamış."

Ne acıdır ki kendi hazinelerimizi her zaman Batılı hocalarımızın himmeti ile tanıyoruz. Gerçektende Mukaddime'ye orijinalitesi yönünden "İlm-ül Umran" denmesi boşuna değildir. Umran adı ile andığımız, insanlığın içtimai hayatının hazinesidir.

İnsanlığın sosyal hayatı, olaylara dayanılarak incelenmeliydi. Olaylara dair olan haberlerin ise tabii kanun ve kaidelere uygun olması beklenir. Yani İbn Haldun, toplumsal hadiseleri yine başka toplumsal olaylara dayandırarak, sebeplerini göstererek inceler. Bu konu ise ayrı bir ilim gerektirir. Bugün biz bu ilme 'Toplumbilim' diyoruz. Toplumbilim, içtimai hayatın tabiatıdır. İlm-ül Umran'ın mahiyetinin anlaşılması İbn Haldun'un ölümünden çok sonraki asırlarda olacaktır. Demek ki, A. von Kremer'in ifadesiyle Mukaddime'yi İslam imparatorluklarının bir dirilişi olarak görmeliyiz. Mağrib'in uzak okyanuslara açılan sahillerinde Mehmet Haldun bu dirilişin tohumlarını sabırla ekmiştir. İlimler tasnifindeki toplumbilim ağacı ise çok sonraları yeşerebilmiştir.

Akdeniz'in bütün kıyılarında İslam rüzgârı estiği yıllarda eski Greklere ve kadim Mısırlılara oranla daha geniş sosyal teoriler kurma gerekmiştir. Haldun'un asabiyyet teorisinden parçaları birçok filozof bilge dile getirmişti. Ancak eski bir Hint hikâyesindeki gibi körlerin fil tarifini kıran Haldun'un parlak zekâsı olmuştur. O, parçaları değil, bütünü görerek hareket etmişti. Yaptığının bilincindeydi ve ütopist hayallerden ötede teorisini sağlam temellere oturtmuştu. Devletler ve sülalelerin yükseliş ve düşüşlerinin asabiyyet etkisiyle meydana geldiğini söylemişti.

Mukaddime bir kapıdır, giriştir. Tüm İslam eserlerindeki estetik, girişten başlar. Giriş en güzel yer ve en muhteşem başlangıçtır. El-İber (Dünya Tarihi) bu girişe göre nispeten sönük kalmaktadır. İslam'ın entelektüel plandaki gelişiminin siyasal düşünce alanının zirvesi Mukaddime'dir. Batı'da 'hükümdar' (Machaevelli) ne ise, bizde 'Mukaddime' odur. Mukaddime teologianın değil spesifik anlamıyla medeniyetin giriş kapısıdır.

İslam uygarlığı İbn Haldun ile birlikte orijinalliğini bitirmiştir. Kısaca, Mukaddime hem bir sonu, hem bir başlangıcı oluşturmuştur. Doğu toplumlarındaki ilerleyiş her planda kendisini Batı'ya devretmiştir. Batı'nın konumunu El-Gazzali'nin felsefik düşünce geleneğine açtığı derin yaralar sağlamlaştırmış. İslam toplumlarında Mukaddime'den sonra düşünce alanında doğru dürüst eser çıktığı pek söylenemez. Uygarlığımızın bu tarihlerden sonraki döneminde tespih ve seccadeden başka bir şey göremiyoruz. Oluşan sarsıntı halen günümüzde de devam etmektedir. Doğu'nun geri kalmışlığı üzerine geliştirilen pek çok teori vardır. Ancak ilahi tabirle söylersek: 'Ne kadar az düşünüyorsunuz?' ibaresi dayandırılan çokça sebebin içeriğini kapsamaktadır. Şüphesiz doğrusunu Allah (c.c.) bilir.

İbn Haldun'un düşüncesini modern manada ele alırsak, ondan öğrenebileceğimizle bugünkü birçok üçüncü dünya ülkesinin sorunlarını somut olarak anlayabilir ve çözümler üretebilecek gelişmeleri sağlayabiliriz. Yeter ki buna inanalım. İbn Haldun, Mukaddime'nin her bölümünde Allah'ın adını anmaya ve O'nun ilmine başvurmaya düşkünlük göstermektedir. Özel bir sebebi vardır bunun; mantıki çerçeveyi tamamladıktan sonra, kusurunu, eksikliğini düşünerek Allah'ın ilmine, kudretine ve idaresine sığınmıştır. Bu da derin bir inceliği ve naifliği göstermez mi?

Bitirirken; gökyüzü, masmavi atlas yorganını üstüme seriyordu. Bulutların hayal dünyalarına doğru bakarken kendimi münzevi bir ruhla sohbet ederken buldum. Bazen göğe baktığımda göğü görülmemiş rüyalarımın kurgulandığı yer olarak algılarım. Yüzümü geçmişe dönerek; yıkıntıları, harap beldeleri ve bilge yüzleri hayal ederim. Böyle bir günde Haldun'un kendisiyle karşılaştım, bana şunu söyledi:

'Gençken kendi bedenimden dışarı çıkan ben ile sohbet etmiştim. Ben'im bana ilimle iştigal etmemi söylemişti. Fırtınalar içinde geçen hayatımdan geriye toz zerrelerinden başka bir bu ilmim kaldı.'

Ilık meltem rüzgârı, kurduğum hayallerin son parçacıklarını dağıtana değin bu bilge ile sohbetimi sürdürdüm. Bulut kümesi kaybolduğunda tekrar yaşamın kısıtlı alanında bulunan gerçeğe döndüm. Ve inanıyorum ki, tüm realizmine rağmen İbn Haldun da melankoliyi çokça seviyordu. Belki de İbn Haldun realist dünyadan çok kendisinin romansı hayal dünyasında kaldığı için bugüne değin çağları aşarak gelmişti. Mehmet Haldun, benzetmenin tam manasıyla masalı olan bir adamdı. Ve bu masalı dinlemeyi seviyordum. Mukaddime'nin satırları arasında gezinirseniz, bakalım sizde bu masalın parçalarını bulabilecek misiniz?..

Rainer Maria Rilke (1)

AĞIR SAAT

“Kim ağlarsa şimdi dünyada bir yerde,
nedensiz ağlarsa dünyada,
bana ağlar.

Kim gülerse şimdi bir yerde geceleyin,
nedensiz gülerse geceleyin,
bana güler.

Kim giderse şimdi dünyada bir yere,
nedensiz giderse dünyada,
bana gider.

Kim ölürse şimdi dünyada bir yerde,
nedensiz ölürse dünyada,
bana bakar.” (RİLKE)

Bu şiir ağırlaşan dakikaların altında ezilen ve insanlarca ağlanan, gülünen sonlara olan yolculuğun neticesinde ölümün hayatına teslim oluşumuzu imliyor. Ağırlaşan bir zamanda Rainer Maria Rilke, 4 Aralık 1875’te Prag’da Alman asıllı bir ailenin çocuğu olarak doğuyor. O zamanlar daha Avusturya’nın egemenliği altında olan bu şehirde Almanlar azınlıktadır. Rilke’deki yalnızlık duygusunu ve erken gelişen dil bilincini buna bağlayanlar vardır. Bu görüş, ancak belli bir ölçüde haklı olabilir; çünkü, yaradılış bakımından dışa dönük bir başkası, aynı koşullar altında, bambaşka bir yönde gelişebilir, içe kapalı, ince sezişlerin şairi olacağına, dış dünyayı buyruk altına almaya çalışan bir zamanın efendisi olabilir.

Şairin babası Josef Rilke, Avusturya ordusunda subay olmak istemiş, ama askerlik mesleğinde pek yükselemeden ayrılmak zorunda kalmış, demiryollarında müfettiş olarak çalışmıştır. Orta halli, yaşamayı yadırgamayan, azla yetinmeyi bilen bu babaya karşılık, annesi Sophia Rilke ölçüsüz tutkuların, aşırı özlemlerin kadınıdır. Oğlunun subay olmasını, kendi büyüklük ve soyluluk düşlerini onun gerçekleştirmesini ister. Oysa, yedi aylık doğan bu narin yapılı çocuğu, altı yaşına kadar bir kız gibi büyütmüştür. Bu yüzden, ikinci çocuğunun oğlan olarak doğmasına bir türlü alışamaz. Sık sık bir oyun oynarlar aralarında, annenin sahnelediği bir oyun: Anne odasında oturmaktadır. Derken kapı vurulur. Anne sorar: “Kim o?” Oğul dışardan seslenir: “Ben, Sophie” (annenin kendi adı). Rilke daha sonra şöyle demiştir: “Ben sevemem, annemi sevmem de ondan.” Sevemeyeceğini söyleyen bu adam, sevmeyi pek yüceltmiştir oysa, sevilmeyi gereksiz görecek, yadsıyacak kadar. Bu duygu Tanrı anlayışını da büyük ölçüde etkilemiştir. Öyle ya, Tanrı´ya ne denli yaklaşırsanız yaklaşın, hiçbir zaman varamazsınız ona, onunla birleşemezsiniz; ama ona erişmeye çalışırken kendinizi büyütüp geliştirebilirsiniz. Oysa sevgi karşılık gördüğünde, seven için yolculuk bitmiş, durgunluk ve suskunluk başlamıştır.

RİLKE ailesinin zoruyla girdiği askerî okuldan ayrılıyor. Saray noteri olan amcasının mesleğini sürdürsün diye, hukukçu olmasını istiyorlar, bu da sonuç vermiyor. Bu arada durmadan şiirler, öyküler, oyunlar yazıyor. İlk şiirlerinin çoğunu sonradan beğenmez. Derken Münih’e gidiyor ve Lou Andreas Salome’yi tanıyor, ki hayatının dönüm noktasıdır bu. Rilke’den ondört yaş büyük olan bu son derece ilginç kadın, daha önce Nietzsche’yi tanımış,

onu öylesine büyülemiş ki, filozof, kendisinden hayli genç olan bu kadına, bir arkadaşının aracılığıyla evlenme teklif etmiş ve cevabı beklemek üzere bir başka kente gitmiş, daha doğrusu kaçmıştır. Aldığı cevapsa olumsuz tabii. Lou Salome çok sonra, yaşı elliyi bulduğu sıralarda Freud'la tanışıyor, onu da öyle bir hale getiriyor ki, Freud, verdiği konferanslara onun da gelmesini tutkuyla istemeye başlıyor. Bir konferansına gelemeyen ya da mahsus gelmeyen Lou'ya yazdığı bir mektupta bakın ne diyor ünlü ruh bilgini:

"Dinleyiciler arasında belli bir kimseye seslenmek gibi kötü bir alışkanlık edindim; dün de senin için ayrılan boş koltuğa, büyülenmiş gibi baktım durdum."

Lou Salome'nin başlıca silahı güzelliği değil. Düşüncelere karşı pek yüksek bir duyarlılığı var. Yaratıcı erkeklerle karşılaştığında, onların ruh yapılarını bütün özellikleriyle kavrayıveriyor, yaratıcı güçlerini kımıldatıp devindirerek gelişmelerine yol açıyor. Yaratıcı erkek kişiliklerine ustaca biçim veren bir (Jung'un deyimiyle) 'anima' bu kadın. Onu bir kez tanıyan, ondan etkilenen büyük adamlar, o ayrıldıktan sonra özlemle, tutkuyla arıyorlar kendisini. Çünkü Lou, ilgi duyduğu bir erkeğin güçlerini iyice uyandırıp seferber ettikten, onu yörüngesine yerleştirdikten sonra, hemen çekiliyor, çekilebiliyor; hiçbir erkeğe tam vermiyor kendini. Asla ulaşamayacağınız birisidir bu kadın. Rilke'nin mektuplarının en özenilmiş olanları, ona yazılmış olanlardı. Tanışıp seviyorlar birbirlerini, derken ayrılma zamanı geldiğine karar veriyor Lou. "Sana ancak çok gerektiğim zaman, en kötü saatinde arayacaksın beni" deyip gidiyor. Ona birkaç yıl sonra şöyle yazıyor Rilke: "O zaman da hissetmiştim, bugün de biliyorum ki, seni kuşatan o sonsuz gerçek, o son derece iyi, büyük ve üretici dönemin en önemli olayıydı. Beni yüz yerimden aynı anda kavrayan o değiştirici yaşantı, senin varlığının büyük gerçeğinden doğuyordu. Daha önce, o aranan durumsayışlarım sırasında, hiç o kadar duymamıştım hayatı, o kadar inanmamıştım şimdiye, geleceği o kadar tanımamıştım. Sen bütün kuşkuların tam karşıtıydın; dokunduğun, uzandığın ve gördüğün her şeyin var olduğuna tanıklık edendin. Dünya bulutlu görünüşünden sıyrıldı, zavallı ilk şiirlerimin belirli özelliği olan o birlikte akış ve çözülüşten kurtuldum; nesneler doğdular, yavaş yavaş ve güçlükle öğrendim her şeyin ne denli yalın olduğunu ve olgunlaştım, yalın şeyler söylemeyi öğrendim. Bütün bunlar, kendimi şekilsizlik içinde yitirme tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğum bir sırada seni tanımak mutluluğuna erdiğim için oldu."

Lou ile birlikte Rusya'ya gidiyorlar. 'Saatler´ kitabının yazılmasında bu yolculuğun ve kuşkusuz, Lou'nun büyük etkisi oluyor. Derken, Rodin'in öğrencisi, heykeltraş Clara Westhoff'la evleniyor. Birlikte yaşayışları pek kısa sürüyor. Birbirlerinden ayrı yaşıyorlar, ama nedense ömrünün sonuna kadar karısından boşanmaya razı olmuyor (belki de kızı Ruth'u düşündüğünden). Ama yinede Lou için yazmıştır "sensin benim" şiirini…

Rainer Maria Rilke (2)

SENSİN BENİM

Sensin benim bulduğum bütün bu şeylerde,
Bu sevgiyle, kardeşçe bağlandıklarımda;
Tohum gibi güçlenirsin daracık yerde,
Büyükteyse büyüksün, bakarım da.

İnanılmaz oyunu bu güçlerin işte,
Öyle işlerler aktıkları yerde ki:
Köklerde büyürken azalır gövdelerde
Ve dirilirler ağaç tepelerinde sanki.

Sonra Paris, Paris müzelerindeki sanat eserleri, özellikle Cezanne, bir de Rodin, Rilke'yi derinden derine etkiliyor. Yaşantıya bir Cezanne resmi, ya da bir Rodin heykeli gibi biçim vermeyi, sözlerle âdeta şiirler resmetmeyi, şiirler yontmayı onlardan öğreniyor. Yine Paris'te André Gide'le, Paul Valéry ile tanışıyor. Gide, 'Malte Laurids Brigge'nin Notları'nı okuduktan sonra, "İki haftadır sizinle yaşıyorum, kitabınız bütün varlığıma el koydu. Sizi daha iyi tanımamı sağladığı için ona öyle borçluyum ki; sizi daha iyi tanımak daha çok sevmek demek de ondan" diye yazıyor Rilke'ye. Valéry ise, "Bugüne dek tanıdığım olağanüstü kişiler arasında en büyüleyici olanlardan biri ve en esrarlı olanı Rilke'ydi. 'Büyü' sözünün herhangi bir anlamı varsa, diyebilirim ki onun sesi, bakışı, davranışları, onunla ilgili her şey, büyülü bir varlık izlenimi bırakıyordu kişide" diye söz ediyor ondan. "Sendeki yalnızlığım" dediği yalnızlığını her yere götürüyor çünkü, bu yalnızlık onun için artık vazgeçilmez bir varoluş koşulu olmuştur, artık onunla ve onda barınmaktadır... Ancak ara sıra ve kısa bir süre için gevşeyen, hemen ardından daha da yoğunlaşan iç gerilimini kentten kente, ülkeden ülkeye taşıyarak sonuna dek dayanacaktır.

"Uzun bir susuştan sonra, birçoklarınca yüzyılımızın en önemli şiirleri sayılan Duino Ağıtları'nı bitiriyor. İnsan varlığının sınırlı ve eksikliklerle yüklü olmasından duyulan derin bir umutsuzluk dile gelir bu şiirlerde ve bu umutsuzluğun doğurduğu yeni bir melekten söz edilir. Büyük tragedyalara vergi bir özle dolu olan bu şiirlerin hemen ardından, onbeş gün gibi kısa bir sürede, ellibeş şiirlik 'Orpheus'a Soneler'i yazıyor. Bunlar, tragedyanın gerilimli durumunu sürekli yaşayan ve sonunda başarıyla bu durumun üstüne yükselen bir şairin, şiirle musikinin pîri sayılan Orpheus'a sunduğu övgüler, türkülerdir." (PİRBAB M.)

Bir gün, bir dostunun şatosu olan Muzot'ta kalırken, güzel bir Mısırlı kadın geliyor şairi görmeye, şiirlerine tutkun bir kadın. Rilke seviniyor, ona gül toplamak için şatonun bahçesine geçiyor. Eline diken batıyor gül koparırken. Ağrı artınca, hekime görünüyor. İlerlemiş durumda kan kanseri olduğu anlaşılıyor. İki ay sonra da ölüyor. Mezartaşına, kendisinin özellikle hazırladığı şu mısralar yazılıyor:

"Gül, ey saf çelişki, nice gözkapağının altında
hiç kimsenin uykusu olmamanın sevinci."

١٧
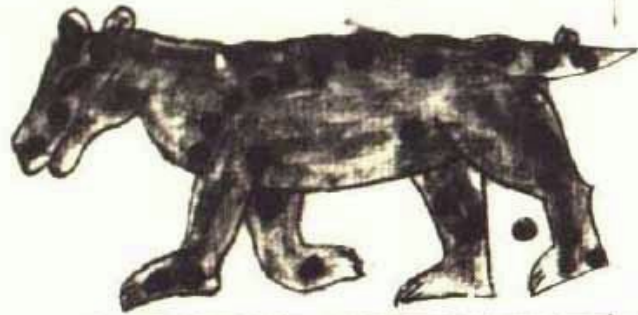
بری دخی تنین درر بونک کوکبلری اوتوز بردر عرب دلی اوسنده
ولان کوکبه راقص دیرلر ودرت کوکب که باشی اوزره در انکا عوابد دیرلر
واول درت کوکب اورتاسنده بر کوکب صغیر واردر انکا ربع دیرلر که
دوه یاورسی معناسنه در واول کوکب روشن که آخر تنین ده در
ذنبین دیرلر واول ایکی کوکب که ایکی کوکب روشن قربنده در انکا اظفار
الذنب دیرلر وقویروغی دبنده بر کوکب واردر انکا ذیخ دیرلر ارککی
سرتلان معناسنه و تنین اژدرهادر بو کلم بو کلم صورتیدر بو در
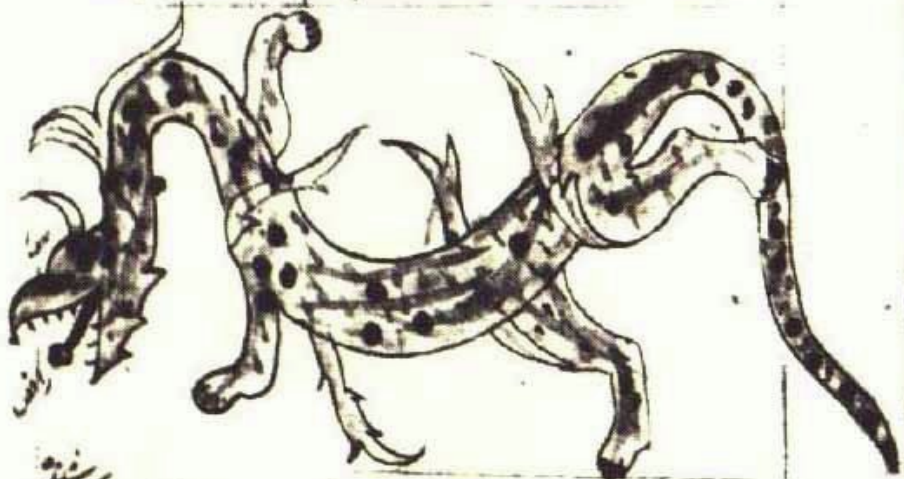
بری دخی قیفاوس درر بونکا ملتهب دیرلر بر رجل صورتنده در که باشنده
تعنیه سی وار رقص اودر ایکی القرنین اجیش وانکا ایکی یانلری کوکب
جدی ایله شکل مثلث در بونک داخل صورتنده اولان کوکبی اون بردر

Türkistan Milli Hareketi önderlerinden Dr. Baymirza Hayit

Türkistan deyince akla gelen ilk isimlerden olan; "Bilim adamı, büyük Türkistan tarihçisi ve Sovyetolog Baymirza Hayit, bugünkü Özbekistan´ın Fergana Vadisi, Namangan vilayetinin, Yargorgan köyünde 17 Aralık 1917´de doğmuştur. Annesinin adı Rabia, babasının adı Hayit Mirza Mahmutmirzaoğlu´dur. Dokuz çocuklu çiftçi bir ailenin çocuğu olan Baymirza Hayit Özbek Türklerinden olup, çocukluk yılları hayatında derin akisler bırakacak olan Sovyet Kızılordu milislerinin kanlı eylemleriyle doludur." (Erol C.)

Sovyet hâkimiyetinin tam olarak sağlanamadığı 1923´lü yıllarda Baymirza´nın ilk eğitim hayatı mahalle mektebinde din eğitimiyle başlar. Bir yıl sonra Cedit Mektebi´ne yazılan Hayit, okulun dördüncü sınıfında iken Namangan Vilayeti Talim Terbiye Teknikleri Okulu´na geçer. Yazmaya ve okumaya son derece meraklı olan Hayit ilk yazılarını okulun duvar gazetesi "Bizim Fikir"de neşreder. Okuldaki müsamere ve şiir günlerinde dikkatleri üzerine çeken Hayit, kısa bir süre sonra Türkistan yeraltı milliyetçi aydınlarından olan Süleyman Çolpan, Gafur Gulam, Safizade ve Refik Mümin´lerle tanışıp Çolpan´ın özel alakasına mazhar olur. Ceditçi ve Türkbirlikçi aydınların, toplandığı Çınaraltı kahve muhitinde Usta-Çırak usulüne göre Hayit, edebiyat ve musiki sohbetlerine katılır. Çınaraltı muhiti, Hayit´in daha sonraki yıllarını manalandıracak olan tarih ve millet şuuru almasının yanında yol, yordam, usul, erkân öğreten ikinci bir okul vazifesini görmüştür.

1933 yılı genç Hayit´in hayatında bir dönüm noktasıdır. Çünkü bu yıllar Stalin´in harekete geçip son geride kalan Türkbirlikçi kişi ve odakları temizleme hareketinin adı olduğu yıllardır. Halk düşmanı suçlamasıyla, gerçekten geride kalmış bütün aydınlar temizlenmiştir.

1943´te yüksek okul imtihanını kazanan Hayit önce Andican vilayeti Sulama (Ziraat) Okulu´na, ardından Hokand vilâyetinde Tıp Fakültesi´ne girerse de, ruhunun bir türlü ısınamadığı bu okulu da bırakıp Türkistan Sovyet Muhtar Cumhuriyeti´nin 1920–1921 yılları arasında Savunma Bakanlığı yapmış Ustubayev vasıtasıyla "Taşkent Üniversitesi´nin Tarih Fakültesi´ne kaydolur. Fakülte sekreterliğinden Baymirza Hayitoviç Mahmudov olarak düzenlenmiş ilk talebelik kimlik kartını alır. Hayit bu Rus mantıklı ismin yarısından, önce 1939´da girmiş olduğu Kızılordu´daki askerlik hizmetinde (Baymirza Hayitov), geri kalanından da 1942´de Türkistan lejyonuna katıldığında kurtulacaktır.

Hayit, Taşkent Üniversitesi Tarih Bölümü´nden 1937´de mezun olur. Okul yılları boyunca, yaz tatillerinde kolhozlarda çalışırken, Stalin diktasının en acı örnekleriyle karşılaşarak hayata hazırlanmaktadır. Hayit´in yetişmesinde önemli rolleri olan Özbekistan Milli İttihat Partisi Başkanı Feyzullah Hocayev, Özbekistan Komünist Partisi Sekreteri Ekmel İkram, büyük şairlerden Abdülraif Fıtrat ve Süleyman Çolpan gibi tanınmış simalar ve öğretmenler tamamen temizlenmiş, fakat bu defa da okullarda eğitim verecek öğretmen kalmamıştır. Sovyet hükümeti yüksekokullarda okuyan öğrencileri hızlandırılmış eğitime tabi tutup nizami eğitim enstitüsü´nde üç aylık kurs sonunda öğretmen olarak görevlendirmektedir. Bu yoldan Enstitü´yü başarıyla bitiren Hayit, önce Turokargan rayununda, ardından Sir-Derya buyunda Camacoy ve Sayram köy okullarında öğretmenlik yapıp ardından Rayun (kaza) Maarif Müdürlüğü´ne tayin edilir. Bu arada Taşkent´e gidip üniversitedeki imtihanlarına girmektedir. 30 Ekim 1939´da yüksek dereceyle Taşkent Üniversitesi´ni bitirdiğinde Hayit´i 2. Dünya Harbi cephesine çağıracak celp kâğıdının gelmesine çok fazla bir zaman kalmamıştır. NKVD ´nin gözdağı vermek için tutuklanmalara başlaması üzerine, Lenin´in karısı Nadya Krupskaya ´ya mektup yazması bir şeyi değiştirmeyecek ve hemen ardından askere çağrılacaktır.

Cepheye gitmeden 15 gün önce annesinin ısrarıyla Tohtahan adında bir kızla evlenen Hayit , bir daha eşini göremediği gibi, ondan olan çocuğunu da tam 52 yıl sonra görebileceği uzun bir maceralı yola çıkacaktır. 1939´un 23 Aralık´ında Namangan´dan hareket eden Hayit, okul tatillerinde Sovyet sistemine göre askerlik eğitimi almış olduğundan Kızılordu´ya Teğmen rütbesiyle katılarak, Polonya cephesinde Çijov şehrine gelir. Tankçı sınıfı kursuna

tabi tutularak Polonya cephesinde savaşa katılır. Almanlarla yapılan savaş esnasında Beyaz Rusya´nın Slutsk şehri yakınlarında (1941´de) Almanlara esir düşer. Alman esir kamplarında uzun ve son derece ağır şartlar altında ölümü beklediği günlerde, Türkistan´ın büyük Türkbirlikçilerinden olup 1920´lerde Rusya´dan kaçıp Paris´e yerleşen Mustafa Çokay´ın yardımıyla kurtulur.

Almanların, Ruslara karşı kurduğu Türkistan lejyonunda görev alan Hayit, Almanların teslim olmasıyla müttefik kuvvetlerin Stalin´le anlaşmaları gereği birkaç kere daha ölümden kıl payı kurtularak, savaş sonrası Almanya´ya yerleşir.

1947´de Münster/ Westfalen Üniversitesi´nin Felsefe Fakültesi´ne yazılan Hayit, bundan böyle hayatını vakfedeceği Sovyet araştırmalarıyla, Sovyetler Birliği içindeki Türk halklarının siyasi, tarihi ve dini meseleleri üzerine çalışmaya başlayacaktır. 1950´de parlak bir dereceyle, hazırlamış olduğu "Türkistan (Hokand ve Alaş urdu) Milli Hükümetleri" adlı teziyle Felsefe Doktoru unvanını kazanır.

Hayatını, Türklüğe ve Türkistan tarihine adayan Dr. Baymirza Hayit, artık evinden çıkamayacak kadar rahatsız olduğu yakın zamana kadar, dünyanın değişik yerlerinde konferanslara, milletlerarası toplantılara katılıp üniversitelerde ders vererek, makaleler ve kitaplar yazarak, sürekli çalışarak geçirir.

1950´de Alman Ruth Hanım´la evlenen Hayit´in bu evlilikten Ertay ve Mirza adında iki oğlu, Dilber adında bir kızı, ayrıca Özbekistan ´da evlendiği ilk eşinden olma Bekmirza adında bir oğlu vardır. (Bekmirza, 1991´de İstanbul´da babası Baymirza ile görüşüp, Özbekistan´a döndüğünde ölmüştür.)

Hakkında Sovyetler Birliği´nde binlerce sayfa tutan (aleyhinde olmak üzere) yazılar, lehine ise yüksek lisans ve doktora çalışmaları yapılan Dr. Baymirza Hayit, yüzlerce makale, bir o kadar da broşür ve risale, pek çok ilmi kitabın müellifi olmasının yanında milletlerarası ilmi ve siyasi pek çok kurum ve kuruluşun da üyesi bulunmaktadır. Dünyada Türkistan Tarihi bu değerli ilim adamımızın eserleriyle birlikte anılagelmektedir…

Ülkemizde pek çoğu Türkçeye tercüme edilen (Almancadan) eserlerinden bazıları şunlardır.

Türk Dünyası´nda Rus Emperyalizminin Ayak İzleri Sovyetler Birliğinde - Türklüğün ve İslâmın Bazı Meseleleri Basmacılar (1917-1934 yıllarında Türkistan Milli Mücadelesi) Rus yönetimi altındaki Türkistan ve İslam, Rusya ile Çin Arasında Türkistan.

HAKKINDAKİ BAZI ESERLER:

Yeni Çağ Türkistan Tarihi Kaynakları ve Dr. Baymirza Hayit; Erol Cihangir, TURAN KÜLTÜR VAKFI

Henüz 16 günlük evli iken Kızılordu saflarında 2. Dünya Harbi´ne katılmak üzere cepheye giden Baymirza Hayit, vatanına ve ailesine ancak 52 yıl sonra dönebilecektir. Döndüğünde akrabalarından birkaç kişiyle görüştükten sonra varlığından haberdar olduğu oğlu Bekmirza bir yıl önce ölmüştür. Acılar, ihanetler ve çetin mücadelelerle dolu bu hayatta onu ayakta tutan tek şey, herhalde inanmış bir adamın dervişçe gülümsemesi olsa gerektir. Böyle söylüyor Hayit´in sevgili dostu G. won Mende´nin eşi Koro won Mende. Ve devam ediyor... "Ne zaman Mirza Bey aklıma gelse, onu hep gülerken hatırlarım. Onu başka şekilde düşünmem mümkün değil. Ve öyle sanıyorum ki onu hayatta tutan bu gülümsemesidir. Kendine yabancı olan bir ülkede 50 yıl yaşadı. Bu onun için çok zor olmalıydı, ama o içten gülümsemesiyle sadece kendi ayakta kalmadı, aynı zamanda ümitsizlik içinde olan dostlarına da bitmez bir destek ve yaşama gücü verdi."

Yayın Yılı: 2000; 136 sayfa; 3.HAMUR; 13,5x21 cm; KARTON KAPAK; ISBN:9757893285; Dili:

TÜRKÇE

Dr. Baymirza Hayit Armağanı; Erol Cihangir/Rasim Ekşi, TURAN KÜLTÜR VAKFI

İÇİNDEKİLER

Hint kıyılarında bir Türk imparatoru ve ölümsüz aşkı

Babürlüler, muson yağmurlarının tanelerini bıraktığı kıyılarda eşsiz bir medeniyet kurmuşlardı. İşte bu ölümsüz yıllarda yapılan Tac Mahal, Türk-Hint İmparatoru Şah Cihan´ın büyük aşkının sembolüdür. 19 sene evli kaldığı eşi Banu Sultan, İmparator´a tam 14 çocuk doğurduktan sonra rahatsızlanır ve doğum sırasında ölür. Şah Cihan, üzüntüsünden dünyevi zevklerden elini ayağını çeker, sonunda da devlet işlerini oğullarına devredip karısı için bu muhteşem anıtı yaptırır. Tac Mahal gün doğarken, batarken, ya da ay ışığında tamamen değişik görüntüler, bambaşka renkler yansıtır, çünkü anıtta kullanılan ak mermerlerin içine yarı kıymetli taşlar yerleştirilmiştir. Taç Mahal´in muhteşem kubbesi Osmanlı'dan getirtilen bir mimara yaptırılmıştır. Güneşin ışınlarının değişimine uygun olarak açık leylâk renginden kreme, pembeden sarıya kadar, renkten renge büründüğü masalsı bir anıttır Taç Mahal…

Eski söylencelerdeki Taç Mahal´in hikâyesine göre; Burhanpur'da ölüm döşeğinde iken Mümtaz Sultan, Şah Cihan'dan kendisi için büyük bir kabir inşa ettirmesini ister. Fakat hiçbir kayıt bundan bahsetmez. Sadece Şah Cihan'dan çocuklarına karşı sevgili, büyüklerine karşı saygılı olması isteğine yer verilir kaynaklarda. Mümtaz'ın ölümü, Şah Cihan'ı derinden yaralamıştır. Bir süre elini eteğini her şeyden çeken Şah Cihan, kısa sürede çok ihtiyarlamıştır. Sanki zaman aniden bu ölüm ile hızlanıvermiştir. Günlerce bir şey yemez, ne görkemlice giyinir, ne müzik dinler, ne de sarayın ihtişamı onu hiç eskisi gibi neşelendiremez. Şah Cihan'ın sonraki laf dinlemez inatçı karakterinden anlaşılacağı üzere, Banu Hanım onu çok derinden etkilemiştir. Kayıtlara göre değil, rivayetlere göre Şah Cihan, bu yastan kurtulunca tam bir zevk düşkünü olmuştu. Öyle ki onlarca cariyeyi haremine almış ve Mina Bazar onun için devamlı gidip güzel cariyeler baktığı bir yer olmuştu. Dansçı kızlar bile akşam alınıp sabaha hediyelerle geri gönderilmiştir. Şah Cihan'ı bu ahlaksız alaca karanlık hayattan kurtaran kişi ise yine bir başka kadın, en sevdiği kızı Cihannare idi. Bütün mühürler şimdi onun elinde idi. Ama diğer kızı Ruşanare bunu çok kıskanıyordu. Hatta bazı dedikodular der ki; Cihannare babasına cariye bakarken yardım bile ederdi. Şah Cihan'ın sonu hakkında, Hindistan tarihi kitaplarında, birisi O'nu sevenlerin, diğeri de malum olduğu üzre sevmeyenlerin benimsediği iki tür hikâye vardır. İki sultan çok rezil bir halde ölmüştür. Oğlu Evren cebe onu Agra Kalesi´ne hapsetmiş ve Şah Cihan burada bir ihtiyar bunak olarak ölmüştür. İçkiye karşı direnci ve mesafesi ile bilinen Sultan, bu sefer su gibi içmiş, müstehcen şarkılar söylemiştir.. Sonunu da bu kötü yaşantı getirmiştir. Diğer hikâyeye göre ise Şah Cihan dine yönelmiştir. Vaktinin çoğunu Kur'an okuyarak geçirmiş, sonunun yaklaştığını anlayınca oğlu Evren Cebe'ye bir mektup yazmış, hizmetçilerine hediyeler verip helallik alarak son sözlerini söylemiştir. Ve şahadet getirerek vefat etmiştir. Ama her iki hikâyede de ortak olan şey, Şah Cihan'ı oğlu Evren Cebe'nin "Kızıl Kale"ye hapsetmesidir. Dindar bir sultan olan Evren Cebe, babasının Taç Mahal'i yaptırmasını büyük bir müsriflik olarak düşünürken, babasının hemen Taç Mahal'in karşısına, kendisi için bir de Siyah Taç Mahal yaptırmak istemesi bardağı taşıran son damla olmuştur. Zaten babasının taht savaşlarından sonra hayatta kalan tek veliahtıdır. Ama Evren Cebe, her ihtimale karşı babasının kendisine karşı güç toplamasını bile düşünmüş olabilir. Evren Cebe ki, diğer üç kardeşinin her birini taht kavgaları sırasında zayıf noktalarından yakalayıp öldürmüştür. Böylelikle tahta layık tek kişi olarak kalmıştır. Şah Cihan, Kızıl Kale´nin pencerelerinden tam 8 yıl kederli gözlerle Taç Mahal'i izledi. Belki de Kızıl Kale'nin pencerelerinde ve duvarlarında hissettiğimiz ve koklayabildiğimiz acı Şah Cihan'dan kalmadır. Son anlarında meşhur mektubunu oğlu Evren Cebe'ye yazarken de belki aynı acı içindeydi. Belki de bir hata yaptığını kabul eder gibi; "Müslümanlara ve halkıma iyi bak. Onlardan kimse hor görülmesin, öldürülmesin" diyordu. Ve hayatının son anlarını hep Mümtaz Mahal'ine kavuşma arzusu ile geçirdi. Hangi hikâye doğru olursa olsun, O, devrinin en muhteşem sanat eserini yaptırarak dünyaya eşi ve benzeri olmayan bir aşk numunesi bıraktı. Ercüment ve Hürrem'in aşkı bununla ölümsüzleşti.

Taç Mahal; Taç'ın, yani "hükümdarın sarayı" demektir. Mümtaz Mahal ise sarayların seçilmişi demektir. Öyle seçilmiş bir saraydır ki bu, beyaz mermer yapı tam ortasındaki kabrin altında bir adamın kalbini saklar…
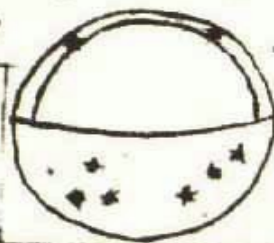
Kaybolan cennetin peşinde

Alman asıllı Rus Doğubilimci Vasili Vasilyeviç Radlof için Sibirya cennetin başlangıç noktası idi.. Tıvaların ifadesiyle "anamız büyük Sibirya" şefkatli kollarını her zaman bize açmıştır. Ve şimdi Türklüğün kaybolan cenneti sevgili Sibirya bir zamanlar Radlof'un gizemlerle dolu macera hırsıyla durup dinlenmeden araştırıldığı gibi keşfedilmeyi bekliyor.

Radlof, Orta Asya ve Sibirya´nın az tanınmış dillerini kendisine çalışma sahası olarak seçmiş, Türkçe ile birlikte Moğolca, Mançuca ve Çince´yi de araştırmıştır. Araştırma yapmak amacıyla Rusya´ya gitmeyi düşünen Radlof, Rusça´yı da öğrenmiştir. 1859´da Sibirya´ya gitmiş ve orada 12 yıl kalmıştır. Bu 12 yıllık süre onu olgunlaştırmıştır.

Radlof, Türkoloji biliminin öncüsü sayılır. 81 yıllık ömrünün 60 yılını adadığı Türkoloji bilimi ile ilgili olarak, "Ben, hayatım boyunca yeni bir ilmin, Türkoloji'nin kuruluş ve gelişmesini yaşadım ve gücümün yettiği kadar bu ilmin ilerlemesine hizmet ettim. Bu yüzden benim çalışmalarım, başkalarının da yardımını gerektiren bu ilim dalının tamamlanması ve Türkoloji´nin devam etmesi için birer yapı taşı olmaktan başka bir şey ifade etmez" demiştir.

1866 yılında yayımladığı ilk eserinin önsözünde Türkçe için, "Yeryüzündeki hiçbir dil ailesi Türkçe kadar geniş sahalara yayılmış değildir. Afrika´nın kuzeydoğu bölgesinden Türkiye´ye ve Rusya´nın güneydoğusundan Sibirya´nın güneyine ve Gobi Çölü´nün içlerine kadar Türkçe konuşan kavimler yaşamaktadır. Onların büyük bir kısmı, İslamiyeti kabul ettikten sonra diğer milletlerin ve özellikle din kardeşi olan Arap ve Farslarin etkisi altında kalmışlardır. Bu etkiyi özellikle edebi eserlerde görmek mümkündür. Onlar, yalnız dillerine uymayan Arap yazısını almakla kalmamış, yazı dillerinden binlerce kelimeyi de alarak öyle bir yazı dili meydana getirmişlerdir ki, bu üzerinde rengarenk her türlü yamalar bulunan bir elbiseye benzetilebilir. Bu yazı dili, doğal olarak Türk halkı için anlaşılamayan bir halkadan ibaret olup, halkın kültür seviyesini yükseltmek yerine, halk kültürünün taze yeşilliği ile beslenemediği için kendi kendini köreltmekteydi" şeklindeki değerlendirmesi ilginçtir.

HAYATI VE ÇALIŞMALARI

Gerçek adı ile Friedrich Wilhelm Radloff, asker bir babanın oğlu olarak 1837 yılında Berlin´de doğdu.

Avrupa'nın devrimlerle çalkalandığı 1848 yılında lise eğitimi almaktaydı, bu dönem hayatında derin izler birakmıştır. Lise öğrenimi sırasında klasik diller, Roma ve eski Yunan edebiyatları, klasik ve modern Alman edebiyatı konularında aldığı iyi eğitim, filolojiye ilgisini artırdı.

Radlof, lise eğitiminin ardından 1854 yılında Berlin Üniversitesi´ne girdi. Önceleri dinbilim eğitimi aldı, daha sonraları filozof Johann Friedrich Herbart'ın (1776-1841) felsefe öğretisinden etkilenerek bu alana kaydı.

Berlin Üniversitesi'nde öğrenim aldığı yıllarda karşılaştırmalı dilbilimin kurucularından Franz Bopp (1791-1867), dönemin önemli dilbilimcileri; Michel Jules Alfred Breal (1832 -1915), Friedrich Adolf Trendelenburg (1802-1872) ve Heyman Steinthal (1823-1899) bu üniversitede çalışmaktaydılar. Dönem Avrupası'nda ve eğitim gördüğü Berlin Üniversitesi'ndeki dilbilim konusundaki yoğun çalışmalar ve nitelikli hocaları, Radlof'un bu alana yönelmesinde büyük rol oynamıştır. Radlof, Berlin Üniversitesi'ndeki eğitimi dışında Halle Üniversitesi'nde iki dönem ses bilimci August Pott'un (1802-1887) karşılaştırmalı dilbilim derslerine de katıldı.

"Moğol ve Tatarların Kökenleri" (1845), "Kırgız Gerçeği Üzerine" (1865), "Uygur Sorunsalı Üzerine" (1874-1875) gibi çalışmaları ile dönemin bilim dünyasında kendine önemli bir yer edinmiş olan hocası, Doğubilimci Wilhelm Schott'un (1802-1889) etkisi ile Doğu bilimini kendine çalışma alanı olarak seçti. Radlof, Türkçe ile birlikte Moğol, Mançu ve Çin dillerini öğrendiği gibi, İbrani, Arap ve Fars dili derslerine de devam etti. Özellikle

Mançu Tunguz dilleri üzerinde durarak ilerideki araştırmalarını da bu konu üzerine yöneltmeyi düşünüyordu.

Jena Üniversitesi'ne sunduğu "Über den Einfluss der Religion auf die Nationalitäten und Sprachen Hochasiens" adlı teziyle 20 Mayıs 1858 tarihinde felsefe doktoru oldu. Aynı yıl Pauline-Auguste Fromm ile nişanlandı.

Ural-Altay dilleri konusundaki çalışmaları ve Berlin'de oluşturulan "Rusya'nın Bilimsel Araştırmaları Arşivi"ne yaptığı büyük katkılar sayesinde Rusya ile iyi ilişkileri olan hocası Schott'un tavsiye mektubu ile Doğu bilimi konusundaki çalışmalarını sürdürmek üzere 1858 yılında o zamanki Rusya'nın başkenti olan Petersburg'a gitti.

1854 yılında Petersburg'da açılmış bulunan Vostoçnıy Fakültet'de (Şark Fakültesi) Kazem-beg, Tantavi, İ.N Berezin, D.A.Chwolson, V.P Vasilyev ve Popov gibi tanınmış kişiliklerin çalışıyor olması, Radlof'un Rusya'ya giderek Doğu dillerini yerinde öğrenmek isteğini artırmıştı.

Yakut dili gramerini yazan O. Böhtligk de o zaman Petersburg'da yaşıyordu. Bu sıralarda L. von Schrenk idaresindeki bir sefer heyeti (1858) Amur civarında bulunuyor, fakat Radlof'un da katılmak istediği F. B. Schmidt'in Doğu seferi heyeti ise bir türlü yola çıkamıyordu. Bunun üzerine Baron P. Meyendorff ve F. A. Schiefner gibi destekçileri 14 Mayıs 1859´da Radlof΄u Batı Sibirya'da bulunan Barnaul şehrindeki yüksek madencilik okuluna Almanca ve Latince öğretmeni olarak tayin ettirdiler.

Radlof o zamanlar altın arayıcılarının merkezi olan Barnaul şehrine beş günde vardı. Orada kendisi gibi Alman olan, o günlerde bölgede bir denetleme-araştırma gezisine çıkmaya hazırlanan Kuznetsk bölgesi madencilik müfettişi Aleksandr Yermolaeviç Freze ile tanıştı. Freze´den aldığı geziye katılma daveti ile çıktığı kısa gezi Radlof΄un bölgedeki ilk gezisi oldu. Radlof, Vasili Vasilyeviç adı ve Rus vatandaşlığını muhtemelen bu dönemde (1859) almıştır.

Radlof bu kısa gezi sonrasında kendi yönetiminde ilk büyük keşif gezisini, 1860 yılında Altay bölgesinde, Rus - Çin sınırındaki Çuy nehrine yapmıştır. Bu gezi sırasında yerel halk kültürü ile ilgili bol miktarda örnek toplamış, Rus ve Uzakdoğu insanları arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Daha önceden bildiği Kalmık ve başka Altay dillerine, bu gezi ve sonrası kış aylarında Çevalkov adlı bir Teleut´tan öğrendiği Teleut (Telenget - Telengut) dilini de eklemiştir.

Radlof Sibirya'da 1859 - 1871 yılları arasında 12 yıl kalmış, kışın öğretmenlik yapmış, yazları da dil, etnografya ve tarih malzemesi toplamak üzere Sibirya ve Türkistan'da yaşayan türlü Türk boyları arasında seyahat etmiştir.

Radlof, 1872'den 1884'e kadar 12 yıl Kazan'da kaldı ve bu zaman zarfında özellikle pedagoji, felsefe ve genel dil sorunlarıyla uğraştı, çalışmalar ile ilgili 11 kadar eser yayımladı.

1884'de Kazan'dan ayrılan Radlof, Petersburg Bilimler Akademisi'nin Tarih ve Eski Eserler Bölümü´ne üye seçildi ve oraya gidip yerleşti. Aynı yıl Kutadgu Bilig´i incelemek üzere Viyana'ya, 1886'da Kırım'a, 1887'de Batı Karamları'na seyahat etti, 1891'de Petersburg Akademisi tarafından Orhon Bölgesi'nin arkeolojik incelemesi için düzenlene gezinin başında bulundu, 1898'de yine aynı kurum tarafından düzenlenen bir araştırma gezisi ile Turfan'a ve 1907'de etnografya müzelerini incelemek amacıyla Batı Avrupa'ya gitti.

Daha sonraki dönemlerde Uygurca el yazma metinler üzerinde çalışan Radlof, 12 Mayıs 1918 tarihinde Petersburg´da vefat etmiş ve oradaki Protestan mezarlığına defnedilmiştir. Radlof kaybolan cennetin peşinde bir ömrü vakfetmiştir. Sibirya Türklüğü, Radlof için kaybolan bir cennete benziyordu. Cennet, yani dünyada iken asla tam manasıyla göremediğimiz keşfedemediğimiz yer… Türklüğün yitik cenneti SİBİRYA´dır efendim..

RADLOF'UN BAŞLICA YAPITLARI:

- Güney Sibirya Türk Boylarının Halk Edebiyatı ile İlgili Denemeler - Proben der Volksliteratur der Türkischen Staemme Süd-Sibiriens
- Kuzey Türk Boylarının Halk Edebiyatı ile İlgili Denemeler - Proben der Volksliteratur der nördlichen Türkischen Staemme
- Türk Boylarının Halk Edebiyatı ile İlgili Denemeler - Proben der Volksliteratur der Türkischen Staemme
- Kuzey Türk Dillerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi - Vergleichende Grammatik der nördlichen Türksprachen
- Die Lautalternation und ihre Bedeutung für die Sprachentwicklung
· Zur Geschichte des Türkischen Vokalsystems
- Türk Ağızları İçin Sözlük Denemesi - Versuch Wörterbuches der Türk Dialecte
- Kıpçak Dil Malzemelerinin Sınıflandırılması - Das Türkische Sprachmaterial des Codex Comanicus
- Kuzey Türk Ağızlarının Karşılaştırmalı Dilbilgisi - Vergleichende Grammatik der nördlichen Türksprachen
- Alttürkische Studien I, II, III, IV, V, VI
- Koşo Saydam ve Tonyukuk yazıtları, Kudatgu Bilig Metin ve çevirileri
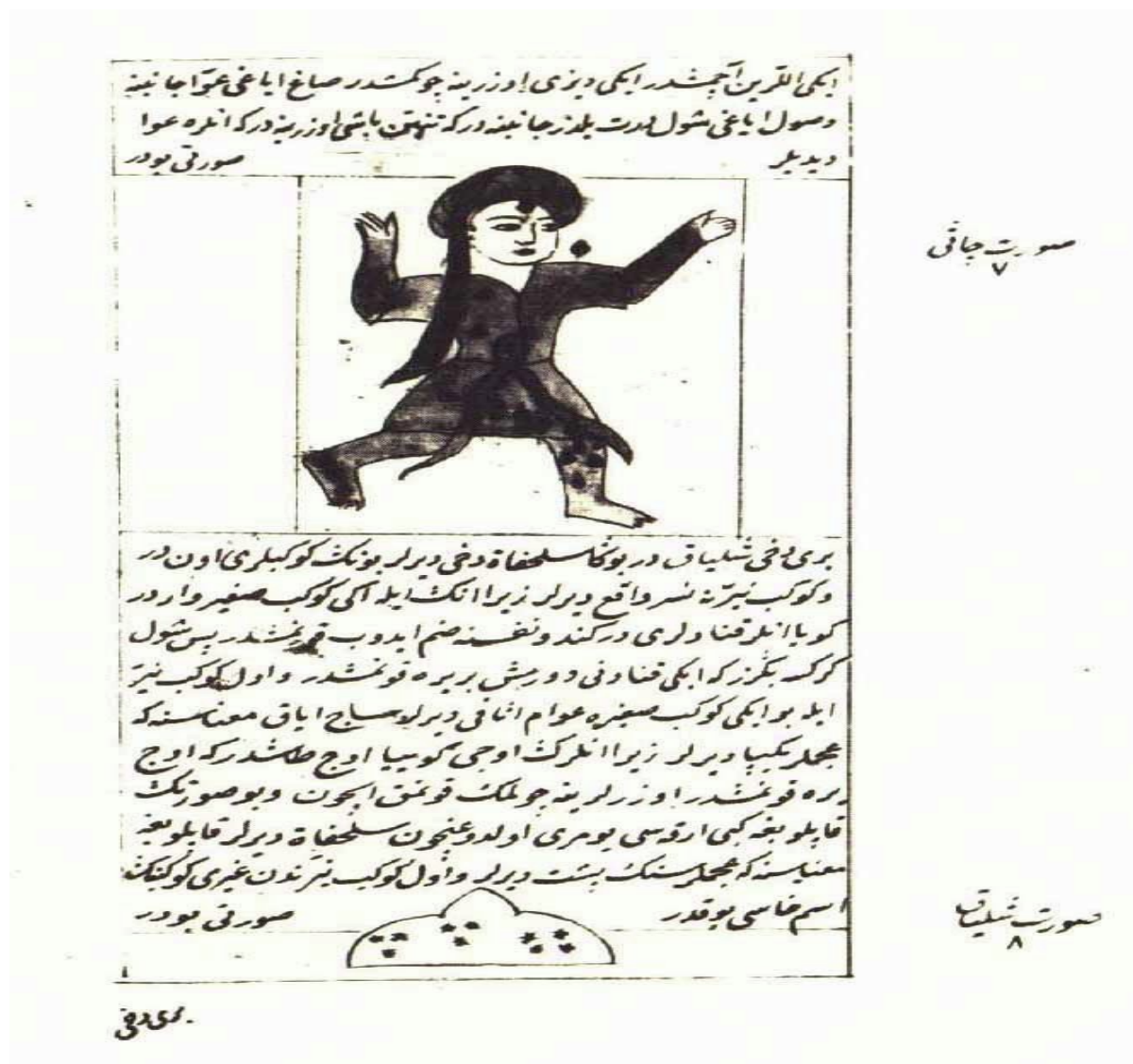
Sagaylı bilge F. N. Katanov -1-

Kadim Hakas Türklerinin yetiştirdiği en büyük âlimlerden birisi hiç şüphe yoktur ki Kazan Üniversitesi Türkoloji Profesörü F. N. Katanov'dur. Türk dili, edebiyatı, folkloru, etnografyası ve tarihiyle meşgul olan araştırıcıların, çeşitli Türk lehçelerini öğrenme zahmetine katlan(a)masalar bile, Katanov´un Türkiye Türkçesine tercüme edilen makalelerini ve derlediği materyalleri mutlaka okumaları gerekmektedir. Sanırız, Türkiyeli araştırıcıların hemen yanı başlarındaki (İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Kütüphanesi) Katanov kitaplarından yararlan(a)mamalarından dolayı yaşadıkları eksikliği, **"Türk Kabileleri Arasında"** adlı kitapta yer alan makaleler bir nebze de olsa azaltacaktır. Sadece Güney Sibirya Türklüğünün değil, bütün dünya Türklüğünün yetiştirdiği ilk büyük Türkolog N. F. Katanov´u tanımamız için Kömen Yayınları bu kitabı Atilla Bağcı çevirisiyle hazırlamıştır. Böylece Katanov, bir nebze de olsa tozlu rafların esaretinden kurtulabilmiştir…

Katanov kendi kalemiyle biyografyasını şöyle yazmıştır:
"Benim adım Nikolay Fedoroviç, Tatarcası ise Pora, Hızır´ın oğlu anlamına gelmektedir. Ben 6 Mayıs 1862'de İzyum bölgesinde, Yenisey'e sol taraftan (güneybatı) dökülen Abakan nehrinin sol kıyısında doğdum. Babam Sagay kabilesi Tatarlarındandır. Annem de Kaş kabilesindendir. Babam kabile reisinin yazıcısıydı. Ben de anne ve babam gibi Hıristiyan dinine inandım. Annem, babam ve bütün akrabalarımız da Hıristiyan dinine inanıyorlardı. Hıristiyan dini Abakan vadisine XVIII yüzyılda gelmiştir. Bununla birlikte Şaman gelenek göreneklerini de aşikâre yapıyorlardı. Dağ, su, ateş ve gökyüzü için bağışlanan kurban kesimine de katılıyorlardı. Bu ruhları ev hayvanlarının koruyucusu olarak kabul edip onlara tapınıyorlardı. Sagay kabilesi (babamın kabilesi) Kara Kırgız Türk Halkı'nın kalıntısıdır. Kaş kabilesi de (annemin kabilesi) Abakan vadisine Yenisey'deki Krasnoyarsk şehri Kaçi deresinden gelmişlerdir. Şarkiyatçı İ. N. Berezin, Fars tarihçisi Raşid'üd-din'in ´Sbornik Letopisey´ **adlı eserini esas alarak bu eserde adı geçen** ´Sigait´ **kabilesini Sagay kabilesi diye düşünmektedir. Demek ki, Sagay kabilesi ilk önce Moğolistan'ın Kuzey bölgesinde yaşamıştır. Sonradan Kara Kırgızlar (Çince-Hakınsı, Hakası) tarafından idare altına alınarak Abakan vadisine yerleştirilmişlerdir. Sagaylara Ruslar** ´Sagaytsı´, **Kaşlara da** ´Kaçintsı´ **demişlerdir. Günümüzde bu kabilelerden birincisi** ´Sagay bozkırları´ **diye adlandırılan bölgede yaşıyorlar ve Yenisey vilayeti Askiz köyünde bulunmuş olan yabancı milletleri yönetmeye de katılıyorlardı. Kaçi bozkırında yaşayan kabilelerin ikincisi aynı bölgenin Ust Abakan köyündeki başka uluslardan olanları yönetmeye katılmıştı. Ust Abakan köyü Minusinsk şehrinden 17 verst uzaklıkta ve Abakan'ın sol kıyısına yakındır. Askiz köyü de Ust Abakan'ın güneybatısında, yani Ust Abakan'dan 100 verst uzaklıkta, Askiz nehrinin sol**

kıyısında Abakan'ın sol kolunda bulunmaktadır. Askiz'in 15 verst uzaklığında, onun Kuzeybatısında İzyum yöresi yer almaktadır. Ben o İzyum yöresinde doğdum ve 1869'a kadar orada yaşadım. Ben de Sagay kabilesindeki diğer çocuklar gibi yaşadım. Mevsimin ilk aylarında anne-babamla birlikte, her tarafı açık Sagay bozkırındaki yazlıkta yaşadım.

Mevsimin soğuk günlerini de Abakan'ın kıyısındaki Sarkagel gölüne yakın bir yerde, kışlıkta geçirdim. Yazlık kışlıktan 1,5–2 verst uzakta bulunmaktaydı. Kışlığın yakınlarında ot biçilecek çayır vardı. Sagay Tatarları küçük hayvanları otlatmaya çoğu zaman küçükleri görevlendirdiğinden, yazları diğer çocuklarla birlikte koyun ve buzağıları otlatırdım. 1869´da Eğitim Bakanlığı´nın Askiz tek sınıflı meslek yüksekokulu açılmıştı. Ben de Rusçayı öğrenmek için başvurdum. Sagay kabilesinden olan Tatar amcam Efim Semonoviç Katanov bana öğretmenlik yaptı. Minusinsk bölgesindeki dağlı Tatarlara Hıristiyan dinini yaymakla ün kazanmıştı. Bu faaliyeti sonunda 1876'da Askiz'de bir günde yaklaşık 3 bin insan Hıristiyanlığı kabul etmişti. Amcam 1869'dan 1876'ya kadar benim öğretmenim oldu. Yazın her zamanki gibi İzyum'da koyunları ve buzağıları otlatmakla geçirdim. Mevsimin diğer kısmında ise yüksekokulda öğrenim gördüm."

Hakas Türklerinin yetiştirdiği büyük âlimlerden olan F. N. Katanov hakkındaki yazımızın ikinci bölümünde; bu değerli âlimin çalışmalarına da değinerek onun ilmi kişiliği ile ilgili bilgi vereceğiz.

F. N Katanov´un ilmî çalışmalarına dair -2-

“Ağustos 1876’da Krasnoyarsk’taki klasik Gimnazya´ya (Rus ırkından olmayanların okuduğu okullar) kaydımı yaptırdım. Gimnazya´ya başvuruncaya kadar anne ve babamla birlikte yabanî ve ev hayvanlarını kurban etme işlerini yaptım. Ateş, su ve gökyüzünü; insanların ve ev hayvanlarının hamisi olarak düşünüp anne ve babam gibi ben de defalarca onlara taptım. Anne ve babamdan dolayı ben de Rusların Allah’ının (bog) gökyüzünde bulunduğuna inanıyordum. Başka bir deyişle Rusların gökyüzünün ruhlarına taptıklarını düşünüyordum. Benim kabilemin Tatarları gökyüzünün ruhundan başka ateşin, dağın ve suyun ruhlarına da ibadet ettikleri için ben de Şamanların ve Hıristiyanların koruyucu olan ruhlara saygı göstermekle ilgili görüşlerinin aynı olduğunu düşünerek, aynı milletten olanların tümü ve anne-babam gibi aynı zamanda Şaman ve Hıristiyan olabilmenin ayrıcalıklı olduğunu kabul ediyordum. Bu ruhların her birinin insanoğluna ve hayvanlara belirli alanlarda yardım ettiklerine, diğer ruhların işlerine karışmadıklarına inanıyordum. Anne ve babamla birlikte Şamanların yaptıklarını dikkatle izliyor ve onlar ne söylerlerse, hepsine körü körüne inanıyordum. Dua ederken ne hakkında ettiklerini; şarkı söylediklerken de nasıl söylediklerini pek anlayamıyordum. Şaman şarkı söylerken kötü ruhlar onun işlerine karışıyor, gerçek amacına ulaşmasına engel oluyor diye düşünerek, ona çok acıyordum. 1874’te babam vefat etti, ben öğretmen amcamın himayesi altına girdim. Amcam aynı zamanda hem öğretmenlik, hem de Askiz bozkırı meclisinin birleşmiş çeşitli kabilelerinin posta kâtipliği görevini yapıyordu. Dolayısıyla 1874-1876 yıllarında gündüz okuyor, akşam ise mecliste mektup işleriyle uğraşıyordum. Mecliste Rus hattatlığıyla yakından tanışmıştım.

1884’te Gimnazya´dan altın madalyayla mezun oldum. Genel derslerden başka bu okulda Latince, Yunanca, Fransızca ve Almanca öğrendim. 1876–1884 yıllarının yazında Askiz’deki amcama gittim. Şamanlara artık inanmasam da, ara sıra onların bayram şenliklerine de katılıyordum. 1880’den başlayarak, diğer bir ifadeyle Gimnazya´daki 4. sınıf öğrencilik dönemimden başlayarak tarih ve coğrafya öğretmenim, coğrafya topluluğunun Doğu Sibirya Bölümü´nün aslî üyesi A. K. Zavadskoy-Krasnopolskiy’in etkisiyle Sagay metinlerini ve kendi kabilemin gelenek göreneklerini tasvir edip yazmayla uğraştım. 1881’de V.V. Radloff, A. M. Kastron, N. A. Kostrov gibi bilim adamlarının çalışmalarıyla yakından tanışarak kendi notlarımı tamamladım ve bunun sonucunda o notları değişik yayın organlarında yayınladım. 1884–1888 yıllarında Sen Petersburg Üniversitesi Doğu Diller Fakültesi´nde öğrenim gördüm ve 1888’de bu üniversiteden mezun olarak doktora adayı oldum. Üniversite’de Doğu Diller Fakültesi´nde Arap, Fars, Türk–Tatar dilleri dersleri gördüm ve bununla beraber Tarih Filoloji Fakültesi´nde Rus Tarihi ve Rus Edebiyatı dersleri dinledim. Akademi üyesi V. V. Radloff ve Profesör N. İ. Veselovskiy ve İ. N. Berezin’in yönetiminde (gelecekteki öğrenci olarak) Sagay lehçeleri hakkındaki notlarını yeniden düzenledim ve onları ilmî dergilerde yayınladım. İ. N. Berezin bana Türk lehçeleri öğretmenliği yaptı. V. V. Radloff’dan şarkiyatın yeni bir kolunu: Türk fonetiğini öğrendim. O. N. Bethling, ´Ob Yazıke Yakutov´ adlı eserinde şarkiyatın bu yeni kolunun temelini atmıştır.

Üniversiteden mezun olunca Coğrafya topluluğu ve Bilimler Akademisi tarafından Doğu ve Batı Sibirya; Kuzey Moğolistan, Dzungarya ve Çin Türkistanı’na Türk (Tatar) kabilelerinin dili ve hayat tarzını ayrıntılı bir şekilde araştırma göreviyle gönderilmiştim. Bu seyahat 4 yıl kadar sürdü (1889–1892) ve bana verilen bu görevi layıkıyla yerine getirdim. Bir yandan da hocalarımın (V. V. Radloff, N. İ. Veselovskiy ve İ. N. Berezin) tam ve ayrıntılı direktifleri sayesinde diğer yandan ise beni görevlendiren müessesenin oldukça gelişmiş imkânları sayesinde başarılara ulaştım. Bu seyahatimde Minusinsk Tatarları (aynı kabileden olan), İrkutsk vilayetinin Karagasları, Kuzey Moğolistan Uranhayı, Yedisu Kazak Kirgisleri ve Dzungar, Çin Türkistanı’nın (Tanrı Dağları´ndaki şehirler) hayatını ve dilini ayrıntılı şekilde araştırdım. Günümüzde dil bilimi materyalleri İlimler Akademisi tarafından yayımlanmaktadır. Söz konusu etnografya materyallerine gelince, çok az kısmının

yayınlandığını söyleyebiliriz. 1893'te Türkoloji'yle ilgili dil bilimi materyallerinin bir kısmını işlemiştim. 1893'ün sonunda Türk Tatar lehçeleri Yüksek Lisansı sınavını kazandım ve Kazan Üniversitesi Türk Tatar Lehçeleri Kürsüsü Profesörü unvanıyla VI. sınıflara öğretmen olarak görevlendirildim. Kazan'a gitmeden önce Profesör V. D. Smirnov, Türk-Tatar edebî diliyle ve onun öğretimiyle ilgili ayrıntılı bilgiler verdi. Profesör V. D. Smirnov, Türk-Tatar dillerini çok iyi biliyordu. Dolayısıyla birçok yıllar Doğu (Arap, Fars ve Tatar) kitaplarına sansörlük yapanlardandır. Profesör Smirnov sayesinde Kazan'da Tatarlar tarafından Arap, Fars, Türk, Tatar dillerinde yayımlanmış olan bütün çalışmalarla uğraştım ve halen uğraşmaktayım. Nisan 1894'te Kazan Üniversitesi Arkeoloji, Tarih ve Etnografya Bölümü ´nde sekreter olarak görevlendirildim ve bir yılda 6 defa basılan ´İzvestiya Etogo Obşestva ´nın redaktörlüğünü yaptım. 8 Aralık 1884'te Sagay lehçelerini araştırmayla ilgili yaptığım çalışmalarım için yukarıda adı geçen bölümün üye memuru olarak seçildim. 8 Nisan 1894'te ise bu bölümün aslî üyesi olarak seçildim. Bunun dışında coğrafya topluluğuna 17 Aralık 1894'te aslî üyesi ve Sen Petersburg'ta ki Arkeoloji topluluğuna da 30 Mart 1894'te üye memur olarak seçildim."
Çevirenler: (Altınay ÇOLPONBAYEVA -Abdüssamet KILINÇ, s.b.der.)

Katanov'un "Uranha Dili Sözlüğü" Atatürk tarafından da önemli yerleri altı çizilerek okunmuştur. İlgililer Atatürk'ün şahsi kütüphanesinde T427.6 030.4 numarasıyla bu eserin kayıtlı olduğunu görebilirler... Katanov'un şahsi kitaplığı bugün İstanbul Üniversitesi Türkiyat Arş. Enstitüsü tarafından korunmaktadır ve tozlu raflardaki derin uykularını sürdürmektedir…

Küçük güneşim

Bugünlerde kısa yaşamımın kısa günlerinin içinde boğulmak üzereyim. Çünkü sıradanlığın ötesinde beklentileri olan bir adamım. Örneğin müzik dinlerken ya da eski siyah beyaz filmleri seyrederken kalbim derinden derine daha çok yaralanıyor. Kimi zaman melankoli tüm hayatın kendisi oluyor. Çaba harcıyorum insanlara suskunluğumun sebebini anlatmak için. Aslında düşüncelerimi tüm ayrıntılarıyla anlatmaya çalışmak insanüstü gayret göstermemi zorunlu kılıyor. Rüyamda ve düşlerimde eriyen bir insanın izleri vardır. Yani yazı yazarken ben değil de bir başka benim oluyor. Değişik bahçelerde yüreğim yanarak dolaşıyorum. Sonrasında ise kendimi anlatmakta anlamaya çalışmakta pek o kadar kolay değil küçük güneşim benim...

Dışarıda sağanak halde yağmur yağıyor. Şiir tadında diyebiliriz... Ve sokaklara kasvetli bir gece çökmüş. Bir adam ıssızlıkta dolaşıyor. Çağın kirlettiği bir adam ama kalbi saf ve temiz masum yani bir o kadar. Var mı böyle tanıdıklarınız? Kaybettiği hayalet dostlarını arıyor. Ki aramak arınmadır benim için. Sonra çaresizce kalbimin atışlarını dinliyorum. Sonsuz gece düşünceleri ve adamı yutuyor.

İşte yalnızlık hepsi bu… Bilincim sorgulamalarımı tamamladığında ya da tamamlamaya çalıştığında mekân yahut bulunduğumuz çevre çok başkalaşmış oluyor. İnsan müsvetteleri başkalaşmış oluyor. Soluk alırken ve de verirken sadece sitem ediyorum. Kötü satırlar yazmak insanı üzüyor…

Tutunmak için zeminin olması gerekir. Pegasus gibi kanatlarım yok ki dünyada rahatça dolaşabileyim. Satır aralarını okuyabilen okuyucu kalbimin ne kadar kırık ve buruk olduğunu hissedecektir. Bazı yazılar yazılmadan önce hüznünü getirir. Ve herkes yazarak Tolstoy gibi olmak ister çoğunlukla. Aşkınlaşan düşünce zorlar her Tolstoy'u.

Yazı yazmaya çok nedenim vardı ama zamanım yoktu. Düşüncem bir tuğlanın temelde taşıdığı yük kadar ağırlaşmıştı. Çamuru yoğurursan kerpiç daha güzelleşir. Deliliğe yaklaşan insanlar geleceği kuracaktır. Öyle sanıyorum ki her dahi delidir. Ve bilincindedir bu akıllı deliliğin. Değindiğim olgu yazarlık için asla yadsınamaz.

Aşağıdan insan çığlıkları geliyor. Kılımı kıpırdatmıyorum. Kafka'ya özgü bir kasvetle hayat bulmacasını tamamlamaya çalışıyorum. Şöyle diyordu beyaz melek: "Dudaklarım dudaklarının özlemini duyumsuyor..." ilk başta güçlü gelen bu dize yıkıntılarla dolu ruh dünyamın kırılganlığının kaynağına bir gönderme içeriyor. Sevdiğimi alımlıyorum küçük güneşim... Hasretini, özlemini... En çok ta seni…

Bir şiir kitabı yazmıştım "KAYIP ÜLKE HAKASYA" diye verdikleri en büyük tepki susmak oldu. Dolaştığım yayın evleri ve belki esperiyle içki evleri tüm çabalarımı boşa çıkarmıştı. Oysa ne umutla satırlara kalbimi ve ruhumu taşımıştım. İnsanı umut öldürüyor küçük güneşim… Sonra bir başka sesten cevabımı aldım. "Bu mümkün değil." Sahi hangi hayalimiz mümkündür ki? Şimdi tuvalin üzerine özenle yansıttığım desenler kaybolup gidiyor.

Âşık olduğum kızın özelliklerinden esinlenen bir de romanım var: "SEVGİLİM SİBİRYA" diye. Acıdır o da unutulmuşluğun ve gömemezliğin kaderini yaşayacak her zaman. Cemil MERİÇ 'in tam olarak yaşadığı da buydu. Bu acı işte.

Yazar için tasarılarını anlatmak ya da ortaya çıkarmadığı hazinelerini göstermek okuyucu karşısında soyunmak gibidir. Şimdi bu kasvetli sıkıcı ruh haliyle uyuyamıyorum. Uyumamam uykunun sebebinden değil asla.

Yağmur hızlandıkça dışarının verdiği ürküncü ellerimin arasına alıp uykuya dalıyordum ki pencereden matemli iki yavru kedinin sesini duydum. Hemen içgüdüsel bir telaşla sokağa çıktım. Kedi yavruları yol kenarındaki kanalın içinde boğulmak üzereydiler, onları kurtardım. Ve bulduğum havluyla minikleri kurulamıştım. Sonra şöyle düşündüm: ikimizde bu yavru kediler kadar çaresiz ve yalnızız.

Cemil MERİÇ yazısına kaynakçayı koymayı unutmuşum ama bu kendi isteğim dışında olan bir durumdur. Şu an bulunduğum yerde her zaman bilgisayara ve şahsi kütüphaneme ulaşamıyorum. Zaten irfan güneşimizi dar bir kronoloji mantıksızlığında değerlendirmek ne derece doğrudur. Siz yukarıda dile getirdiğim serencama bakın. Cemil MERİÇ budur, niçin ıtır gülün sesi, ışık sonsuzun? Söyleyeyim: Mevlana'nın deyişiyle "kederi güle benzetirler oysa gülün kendisine değildir bu benzetiş bir misaldir verirler işte..." Sözden ziyade keder, keder yani aydının sancısı, benim sancım efendim...

Yavaş yavaş uykum geliyor kendimi en çok severek yaptığım işe veriyorum. Ki bir âşık için sevdiğini anımsamak en büyük ibadettir. Yağmur hala yağıyor hayallerimin üstüne. Ki bu karanlık gecede uzaklarda çok uzaklarda birisinin de bu adam için ağladığını görür gibiyim… Sabah olunca küçük güneşim tekrar pencereden bana gülümseyecek. İşte o zaman kendimi daha iyi ve rahatlamış hissedeceğim efendim…
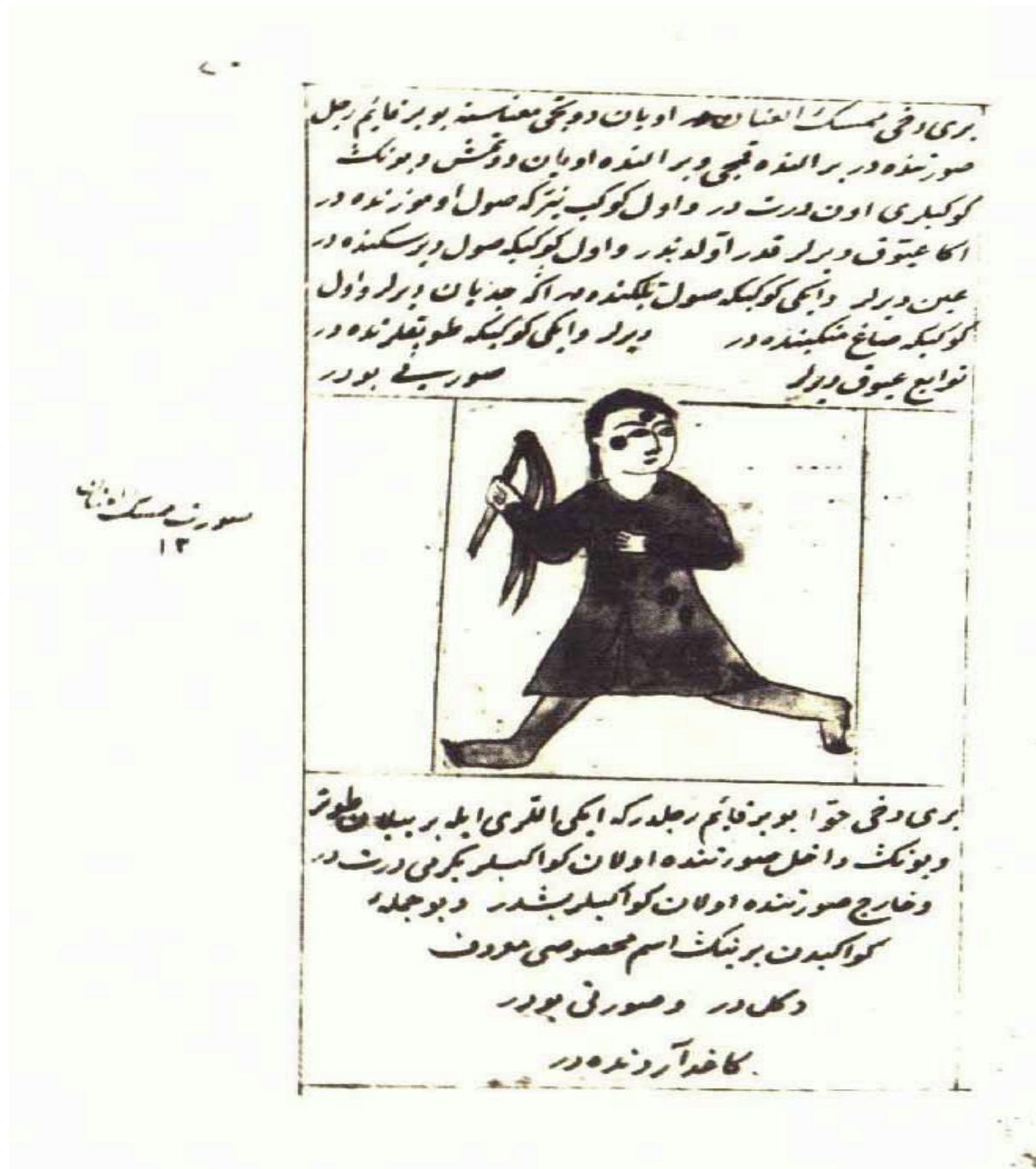
Dilara Bikeç´in gözyaşı çeşmesi

Annem bazen geceleri ağlar… Belki yokluğum içindir bu ağlayış belki de değil ama yinede etkiler beni gözyaşları. Gözyaşları, muhabbetin, şefkatin, acının, merhametin, gurbetin, hasretin, yakarışın ve yalvarışın en güzel tezahürüdür. İnsan ruhu acı çeker ve kimi zaman bu acıyı bedenlerimiz kaldıramaz işte o zaman ağlamaya başlarız. Çünkü meleklerin kanatları dokunmuştur gözlerimize. Gözyaşı deyince aklıma Puşkin'in bir şiiri geliyor:

Gözyaşı Çeşmesi

Onı şay tez mezarına ne kirsetti?
Bu ümitsiz esirliknin kaygısı mı?

Hastalık mı, yoksa diğer bir illet mi?
Kim bile? O bu dünyanı tez terk etti.

Han sarayı titislenip, boşap kaldı;
Kırım-Giray kene ketti onı taşlap;

Tümen-tümen askerinen yat illerge,
Yat illerge yolga çıktı sefer başlap.

O kene de kasırgalı soguşlarda
Küskünlenip, kanga suvsap at oynata,

Lakin hannın yureginde başka türlü
Duygularnın alevleri gizli yata.

O ekseri kızgınlaşkan uruşlarda
Kılıçını birden siltep, tars toktala

Pek çok vakıt şaytıp taşday katıp kala,
Çevresine şaşkın-şaşkın bakıp tura.

Bir şeyden korkkan kibi benzi ata,
Öz başına söylene ve ara sıra
Köz yaşını toktamadan akıttıra.
...
(Aleksander Sergeyeviç Puşkin)

Gözyaşı Çeşmesi (Bahçesaray Taş Çeşmesi) Hansaray´ın hiç şüphesiz en meşhur yelerinin başında Gözyaşı Çeşmesi gelmektedir. Kırım Hanı Kırım Giray Han tarafından, çok sevdiği ve genç yaşta ölen eşi Dilara Bikeç anısına "Dünya durdukça bu çeşme de benim gibi ağlasın" diyerek Bahçesaray´lı bir taş ustasına 1763 yılında yaptırmıştır.

Bazı kaynaklara göre ise; Güçlü Kırım Hanı Kırım Giray hareminde Maria Potocka adında Leh asıllı genç bir bayanı görür görmez âşık olur. Bayan, Kırım hanının aşkına karşılık vermez ve ölür. Giray öylesine üzülür ki, aşkını ifade etmek için en iyi heykeltıraşına taştan bir ağlayan heykel yapmasını emreder. Ve böylece şiirlere konu olan dillere destan Bahçesaray taş çeşmesi yaratılmış olur.

Çeşme asıl yerindeyken her bir su damlasının çıkardığı ses, akustiğin de yardımıyla insana ağlama-hıçkırık sesi gibi gelir ve dinleyeni derinden etkilermiş. II. Yekaterina´nın direktifleriyle çeşme bugünkü yerine konulunca, çeşmenin bu orijinalliği de ortadan kaybolmuştur. Çeşmenin üzerindeki şekillerin anlamları da çeşmenin yapılış hikâyesini destekler mahiyettedir. Mermerden yapılmış çiçek, gözyaşlarıyla dolu bir göz anlamına gelir. Gözyaşları kalp kurnesini (üstteki büyük kurne) kederle doldurur. Zaman bütün acıları hafifletir (çift küçük kurne), ama zihinde kalanlar tekrar acıyı hatırlatır (ortadaki büyük kurne) ve hayat böylece devam edip gider (zemindeki spiral).

"Yapılış hikâyesi ve tarihte bıraktığı izler", bu mütevazı selsebilin ziyaretçilerini derinden etkilemiş ve ününün dört bir yana yayılmasını sağlamıştır. Çeşme yapıldığı tarihten itibaren "Gözyaşı Çeşmesi" olarak anılmıştır. İşte o günden beri çeşmenin su haznesine konulan ve her gün tazelenen sarı ve kırmızı güller, birbirini seven bu iki insanı simgelemektedir.

1822 yılında ünlü Rus şair ve yazar Puşkin, sürgünde iken gezdiği Hansaray´dan ve çeşmenin hikâyesinden çok etkilenmiş ve "Bahçesaray Çeşmesi" (Bahçisarayskiy Fontan) adlı eserini kaleme almıştır."(A.B.A)

Bildiğiniz gibi Puşkin soğuk fırtınalı bir havada Moskova sokaklarında gezerken on altı yaşındaki Natalya'yı tanır. Ama bir türlü yolları kesişemez Natalya ile. Natalya Puşkin yerine Fransa'da eğitim görmüş bir subayı tercih eder. Ve şairin bu subayla karşılaşması tam anlamıyla bir trajediye dönüşür. Puşkin'in kalem tutmaya alışkın narin elleri pek silah kullanmayı beceremez. Hasmıyla yaptığı düelloda büyük şair hayatını kaybeder... Tarihi çeşme sanırım birazda şairinin kederinden ötürü de ağlamaktadır. Dünya durdukça bu çeşme de benim gibi ağlasın diyordu Ulu Han GİRAY… Şimdi tüm yaralanmış ciğerpareler için ağlıyor Gözyaşı Çeşme'si efendim.
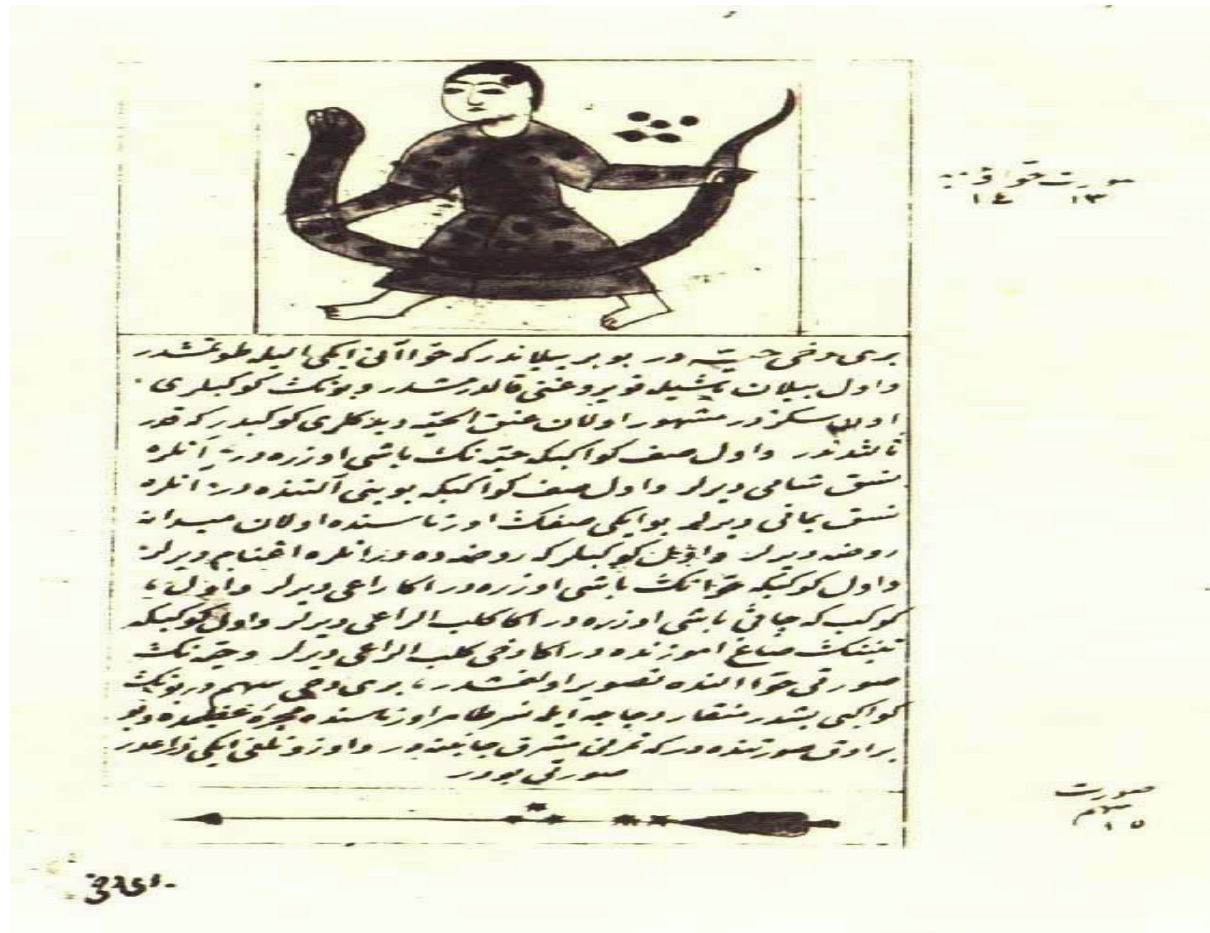
بری دخی عقاب در بوکا نسر طائر دخی دیرلر قنادین آچمش اوچر
ترکسه بکزر داخل صورتده اولان کواکبی طقوزدر وخارج صورتنده
اولان آلتیدر وقنادی اوستنده بر کوکب نیردر اکا دخی نسر طائر
دیرلر ایکی طرفنده اولان کوکبلر کویا قنادلریدر پس قنادلرین آچمش
طیرانده کبیدر وبوکا نسر طائر دیمک نسر واقع مقابلهسنده واقع
اولدوغیچوندر که اول قوشدر اوچار صورتی بودر

صورت عقاب
۱۶

بری دخی دلفین در بونک کواکبی اوندر نسر طائره مابعد واول
کوکبکه قریب طرفنده در اکا ذنب دلفین دیرلر واوننجی کوکب
وسطنده در عرب انکا عقود دیرلر اوزرنده اولنه عمود دیرلر
ودلفینه عوام یونس بالغی دیدکلری در انسانی سورکبلر یانجه بله
کیدر وغرق اولان انسانی قورتاررلر صورتی بودر

صورت دلفین
۱۷

بری دخی قطعة الفرس در بوکا مقدم الفرس دخی دیرلر زیرا نصف
اجزاسی کسلمش نصف مقدمی قالمش فرس کبیدر وکواکبی درتدر

صورت قطعة الفرس
١٨
بری دخی فرس اعظم در بو بر آت صورتنده در که بلکی وار و ایکی اوک
اباغی و نتی وار اما صاغرسی و ایکی قچ آیقلری یوقدر و بونک کواکبی
یکرمیدر و اول کوکبلر که بشنده در سعد دیرلر و اول کوکبلر که ارقه سنده در
جناح الفرس دیرلر و اول کوکبلر که صاغ اومزنده در منکب الفرس دیرلر
وصول اومزنده اولانه متن الفرس دیرلر و آغزن حنکنده درت کواکب
دخی وار در انکا مشترکه دلو دیرلر ایکی مقدمنه عرقوه دیرلر و ایکی کواکبکه
باشی اوزره در انکا سعد البهایم دیرلر و ایکی کوکب که صورتی اوزره در
انکا سعد البارع دیرلر و ایکی کوکب که دیزی اوزره در سعد المطر دیرلر
صورتی
جلوه در
صورت فرس اعظم
١٩

اولان التی یدی کوکبدر که جمله‌سی اوچیوز قرق التی اولور و بو اون ایکی
بروجک صورتلری قریبدر شول دایره‌یه که اواسط بروج اوزره
مرور ایدر فلک مایل اوزرنده که طریق سیاره‌در هر برجه صورته
محل ایسه انکا اسمی ایله مذکوردر و کواکبی دخی بیان قلنور اولی
برج حمل در که قوزیدر بونک داخل صورتنده اون اوچ کوکب واردر
و خارج صورتنده بشدر ایکی بو یلدزلی قوزی صورتنده‌در که اوکی
مغربه واردی مشرقه و ارقه‌سی شمال طرفنه وارونه یعقوب اغزی ایله
ارقه‌سی قشر کبیدر و ایکی کوکب نیر که بوینوزی اوزرنده‌در آنلره
شرطین دیرلر و خارج صورتنده اولان بر کوکب نیر که بوینوزندن
یوقاروده‌در اکا ناطح دیرلر و شول ایکی کوکب که اویلیقی اوزرنده‌در
مثلث شکلده ضلعلری برابردر بونلره بطین دیرلر شرطین
و بطین منازل قمردندر و حمل کواکبنک بونلردن غیری اسمی معروف
یوقدر صورتی بو شکل اوزره‌در

صورت حمل

ثور ارکک صغردر بونک داخل صورتنده اولان کواکبی اوتوز ایکی‌در
و خارج صورتنده اولان اون بردر بو برصغرک نصف مقدمیدر که
کوبکنه دکن باشی آشاغه اتمشدر سو سمک استر کبی اوکی مشرق جانبنه
انک کواکبندندر ثریا و دبران که منازل قمردندر و دبران جنوب
جانبنده کوزی اوزره اولان قزل کوکب نیردر که عین الثور دخی دیرلر

وثانی

ذنالی النجم یعنی تابع ثریا و عیوق دیرلر و انک اطرافنده اولنلره
قلاص دیرلر و ثریا یغزنده اون کوکبلردر جمله سی اوزدم سلغی کبی
اولدوغیچون بر کوکب برنه قیقوب النجم دیرلر ثریا دیدکلرینک وجهی
بیان اولنمه کرکدر و ایکی بر برینه قریب اون کوکبلرکه قولاغی اوزره در
کلبین دیرلر شول زعمه بنا که آنلر دبرانک کلبلریدر بعضی تفصیل
کلمه کرک ثورک صورتی بودر

جوزا بوکا توامان دخی دیرلر بونک داخل صورتنده اون سکز و خارج
صورتنده یدی کوکب واردر بو ایکی اوغلنجق صورتنده درکه بر برینک
بوینینه قوللرین صالمشلردر باشلری مشرق و شمال جانبنده در و ایکی نیر
کوکبلرکه بونلرک باشی اوزره در آنلره ذراع مبسوط دیرلر صورتلری
بو منوال اوزره در

Masal mektupları

Masal küçüldükçe zaman küçülüyor.Olduğu gibi olan darlaşmanın bugün için de, yarın içinde aynı olmasıdır. Sonbahar veya yaz.. Evet hayat benim için kurak bir yaz. Böylece, örneğin şöyle bir soru sorar mısın: Çözümlenmiş olan sevgi tümceleri var mıdır? İnsan duyguları sayısızdır. Cevaplarım ise bir o kadar sınırlı ve sayılıdır.

Sevgili Küçük Güneşim mevsimler hızla geçiyor. Yapraklar ağaçlarda kuruyor, ya da sararıyor. Senin siyah gözlerini karanlıkta geceleri görüyorum. Bazen yıldızlar eşlik ediyor benim yalnızlığıma. Ve aynı şekilde genel olarak simgelerimde özsel olan sana. Öyleyse şöyle denebilir: Gerçek; güneş bizi kör eden şeydir ve diyebilirim ki güneş ancak görmediğimiz bir âlemdir. Kaybolan yıllar ardında kaybolan bir hayat gibisin Küçük Meleğim. Sonra güneşimin önünü beyaz bulutlar kapladı ve sanki pamuk tarlasındaymışçasına denizin mavi dalgalarına doğru bir bilge "Kürek Türküleri"ni söyledi:

"KAÇAK ŞAMAN
arif akbaş'a
samanyolunda uzun zaman
deli gibi kürek çeken bir şaman
birdenbire durdu

bir vakit sonsuza baktı şaman
baktı baktı baktı baktı
ve bir türkü tutturdu
yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar"
(Mevlüt YAPRAK "Kürek Türküleri" Mazmun Yay. sf: 43)

Bu beyaz renk ile şu öteki daha açık daha metaforik iç bağlantısında duruyorlar. Işıksız yüz çizgilerinden söz ettiğimiz anlamda. Melek yüzlü kız umutluyum bir gün seni tekrar göreceğime dair. Nergis çiçeğinin üzerindeki su damlalarını seyrediyorum. Belki şu parıltı hayal dünyamın kapılarını yine sana açar. Seni sonsuz bir ümitle seviyorum… Aynaların sırla kaplı yüzlerinden belli belirsiz bir şiiri söylüyor geçmişin rüzgârı yine:

MASAL MEKTUPLARI

özenle gizlenmiş semboller arasında
neyin sesi tizleşirken
aşkımı yitirdim bir an
suratının halini aynada

Rahmaninov'u parkta görürsünüz
çizgi roman okurken
ya da göldeki yosunlara bakarken
insanların gecikmişliğini görürsünüz

ve başlar yeniden
tasarımı üzüntülü şeylerin.
'nerede ise orada değilsin' sen
acıyı yaşayan mevsimlerde
mektuplarımı açarım birer birer
masalımsı müziğini duyabilirsin

sigma beyazıyla yüzünün

en sonsuz deneyimler
tasarımı üzüntülü şeyler.
(Arif AKBAŞ "Kayıp Ülke Hakasya"daki 23. şiir)

Masal mektupları olanaklarıyla uyuşmayı çizgilerde de olsa başarabilir iken, aynı şey niçinse gerçek yaşamda benim için ulaşılmaz kılınmıştır. Üzüntü, evet kelimelerin gücüdür üzüntü. Bu soluk satırları "Ağlasun" kenti yakınlarındaki 1.560 metre yüksekliğe kurulmuş bir antik şehrin yıkıntıları arasında yazıyorum ve buradaki Neron kütüphanesinden yükselen ateşin alevlerini seyrediyorum. Yanımdaki ihtiyara bu şehre niçin "Ağlasun" dediklerini sormuştum. O da "Genç adam; buraya gelen ağlamış, giden ağlamış" demişti. Şimdi niçin bu terk edilmiş kentte olduğumu daha iyi anlıyorum. Adresine ulaşamayan mektuplarımı burada sana okumak isterdim Küçük Güneşim…

Kapı

Bu sözlerimi belki de kimse anlamayacak ve de anlamının sahibine ulaşması için çaba harcamayarak kendisinin de mutlu olma olasılığının gerçekleşmemesinden ötürü rahatlayacaktır. Ve sarf ettiğim kelimeler tüm hayatın boşluğu içinde transandantallığına kavuşacaktır böylece. Sadece değerli olan şey sevgilinin varlığıdır. Ki bu varlık bazen Tanrı tarafından kalplere konan ve kimileyin Tanrı'yı da unutturan durumuyla aşktır. Bir tenin kabukları ve katmanları arasına gizlenen sır çözümlenmeyi değil de, çoğunlukla mahviyeti yani yokluğu seçmiştir çünkü.

Şiir: "Murat sensin. Neden oraya buraya koşuyorsun? O, sen demektir. Ama sen, sakın ben deme, hep sen diye söyle. Göz dürüst görürse, sen O olursun. O da sen olur." (Güneşim Mevlana)

Farklı şekliyle şunu da söyleyebilirdim, aşk sosyolojik bir olgudur. Dikkat ederseniz olaydır demiyorum. İnsanlar arasında gelişen bu estetik duygu platonik değilse eğer, en az iki kişi arasında gerçekleşmektedir. Birden çok kişileri ilgilendiren durumlar ise toplumsal açıdan da değer taşır.

Kimileyin insanlardaki bu duygu bir hastalık şeklinde düşünülmüştür. Kelimenin kökü "ışk"tır. "Işk"ın diğer bir türevi de "sarmaşık"tır. Sarmaşık nasıl ki dolaştığı bitkiyi istila ederek öldürüyorsa, aşk da girdiği kalbi hasta ederek öldürür, denilmiştir.

Mantık sınırlarını öteleyen bir duygu nasıl olurda akıl vasıtasıyla açıklanabilir ki? Bu durumda şöyle söylemek daha doğru olurdu: Aşk, varlık içinde insanların yerini tutar. Bir kavram değeriyle benlik yitiminin sebep yahut sonuçlarından bahsedilebilir, ancak tam tamıyla ne olduğunu söylemek ise olanaksızdır. Burada benlik yitimini aşkın kendisi olarak değil de neticesi şeklinde düşünüyorum. İnsan, benlik yitimine doyulmamıştır. Sadece benlik yitimini (egonun dışsallaşması sürecinde) istemek, bu duygumuza ket vurmayı istemektir.

Bu kısa metin kendi benimize sahip olamamazlık sorununu ele alıyor ve -sanıyorum- aşk kavramının sonuçlarıyla tasarlanmamış egonun bizi bütün içersinde şuursuzca dönüştürdüğünü öngörüyor. Dikkat ederseniz değiştirdiğini demiyorum. Bir bilge ağzıyla şöyle söylenebilir: Aşk insanı olgunlaştırır ve güzelleştirir. Ama neden? İmkân dâhilindeki benlik yitimi anladığımız, ya da anlamadığımız manada şuursuzca değildir çünkü. Şuur, insanın kolektif şuurla gezmemesidir. Bazı özel ve öznel donanımlar sayesinde aşk, yaşamak istediklerimizden çok yaşamak istemediklerimizi anlamlı kılar. Ki tümüyle düşünüldüğünde; aşkı açıklamak yine aşktır, denilebilir.

Kendi benimize sahip olamamazlık tümcesi ya da durumu, tümüyle sınırlandırılmış iç ve dış dünyamıza bir özgürlük söylencesini baştan itibaren yok sayıyor. Peygamber´in şöyle bir hadisi vardır: "Kişi sevdiğiyle beraberdir" diye. Eğer kişi sevdiğiyle beraberse, ki öyledir denilebilir ise kendi benimize sahip olamamazlık hem vardır, hem de yoktur denilebilir. Nergis çiçeğinin üzerindeki tek bir damlayı düşünelim; berrak su damlası hem çiçeğe dâhildir, hem de dâhil değildir.

Önerme II: "Kişi sevmediğiyle beraber değildir." Yaratılan bu ikinci durum I. önermemizin olumsuzudur. Her manada olumsuzu düşünürsek kendi benimize sahip olamamazlık cümle parçacığı olumludur. Kural : ('-' x '-' = +).
Basitçe II. Önermeyi kavramamız bizi sevmediğimiz insanlara mahkûmiyetten kurtarır.

Önerme III: "Kişi ne sevdiğiyle, ne sevmediğiyle beraberdir." Kural: ('0' x '0 = 0). Bu önermemizde öz benlik yitimi gerçekleşmiştir. İnsan aradan çekildiğinde sadece Tanrı kalır.

Beyit: "Sen çık aradan, kalsın yaradan." (Salih Baba)

Beyitte özetlenen şuur halini pek çok mistiğin hayat serüveninde görmekteyiz. Salih Baba'nın söylediğinden anladığımız kadarıyla benliğimize sahip olup olmama gibi bir sorunsalımız yoktur. Benlik, bizi Tanrı'nın karşısında kör eden şeydir. Ara basamaklar halindeki bu süreç yokluğun kavranılmasıyla ilintilidir. Yokluğu kavramak demek, bir biçim

ve içerik belirtmesiyle yokluğu kavramamak demektir. Eğer “benlik” kavramında ısrarlı isek, III. önermeyi yok saymamız gerekirdi.

Yazımız baştan sona okunduğunda bazı eksik alımlayışları olabilir, fakat Felsefik Metodoloji´den yararlanılarak Teolojik Benlik Kuramı’na yönelmesiyle bazı okuyuculara ilginç gelebileceğini düşünüyorum. Fransız şair Rimboud yıllar önce şöyle söylemiş: "Ben bir başkasıdır.” Ben bir başkasıdır diye anlamışsak, benin kim ya da ne olduğunu da anlamışızdır. Kimi okuyucular şunu da soracaktır: "KAPI bu metnin neresinde?" İnsan kâinatın kapısıdır küçük güneşim…
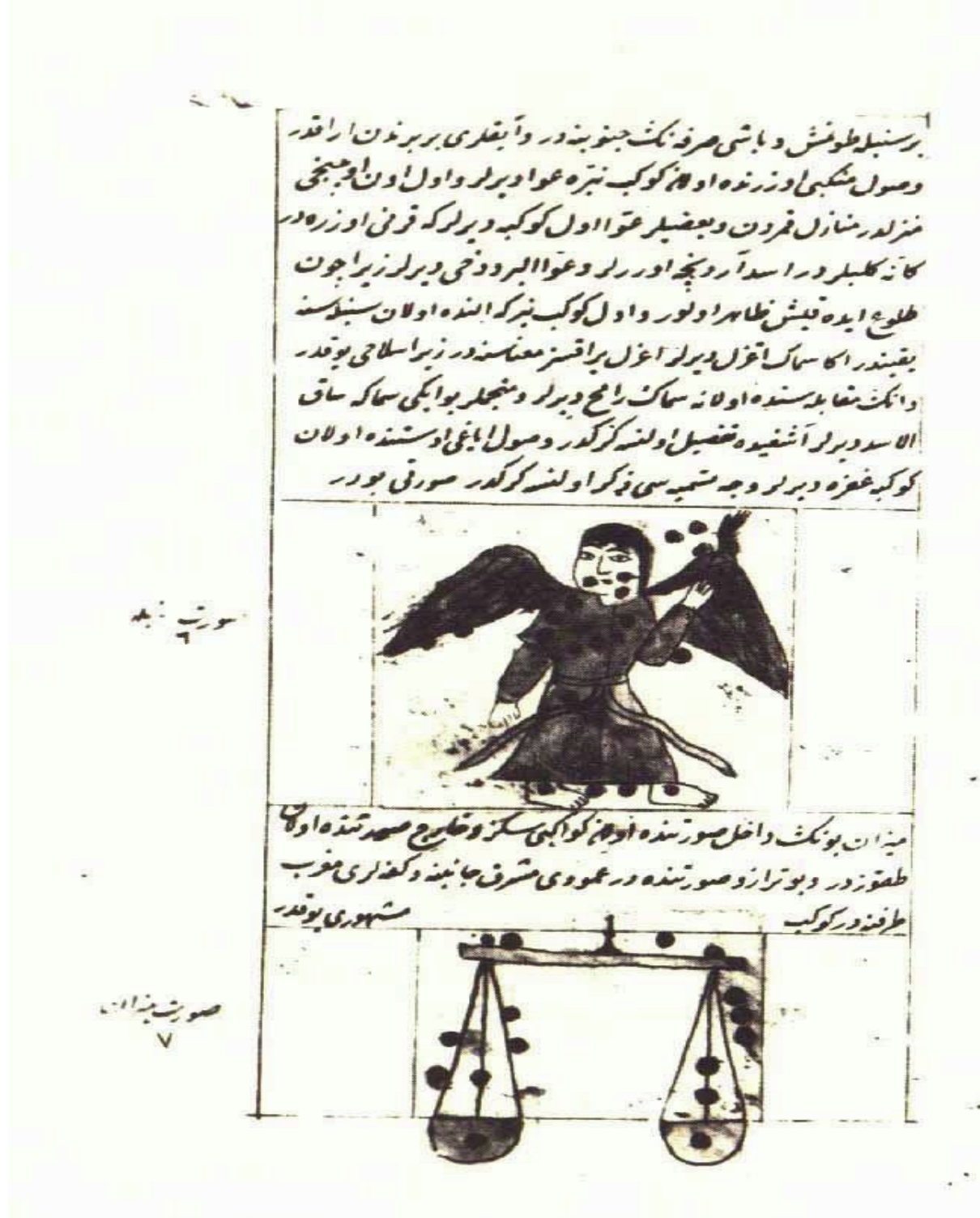
Derinliklerde kaybolan derinlik

Denizkızlarını ölüm uykusundan kaldıran yorgun gözlerimi, sonbaharın donuk sarı rengiyle bir olmuş, hayatın değişmesine karşı sığınabileceğim kalbin olarak düşünürdüm. Kendilerine verdiğim uzaklıklardan uzaklaşmak için sığınmıştım bu masum teselliye. Bu hayattan bir o kadar kaçışa. Suskunluk ve çaresizlik içinde sığınmıştım bu teselliye…

Yüreğimi yakan şu önünde oturduğum denizden gelen tuzlu rüzgâr değil. Sadece kalbimin dehlizlerinde her an var olan kaybolmuşluğum ve yokluğum. Küçük Güneşim sana bu satırları çileli şair Namık Kemal´in kentinde yazıyorum. Sokakları ve eski viraneleri onunla birlikte dolaşıyoruz. Kemal hep sürgünde olmuş bir koca hayat boyu. Benim sürgünüm de sensin. Hiç sevmedim bu sürgünlüğü bir hayat boyu.

Sen bilmiyorsun nasıl bir cehennemin içinde yaşadığımı ve yandığımı. Hüzne oturur gibi oturmaktayım şu bankta. Ve denizden su yüzüne çıkan her balık kederle yüzüme bakıyor. Balıklara ekmek kırıntıları yerine sana yazdığım şiirlerimi veriyorum:

SAGALASSOSLU KIZ
Acıyla yoğrulmuşum ben;
Gökyüzünün silindiği
Yağmurla ağlayan siyah gözlerde,
Ve tüm yitip gitmiş hayallerin
Yetmiyor bana hiçbiri şimdi.

Gerçek olmayan hayat;
Olga Sagalakovanın kalbidir şimdi
Elleridir karlı dağların parıltısı,
Islak saçlarıdır bir gökkuşağının
Renkleri içinde gizlediği,
Annesinin dediğine göre;
Bu düşlerin yetmiyor bana hiçbiri.

Sözcüklerimi ödünç alırdım
Romanlarda yaşadığım kimselerden,
Sevgi ve arayıştır bu
Kaybolduğum umutsuzluğun içinden.

Düşler, düşler
Ben sana ulaşamıyorum…

(Kayıp Ülke Hakasya´daki 28. şiir)

Benim yüküm pişmanlıktır. Tozlarını bu dünyaya bulutlarla saçan bir gerçekliğin pişmanlığı. Derdimi ne balıklar anlıyor, ne de bir yontu matlığına sahip insanlar. Ki boşuna mıdır şu söz: Her ne ararsan bulunur bu dünyada; derde devadan gayrı. Bunca senenin ardından geriye dönüp baktığımda bir tek senin gölgen kaldı hatıralarımda. Yanlış söyledim, gölge dememeliyim, çünkü gölgen olan sadece bendim. Benim çaresizliğimdi…

Yosunlu taşların arasında bulduğum bir kabuğu dikkatle inceliyorum. Değersiz gibi gözüken bu tortulu nesnenin yüzeyinde kendi benliğimin yüzünü görüyorum. Bu deniz kabuğu bana Kafka´yı ve Milena´yı hatırlatıyor. Sonra kabuğu denizin derinliklerine atıyorum. Deniz kabuğu suda kaybolurken senin soluk yüzün beliriyor. Bu ne muhteşem büyü.. Bir anda oluyor ve kayboluyor görmediğimiz- gördüğümüz hayat gibi büyü…

Milena adının anlamı; seven ya da sevilen demekmiş. Sanki tüm değersizliğine rağmen hayatın kendisi, anlamı onun kaderi olmuştur. Kafka için Milena boğulduğu okyanus demekti:

...ben, Milena, ben, senin haklı olduğunu biliyorum, ne yaparsan, nasıl davranırsan davran, haklısın... Sana inanmasaydım ilgilenir miydim seninle? Denizin derinliklerinde ağır baskıyla karşılaşmayan tek bir nokta yoktur. Senin yanında olmak da öyle, ama bütün başka yaşam biçimleri bir yüz karası olurdu...

Kafka ile Milena arasındaki aşk, 1920 yılında Meran´da başlamıştır. Bu ilişkideki ihtirasın büyüklüğünü ve trajik bir biçimde bastırılmasını onun Milene´ya yazmış olduğu mektuplardan öğrenebiliyoruz. İkisi arasındaki mektuplaşma Kafka´nın hastalığı ağırlaşana dek sürüyor. Kafka bu durumunu şöyle anlatır:

"Ruh ve yürek, yükü taşıyamaz olunca hiç değilse eşit bölünmesi için ağırlığın yarısını ciğer üstlenir."

Kafka´nın rahatsızlığının asıl sebebi de katlanmak zorunda olduğu ayrılıktan başkası değildi. Kafka genç yaşında vereme yenik düşmüş ve sevgili Milena´sına kavuşamadan hayata gözlerini yummuştur.

Kafka ile Milena arasındaki aşk derinliklerde kaybolan derinliktir. Milena: "Sevmeden insan hakkında hiçbir şey bilemezsin" diye söylermiş dostlarına. Sevgi hayatın derinliklerinde kaybolmaktır Küçük Güneşim...

Namık Kemal´in Renan müdafaanamesi

Namık Kemal'in ailesi İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra, Türk Entilijansiyası'nın arzu ve beklentilerine uyarak O'nun tüm eserlerinin bir külliyat şeklinde neşrine karar verirler. Bu maksatla Fransa Akademisi üyesi mütefekkir Ernest Renan tarafından İslamiyet'in ilerleme ve ilim karşıtı olduğuna dair yayımladığı kırk sayfalık makalesine cevap niteliğindeki reddiyesi "Renan Müdafaanamesi"ni ilk olarak neşrederler. Adı geçen eser 1326 (1910) yılında 56 sayfa olarak İstanbul'da Mahmud Bey Matbaası'nda basılır. Fuad Köprülü'nün aktardığına göre; Renan'ı Frenk kitaplarından aldığı malumat ile tenkit etmiştir; kendisi bu eseri yazarken o kadar memnundur ki, "O'nu, gönlümün istediği gibi tepeliyorum!" der. Aynı dönemde Cemaleddin-i Efgani gibi birçok müellif tarafından mevzu bahis olan konferans ve makale tenkit edilir. Günümüzdeki gibi iletişim araçları yaygın olmadığı için çoğu aydın birbirinden habersiz olarak bu karşı müdafaanameler cereyanına kapılır. Bugünlerde Papa Benedict de geçmişteki duruma benzer şekilde İslamiyeti değerlendirirken kadim uygarlığımızı küçümseyici ve zaman zaman barbar olarak göstermeye çalışan beyanatlar vermektedir. Namık Kemal'in cevap verme şekliyle bizim cevap verme şeklimiz arasında çokça farklar olduğunu düşünmekteyim. Papa'nın şahsında Batı'nın kuru özrünü dilenmek yerine medeniyetimizin bilgeliğiyle ilmi tetkikler yapıp Hıristiyan Dünyası'nın İslamiyet cahilliğini ortaya koymalıyız.

Namık Kemal bu cahillikle ilgili olarak; "Yalnız Ernest Renan değil, Avrupa da Ulum-ı Şarkıyye'ye intisap ile maruf olanların Diyanet-i İslamiyye mebhasinde zihinlere hayret verecek kadar cahil olduklarını pek kolay ispat edebilirim" diyordu. Şark'ı ecnebiler yıllarca Josef Hammer'den tanıyıp öğrenmeye çalışmışlardı. Namık Kemal'e göre bu en temel eser bile İslamiyetin en temel düsturlarından biri olan namazı anlatırken, adi bir çömezin dahi rahatça öğrenebileceği hakikatleri, kimbilir kimden işittiği maskaralığı, sorgulamaya bile hacet görmeden dindenmiş gibi addetmesiyle ünlüdür. Hammer Tarih Kitabı'nın 10. cildinin 400 ve 101. sayfasında; "Öğle namazı güneş tam tepedeyken kılınmaz, iki dakika sonra eda olunur. Çünkü tam bu esnada şeytan güneşi iki boynuzunun arasına alarak bir taç gibi giyer. Allahüekber sedasını işittiği gibi bırakır. Devlet işte bu sebepten Sultan İbrahim döneminde hırs ve sefahate gömülmüştür" diye açıklamaktadır. Namık Kemal haklı olarak Hammer'e soruyor: "Boynuzlu Şeytan bazı kilise tasvirlerinde görülmüşse de, İslam kitaplarının hangisinde şeytana böyle bir boynuzlu hayvan şekli verildiği görülür?" Namık Kemal "Renan Müdafaanamesi"nde daha bunun gibi birçok mesnetsiz misali net olarak ortaya koymaktadır. Papa Benedict de ortaçağın skolâstik karanlığından devşirdiği bu kaynaklara göndermelerde bulunarak İslam Dünyası'nı karalamaya çalışmaktadır.

Devam edelim; Avrupa da İslamiyet üzerine çalışanlar genellikle D'Herbelot'un "Şark Kütüphanesi" adlı eserine müracaat etmektedirler. Bu esere göre Kuran ilahi değildir ve Peygamber tarafından yazılmıştır. Namık Kemal bu iddiaya da Kuran'ın diliyle cevap veriyor; "Hadi siz de Kuran gibi bir kitap meydana getirin ki, getiremezsiniz, bu mümkün değil!"

Namık Kemal'e göre İslam dini hiçbir zaman şiddeti ve savaşı hoş görmemiştir. Avrupa'dan gelen, özellikle haçlı seferleri, tecavüzlere karşı kendini müdafaa etmiştir. Bu güzel din düşünen insanlar içindir.

Namık Kemal, Batı'nın ilim dünyasını anlatırken;(Yunanlılar Sokrat'ı, Tevhit-i Bari itikadında bulunduğu için idam ettiler… İtalyanlar görüşlerini ispat ile uğraştığı için Galile'yi idam etmediler ise, idama yakın işkencelere uğrattılar… Fransızlar, Jean Jacques Rousseau'nun kendi tarafından bastırılmamış "Emile" unvanlı kitabını yaktırdıktan başka, kendisini de sürgün edip tutuklamak istediler… İngilizler Thomas More'u bir kulede "Ütopia"sını yazdığı için yaşlı başlı haline bakmadan ölüme terk ettiler…) Ve türlü mütefekkirlere Engizisyon'un reva gördüğü türlü işkencelere değinir. Batı´da bunlar olurken Müslüman Şark'ta (Endülüs, Bağdat, Otrar, Semerkant, Buhara, İstanbul vb.) felsefeyle,

bilimlerle uğraştığı için idam olunmuş yahut işkence edilmiş bir zat bulunabilir mi? El Kindi, Farabi, İbn-i Rüşd, İbn-i Sina , Mehmet Haldun'un tercüme-i halleri , Sokrat'ın, Galilee'nin, Rousseau'nun, More'nun sergüzeştine kıyas mı kabul eder?

Şüphesizdir ki İslam dini hiçbir zaman kılıçla zorbalığa, işkenceye salık vermez ki, vermemiştir. Bizim uygarlığımız içerisinde de kendi arzu ve heveslerini tatmin için zaman zaman nefislerine uyanlar olmuştur. Örneğin Haccac-ı Zalim gibiler. Ama bu durum İslam dininden değildir. Tebanın bozulmasından kaynaklanmıştır.

Papa Benedict´in hezeyanlarına karşılığımız ilmi cihette verilmelidir. "Sen onların dinine sövme ki, onlar da senin dinine sövmesinler." İşte bu tavır bizim bilgeliğimizdir. İslam'ın güler yüzüdür. Batı´nın her dönem çağdaş Renan'ları olmuştur. Bugün Benedict, yarın ise bir başkası. Bizim de Namık Kemal'lerimiz vardır. Hürriyet Şair'i cevap hakkını "Renan Müdafaanamesi"ni yazarak kullanmış. Kaçımız haberdarız?..

Tolstoy´dan sonra ramazan

Rus yazar Tolstoy'un kendini arayış serüveni ölünceye kadar sürmüştür. Tolstoy'un kısa hikâyelerinden birinde; "Yazı yazmak için okyanus sahillerine giden bir yazar, sabaha karşı dans eder gibi hareketler yapan birini görür. Biraz yaklaşınca bir gencin, sahile vuran denizyıldızlarını birer birer alıp okyanusa fırlattığını fark eder. Genç adama yaklaşır ve sorar.

- Neden bu denizyıldızlarını okyanusa atıyorsun?

Genç adam şöyle cevap verir:

- Birazdan güneş yükselip sular çekilecek. Onları suya atmazsam ölecekler.

- Kilometrelerce sahil, binlerce denizyıldızı var. Bunların hepsini nasıl kurtaracaksın? Ne fark eder ki der.

Genç adam eğilip yerden bir deniz yıldızı daha alır, okyanusa fırlatır…" diye geçen kısım insan yaşantılarının bütününde sergilediği tavırların neticesinden çok hayata dair anlamının ve özgünlüğünün değerini göstermesi bakımından ilginçtir. Tolstoy'un devasa eserleri incelendiğinde hayata dair bu arayışın gerçekten de büyük bir okyanustan farksız olduğu görülecektir. Tolstoy bu kısa hikâyesinde okyanusun sonsuzluğundan çok hayatın derinliğine dikkat çekmiştir. Sınırlı şartlar içersinde gerçekleştirilen eylemlerin tamamen başarılması pek beklenemez, beklenmemelidir. Eğer durum böyleyse başarmak veya başarmamaktan ziyade niyetimiz önemlidir, yahut önemli olmalıdır. Ki insan olarak hayat karşısında bir derinlik kazanabilelim.

Aslında ramazan ayı hakkında bir yazı yazmayı tasarlamış idim. Tolstoy'un romanlarında işlediği insanların katı ve acımasız yüzlerini bu güzel ay vesilesiyle sanki sokaklarda gezerken daha az görür gibi oldum. Bence maneviyatın ruha katmış olduğu değerlerin milleti olamaz. Bu ruh yüceliğini Tolstoy da bizden pekâlâ daha iyi hissedebilir. Yavaş yavaş Tolstoy'u unutmaya başlamıştım, sonra başımı gökyüzüne çevirip çeşitli muhayyelat ile meşgule daldım. Bu gökkubbe altında Şair Yahya Kemal "Atik Valde'den inen sokak"ta bakınız neler görmüş:

"İftardan önce gittim Atik Valde semtine,
Kaç def'a geçtiğim bu sokaklar, bugün yine,
Sessizdiler. Fakat Ramazan maneviyyeti
Bir tatlı intizara çevirmiş sükûneti."

Edirne'nin melankolik cadde ve sokaklarında dolaşırken sessizliğin büyüsü sizi yakalar ve bir daha bırakmak istemez. İşte bu sessizlik ramazanın manevi kişiliğidir.

"Semtin oruçlu halkı, süzülmüş benizliler,
Sessizce çarşıdan dönüyorlar birer birer;
Bakkalda bekleşen fıkara kızcağızları
Az çok yakından sezdiriyor top ve iftarı.
Meydanda kimse kalmadı artık bütün bütün;
Bir top gürültüsüyle bu sahilde bitti gün.
Top gürleyip oruç bozulan lahzadan beri,
Bir nurlu neş'e kapladı kerpiçten evleri.
Yarab nasıl ferahlı bu âlem, nasıl temiz!"

İnsanların ruh halleri yüzlerinin şekillerini alır. Ruh temizleştikçe yüz beyaz bir lale gibi solar. Etrafta dolaşan fakir, garipler kimin içini cız ettirmez ki. Bu temiz yüzlü zengin kalpli inananları gördükçe ağlamaklı oluyorum. Kalbimizdeki manevi yoğunluğun zirveye ulaştığı andır bu. Fakir ve gariplerin temiz yüzlerine baktığımızda insanlığımızdan utanmalıyız.

Ramazan topu patladığında neşeye kavuşanlar kadar neşesizler de vardır. Bu neşesizler benim ülkemin yoksul insanlarıdır.

"Tenha sokakta kaldım oruçsuz ve neş'esiz.
Yurdun bu iftarından uzak kalmanın gamı
Hadsiz yaşattı ruhuma bir gurbet akşamı.
Bir tek düşünce oldu teselli bu derdime:
Az çok ferahladım ve dedim kendime,
Onlardan ayrılış bana her an üzüntüdür;
Mademki böyle duygularım kaldı, çok şükür."

Yahya Kemal Bey bu şiiri gurbette geçirdiği bir ramazan ayında yazmış olmalı. Benim de mahzun, böyle yurdumdan uzakta hem de çok uzakta geçirdiğim birçok ramazanlarım oldu. Fakat bir tohum gibi her zaman bu duyguları kalbimin bir köşesinde taşıdım. Bu duygularla aşkımın beni sardığı anlarda az çok ferahladım. Yazının başında derinlik diyordum; ruh için derinlik ramazanın getirdiği ferahlıktır efendim...

´Altay Şamanlığına Ait Materyaller´in tercümesi

Türkoloji ile derinlemesine ilgilenen her okuyucu muhakkak A. V. Anohin adını duymuştur. Eski Türk inanç sistemini anlamaya çalışanlar için vazgeçilmez eserlerden birisi de Anohin'in "Altay Şamanlığına Ait Materyaller" (Materialı Po Şamanstvu u Altaytsev) adıyla 1924 yılında Sen Petersburg'ta yayımlanan orijinal çalışmasıdır. Kitabı Rusça'dan dilimize Dr. Zekeriya Karadavut–Jannet Meyermanova büyük bir özen göstererek çevirmişlerdir. Türk Dünyası folklor araştırmalarında her zaman müracaat edilen bu kitabın uzun süredir çevrilmesini bekliyordum. Türk dini hakkında ilk saha çalışmaları 19. yy´ın (1850'li yıllarda gezgin rahip Buçirin gibiler vs..) başlarında Ruslar tarafından başlatılmıştı. Rus etnograf, antropolog, tarihçi ve folkloristlerin derlediği bu materyallere nedense yıllarca yabancı kalmışız (Örneğin bir Gumilev´den daha habersizizdir bu yıllarda ilh..) yahut ikincil kaynaklardan görece sağlıksız bir biçimde yararlanabilmiştik. Meşhur Türk din bilimi araştırmacısı Prof. Dr. Abdulkadir İnan, "Tarihte ve Bugün Şamanizm"i yazarken birçok yerde Anohin'den yararlanmıştır.

Altay Şamanizm'i (Aslında "Kamlık" demek daha doğrudur, fakat kitapta Şamanizm şeklinde kullanıldığı için bizde yazı boyunca Şamanizm diyeceğiz) bir görünmezin yönlendirilmesi gibidir. Böylesine girift ve karmaşık bir konuyu anlamlandırabilmemiz için elimizde sağlam gözlemlere dayanılarak oluşturulmuş materyaller ve onları yorum bilgisi olmalıdır. İşte tam bu noktada "Altay Şamanlığına Ait Materyaller" önümüzdeki karanlık geçmişimize ışık tutuyor.

Kitabın içeriğine geçmeden önce Anohim hakkında bir şeyler söylememiz gerekiyor: "1867 yılında Tambov bölgesi Arjansk ilçesi Pravıye Lamki köyünde dünyaya gelen Andrey Viktoroviç Anohin ünlü bir bilim adamı, besteci ve Sibirya etnografıdır. Ailesi 1870'li yılların başında Biysk iline taşınır. Anohin 1900 yılında Tomsk'ta pedagojik faaliyetlerinin yanında müzikle de uğraşmaya başlar. Bir süre sonra G. N. Potanin'in yönettiği Tomsk Rus Müziği Cemiyeti ve Tomsk Sibirya İnceleme Cemiyeti'nin üyesi olur. 1906'dan 1931'e kadar Güney Sibirya, Moğolistan ve Doğu Kazakistan'da etnografya ve folklor malzemeleri derleme gezileri düzenler."

Burada bir noktaya dikkat çekmek isterim; bu şahıslar daha 1900´lü yılların başındayken; Sibirya İnceleme Cemiyeti, Orta Asya Arkeoloji Cemiyeti, Oryantalistlik Çalışmalar Derneği vb. gibi birçok kurumlarıyla kapsamlı araştırmalara girmişler ve neticesinde biz tembelliğimiz sayesinde tarihimizi anlamak için onların gözleriyle bakmaya mecbur olmuşuz. Bugün dahi böyle ilmi kurumlar yerine futbol derneklerine gitmekteyiz. Unutulmayacak bir şeydir, ecdadımız ilimleriyle yenilmez olmuşlardır. Önümüzdeki birkaç yıl içinde Sibirya Rusya'dan koparak bağımsızlığına kovuşacaktır. Peki durum böyleyken bu coğrafyayı tanımaya ne kadar hazırlıklıyız? Konuyu dağıtmadan şunu söyleyeyim; Anohin sadece eski Türklerin inanç sistemiyle ilgilenmekle kalmamış, onların müziğini, folklorunu, etnografyasını da araştırmıştır. "Altay Türklerinden 500, Teleüt, Hakas ve Tuva Türklerinden de 300 kadar türkü derlemiştir." Eğer bunu yapmamış olsaydı, bu sözlü malzeme çoktan Altay'ın ıssızlığına karışıp yok olacaktı. Sözü edilen kültürümüze ait birçok fotoğraf ve karakalem resim de bu eserde mevcuttur. Anohin 1931´de ölmüştür. Cenazesi tam da yıllarca araştırdığı usullere göre Altay'ın kalbine defnedilmiştir.

Anamız Altay derin uykusundan uyanmayı bekliyor. Bozkırın sonsuzluğunda atalarımız kan terleyen atlarıyla sınır çizgileri kaybolan ufka koşuyorlar. Güneş altın bir kasenin içinde geçmişe doğru batmakta… Böyle bir manzarayı hayal ederken Anohin'i düşünüyorum. O'nun ruhu için kitaptan seçtiğim bir dua:

"Ayım, güneşim, Şulmuslar!
Bulut gözlü Pura Kaan!

Buz ayaklı Piy Kiji!
Bulut gözlü Tay Puura!
Kutsal, denk üç yelbis!
Ölünün (çadırına) girmeyen.
Ayaz semaya şekil veren.
Üç basamaklı Pay Karşıt!
Altın yüzlü Ak Yayık'ım!
Üç boynuzlu Kara Kaya, Altay'ım!"

Kitap [Birinci Bölüm'de Altay Türk Şamanizm'indeki Tanrılar ve Ruhlar ele alınmıştır. İkinci Bölüm, İnsan ve Yerin Yaratılışı Hakkındaki Mitler'den oluşur. Üçüncü Bölüm; Canlar, Ölenlerin Ruhları ve Şamanlara ayrılmıştır. Dördüncü Bölüm, "Körmöslere Kurban Sunumu Hakkında" başlığını taşımaktadır. Beşinci Bölüm'de, Şamanların elbiseleri ve diğer eşyaları anlatılmaktadır. Altıncı Bölüm, Şaman ayinlerinin metinleri ve tercümelerinden oluşur. Kitabın Yedinci Bölümü'nde ise Altay Şamanlarının soy ağaçları verilmiştir] birbirini tamamlayacak şekilde yedi bölüm olarak hazırlanmıştır. Kitabı çeviren Dr. Zekeriya Karadavut ve Jannet Meyermanova Hanım ile eseri yayımlayan Kömen Yayınevi'ne Türkoloji bilimine katkılarından dolayı teşekkür ederim. Türkoloji bitmeyen bir aşktır efendim...

´Altın Gözlü Kız´ı bulduğuma dair beyanımdır

Günlük on altı saat sinir sistemimi kahveyle tahrip ederek bir keşiş sabrıyla çalışmaktayım. Kafamda birçok proje var. Pitoresk ve arkaik şiirler yazıyorum. Bu anlarımda gözyaşlarım yerine çiğ düşüyor gözlerimden. Sibirya'nın bakir toprakları gibiyim. Ve halen kendi yaşadığım bu şehri bile fethedemedim. Peki bu çilekeşliğim sonuna kadar böyle mi gidecek? "Mermer gibi güzel, ağaç gibi zinde" bu feragatim ne zaman meyvelerini verecek bunu düşünüyorum…

Bu ıstıraplı zamanlarımda yegâne mutluluğum kısıtlı bütçemle sahafları dolaşırken bulduğum kitaplar oluyor. Aradığım şefkat niyeyse insanlardan çok kitapların kollarında var. İsterim ki bu heyecan verici anı sizde iliklerinize kadar hissedin. Benim yegâne sevgilim kitaplarım. Kitaplar insanlardan daha çok dostum oldu yıllar yılı. Hazin insancıklarım benim. Üstat Balzac'ın kuklaları gibisiniz niçin? Annem "merhamet" diyordu "insanı huzura kavuşturan şey". Bu çok ıstıraplı günlerimde yegane suskunluğum merhamet. Tanrı'nın muhteşem hediyesi olan merhameti insanların gözlerinde görmek istiyorum. Ve diliyorum ki hayatın ihtişamı karartmasın kalpleri. Sıkıntı ve melankolinin mahkumiyetiyle cebelleşirken merhameti iliklerime kadar hissediyorum: "Yağmur çiseliyor kente…"

Halet-i ruhiyemin kasvetini gidermek niyetiyle bir sahafa giriyorum. Sahaf "Resul Açıkel", bakmayın siz ismine bu zatın eli pek o kadar açık değil doğrusu. Sonra bir başka sahaf; işe yarar bir şey bulur muyum diye orayı burayı didikliyorum. Derken bir kitap bana utangaç bir edayla göz kırpıyor. "Altın Gözlü Kız"! Hem de üstat Cemil Meriç'in tercümesini yaptığı muhteşem ve unutulmaz hikâye tüm albenisiyle karşımda duruyor. Ne yalan söyleyeyim çocuklar gibi seviniyorum. Yanlış hatırlamıyorsam Üstat, "Kitabı sahaflarda yitirdim" diyordu. Bu yitirme hiç şüphesiz kitabı kaybetmesinden değildi, insanların ilgisizliğindendi! Tanpınar'ın dile getirişiyle "sükut suikastı"ndan kaynaklanan zalimce bir unutuluş serüveni. Aydının gerçek çilesi budur dostlarım. Yaşadığı toplumun bilinçsizce kurguladığı bir suikasta kurban gitmemek. "Ars longa, vita brevis."

İletişim yayınları, Cemil Meriç'in külliyatını, kızı Ümit Meriç Yazgan'ın da gayretleriyle kimi sözcükler yahut bölümlerini çıkartarak, bazen de başka bir kitabından alınan parçaları ekleyerek yani kitapların muhtevasını ve şekli tahrif edip değiştirerek ahlaksızca yayımlıyor. Ki Cemil Meriç gibi bir söz ustasına yapılan bu en büyük saygısızlıktır. Dileyen Üstat´ın kitaplarını orijinalleriyle İletişim Neşriyatı'nın fiyasko basılımlarını karşılaştırarak okuyabilir. Ankara'daki "Genel Basımevleri!" eskiden beri bu kitap katliamını niyeyse ısrarla sürdürüyorlar. Burada uzun uzun örnek vererek anlatmak gereksiz.

"Altın Gözlü Kız" Üniversite Kitapevi tarafından 1943 yılında Kenan Matbaası'nda 184 sayfa (saman kağıda) olarak cep kitapçığı boyutlarında gayet intizamlı bir şekilde yayımlanmıştır. Kitabın kapağında fotoğraf yoktur. Hikâyenin tercümesi 112 sayfa olup Cemil Meriç'in Balzac hakkındaki etüdü ise 72 sayfadır. (Aslında Jurnaller´de bu bölümün 250 sayfa yazıldığı anlatılıyor, hacmi sebebiyle tamamı basılmamıştır. Ah bu ticari mantalite!) Üstat kitabı değerlendirirken başlangıç diye kaleme aldığı bu etüde; "Hayatımızın birkaç yılını eserlerine gömüğümüz dahi romancıya karşı duyduğumuz takdiri ifade edebildik mi? Ummuyoruz" diyor. Kişisel kanaatim fazlasıyla Balzac'ın takdirine şayandır bu çalışma. Çünkü Meriç'e değin hiçbir kalem erbabımız Honere'yi bu derece saygıyla onere etmemiştir. Bu gün dahi Balzac hakkındaki etütler oldukça sığ ve yüzeyseldir. Larusse'a baktım pek tatsız kaleme alınmış. "İnsanlık Komedyası"nın yazarının kutsiyetine ve ermişliğine karşı ışıksız bir tecessüs.

Honore De Balzac "Altın Gözlü Kız"ı yazarak cemiyeti ile hesaplaşıyordu. Toplumun çirkeflik aynasında kendi muhteşem dünyasını yaratıyordu. Otuz iki yaşında külliyatının "İnsanlık Komedisi" olduğunu keşfettiği zaman parçalardaki bütünlüğü görebiliyordu. İrfan Güneşimiz bu durumu bahsi geçen etüdünde; "Maksadı düşüncelerini, duygularını göz önüne

sermek değil, olağanüstü vakalarla dolu bir hayatın çeşitli sahnelerini tasvir etmektir" şeklinde değerlendirir. Balzac'ın yazdığı şey tüm sefahati ve çirkefliğiyle Fransa'ydı. Mevzuyu daha da dallandırıp budaklandırarak uzatmak "Altın Gözlü Kız"ın şahsiyetini ve büyüsünü keşfetmemizden bizi alıkoyar kanaatindeyim. Yoksa kitabın tamamını anlatmak ve değerlendirmek zorunda kalacağım. Bu ise sizin açınızdan bir kolaycılığa sebebiyet verebilir. Bunu da pek istemem. Beklerim ki siz de biraz fedakârlıkta bulunarak "Altın Gözlü Kız"la tanışmaya heveslenin. Budist bir dua metninde şöyle bir ibare görmüştüm: "Uzun ve zor yolu tercih kazancından bizi mahrum etmeyesin…" İnanın böyle bir niyetim de yoktur.

Gözümdeki ateş tüm benliğimi yakınca bir kül oluyor her şey.. Evet, yağmur kente çiseliyorken tüm zihinsel direnişimden kurtularak ruhumu meleklerin hissiyatına bırakıyorum. Bir ara yıllardır ibadet edercesine sevdiğim beyaz meleğimin belli belirsiz sülietini görür gibi oluyorum kentin sokaklarında. Hayatım boyunca tanıdığım tek "Altın Gözlü Kız". Her neyse O'nu merak eden okuyucular olursa Davut kardeşimin "Hicranımızdaki Nağmeler" adlı yazısına müracaat edebilir. Siz de fark etmişsinizdir, yazılarımın sonunu dönüp dolaşıp aşka bağlama istidadı var bende. Ki kâinatın mayası aşk imiş. İnsanlarda her şeyden önce bir aşk, şevk ve alaka olmalı. Gerisi kolaydır...

Sonbaharın hüznü

Size hangisini anlatayım; kendimin hüznünü mü, sonbaharın hüznünü mü karar veremiyorum. Bitkin bir vaziyette caddelerde dolaşırken insanların keşmekeşi ruhumu derinden derine rahatsız ediyor. "Hı!" diyorum; "Ramazan da bitti bunlar artık, günler ilerledikçe, iyiden iyiye azıtırlar." Hoş ramazan pek dargın gitti ya bu yıl, hadi neyse… Yerine getirilmeyen ibadetler yüzünden ramazanın ruhu da yıllardır biraz daha fazla kirlenmekte. Bayramın ise, son zamanlarda hissini bile unutur oldum. Belki bu sebepten sonbahar daha bir hüzünlü, daha bir yalnızlık hissi uyandıracak şekilde görünmekte gözüme.

Edirne'deki Murat Hüdavendigar'ın yadigârı Meriç Köprüsü'nü telaşsız adımlarla adeta sürüklenerek geçiyorum. Altın renkli ıhlamur ağaçları yol boyunca sağlı-sollu sıralanmışlar. Güneşin size ulaşmasını belli ki istemiyorlar. Bazen sabahları hafif sisli bir havada bu köprüden geçerken güneşin doğuşunu bu ağaçların arasından seyretmek muhteşem oluyor. Dalların arasından süzülen ışık demetleri üzerinize aynı bir şelaleymişçesine akıyor. Böyle dalgın dalgın yürürken yolun köşesinde oldukça yaşlı bir ceviz ağacını hayal meyal seçiyorum. Eve boş gitmemek lazım! Bu sahipsiz ağacın yemişlerini herkes gibi çürümeye terk etmek ecdada saygısızlık olur diye düşünüyorum. Bir-iki uğraştan sonra nihayet ağaca çıkabildim. Gözlerim yeşilden sarıya çalan nazenin yapraklar arasında cevizleri bulmakta zorlanıyor. Sonunda iri bir tanesini elimle koparabildim, ancak cevizin içi boştu ve arkasında kerpetenle açılmış gibi muazzam bir delik vardı. Yılmadım bir başkasına yöneldim, fakat o da aynı durumdaydı. Birkaç denemeden sonra ağaçtaki tüm yemişlerin birileri tarafından hasat edildiğini anlamam güç olmadı. Tam başımın üzerindeki delikten çıtırtı gibi bir ses işittim. Dikkatlice bakınca gördüm ki terk edilmiş bir ağaçkakan yuvasını sincaplar mesken tutmuşlar. Sanki bana bakıp alay edercesine gülüyorlar. Zoruma gitmedi desem yalan olur. Bu sevimli yaratıkları hep tombiş tombiş oynaşırlarken hatırlıyorum da yanılmışım. Annem "pek zararcıdırlar" derdi de inanmazdım. Demek varmış böyle yaramazlıkları. Neyse sincaplarla pek fazla dalaşmadan aşağı inmek gerekiyordu. Malum; cevizden düşen iflah olmaz derler. İyisi mi "bu düstura uyalım" dedim ve harap-bitap vaziyette ağaçtan yere indim.

Size ceviz konusunda bir başka anımı anlatmak istiyorum. Üç Şerefeli Camii'nin avlusunda arkadaşlarla çay içip sanattan konuşuyorduk. Bizim beyzadeler iyiden iyiye sohbete dalmışlardı. Yahut ben öyle zannediyorum. Bazen farkında olarak veya farkında olmayarak böyle dost meclislerinde dikkatimin dağıldığı oluyor. Hem arkadaşlar da benim bu dalgın halime bayağı alıştılar. Neyse bahçenin ortasındaki kuru havuzun kenarında bir ceviz ağacına bakıyordum (eskiden bu havuzda çeşit çeşit balıklar vardı, ama şimdi içi izmarit ve çöp dolu; ilgisizlikten olacak) ki bir kuzguna ilişti gözlerim. Çaresizce bu siyahî bilgelik okunan suratla yüz yüze geldim. Karganın tüm hareketlerini daha dikkatle izlemeye başladım. Bizim karga hiç oralı bile olmadan ağaçtan bir ceviz kopardı ve cevizi ayaklarının arasına alarak gökyüzüne doğru uçtu. Sanırım yüz - yüz elli metre kadar yükselmiştir. Cevizi yukarıdan aşağıya bıraktığını fark edememiştim. Birden önüme düşen ceviz taştan zemine çarptığı için kabukları kırılmıştı. Hemen yerdeki kırılmış cevizi alarak arkadaşlara ikram ettim. Arkadaşlarımdan biri bana gülümseyerek şöyle dedi: "Neden hayvanın rızkına engel oluyorsun?" Belli ki bizim kuzgunu seyrederken o da beni izlemişti. "Yanılıyorsun bu size bir ikramdır" diyebildim. Sonraki günlerde hafızam beni aldatmadıysa aynı kargayı birkaç sefer daha gördüm. Artık cevizlerle pek ilgili gözükmüyordu. Galiba bu avludaki sanatsal ortamın cazibesine o da kapılmıştı. Anılarımda saklı kalan müzikşinas şarkılarını hâlâ hatırlamaktayım.

Sonbaharın hüznünü anlatacaktım, gereğinden fazla komik bir yazı çıktı kalemimden. Yazar bu gibi durumlarda işi kotarmak için alıntılama yoluna müracaat eder. Biz de öyle yapalım. Bakınız Yahya Kemal sonbaharı nasıl terennüm etmiş:

"Yaprak nasıl düşerse akıp kaybolan suya,
Ruh öyle yollanır uyanılmaz bir uykuya,
Duymaz bu anda taş gibi kalbinde sızı;
Fark etmez anne toprak ölüm maceramızı."

Sonbahar demek ölüm demektir. İnsan ise ölmeden sonsuz hayat kök salamaz. Ve dahi sevdiklerine, aşklarına kavuşması ölmeseydi muhayyel olurdu. Günlerimiz hazinleştikçe sonbaharın hüznü sonuç itibariyle gerçek sevinci içinde saklıyor gibi. Şair bir dizesinde de şöyle demiş:

"Fani ömür biter bir uzun sonbahar olur."

Fani ömür biter bitmesine, ama sonbaharın hüznüyle değil, ilkbaharın sevinciyledir bu bitiş. Ne diyor Mevlana öldüğü geceye; 'düğün gecesi' ki böyle söylemiş olması pek manidardır. Edirne'nin siluetini temaşa ederken o çok sevdiğim hüznümü kaybettim efendim...
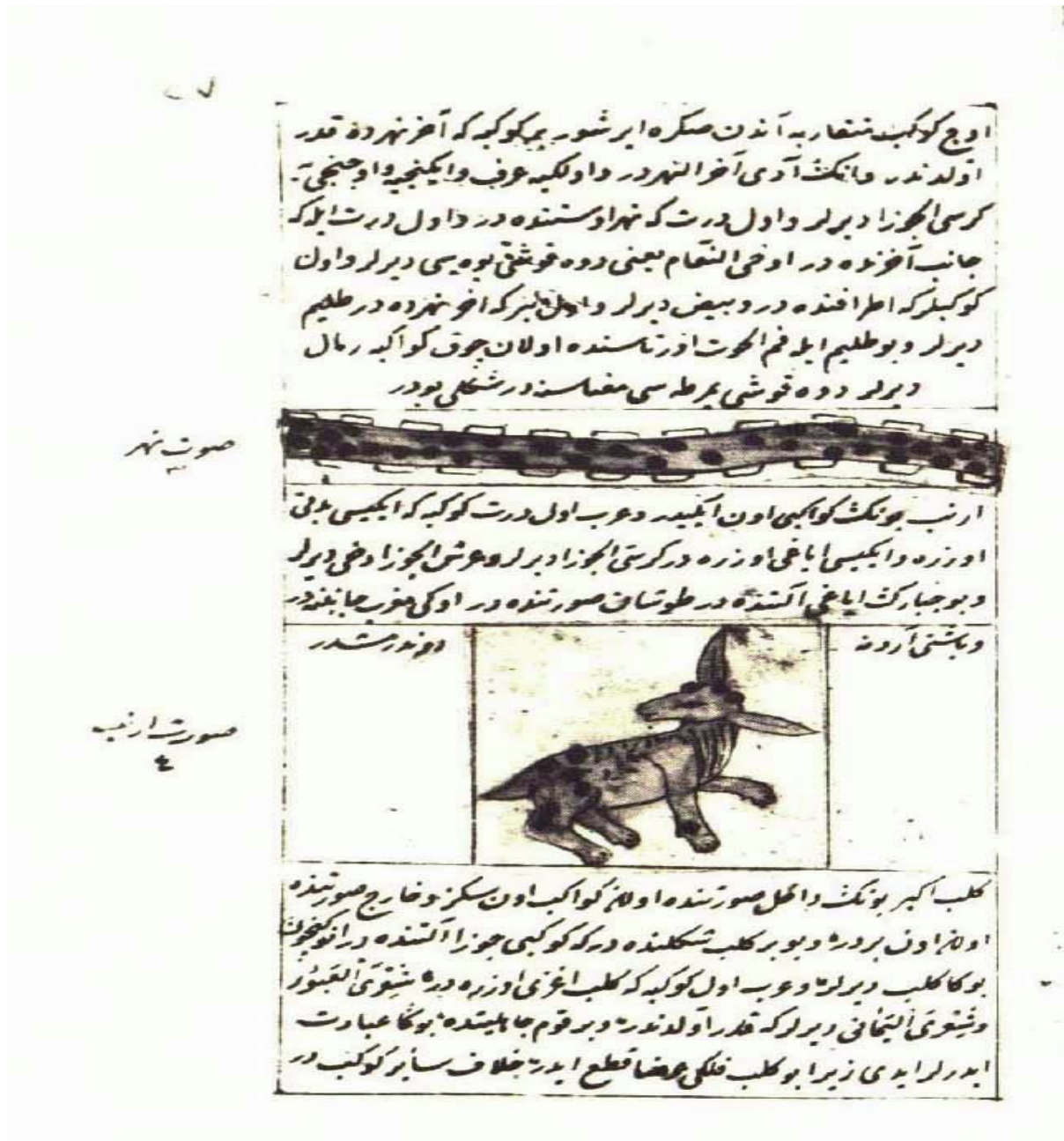
Leo Spitzer ve kelimelerin ruhu

Edebiyat eleştirisi yakın zamana kadar filoloji açısından sanata karşı mesafeli durmaktaydı. Ülkemizde de bir çok klasik yaklaşım ve metodolojileriyle edebiyat bölümleri tetkiklerini dayatmacı "metin şerhi" (explication de texte) geleneği üzerinden yürütmektedirler. Mevcut akademik çevrelerin bu hali eleştirinin kıyılarından bile geçmemektedir. Arada sırada işitilen "farklı" seslerde hemen bu çevrelerce katledilmektedir. İşini namusuyla yapan entelektüellerin daha doğrusu işin ehlinin cezalandırıldığı, katedrali pisleyen kazların baş tacı edildiği bir dönemdeyiz. Bu noktada şöyle söylemek daha doğrudur:

"Akademik nesir yazma hastalığını (Prose) yenebilmeniz için, önce akademik görünme hastalığından (Pose) kurtulmanız gerekir." [C. Wright Mills]

Yıllar önce İstanbul Üniversitesine muhacir profesör olarak gelen Alman asıllı garp filologu ve edebiyat eleştirmeni Leo Spitzer de "uzun zamanlardan beri sanat bakımından dil tetkiki, mektep programının 'metin şerhi' haline sokulmuştur" diyerek belki dünyada ilk defa yazı eleştirisinin mevcut haliyle sanatın kıymetine yükselemediğini ifade etmiştir. Aradan yarım asırdan fazla bir süre geçmesine rağmen Spitzer'in tespiti yankı bulmamıştır. Durumun böyle olduğunu anlamak için herhangi bir üniversitenin edebiyat tetkiki sahasındaki çalışmalarına bakmamız bize delil olacaktır.

Hasan Bülent Kahraman´ın da belirttiği gibi:

"Hayatının bir kısmını İstanbul´da geçiren ve İstanbul Üniversitesi´nde Roma Uygarlığı Araştırmalar Merkezi´ni kuran Leo Spitzer, her şeyin ötesinde bir hümanistti. Spitzer´in bu önemli özelliği sürekli sergilediği bir paradoksta açıkça belirmektedir: Spitzer bir yandan edebiyatın 'karşılaştırıcı' gücü olduğunu ileri sürerken, bir yandan da dillerin birbirine çevrilemeyeceğini savunuyordu. Bu görüş, kesinlikle, Spitzer´in soyut dil kavramına saygı ve sevgisinin bir sonucuydu. Spitzer´in duyarlılığına itiraz edilmemesi gerekir. Ve şimdi, mevcut insanlık sorunlarına tek çarenin geniş anlamıyla çeviri diyebileceğimiz şey olduğunu tartışma zamanıdır."

Profesör Spitzer'i kavramak kelimelerin ruhunu, kelime sanatını anlamakla ilintilidir. Spitzer'in eleştiri kuramı klasik edebiyat tarihçiliğini yahut sadece filolojik bir değerlendirmeyi kapsamaz. Daha ziyade bütüncül olarak (ki bunun gramer ve çeviride dahilindedir) eserin icra ettiği estetik tesiri, sıfatların rolünü, metnin metin içinden görünüşünü ve değerlendirilmesini, estetiğin, edebiyat tarihinin ve lengüistiğin birbirleriyle olan ilişkisini de dikkate alan bir çözümleme yapar. Modern eleştiribilim terimleriyle söylersek; kuralcı ve olgucu bakış açılarının öngörmediği ya da tıkandığı noktalarda kelimelerin ruhunu kavramaya çalışmak metni çözümlememize daha çok yardımcı olur. Kelimeye ruhu ancak onu yaratan verebilir.

Roland Barthes bu konuyu değerlendirirken "Dünya vardır ve yazar konuşur, işte yazın budur. Eleştirinin konusu çok farklıdır; 'dünya' değil, bir söylemdir; bir birinci dil (yada nesne-dil)üzerinde gerçekleştirilen bir ikinci dil, ya da (mantıkçıların deyimiyle) bir üst dildir" derken kelimenin yaratıcısından daha farklı bir konumdaki duruştan algıdan bahseder.

Spitzer öne sürdüğü görüşleriyle bir tarafta edebiyattan hiçbir şey anlamayan, diğer tarafta dilden hiçbir şey anlamayan edebiyatçıları birbirleriyle temas halinde olmaya davet eder. Fakat dil ilmini edebiyat ilmine bağlayan köprü, üslup incelemeleridir. Üstada göre sanat bakımından dil, üslup ismini alır. Spitzer'in anlayışında yazarın lisanını sanat bakımından kavramak, onu karakterize etmek ve yazarın ruhi cevherinin (das Seelische) lisani ifadesini izah etmekle mümkündür. Eski eleştirmenlerin üslup fizyonomisi dediği şey kelimelerin ruhunda gizlidir.

Spitzer'in yazı eleştirilerinde ortaya koyduğu; bir nevi metinlerin "stilistik" okumalar ve değerlendirmelerle çözümlenmesidir. Eleştiri biliminin bizim edebiyat fakültelerindeki "hoca"ların kolaycı ve sığ metin şerhleri olmadığını herhalde anlamışsınızdır. 'Eleştiri

geçmişin gerçeğine ya da bir başkasının gerçeğine bir saygı sunma değildir, çağımızın anlaşılırının kurulmasıdır.’

Bir sanatkarın anlaşılması için onun eserinin incelenmesi gerekir. Ancak oraya nüfuz eden onun sırrına vakıf olur. Tüm dileğim akademilerimizdeki bu çürümüş zihniyetin terk edilmesi ve gerçekten "nitelikli" çalışmaların ön planda olması içindir. Bu kapsamda gerek yeni gerekse eski edebiyat eserlerimizin tekrar doğru düzgün olarak tetkiki şarttır.

Sözü daha fazla uzatmadan konuyu Spitzerin ifadeleriyle bitirmek istiyorum:

"Bir zamanlar ‘individuum non est ineffabile’ demiştim, benimle bir fikir olan meslektaşlarımdan biri de şöyle diyor: Şahsiyetin tam bir ifadesi yoktur (individuum est ineffabile), çok doğru; fakat şahsiyeti anlamaya çalışmak kabildir. Parçadan bütünü, kelimeden ruhu yakalamak isteyen filologun, ifadesini mümkün olduğu kadar ileri götürmesi, ruhi usareyi, harici lisan dallarına kadar takip etmesi, şahsiyeti tam manasıyla ortaya koymasa bile, onu ifade etmeye çalışması lazımdır."

Üslub-u-beyan aynile insan...

Hakaslar (1)

Hakaslar; Güney Sibirya'da Sayan Dağlarının kuzey ve batısındaki bozkırlarda yaşayan Türk Dilli, Türk Etnisitesi dâhilindeki, geniş bir ulustur. Rusya Federasyonu Hakas Cumhuriyeti (Hakasya), Rusya Federasyonu içinde kendi egemenliklerinde yaşamaktadır. Tarihsel ve etnografik edebiyatta, at ve koyun pastoralistleri, epik efsaneleri, Şamanizm, genizden şarkı söyleme ve özgün telli müzik aletleri -çathan- ile yaptıkları müzik ile bilinirler. Hakasların en eski yazılı belgeleri 13. yüzyıla kadar gider ve Kırgız Devleti, Moğol Göçebe İmparatorluğu ve Zungar Devleti gibi eski siyasal birliklere katıldıkları kaydedilir. Sovyet gücü altında bağımlı ama özerk bir bölge olmuşlardır. (Anderson 1998;) Munisin, Abakan, Yenisey ve Sibirya Türkleri adlarıyla da anılan Hakaslar, günümüzde çok eski bir kültür ve medeniyetlere sahne olan Yenisey ve Abakan ırmağı boylarında yaşamaktadırlar. (İnan.1968) eski tarihin ihtişamına rağmen, Hakaya'daki bugünkü Hakas Türkü varlığı çok düşük bir seviyededir. Bölgenin yoğun Ruslaştırılması ve Hakasların asimilasyonu Hakasları yok olma tehlikesiyle karşı karşıya getirmiştir. (Somuncuoğlu.1997) Onlar için sıkça kullanılan Rusça etnonim-hakas/hakası- 10. yüzyıldaki siyasi oluşumunun adına esaslanır – hagas. (Butanayev.1994) Bu ad çokça tartışılan "Minusinsk-Tatar" Binsu Tatarları'nın yerine seçilmiştir. Kendi ana dillerinde çoğu Hakas kendilerini Tadar/Tadarlar diye adlandırmaktadır. Önümüzdeki Hakas Cumhuriyeti'nin geneolojisi arkeolojik kazılarla çok iyi bilinen 6. yüzyıldaki protoköktürk devletine gitmektedir. (Kuzlazöv.1993) Bazı akademisyenlere göre; kadim "hakas" teriminin ilk kullanıldıkları yer olarak, Çin el yazmalarındaki, resmi yıllıklar yazılı iz bırakmıştır. (Kozmin.1925)

Birçok yüzyılda Hakaslar genel olarak dört grupla (beylik) ayırt edilir: kaçinets/kzhintsi (haas), sagayets/sagaytsı (sa ai), kızıl'ets/kızıl'tsı (kızıl) ve koybal/koybalı (khoybal). Bazı yazarlar beş grup olarak (Şorets/Şortsı) Shortse Altayı'da Hakasların bir parçası olarak saymışlardır. (Krivonogov.1997) Her bölgesel grup Kazak cüzlerindeki gibi özel patrilineal soyadlarıyla belirlenen ayrıştırıcı rulara/klan bağlarına ya da seoklara bölünür. 19. yüzyıldan itibaren ise bu topraklar tek bir Hakas kimliğine indirgenmiştir. (Sibir Etnografya Atlası.1980)

12 yüzyıldan başlayarak Moğol egemenliği altındaki Sayan–Altay havzasında yaşayan pastoralistler (tabiatla barışık hayat). 18. yüzyılda Rus Koasklarının gelişine kadar civarlarındaki halklarla çok daha mütevazı ticaret ekonomisini elde tutmuşlardır. 1727 yılında Rusya ve Çin arasında imzalanan "Bura" anlaşması ile Rusların Hakaslar üzerindeki egemenliği kesinleşmiştir. (Butanayev.2000) Çarlık Rusyası'nın sömürge politikası çerçevesinde Hakaslardan "yasak" denilen ve kürk cinsinden alınan verginin dışında daha birkaç tane vergi alınıyordu. Bunlar dışında Sibirya genelinde yürütülen Hıristiyanlaştırma politikası Abakan civarında da Ortodoks Kilisesi tarafından şiddetle uygulanmıştır. Mesela 1876 da (yaklaşık 3000 kişi) yerel yöneticiler tarafından "Askiz" nehrinin yakınlarına misyonerler gönderilmiş ve orada halk toplu olarak vaftiz edilmiştir. Hakasların büyük kısmı geleneksel "kamlık" inancından çıktığı takdirde vergi muafiyeti yahut devlet memuriyeti verilmesi gibi yollarla dini inançları kıskaca alınmıştır. Çarlık politikasının S.S.C.B. döneminde de değişmeden devam ettiğini bilmekteyiz.

1918 yazında "Beyaz Ordu" bölgeyi ele geçirmiş ancak Eylül 1919 da Sovyet Kızıl Ordusu bölgeye hâkim olmuştur. Oluşturulan Hakas ulusal bölgesi 1925'te Hakas Okruguna dönüştürülmüştür. (Gail.1997) 20 Ekim 1930 da ise Hakas Okrugu lağva edilip "Hakas Özerk Bölgesine" dönüştürülmüştür. Komünistler zamanında Rus etkisi artarak devam etmiştir. Bazı milliyetçi Hakas aydınları bu esnada tepkilerini şöyle dile getirmişlerdir. "Hakasya Ruslarsız da yapabilir." Sibirya Türklüğünü birleştirmeye çalışan bu aydınlara karşı soruşturmalar 1934 yılında başlamış ve 1937 yılına kadar bini aşkın Hakas aydını ve siyasetçisi tutuklanmıştır Kayıtlara göre yüz yedisi idam edilmiştir. (Deliömeroğlu.1999)

Sibirya’nın diğer bölgelerinde de olduğu gibi, eski soylular ve zenginler ve ayrıca Şamanlar Sovyet iktidarı açısından zararlı görülmüş, Hakasları kesinkes Sovyet iktidarına bağlamak için toplumda var olan eski ilişkileri ortadan kaldırmak gerekli görülmüştür. 24-25 yılları arasında Hakasya’da 71 Şaman mevcuttu, bunların çoğu sürgün edilmiştir. Ek olarak yapılan kolektifleştirme siyaseti sonucunda insanların ellerinden bütün geçim kaynaklarını oluşturan hayvanlar alınıp, insanlar kendi kaderleriyle baş başa bırakılmışlardır. Açlığın sonucunda toplu saldırı ve yağma eylemleri gerçekleştirilmiştir. (Anjiganova/Malışeva.1998)

Hakas Okrugu oluşturulduğu zaman Hakasların demografik durumu 47.486 kişi olup, toplam nüfusun % 42,3’ünü oluşturuyordu. Bugün ise Hakasların Hakasya toplam nüfusunun ancak % 10’unu oluşturmaları Rus nüfus akımının etkisini göstermektedir. 1926 yılındaki verilere göre o yıllarda Hakas nüfusunun % 96’sı Hakasça’yı ana dil olarak kabul ediyordu. 1989 verilerinde ise % 4'lük hiç bilmeyenlerin oranı % 24’e çıkmıştır (Kili.1995) Hakas dilinin düştüğü durumu aşağıdaki rakamlar daha iyi açıklamaktadır. 1989’da Hakasların sadece % 2.3’ü iş sırasında ve % 3.1’i arkadaşlarıyla kendi aralarında Hakasça konuşuyordu. Sovyet zamanında Hakasçanın kullanım alanları daraltılmıştır. Rusça bilmek yüksek öğrenim ve kariyer açısından önemli cazibelere sahipken, Hakasça bilmek gereksiz bir meziyet haline sokulmuştur.(Kili.1995) Hakasyada (1956 verileri) mevcut olan 400 okuldan sadece 79’unda Hakasça milli dilde eğitim verilmiştir. (Potarov.1956) Yapılan reformlardan anlıyoruz ki Sovyet zamanında kültürel asimilasyon şiddetle devam etmiştir. (Devam edecek)
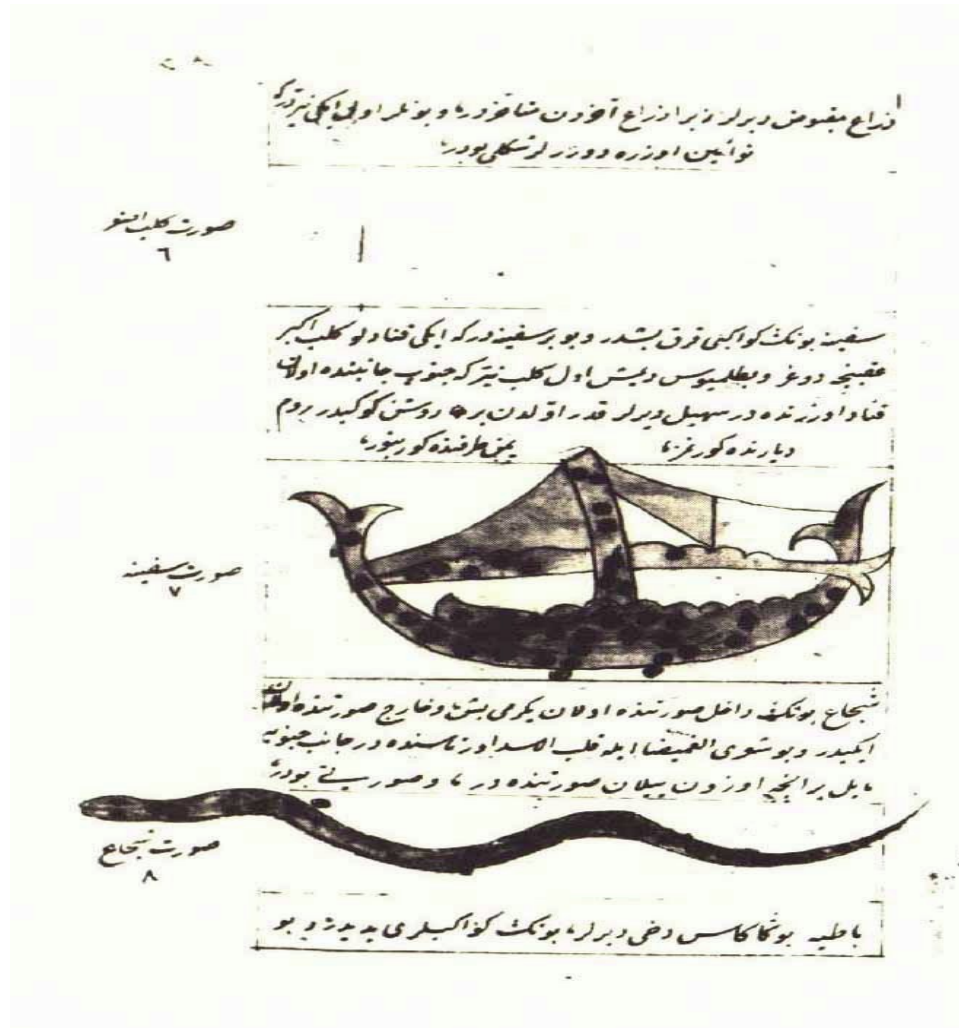
Hakaslar (2)

1990'da Hakasya'nın yönetim organlarında "milli devrim" olarak algılanabilen değişiklik yaşanmıştır. Bölge başkanlığına Rus değil de Hakas bir yönetici geçmiştir. Aynı yıl Hakasya Bölge Komitesince, Hakasya'nın Krasnoyarsk krayından ayrılmasına ve Hakas Otonom Cumhuriyetinin kurulmasına karar verilmiştir. Tek taraflı oluşturulan bu statü ancak bir yıl sonra federasyon düzeyinde kabul görmüştür. (Titkov ve Tükov.1997) Bölgenin, vilayetin ve cumhuriyetin başkenti eski bir Koask kalesi olan Abakan'dır. Hakasya bu şartlara göre 62.400 km karelik bir yüzölçümüne sahip özerk cumhuriyettir. Çağdaş milliyetçilerin açıklamalarına göre, son üç nesil Ağustos 1991'deki sondan bir önceki siyasi toplantıya kadar Hakasların uzun süre yitirilmiş devletlerinin yeniden kurulması için devamlı mücadele etmişlerdir. (Kuzlasöv.1993)

Hakas devletçilik tarihi bugün çok tartışmalı bir konudur. Rus basınında iki Hakasolog tarafından bu bölgede yerleşenlerin ilk önce Hakas mı yoksa ilk önce Horayts mı, oldukları konusunda ateşli bir tartışma yaşanmaktadır. Hakas Devlet Üniversitesi, Ethografik Laboratuar başkanı, Victor Butanayev "horayts" etnonimini tercih ederken, Leonid Kuzlazöv "hakas" etnoniminin çok eski çağlara kadar uzandığının güçlü savunucusudur. Aynı şekilde, fizik antropologları ve siyasetçiler modern Hakaslar ile onlarla "neolitik" çağında aynı bölgede yerleşmiş ataları arasındaki genetik devamlılık üzerine tartışmalı yazılar yayınlamışlardır.(Anderson.1998;) Rusya Bilimler Akademisi Doğu Araştırmaları Enstitüsü ise yıllardır Hakasları Türk-i Diller ailesi içinde saymakla birlikte Türk etnisitesinin dışında bırakmaktadır. Geçmişte yayınlanan Sovyet Ansiklopedisi "Hakasia" makalesi ise bu bakış açısının tipik örneğidir.

Hakasların geleneksel ekonomisi kır merkezlidir. Atlar yarı-göçebe biçiminde yetiştirilirdi. Kement (arkan) kullanılarak yakalanırdı. Geleneksel yemeklerin çoğu pastoralizm ürünleri ile ilintilidir. At eti "haan" denilen sosisin hazırlanmasında, kuzu ise çorba olan "ugre" yapmakta kullanılırdı. İnek sütünden ise "ayran" yapılırdı. Bu aynı zamanda toprağın ruhlarına önemli bir ikramdır. Çoğu Hakas erkeği yabani geyik "maraul", ayı, sincap ve samur gibi kürklü hayvanları avlarlardı. Geleneksel Hakas Köyü "aal" ondan on beşe kadar geniş aile üyelerinin yaşadığı "il"denen yurtluk tarzı evlerden oluşmaktaydı. Hakas takviminde kırsal süreç pek çok ana tatil ile belirlenmişti. Askiz yöresinde kutlanan "Tun paryam" ilk süt tatilini imgeler. Bu bayramda geleneksel tatlı "talgana" yapılır. Geleneksel ekonomi dışında Hakasya'da birçok maden çıkarımı endüstrisi de gelişmiştir.(Nadir.1982)

Hakaslar edebiyatta en çok zengin müzik ve şiir gelenekleriyle ünlüdürler. Minusinsk bölgesinde 250'den fazla kayıtlı uzun kahramanlık destanları vardır. (Kidayş-Pokrovskaya ve Maingoyaşeva.1988) Türk etnografyasının zengin dünyası Hakasların en ünlü destanı olan "Altın Arığ" da açıkça görülmektedir: "yeryüzü oluşmaktadır. Engin kırlar yeşermiş, derin göller oluşmuş, derin göllerin içinde büyülü balıklar yetişmektedir. Genç ağaçlar da sincaplar oynamakta, kanatlı kuşlar uçmaktadır." (Özkan.1997) Destanlar müzik aleti kullanılarak boğazdan söylenir. Şarkının tipik özelliği özgürlüğü savunan tanrı-kahraman "Alup" ile çeşitli kötü güçler arasındaki mücadeleyi anlatır. Türk kozmogonisine siyah gözlerini çeviren Altın Arığ'ın olağanüstü güzelliği vardır ve Ona bütün erdemler bağışlanmıştır. Altın Arığ'da üç nesil tanrılar arasındaki babasının sözünü dinlemeyen bir kız çocuğundan kaynaklanan talihsizliğe karşı mücadelenin hikâyesi anlatılır. Bu destan; Masal Kahraman Tanrılardan birinin kadın olmasından dolayı emsalsizdir. (Stoianov.1996) Bu tarz şiirsel anlatımı pek çok "haycı" altı ya da yedi telli arp benzeri "chatkhan" denen müzik aletleriyle okurlar. Bu gösteriye "khomys" (kobuz) da eşlik edebilir. Hakasların ritüel uzmanları pek çok devirde "kamya" yada "şaman" yetiştirme tarihi olmuştur. Komünizmin demir tozu kalktıktan sonra Hakasya'daki Şamanizm'in canlanması milli kimliğin oluşturulmasıyla ilgiliydi; bu yüzden

milli sanatçılar ve milli aydınlar "kamya" olmuş ve Hakas Türklerinin temelini oluşturmasında aktif rol oynamışlardır. (Kira Van Deuser.1997)

Sonuç olarak: Vladimir Putin'in Rusya Federasyonu Devlet Başkanı olarak seçilmesiyle Rusya'da başlanan federal reform, milli cumhuriyetlerin haklarının sınırlandırılması yönündedir. (Somuncuoğlu.1997) Hakaslı kardeşlerimiz geçmişte her zaman haklarını savunmuşlardır. Kadim geçmişte olduğu gibi de "hak" "aslını" eninde sonunda alacaktır...

´Bir düş kadar güzeldin...´

Fransız yazar Andre Gorz'un sevgilisi, hayat arkadaşı, hayatının anlamı Dorine'e yazmış olduğu 'Son Mektup' bir âşığın hikâyesini yeniden kurmak adına yapılmış en anlamlı çabalardan biridir. Andre Gorz'un 'Son Mektup'u ömür boyu sürmüş olan bir sözleşmenin metni gibidir. Üzüntüleri ve sıkıntılarıyla elli sekiz yıllık bir aşkın hüzünlü hikâyesidir anlatılan. Gorz ve Dorine birlikte yazmışlar, birlikte yaşamışlar ve birlikte varolmuşlardır. Karı-koca, Dorine'in uzun süren hastalığı sırasında inanılmaz bir karar alırlar. Birisi ölürse hiç ayrılmamak için diğeri de aynı şekilde son yolculuğa katılacaktır. Ve böylece diğerinin yokluğunda yaşama zorunluluğuna katlanılmayacaktır. Her şey gibi aşk kavramının da içinin boşaltıldığı, tüketim nesnesine dönüştüğü bir çağda umut, hatta bir isyan çığlığı gibi karşımıza çıkıyor Gorz'un 'Son Mektup'u. İnsanların yüreğine işleyen bir çığlık.

Hüzünlü bir aşk hikâyesi olan 'Son Mektup' şu satırlarla başlıyor:

"Yakında seksen iki yaşında olacaksın. Boyun altı santim kısaldı, olsa olsa kırk beş kilosun ve hâlâ güzel, çekici, arzu uyandırıcısın. Elli sekiz yıldır birlikte yaşıyoruz ve ben seni her zamankinden çok seviyorum."

Gorz bu yakıcı sözleriyle kahredici bir boşluk taşıyordu göğsünün tam ortasında. Sevgilisine olan bağlılığın, yaşama arzusuyla dolmasına fırsat veren bir dönüm noktası olduğunu gösteren belgedir "Son Mektup". Gorz'u büyüleyen şey neydi, bunu anlaması uzun yıllarını almıştı. Gorz bunu şöyle açıklıyor:

"Biz birbirimizi anlamak için yaratılmışız."

Gorz hayatını yaşamış olmadığının, ona hep belli mesafeden baktığının, sadece tek bir yanını geliştirdiğinin ve insan olarak yoksul kalmış olduğu duygusunun ıstıraplarıyla boğuşmuştu bir ömür boyu. Bu ise sevgilisine doyamamış olduğunu gösteriyordu. Georges Bataille'ın formülü uyarınca, "hayatı sonraya ertelemek" istemiyordu Gorz. İlk zamanlardaki gibi Dorine'in mevcudiyetine ihtiyaç duyuyordu. "Geceleri bazen, boş bir yolda ve ıssız bir manzarada bir cenaze arabasının ardından yürüyen bir adamın karaltısını görüyorum. O adam benim." Olmaz ya eğer ikinci bir şans verilseydi, o hayatı da birlikte geçirmek isterdi Gorz ve Dorine. Ayrıntı yayınlarından çıkan "Son Mektup" hüzünlü bir aşk hikâyesini anlatıyor. Hemen belirtelim; Dorine ölünce 2007 Eylül'ünde Gorz da aynı gün intihar ediyor.

"Son Mektup" için söylenebilecek daha çok söz var. Gorz, uzun yıllar Les Temps Modernes dergisinde Jean Paul Sartre'ın çevresinde oluşan ekipte exsiztansiyalist bir düşünce içinde yer almıştır. Hayat O'nu varoluş sancısından ezoterik (Batıni) bir düşünceye sürüklemiştir. Bu satırları defterime karalarken Edirne'ye pamuk gibi bir kar yağıyor. Lapa lapa yağmakta olan karı seyrederken Gorz'un, "Bir düş kadar güzeldin..." sözü kulaklarımda çınlamakta.

Bir düş kadar güzel sevgilinin varlığı ümidiyle...
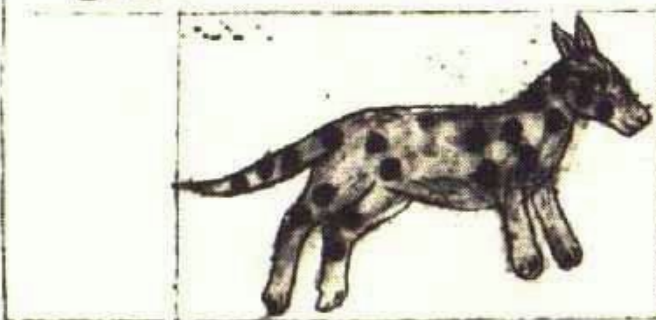
Frankfurt Okulu

Frankfurt okulunun birçok alana yayılan kuramsal ilgileri ve yönelimleri köken olarak Almanya'da, Weimar Cumhuriyeti zamanında kıta Avrupa'sında belirmeye başlamıştır. Bu ekolün bellibaşlı temsilcileri Horkheimer, Adorno, Marcuse, Habermas ve Benjamin gibi önemli entelektüellerdir.

Frankfurt Okulu entelektüelleri Marksizimden uzaklaşıp yeni Hegelci ideoloji eleştirisine doğru yönelmişlerdir. Peter Hamilton'un ifadesiyle söylersek onlar "ümitsizlik içindeki radikaller"dir. Bu okul Batı düşünce tarihinin en bunalımlı yıllarında bir kırılma anına rastlar. Ancak yine de bu sıkıntılı dönemde Batı düşüncesini yeniden yorumlamayı başarılı kılacak şekilde eserler ortaya koymuşlardır. Bazı önemli kitapları; "Minima Moralia", "Tek Boyutlu İnsan", "Pasajlar", "Negatif Diyalektik", "Aydınlanmanın Diyalektiği" gibi eserlerdir. Bu aydınlar Ortodoks Marksizme şiddetle karşı çıkarken, Hegel ve Weber okumalarından, ideoloji tanımlarından, sanatsal ve estetik görüşlere, medya ve kültür eleştirileri gibi birçok alanda etkili teoriler öne sürmüşlerdir.

Doğu Batı Yayınları, Editör H. Emre Bağce tarafından okkalı bir seçkiyi Frankfurt Okulu için hazırlamıştır. Alanının en seçkin isimleri tarafından oluşturulan bu kitap, Frankfurt Okulu ´na nüfuz eden kapsamlı ve derinlikli makaleleri bir araya getiriyor. Kitaptaki ilk makalede Göran Therborn, geleneksel ve eleştirel kuramları karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Eleştirel kuram ve felsefe ilişkisi üstüne değerlendirmeyi Thomas McCarthy yapmıştır. Modernlik ve eleştirel kuramın çıkmazları Seyla Benhabib, Frankfurt Okulu´nun Karl Mannheim ve bilgi sosyolojisi eleştirisi, Martin Jay tarafından yazılmıştır. Burada ilginç bir durum var. Martin Jay'in makalesinin imgelem eleştirisi de aynı derlemede (Dougles Keller) yer alıyor. Derlemenin ilk bölümleri bize genel bir değerlendirme olanağı veriyor. Adorno & Horkheimer için ise Willem Van Reijen, David Held, Fred R. Dallmayr gibi çağdaş düşünürlerin birer makalesi alınmış. Epistomoloji ve yöntem konusunda David Held'e ayrı dikkat çekmek isterim. Devid Held Horkheimer'in eleştirel kuram çözümlemesini yaparken, diğer düşünürlerin de konumlarının izdüşümünü bulmaya çabalıyor. Derlemenin bana göre en ilginç metni Rolf Tiedemann tarafından yazılan (Tarihsel Materyalizm veya Siyasal Mesihçilik? "Tarih kavramı üstüne") makaledir. Metnin başına konulan alıntı da bir o kadar ilginçtir.

"Geç Stalinizm'e dek ve bütünüyle bile kurulmaksızın, Marksizmin biricik yuvası, onun gerçekleşmesi için gerekli ön koşullara neredeyse hiç sahip olmayan Sovyetler Birliği'ydi. Sovyet Marksizmi'nin nihayetinde giderek daha fazla Çarlaşmasının belirginleşmesine ve hatta Marksizmin kendi imgesini etkilemeye başlamasına dek. Sorunlu mesele tam anlamıyla yalnızca gerçek Marksistleri ilgilendirmesine rağmen, çok yaygın hale gelinceye dek: Marksizm, Stalinizm altında farkına varılanın ötesinde mi değişmiştir, yoksa yine de fark edilebilir bir süreçte mi değişmiştir? Nihayetinde bu soru ilgili tarafa, yani Rus devlet dinine yöneltilmelidir..."(Ernst Bloch, Politische Messungen) Benjamin'in tarih üstüne tezlerindeki dokuzuncu tezin imgesi Sovyet devlet tarihine tam olarak oturmaktadır. Benjamin yorumunun arkasında bir tablo saklamaktadır: Paul Klee'nin yaptığı Angelus Novus yani Yeni Melek. Klee 'sabit şekilde üzerinde düşündüğü bir şeyden uzaklaşıyormuş gibi bakan bir meleği resmeder. Gözleri bir noktada bakakalmıştır. Ağzı açıktır ve kanatları dalgalanmaktadır. Benjamin'e göre bu sulu boya yağlı boya karışımı eskitme tekniğiyle yapılan resim tarih meleğidir. Muhtemelen gördüğü şey onu konuşma kabiliyetinden yoksun bırakmıştır.

Kitaptaki diğer yazarları anacak olursak; Lucien Goldmann (Marcuse'yi anlamak), Robert B. Pippin (Hegel ve Tarihsellik Üstüne: Marcuse), Douglas Kellner (Eric Fromm, Feminizm ve Frakfurt Okulu), Devid Held&Larry Simon (Habermas'ın Geç Kapitalizme Dair Kriz Kuramı), H. T. Wilson (Eleştirel kuramın sosyal bilimler eleştirisi: Adorno'dan Habermes'a değişen bir sorunsaldan kesitler), Martin Jay (Yahudiler ve Frankfurt Okulu: Eleştirel kuramın anti-semitizm çözümlemesi), W. V. Blomster (Müzik sosyolojisi: Adorno ve ötesi). Kitabın sonunda yazarlar hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Düşünce tarihi içindeki bu ilginç kırılma noktasını merak edenlere Doğu Batı Yayınları tarafından hazırlanan derlemeyi şiddetle tavsiye ederim. Frankfurt Okulu tragedya çağının buruk sesidir...

Anadolu halk resimleri

Anadolu Halk gelenekleri ve inançları konusunda bugün bildiklerimiz bazı istisnai araştırmacıları saymaz isek daha çok bu bakir coğrafyayı dolaşanların rasgele dolaşıp bize anlattıklarından ibaret kalıyor. Genellikle bahsi geçen konuyla dilbilimciler ilgilenmişler ve birçok ağız, masal, tekerleme, bilmece, deyim derlemeleri yaparak soyut materyaller üzerinde çalışmışlardır. Cumhuriyetin halka yönelim politikaları kısmen de olsa folklorik malzemeyle desteklenmeye çalışılmıştır. Kısmen de olsa diyorum çünkü yapılan saha araştırmaları sonucu derlenen malzeme halen çözümlenebilmiş değildir. Ziya Gökalp'in kimi eserlerinde millileşme bağlamında konuya değinilmiştir. Dünyadaki folklor araştırmalarında ise derleme ve analiz eş düzeyde gitmektedir. Olayın bir de antropolojik yönü vardır. Halk oyunları, musikisi, giysileri yahut kilim, kap kacak gibi eşyaları dondurulmuş bir tarihin müzeye girmesiyle yitikleşiyor ve giderek hayatımızdan uzaklaştırılıyor. "Katı olan her şey buharlaşıyor."

İslamiyet, resmi bir ölçüde kültürel baskı çerçevesine yerleştirirken Tanrı yolu olarak sufi gelenekte toleranslı uygulamaların bulunduğunu burada belirtmekte fayda var. Mehmet Karakalem, ya da minyatür ustalarını, yahut ebruzenleri nasıl görmezden gelebiliriz... Şekil ve renk duygusu Anadolu insanının, eski kam dininden bu yana, toplumsal (kültür) hafızasında yaşamaktadır. Bu konudaki bizdeki ilk çalışma Ressam Malik Aksel'in "Anadolu Halk Resimleri" isimli kitaptır. Sanat tarihçisi M. Ş. İpşiroğlu kitaba iki-üç sayfalık bir önsöz yazmıştır. Kimi egoislamistlerin taassubu neticesinde bizde halk resminin olmadığı uzun zamandır söylenmektedir. Halk resim sanatının adı-sanı belli olmayan nice ustalarının el eserleri han ve kahve duvarlarını, kimi dergâhları, ya da taş baskı hikâye kitaplarını süslerken bunu söylemek yanlış olur. Velhasıl bizde bir resim sanatının olabileceği pek hatıra gelmiyor. Tanrı´ya ulaşmanın bin bir yolu varsa eğer, bir yolu da resimdir. Galiba Tanrı´nın resmi de insandır.

Malik Aksel'in kitabı; "Bizde halk resmi var mıdır?" sorusunun bir haksızlık olduğunu kanıtlamaya çalışır. Halk resim geleneğini anlatan Aksel, önümüze büyük bir malzeme yığını sermiyor, ama seçtiği örnekler neticesinde çeşitli yönleri ve zenginliğiyle konuyu kavramamıza son derece yardımcı oluyor. Bu resimlerin çoğunluğu tanzimattan bu yana yapılan eserler olsa da aralarında beş asır önceki çalışmalardan da derlenen bazı nadide örnekler bulunmakta. Büyü ve tılsımla ilgili örnekler son derece eski. Bu kitap ilgili alan ve taliplisi için çok kıymetlidir. Bir konuyu daha belirtmek isterim; kitabın değeri içindeki bilgisinden ötürüdür. Bazı sahafların, müzayedecilerin ahlaksızlığı sebebiyle değil.

Halk resimleri benzetme ya da taklit hevesiyle yapılmamıştır. Belirli bir dünya görüşü, inanç ve düşüncenin resim diliyle anlatılması maksat edilmiştir. Resim burada bir şeyin benzerini vermiyor, halkın hayallerinde yaşayan bir tasavvuru, bir fikri tanıtıyor bize. Resim bazen geometrik remizler vasıtasıyla dinsel dünyanın nakşî halini almıştır. Bazen de mistik resimlerde harflerden meydana getirilen insan şekillerinde işaret ve tasvir birbirine karışıyor. Asıl olan mananın sembolik dilidir.

Halk resimlerindeki insan tasvirlerinin Karagöz´de olduğu gibi ustadan çırağa geçen belli kalıplara bağlı kaldığını unutmamalıyız. Karagöz´le Hacivat´ın neden öldürüldüğünden çok, perde ve perdenin arkası üzerine düşünmeliyiz. Onlar bugün mahallemizde yaşayan çeşitli insan tipleri değildir. Perdede gösterilen bugün yitirdiğimiz bir dünya görüşü algılayışıdır. Platon'un mağarasından çıkan bilge neden Karagöz olmasın? Sembol karakteri taşıyan resmin halk üzerindeki tesirini anlamak oldukça güçtür. Tabiattaki nesnelerin benzerlerinin tasviri bizi o kadar etkilemez. Tabiatı muhayyilemizde canlandırabiliriz ve onu görmemiz de mümkündür. Buna karşılık sembol olarak resim, bir fikrin benzerini değil, kendisini verir bize. Halk Leyla'nın resminde sevgilisini bulabiliyor, sanki olayları kendi başından geçmiş gibi yaşayabiliyordu. Birçok Doğu masalında tasvire âşık olan gençleri görüyoruz. Resim

adeta aşkın tılsımını taşıyor gibi. Malik Aksel, Beyazıt II zamanının Davetname’sinden aldığı örneklerde bizi birtakım hayal mahsulü yaratıklarla tanıştırıyor; kanatlı yılanlar, insan başlı kuşlar ve daha türlü türlü acayip figürler. Bu konuda Seyfelmülük’te güzel bir şiir var:

"Vay karındaşım âşıklığı bilmez idim
Bu sureti görmesem olmaz idim.
Vaktından evvel sönüp solamaz idim
Teselli vermeğe bir kâmil olaydı.
Zarımı sakla bilmesinler.
Sureti sevmiş diye gülmesinler.
Derdim tazeleyip yüreğim bilmesinler.
Teselli vermeğe bir kâmil olaydı."

Malik Aksel; Davetname, Seyfelmülük, Padişah ile Mahmut’un satranç oynaması, Mahmut’un Elif ile görüşmesi, Padişah ile Bedi-ül-Cemal, Ferhat ile Şirin, Köroğlu, Kerem ve Aslı Han’ın yanması, Âşık Ömer, Âşık Garip, Köroğlu, Şapur Çelebi’nin seştar çalması, Gülperi ile Şah İsmail, Mahi Varaka, Hoca Nasreddin, Bekçi Baba, Afyon tiryakileri, Battal Gazi, Haziret-i Fatıma, Çanakkale Boğazı vb. birçok konu üstüne Anadolu’nun çeşitli yerlerinden resimler toplamış ve bunları estetik ve sanatsal açıdan yorumlamaya çalışmıştır. Kitap dört bölümden oluşuyor: İlk bölümde "halk hikâyelerinde resim" genel hatlarıyla anlatılmıştır. İkinci ve üçüncü bölüm "kahve" ve "dini resimler" üzerinedir. Son bölümde ise "halk resimlerindeki modernleşme süreci" incelenmiştir.

Ah minel aşk vesselam...
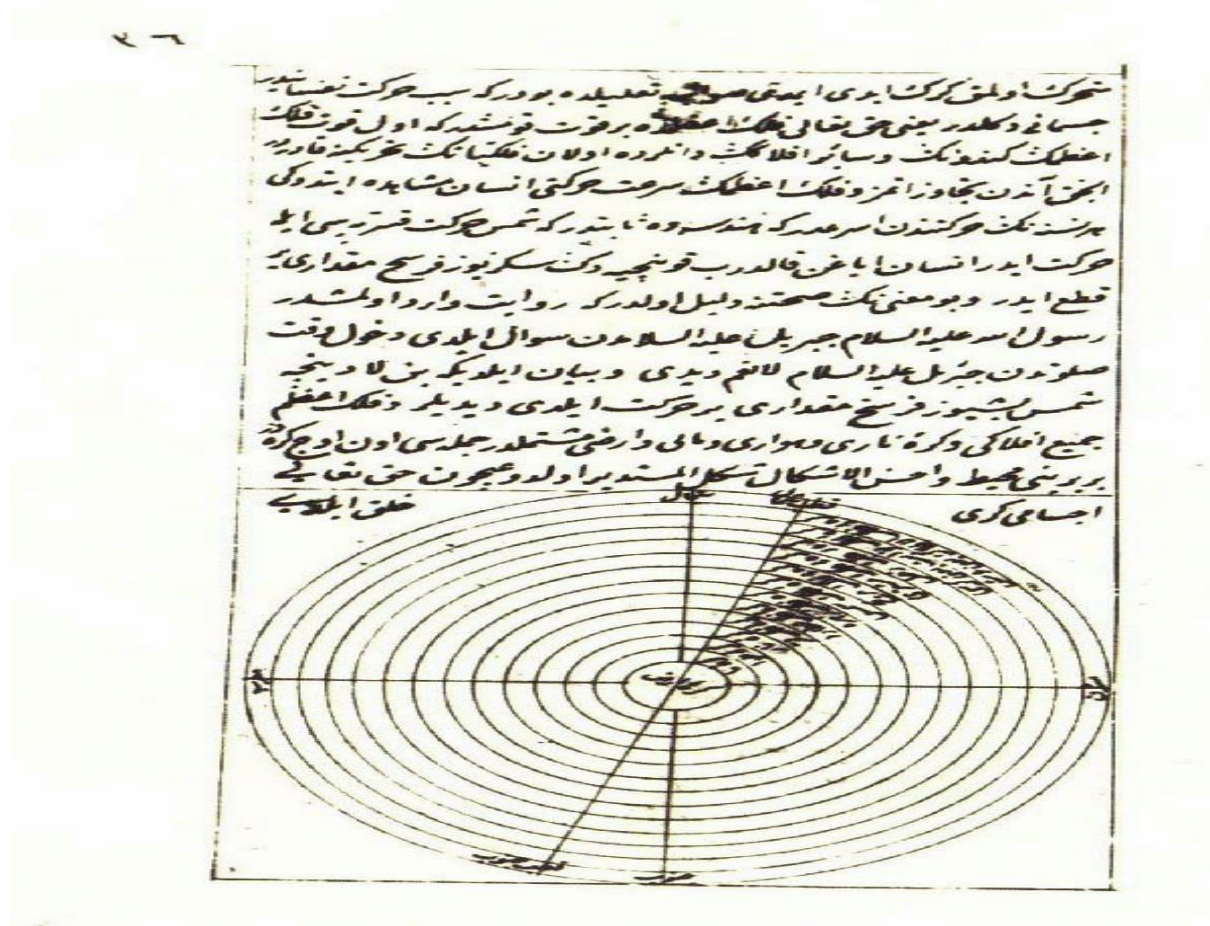
Elleriniz kurusun...

Buz çölünün ortasında siyah gözlerinden süzülen bir damla yaşta insanların barbarlığı var. Basın mensuplarını fokların avlanma alanına sokmayan Kanada devleti, bu vahşeti güvenlik gerekçelerini bahane ederek gizliyor. Kanada Balıkçılık ve Okyanuslar Bakanlığı, insanlık değeri taşıyan herkesin karşı koyacağı fok avına görüntü yasağı koydu. Bu ülkeyi yıllardır özellikle balinalar ve doğa üzerine yaptığı özenlikli çalışmalarla tanıyorduk. Yanlış tanımışız...

Bu yıl katliamın resmi izinli rakamı 250 bin olarak açıklandı. Fakat bu sayının 370 binleri bulacağı tahmin ediliyor. Fokların öldürülme şekli şöyle; bazı yavruların başına demir bir çubukla vurularak eziliyor, bazısı ise canlı canlı derisi yüzülüyor, kimi ise dövülerek öldürülüyor. Annesinin yanıbaşındaki bir yavrunun gözlerinin çengellerle çıkarıldığını hepimiz TV´lerden izlemişizdir. Kanada hükümeti önemli bir gelir olduğu için bu vahşeti utanmadan savunabiliyor. İnanın yavru fokların katledilmesini seyrederken gözyaşlarıma hâkim olamıyorum. Yaşadığımız dünya sadece bizim malımız değil. Belki bu haliyle insanoğlu dünya canlıları içindeki en tehlikeli parazittir.

Yarı vahşi bir insanın yaptığını bir gazeteci şöyle anlatıyor:

"Beyaz fok yavruları, ilkbahar yaklaşırken sıklaşan avcılık mevsiminde annelerinden koparılıyor. Anne memesinden koparılan yavrular, deri veya kürk son derece kaliteli olsun diye canlı canlı dövülerek öldürülüyor, çengellerle canlı avlanıyor. Hayvanların derileri canlı canlı yüzülüyor."

Zavallı fokların hunharca avlanması onların soyunun yok olmasına sebebiyet verecek. HSUS sözcüsü Rebecca Aldworth, "Balıkçılık Bakanlığı, "Deniz canlıları nüfusu hakkında tuttuğu kayıtları fazla gösteriyor ve canlıların ticaret sayesinde yok edilmelerine izin veriyor" diyor.

Kanada hükümeti hiçbir zaman bu konuda yeterli açıklama yapmamıştır. Katliamın anlamlı bir tarafı yoktur. Fok balığı avının ahlaki açıdan da kabul edilebilir bir yönü bulunmamaktadır. Kanada kişi başına düşen gelir seviyesi dünyadaki en yüksek ülkelerden biridir. Durum böyleyken üç yıl gibi kısa sürede bir milyon civarında yavru fokun öldürülmesi niçin? Buna ihtiyacı mı var Kanadalıların?

Ayşe Özek Karasu'nun yıllar önceki bir yazısından buraya alıntılamak istiyorum:

"Tesadüf eseri birkaç fotoğraflarını gördüm kocaman bir sopayla dövülürken. Ve hâlâ aklıma geldikçe ağlıyorum, ne yapacağımı, nasıl yardım edeceğimi bilemiyorum. Küçücük, bembeyaz bir fok. Kürkü için avlanmasının vahşiliğini bırakın, kürküne zarar gelmesin diye acı çekerek, ağlayarak ölüyorlar. İçimdeki nefreti, üzüntüyü anlatamam. İki tane sosyetik hanım bir kere giyip ortalıkta salınıp tatmin olacak diye kaç tane bebek öldürülüyor? Lütfen, lütfen siz de bir şey yapın, lütfen!"

Eminim bizim sosyetede de birçok hanım bu tarz kürklere pek meraklıdır.

Karlar üzerine uzanmış zeytin gözleriyle yalvaran bir fokun görüntüsü bu yazıyı yazmama sebep oldu. Böylesine vahşi bir zulüm, insanı insanlığından utandırıyor. Fok kürkü tüketimi, şu saçma sapan reklâmlarda izlediğimiz lüzumsuz tüketim nesnelerinden farksızdır. Üstelik foklar dünyanın en savunmasız hayvan topluluklarıdır. Bu görüntüleri izleyen herkes yapılan

ilkelliğin farkında olmuştur. Kanada´da yaşayan ve bu katliamı yapan şeytanlara elleriniz kırılsın, elleriniz kurusun diyorum...
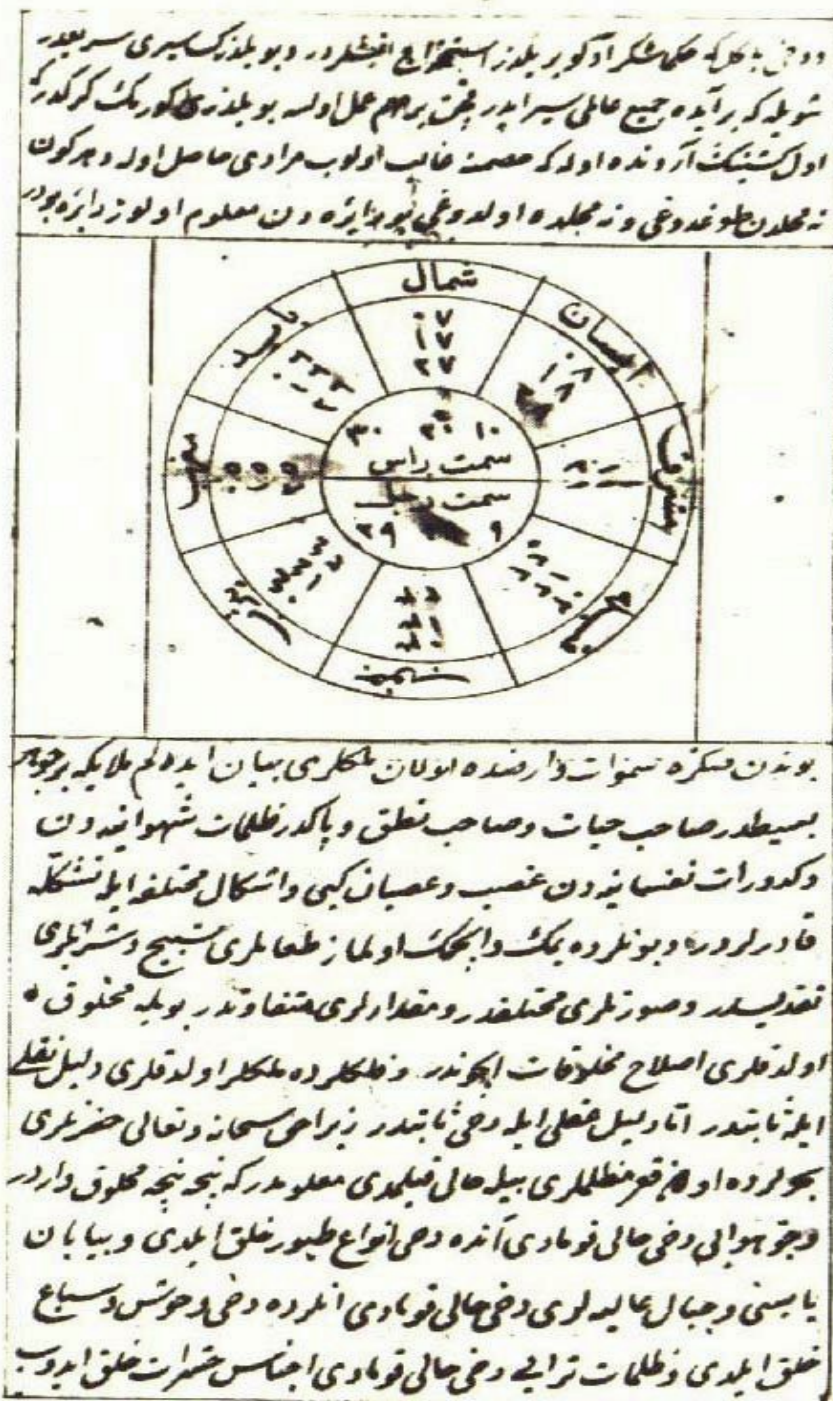
Mavi oktav defterleri

Kafka'nın ölümünün ardından notları içinde sekiz adet mavi oktav defteri bulunmuştu. Bu defterlerde aforizmalarla birlikte bazı fragmanlar ve birtakım bitmiş hikâyeler ki bunların bazıları önemli hikâyelerinin öncülleri hatta ilk örnekleri sayılabilirler, vardır. Mavi oktav defterlerinin diğer kısımları ise Kafka'nın notlarından (tarihlendirildiği için günlük şeklindedir birçoğu) oluşmaktadır. Kitabın çevirmeni Sayın Osman Çakmakçı (Babil Yayınları: Yürek söken kitaplar dizisi, 2000) ne yazık ki sondaki notların kimin tarafından yazıldığını belirtme ihtiyacı duymamıştır.

Mavi oktav defterlerini baştan sona okuduğumuzda yazarın içe dönük ve huzursuz kişiliğini bir kez daha görmekteyiz. Satır aralarında geçen derin melankoliği hissetmemek neredeyse mümkün değil. Birinci defterden şu cümleyi: "Her insan kendi içinde bir oda taşır." Altını kırmızı kalemle çizerek "Odamda kayboluyorum?" diye bir fragman eklemişim. İnsanın bariz şekilde en çok rahatladığı belki özgür kaldığı yegâne yer odasıdır. Bütün dünya sessizliğe gömülmüşken odamızda yalnız kaldığımızda dışarıda yağan yağmurun sesini dahi hissederek duyabiliriz. İçe dönük konuşmaları her insan bazen yapar. Bir eve benzeyen kalbimizin duvarlarında bu sesler çoğalarak yankılanır. Kafka'nın birinci defterdeki ilk sözünü farklı bir biçimde de söyleyebiliriz. Her insan kendi içinde bir yalnızlık taşır. Ve bazen bu yalnızlık insanı ruhsal olarak yokluğa, kayboluşa doğru sürükleyebilir.

Oktav defterlerinin ikincisinde yorumlanabilecek düzeyde bir cümleye rastlamadım. Üçüncü defterin ilk aforizmasını mavi bir kalemle çizmişim: "Doğru yoldan sapıyorum." Kim sapmıyor ki doğru yoldan? Hayat çizgisi ne kadarda engebelerle dolu. Ve kimileyin bir düş kadar karadır hayat. Yaşadığımız bahar ayı hayata dair mutsuzluğu artırıyor. Bütünün parçaları ışık huzmeleri gibi ruhumuzda nedensizce kırılıyor. Bildiğimiz bütün, yanlış yöne kayan yürüyüşümüz de saklı gibi. Kafka üçüncü defterinde dış dünya gibi iç dünyanın gözlemlenemeyeceğini iddia ediyor. İç dünya çoğu insanın da kabul ettiği gibi sadece yaşanabilir. Tanımlanması zordur. Kafka'ya göre Don Kişot'un şansızlığı hayal gücünden çok Sanço Panço'dur. Çünkü Sanço Panço Don Kişot'un iç dünyasını yaşamaktan çok onu tasvir etmeye çalışarak hayal gücüne sınırlar, engeller koyuyor. Böyle bile olsa Sanço Panço'ya Kafka'nın haksızlık ettiğini düşünüyorum. Zavallıyı defalarca ölümden kurtardığını unutmamak gerekiyor. Don Kişot'taki stilistik hayallerden çok bunların gerçekle kesiştiği anlara da dikkat etmemiz gerekiyor. Kafka gün ışığında defterine şöyle yazmış: "Dışarıdan insan her zaman başarıyla kuramlara başvurarak dünyayı çökertebilir, ama sonra dosdoğru birisinin kazdığı hendeğe (bu, sevgili de olabilir) düşecektir, ama insan yalnızca içeriden kendisini ve dünyayı dinginlik ile gerçeklik durumunda tutabilir." Kafka yaşasaydı O'na sevgili Don Kişot'un bu dinginliğe asla sahip olamayacağını söylemek isterdim. Dostum Servantes'te bana bu konuda hak verecektir.

Diğer önemli bulduğum bir cümle ise; "Dünyadaki seslerin usul usul susuşu ve azalışı" idi. Cümle mükemmel. Bir sönme halini imliyor. Sesler bu haliyle durgun suyu seyreden birinin ruhunu yansıtıyor sanki. Kafka editörüne yolladığı bir kartta; "Akşamleyin ormana doğru yürüyüş, büyüyen ay, arkamda kalan karmaşık bir gün" diye yazarken de sanırım aynı melankolik ruh haline sahipti. Editörüne yolladığı kart ile yukarıda alıntıladığım cümle aynı tarihlerde yazılmış olmalı. Üçüncü defterle ilgili diğer yorumlamalarım ise şöyledir; "Kendini bil sözü, kendini gözlemle anlamına gelmez. Kendini gözlemle, yılanın söylediği sözdür. Anlamı: Kendini eylemlerinin efendisi yap. Ama sen zaten öylesindir, eylemlerinin efendisisindir. Öyleyse bu söz şu anlama gelir: Kendini yanlış anla! Kendini yok et, ki bu söz kötülük içerir. ama ancak insan iyice eğilip de ta derinlere kulak verirse, bu sözde gizli olan iyiliği de işitir: Kendini olduğun şey yapmak için." Yorum A: Kelebekler ateşe tutulurlar şüphesiz ateşin kendisine değildir bu yöneliş. Başka bir forma dönüşmek içindir. Kendini bilen ruhunu bilir. Ruh bilgisinin ehilleri kendiliksizdir böylece. Delidirler. "Suskunluk"

dayata karşı verebileceğimiz en yüce tepkidir. "Birinin ruhuna bir kılıç saplanmışsa, yapılacak iş, serinkanlılıkla durumu izlemek, kan kaybetmemek, kılıcın soğukluğunu bir taşın soğukluğuyla kabullenmektir. Birbiri ardına saplanan kılıç darbeleri sayesinde, yaralanmazlık aşamasına varmaktır." Yorum B: Nabakov'a göre; yara zehirlenmişse iyileşmez artık. Bir Kazak atasözüne göre ise eğilen başı kılıç kesmezmiş. Fatom kaderden de büyüktür. Kılıcın iradesine teslim olmuş İsmail Peygamber'i anlatıyor kıssalar. "Çalılık eski bir yol kapayıcısıdır. İleri geçebilmen için onu ateşe vermen gerekir." Yorum C: Sığınılacak bir kalp ararız çoğunlukla. Ama bilmeyiz ki engeller üzerlerine gidildikçe aşılır. Sevilen, seveni bilir ama seven, sevileni bilmez. Kalbi bilemeyiz. Onun kapısını açabilecek anahtarlara da sahip değiliz. "Kendine yabancı bir nesne gibi bakmak, baktığın şeyin görüntüsünü unutmak, bakışın kendisini hatırlamak." Yorum D: Zamandan çalınan son bir mutluluk anı gibi. Sonra bin yıllık üzüntü. Daha sonra akvaryumun içindeki balıkları düşündüm. Üçüncü defter Cennetten kovuluş sahnesiyle bitiyor. Dante Cennetine Beatrice son noktaya kadar izleyerek ulaşırken Kafka daha trajik olan yolu tercih ediyordu.

Üçüncü defterde Kafka günah, ıstırap, hüzün, umut ve doğru yol üzerine çeşitli aforizmalar söyledikten sonra dördüncü defterinde Prag anıları, Kurt Wollf ile yazışması, Ojeblikket broşürlerine bir gönderme, sezgi ve yaşantı analizleri, Kierkegaard'ın "korku ve titreme" yapıtıyla ilgili görüşleri, ruhsal yoksulluğu gibi çeşitli konulara değinmiştir. Dördüncü defterden aklımda kalan en güzel imge ise şudur: "Bir gül pencereden kaldırıma düşüyor." Bu imge bana Oscar Wilde'nin "Gül ve Bülbül" öyküsünü hatırlattı. Dördüncü defterde bir takım şiirlerde var ancak değerlendirilecek kadar iyi değiller.

Beşinci defter kayboluşun öyküsü. "Neye dokunsam dağılıp dökülüyor." Kafka bu cümleyi nasıl bir yerde yazmış olabilir diye düşünüyorum. Manzara satır aralarından yavaşça kayarak gözümün önünde beliriyor. "Irmak kıyısında akşam. Suda bir sandal. Bulutların arasında batan güneş..." Daha sonra dokunulmazlığı olan bir rüyanın parçaları sıralanıyor bu defterde. Altıncı ve yedinci defterde kayda değer bir şey bulamadığım için bu defterler hakkında herhangi bir yorum yapmaktan sakınıyorum. Sekizinci yani son defterde manzaraya dair bir cümle daha bulabildim. "Kıraç tarlalar, kıraç bir yüzey, sislerin altında ayın soluk yeşili." Kafka'nın yaşadığı bu an bana, Kazakistan'ın Türkistan şehrindeki, mavi gecelerde kurduğum düşleri hatırlatıyor. Bu yazımı Türkistan'ın masalsı gecelerinde bıkmadan ve sıkılmadan beni dinleyen Davut Bayraklı, Dr. İbrahim Şahin ve Abdullah Yakşi dostlarıma armağan etmek isterim. Eminim bu dostlarım Rahmaninov dinleyip onlara âşık olduğum kızı defalarca anlatmama sıkılmamışlardır. Türkistan'daki odamda kaybolduğum günlerin geri gelmesi dileğiyle...
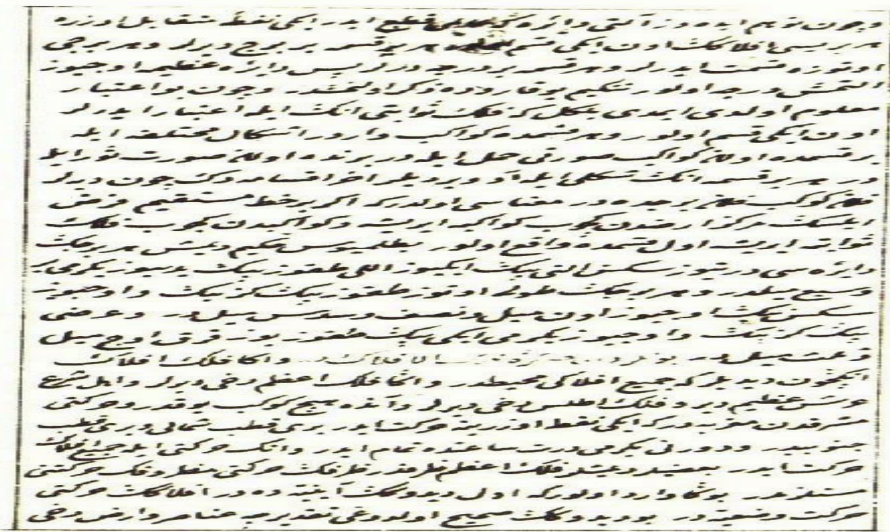
Andrei Tarkovski ve Tanrı'nın eli

Entelektüel Rus yönetmen Andrei Tarkovski akıcı ve olağanüstü kadrajları, kişisel anlatım tekniği ile devleşen ama değeri bilinememiş bir yönetmendir. Sosyalist Rusya'nın Komünist Partisi politikaları doğrultusunda filmler yapmak yerine, kişisel dönüşümün mesajlarını sinema karelerine yansıtmış, bu nedenle sürgünde yaşamış ve filmleri otobiyografik özellikler taşımıştır. Çoğu filminde Tanrı´nın varlığını betimleme gayretine girmiştir Tarkovski. Kendi yarattığı sinematografik dilin anahtarı görevini gören ve filmleri birbirine bağlayan birtakım ortak imgeler geliştirerek, bu imgeleri her biri sanat eseri olan filmlerinde kullanmıştır.

Örneğin karakterler birdenbire görünmez bir el tarafından göğe yükselir veya yere düşerler. Adeta Musa'nın yed-i beyza mucizesini göstermek içindir bu çaba. İrlandalı yazar Samuel Beckett'in da buna benzer tekniklerle yönettiği tiyatro oyunları olmuştur. İsveçli yönetmen İngmar Bergman'a göre bu teknik büyüleyici bir etki yaratmaktadır. Filmlerindeki kahramanlar, kendilerini keşfin veya manevi arınmanın eşiğine geldiklerinde, açıklanamayacak şekilde Tanrı´nın eli değmiş gibi yere düşerler. Birçok filminde âşıklar sevişmek yerine göğe yükselirler. Bu Hıristiyan mistisizmindeki göğe yükseliş mitine benzemekle birlikte ilahi aşkın sıradan insanlar tarafından da elde edilebileceğine dair bir göndermeyi içerir. Tarkovski'nin göğe yükseliş mitine benzeyen (konu olarak) Turgut Uyar'ın güzel bir aşk şiiri vardır:

´GÖĞE BAKMA DURAĞI´

İkimiz birden sevinebiliriz göğe bakalım
Şu kaçamak ışıklardan şu şeker kamışlarından
Bebe dişlerinden güneşlerden yaban otlarından
Durmadan harcadığım şu gözlerimi al kurtar
Şu aranıp duran korkak ellerimi tut
Bu evleri atla bu evleri de bunları da
Göğe bakalım

Falanca durağa şimdi geliriz göğe bakalım
İnecek var deriz otobüs durur ineriz
Bu karanlık böyle iyi aferin Tanrıya
Herkes uyusun iyi oluyor hoşlanıyorum
Hırsızlar polisler açlar toklar uyusun
Herkes uyusun bir seni uyutmam bir de ben uyumam
Herkes yokken biz oluruz biz uyumayalım
Nasıl olsa sarhoşuz nasıl olsa öpüşürüz sokaklarda
Beni bırak göğe bakalım

Senin bu ellerinde ne var bilmiyorum göğe bakalım
Bu senin eski zaman gözlerin yalnız gibi ağaçlar gibi
Sularım ısınsın diye bakıyorum ısınıyor
Seni aldım bu sunturlu yere getirdim
Sayısız penceren vardı bir bir kapattım
Bana dönesin diye bir bir kapattım
Şimdi otobüs gelir biner gideriz
Dönmeyeceğimiz bir yer beğen başka türlüsü güç
Bir ellerin bir ellerim yeter belleyelim yetsin
Seni aldım bana ayırdım durma kendini hatırlat
Durma kendini hatırlat

Durma göğe bakalım..."

Tarkovski’nin Türkçeye çevrilmiş olan "Mühürlenmiş Zamanlar" isminde bir kitabı da bulunmaktadır (Afa Yayınları, İstanbul 2000; 248 sf). Bu kitap Tarkovski’nin arayışını da anlamamıza yardımcı olabilir. Mühürlenmiş Zamanlar, usta yönetmenin duygu ve düşünce dünyasının kapılarını aralarken, O’nun atölyesinden Tanrı´nın eline doğru nasıl yöneldiğine dair bize izlekler sunuyor. Mühürlenmiş zamanlar Tarkovski’nin öznellik içinde kendi filmlerinin oluşumu ve akıbetiyle ilgili düşünceleri dile getiriyor. Meraklısı için filmlerinden bazıları şunlardır:

Kurban Offret - Sacrificatio (1986), Tempo di viaggio (1983), Katiller - Ubijtsi (1958), Ayna - Zerkalo (1975), Silindir ve Keman - Katok i Skripka (1960), Solaris - Solyaris (1972), Nostalji - Nostalghia (1983), İz Sürücü - Stalker (1979), Andrey Rublev - Andrei Rublyov (1969), İvan´ın Çocukluğu - Ivanovo Detstvo (1962), Bugün Kimse İşten Çıkarılmayacak - Segodnya uvolneniya ne budet (1959), Konsantre - Kontsentrat (1958).

Büyük ustanın 4 Nisan´da (1932) yani bu ay doğmuş olması vesilesiyle bu yazıyı yazma ihtiyacı hissettim. Ve zaman zamanın içinde kaybolup giderken gerçeklik ve düşlerin çatışmasıyla insan ruhundaki fırtınaların felsefi altyapısını Andrei Tarkovski bir Tanrı´nın eli değmişçesine görünen imgelerden sinema karelerine yansıtabilmiştir. Dostoyevski’nin edebi sahada insan ruhuna eğilmesi gibi Tarkovski’nin çoğu filminde de bu altyapı vardır. "Recep İvedik" gibi insan müsvetteleri yerine, Andrei Tarkovski’nin her biri sanat şaheseri olan kaliteli filmlerini izlemenizi öneririm...
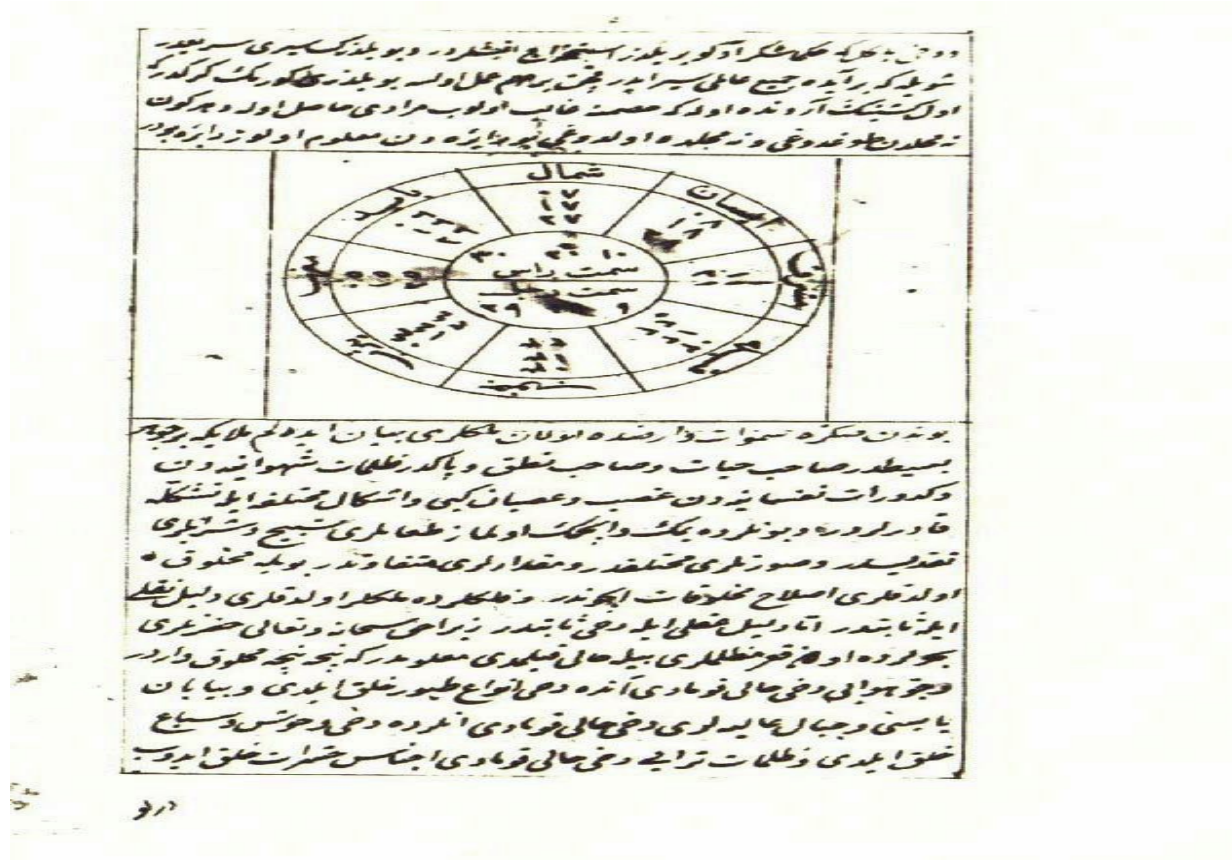
BENİM MELEKLERİM

۲۷

درلو درلو جانورلر ایله مالامال اولدیغی بلکه بر ایاغلق بعد وهیچ بری قعر
زمینه وارنجه قازسک بنجه درلو جانورلر بولورسن بس خلاق مطلق
جل وعلا حضرتلری بو نورانی و شفافه خلق ایلدیکی ملکلری نیچون اوله که
ملکلردن خالی قیله و ملکلرک افواجنی کیمسه بیلمز الا حق سبحانه و تعالی بیلور
ونیجه کیم بیورر وما یعلم جنود ربک الا هو دیمان شویله کیم معلومدر که حضرت
رسول الله خبر ویرمشدر که ذرات عالمدن بر ذره یوقدر که آکا بر ملک
موکل اولمیه و هیچ بر قطره یوقدر الا آنی بر ملک انزال ایدر برلره و کوکلرده
هیچ بر موضع یوقدر که انده بر ملک عبادته مشغول اولمیه و دخی ملائکه لرک
هر بر صنفنک عبادتلری بر دکلدر و مقاملری دخی مغایردر قال الله تعالی
وما منا الا له مقام معلوم وانا لنحن الصافون وانا لنحن المسبحون
لاجرم بعض ملائکه صلواتده اولان بنی آدم کبی صفوف بنیوب مستقیم القامه
دوررلر بو منوال اوزره.

وبعضی ملائکه دخی قعودده در . پس شول کمسنه که صلواته مداومت ایده جمله
ملائکه ثوابن بولور . حکایت اویس القرنی حضرتلری دیرایمش حق تعالی حضرتلرینه
شویله عبادت ایده یم کیم کوکده ملکلر ایدرلر . پس برکیجه دیرلر ایدی کیم
بوکیجه قیام کیجه سیدر . اول کیجه صباحه دک قیامده اولورلر ایدی . وارته سی
کیجه دیرلر ایدی بوکیجه رکوع کیجه سیدر . اول کیجه صباحه دک رکوعده اولور
لر ایدی وینه بوکیجه سجود کیجه سیدر دیو صباحه دک سجده ده اولورلر ایدی

وحکما دیمشلردر که ملائکه جواهر مجرده در نفوس ناطقه یه مخالفلردر حقیقتده
ومنقسملردر ایکی قسمه . بر قسمنک حالی استغراقدر حقدن غیره اشتغال ایمزلر
نیته کیم حق تعالی بیورر یسبحون اللیل والنهار لا یفترون بونلر علویاندر یعنی
ملائکه مقربوندر . وبر قسمنک حالی تصرف وتدبیردر سماودن ارضه قضاء
ازلی واقع اولدوغی اوزره نیته کیم حق تعالی حضرتلری بیورر والنازعات غرقا
والناشطات نشطا والسابحات سبحا فالسابقات سبقا فالمدبرات
امرا وملائکه نک متعدد قنادلری واردر ادنی مرتبه ایکی قنادی اولور جبرائیل

´Görkemli Kaybedenler´

"Altıkırkbeş Yayınları" Edebiyat Kitapları dizisi içinde çıkan "Görkemli Kaybedenler" (Çeviren: Nezih Onur) hikâyesi olan Kızılderili bir yaşamdan paylaşımlara dair yazılmış son günlerin ilginç kitaplarından birisidir. Leonard Cohen adı, bilenler için çok zengin bir çağrışıma sahiptir. Sokaktaki dilenci küfürleri, kilise ilahisi dinleme, terk edilmiş insanın ıstırabı, korku filmindeki yok oluş sahneleri, işitilmemiş notalar, okyanus şarkıları... Önemsiz nesnelerin sesi Cohen'i cezbediyor. Anlara, notalara, hislere bölünmüş yaşam kulaklarında başlıyor. Ne de olsa Kutsal Kitap; "Kaybeden kazanır" diyor!

"Zaman çok, kara cüppe, kunduzlar tavşanlarla dost olana kadar konuşsak senle, yine de günleri birbirine bağlayan ipi koparamayız."

Yaşlı bir Kızılderili ne kadar yanılabilir... Bunu bilen Cohen susuyor. İçindeki kelimeler haykırıyor. Yağmur damlaları arasında tabiata kendisini teslim ederek arınmaya/kurtulmaya çalışıyor.

1951 yılında McGill Üniversitesi´ne giren Cohen orada McGill Müzakere Grubu´nun başkanlığını da bir süre yapıyor. İlk şiir kitabı olan "Let Us Compare Mythologies"i bu yıllarda burada çıkarıyor. 1961´de bitirdiği "The Spice-Box of Earth" isimli kitabı ise O'nu şiir dünyasında önemli bir yere getiriyor. Kısaca bu yılları son derece verimli geçiyor Leonard'ın.

Cohen gençlik yıllarında edebi uğraşına çok ciddi bir iş ahlakı ile sarılmıştır. Gençlik yıllarını ısrarlı ve hırslı bir şekilde şiir ve roman yazarak geçirmişti ve yarı münzevi bir hayat yaşamayı tercih etmişti. Belki de bu süreç O'nu olgunlaştıran şeydir. Bunu birçok önemli yazarın hayatında görmekteyiz. Ege de bir Yunan adasına taşındıktan sonra "Görkemli Kaybedenler" (1963) ismindeki meşhur ve etkileyici kitabını yazmıştır.

"Bir insanın doğasındaki en özgün şey genellikle en umutsuz olandır. Bu yüzden yeni sistemler yaşamın acısına katlanamayan kişilerce zorla yerleştirilir dünyaya."

L. Cohen ne kadar yanılabilir. Kaybeden kazanıyor.

Kaybedenlere dair sevdiğim bir şiir:

KUĞU EZGİSİ
Kuğuların ölüm öncesi ezgileri şiirlerim,
Yalpalayan hayatımın kara çarşaflı
bekçi gizleri.

Ne zamandır ertelediğim her acı,
Çıt çıkarıyor artık, başlıyor yeni bir ezgi,
-bu şiir-
Sendelerken yaşamım ve bilinmez yönlerim,
Dost kalmak zorunda bana ve
sizlere!

Çünkü saldırgan olandan kopmuştur o,

uykusunu bölen derin arzudan.
Büyüsünü bir içtenlikten alırsa
Kendi saf şiddetini yaşar artık,
-bu şiir-
Kuramadığım güzelliklerin sessiz görünümü,
ulaşılamayanın boyun eğen yansısı,
Sevda ile seslenir sizlere!..

Bu şiiri yazan Nilgün Marmara bir kaybeden, bir tutunamayan olarak II. yeni içerisinde en ilginç kırılma noktalarından birisini oluşturuyor. Nilgün Marmara, Türk Edebiyatı'nın en görkemli kaybedenidir. Siyah bir gece. Siyah bir hüzün. Hepsi bu..

Not: Yazılarıma değerli yorumlarıyla katkıda bulunan Sayın Cemal Şafak Hocam'a buradan sevgi ve saygılarımla selamlarımı gönderiyorum...

با قمر ترکیدر تسبیحی بودر بسم الله الرحمن الرحیم اللهم یا خالق
الانوار الاظهار المعالی سبحانک انت القادر علی کل شیء
والسبابة یغنی بامرک سبحانک یا دائم النعما انت الغالب علی
کل شیء سبحانک یا برهان الارواح وخالق الاصباح سبحانک
یا قدیم الامان یا مانع الامان سبحانک یا خالق الخلق بطرفة العین
انت الخالق کل مخلوق وانت رازق کل مرزوق ولا حول ولا قوة
الا بالله العلی العظیم ولوحی رقمی بودر ب س م ا ل ل ه ا ل ر
اکر ویرسن کیم جله خلایق اوزرینه سنده ، خ ح ت ا ل ر ح ی م
د ب ه ن س ت
مقبول الکلام اولوب بکلر و شاهلر ، ع ی ن ق ا ه ر
فرمان بریر اوله بو لوحی شرف شمده بر پاره کاغده نقش ایدوب واروب
وحی اشبو درت اسمائی یازوب شمس بخورن ویروب و یازر قدن صکره
اوزرینه درت کره عهدنامه سلیمانی اوقیوب اندن بو لوحی آق موم
ایچنه قیوب صاری حریره صاروب یانکده کتوره سن اسما اینست
تمخینا ، شمخین ، تمشینا ، سیبوسینا ، ، ،
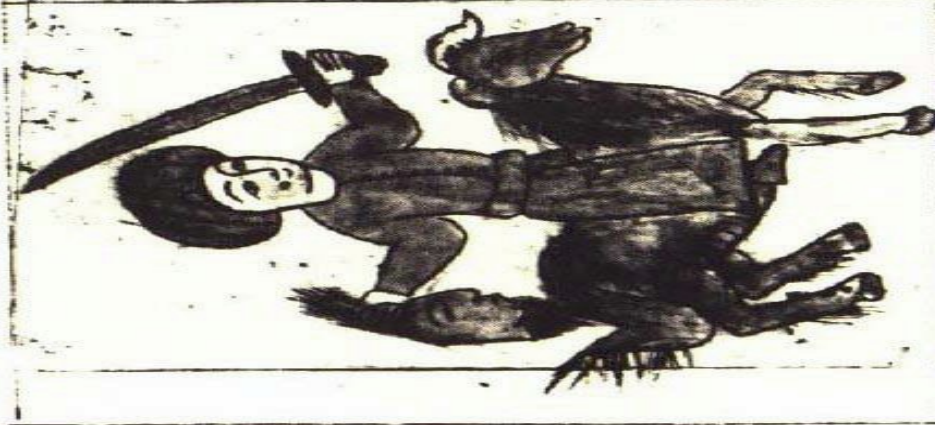
´Kültür Endüstrisi - Kültür Yönetimi´

Frankfurt Okulu´nun ve eleştirel bakışın öncülerinden olan Adorno, teorik birikimi ve yaratıcılığı ile okulun en önde gelen isimleri arasında yer almıştır. Ömrünün her döneminde düşünce eleştirelliği gerekliliğinin önemli bir savunucusudur Adorno. Felsefe ile sosyal disiplinleri bir arada değerlendirerek müzikten gündelik yaşama, ahlaki sorunlardan somut ilişkilerine kadar geniş bir alanda modern kavram ve kategorileri ve onlara dayalı genel anlayışları sorunsallaştırmıştır. Ele aldığı başlıca konulardan birisi de "Kültür Teorisi" olmuştur.

Theodor W. Adorno "Kültür Endüstrisi" kavramını 2 dünya savaşı sona ererken ortaya atar (1944). Bu dönemde Nazizim giderek etkisini yitirmiştir. Daha sonraları bu konuda "Kültür Endüstrisine Genel Bir Bakış" makalesini yazmıştır. Aynı dönemde "Kültür ve Yönetim" üzerine düşüncelerini de yayınlamıştır ve sarsıcı yönleriyle birçok entelektüeli etkilemiştir bu yazılar.

Adorno'nun "Kültür Endüstrisi – Kültür Yönetimi" (İletişim yayınları 2007) Elçin Gen, Mustafa Tüzel, Nihat Ünler gibi üç kaliteli çevirmen tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. Kültür, tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü şeklinde tanımlanırken, Adorno gerek kültür kuramı, gerekse kültürel hayatın dönüşümü konusundaki eleştirel çalışmaların vazgeçilmez kaynaklarını bu sahaya katkılarıyla oluşturur.

Adorno yirminci yüzyılın başlarında, Endüstri Devrimi´nin rasyonelliğine karşıt bir anlamda tanımlanan sanatın nasıl giderek maddi üretim süreçlerine ve onları yöneten akla yenik düştüğünü anlatır bize. Kapitalist endüstrileştirici mantığın ve bürokratik merkezi disiplinlerinin denetimine giren modern sanatın özerkliğini ve eleştirelliğini yitirmesini incelerler.

Adorno´nun düşüncelerinin temelinde, kültür ve sanat yönetiminin zamanımızdaki baş döndürücü yükselişini izleriz. Adorno kültürün emperyalist alılmayışının zamanımızda yol açtığı tehdidi de açıkça görmüştür. Bu tahminlerinin zamanla gerçekleşmesi, kültür endüstrisi üzerine yazdıklarının, ne kadar da doğru olduğunu gösteriyor. İnsanlar, özgünlüğünü, tekliğini kaybetmiştir. Makineci yeniden üretim çağında her nesne bir diğerinin aynısı gibidir. Aynı şeyleri yapan insanlar (tek düzelik) aynı şeyleri düşünmeye, aynı şeyleri hissetmeye başlamıştır. Böylece her şey değerini giderek yitirmiştir. Herkes aynıdır. İnsan tükenmiştir varlığını ve öznesini, yeniden kurgulayamaz artık kendisini.

Besim F. Dellaloğlu bu konuda Adorno ile ilgili olarak şöyle söylemiştir: "Çağdaş toplumda bütün bunları mümkün kılan ise ´Kültür Endüstrisi´ dir. ´Kültür Endüstrisi´ terimi iki farklı biçimde açıklanabilir; birincisi, ´kültür´ ve ´endüstri´ gibi birbirinden tamamen farklı iki alanı tanımlar görünen iki kavramın birlikte kullanılması. Bu, bir bakıma, içinde bulunulan yapının bütünselliğini öne çıkaran, bütünü oluşturan parçaların hiçbirinin bütünden ve diğer parçalardan soyutlanmış bir biçimde ele alınamayacağım ifade eden bir tercihtir. İkincisi ise, bu kavramın ´kitle kültürü´ yerine kullanılmasıdır. Burada öne çıkarılmaya çalışılan nokta, ´Kültür Endüstrisi´ kavramında varolan kültürün oluşmasında kitlelerin sanılandan daha az katkısının

olması ve kültürün, bütünün parçalarını kendi içinde bulunmaya, ama bütünün şartlarıyla bulunmaya ikna aracı oluşu gerçeğidir."

Frankfurt Okulu'nun felsefi mimarlarından sayılan Adorno, yaşadığı yüzyıla, özellikle de savaş sonrası Avrupa'ya damgasını vurmuş, zamanının çok ötesine seslenen aykırı düşünebilen bir filozof ve sosyologdu. "Kültür Endüstrisi – Kültür Yönetimi" düşünürün en önemli eserlerinden birisi olup konuyla ilgililerin merakını bekliyor...

Sözcükler

Yıllar önce gençlik hevesiyle bir grup arkadaş amatör olarak edebiyat çalışmaları yapıyorduk. Bu gayretlerimiz sonucunda çeşitli dergilere gerek öykü, gerekse şiirlerimizi yollamak âdetten olmuştu. Bazı metinlerimiz Türkiye'nin önemli dergilerinde müstear adlarla çıkıyordu ve bu gururumuzu okşarken, zaman zaman çocuklar gibi sevindiğimiz oluyordu. Sonra teker teker bazı arkadaşlarımız bu işleri bıraktı. Belki yeterince tatmin olmuşlardı da vazgeçmişlerdi, belki de sınırlı oyun alanlarında kaptıkları küçük memuriyetlerin keyfine dalmışlardı.

Edebiyat toplumumuzda çokça kuru laf, şöyle bir deyimle ifade ediliyordu: 'Edebiyat yapma'. Olsun, yine de bu konuda bir şeyler yapmak hoşuma gidiyor ve entelektüel açıdan bilgimin diyetini ödemek istiyordum. Giderek çevremdeki okuma merkezli dostluklarım azalsa da okuma uğraşımı terk etmeye hiç ama hiç niyetim yoktu. Okuma merkezli yaşam, bir sürgünlük bir yabancılaşma ve marjinallik duygusunu -yetisini mi demeliydim bilemiyorum- beraberinde getiriyordu. Aslında tüm bu sürecin içeriği yalnızlık duygusunun tezahürleri idi. İnsanların görmediği bilemediği bahçelere dalmak ve türlü yemişlerden yemek sıradan hayatı çekilemez hale getiriyordu.

Yazılarımızı gönderdiğimiz dergilerde soluğumuzu kaybettiğimiz içindir ki yine aynı amatör heyecanımızla kendi edebiyat dergimizi çıkarmaya karar vermiştik. Tabii bunda biraz da kendine güven ve kendini kanıtlama, başkalarınca kabullenme isteği vardı. Ve bir de alabildiğine yaşanması gereken serüvenler. Her neyse bu yapımız zamanla meyvenin içindeki çekirdek gibi olgunlaşmış "Şahdamar" isimli edebiyat dergisini çıkarabilmiştik. Şahdamar dergisi 1998-2000 yılları arasında iki ayda bir düzenli olarak çıkmıştı. Bu dergi de ilk editörlük maceramız olmuştu böylece.

Dergiler de insanlara benziyordu, en nihayetinde zamanla olgunlaşıp Türkiye'nin uçsuz bucaksız dergi mezarlığı kabristanında yerlerini alıyordu. Bir gün ellerimiz de zihnimizin gıdasıyla beslenerek büyüyen çocuğumuz ölmüştü. Sevinenler, yahut üzülenler oldu mu bilemiyorum. Rahmetli eleştirmen Mehmet H. Doğan yıllar yılı izini kovaladığı dergiciklerin içinde galiba bizimki de vardı. Sadece ismimiz ve künyemiz vardı Adam Sanat'ın yıllığında. Olsun ismimizin bile birilerince anılması mutlu ediyordu bizleri. Kimi gazetelerde çıkan mercekle zor okunan tanıtım yazılarından da mutlu oluyorduk. İtiraf etmek gerekir ki edebiyatın yapılma gayesinde vardır paylaşmak. Düşünce dünyamız paylaşıldıkça çoğalıyordu çünkü. Dergimizin sayıları birbiri ardınca çıktıkça kumbaranın içinde biriken para misali büyüyordu umudumuz. İnsanı umut yaşatıyor, umut öldürüyordu çünkü. Şimdi bilinen çoğu kaliteli yazarımız eminim bu tarz ortamlarda bulunmuş ya da bu tarz duyguları yaşamıştır hayatlarında. Dergiler hür tefekkürün kalesi olmakla birlikte yazarların fırtınalarla dolu düşünce dünyalarının olgunlaştığı mekânlardır da aynı zamanda. Yazı yazan ermişlerin mabetleri herhalde böyle mekânlardır. Modern zamanlarda Türkiye'nin düşünce tarihi, Türkiye'de yayımlanan dergilerin tarihidir.

Aslında bu yazıyı yazarken dergi kabristanındaki "Sözcükler" isimli eski bir yazın seçkisini anmayı maksat etmiştim. Yazı kendiliğinden böylesine filizlerle birlikte doğdu. Sözcükler dergisinin elimde sadece ilk sayısı mevcut olduğu için onun üzerinden bir şeyler demeye çalışacağım.

İlk sayıların önemi şundandır: Başlangıç sayısı bir manifesto niteliğindedir. Yazın çabası konusunda Albert Camus'nun da belirttiği gibi, söyleyecek çok sözümüz yok ise bunları iyi söylemeye bakmalıyız. Kâğıt düşüncenin sınırlarını üzerindeki yüzeye göre belirliyor çünkü. Sözcükler dergisi Enis Batur tarafından yazılan manifesto niteliğindeki bir metinle başlıyor.(Metnin altında bir imza yok, ancak Enis Batur veya yayın komisyonu tarafından yazıldığını düşünüyorum) Metnin başına metinle alakasız olarak

dikkati celbetmek için "Kafka'nın yazarı kim?" diye bir ibare konulmuş. Bu son derece yerinde olmuş, insan dikkattir bir ölçüde. Soru, cevabını vermiyorsa merak artıyor o zaman. "Şahdamar" dergisinden bahsederken umuttan söz etmiştim ya, sanki aynı hisle bitiriyor Enis Batur cümlelerini. Umut belki gelecek sayfadır. Kapatma dergiyi. Derginin bütün sayfalarını çevirdim, ona rastlamadım. Belki de dergidir umut...

Sözcükler dergisi son derece nitelikli bir dergiymiş. Dergideki ilkyazı "püf noktası" Enis Batur'un kaleminden çıkmış. Bilge Karasu'ya ithaf edilmiş. Yazıların birilerine ithaf edilmesini pek kabullenemesem de ses çıkarasım gelmiyor. Püf noktası usta çırak ilişkisini irdelemeye çabalayan kısa bir metin. Dergideki ikinci yazı "Tapınmalar/aforizmalar" Necati Nesimi'ye ait. En azından editör bizim böyle bilmemizi istemiş, fakat üsluptan anladığım kadarıyla bu da Enis Batur'un fırınında pişmiş sanki. Neyse ilk sayı olduğundan ötürü ve yazar kıtlığı nedeniyle maruz görmek gerekir böyle şeyleri. Yine bir itirafta bulunmam gerekirse kullandığım o kadar çok müstear oldu ki, bazılarının yüzlerini dahi hatırlamıyorum. Her müstear ayrı bir kişilik ve karakterdir. Aforizmalar deneysel bir çabanın ürünü. Necati Nesimi ilginçtir üç sayfaya altı aforizma sığdırabilmiş. Dünyanın en uzun aforizma cümleleri bunlar. Uzun soluk insanı nefessiz bırakabiliyor. Bu yazı için son söz ya da durum saptaması yapmak hiç de kolay değil diyorum. Sözcüklerde bazı ismi unutulmuş ya da unutulmamış şairler var, onları da burada anmamız gerekiyor. Şükrü Erbaş "Zamana benzedik", Ö. Remzi Cırık "Karanlığa konuşmak", Ali Püsküllüoğlu "Yıllar sonra Orhan Veli", Mustafa Ever "Sürgün, Mansur (iki şiir)", Kaan Özbayrak "Kentliler akşamı, ince dalın sevdası (iki şiir)", Hayati Baki "Siyah şiirler", son olarakta İbrahim Yılmaz "Serzeniş" isimli şiirleriyle sözcükler dergisinin sayfalarında yer almakta. Bazı şairlerin müstear isimle yazdıklarını yine şiirler içinde düşünmekteyim. Yanılıyor da olabilirim. Doğrusunu Tanrı bilir. Bana göre ilk sayının en nitelikli şairi Hayati Baki'dir. "Siyah şiirler" zamana ve aynalara kalacak olan sessizliğin şarkısını fısıldıyor kulaklarıma. Nedim Gürsel başlıkta Joyce'e öykünen "Sanatçının Bir Genç 'Sürgün' Olarak Portresi" başlıklı denemesi ile ilk sayıya katkı sağlıyor. Rahmetli Oğuz Atay da sadece başlıkta öykündüğü bir romanının olduğunu bilmem anmaya gerek var mı? Nedim Gürsel, niyedir bilmem, yıllardır okuduğumda zihnimde tadı kokusu olmayan ender yazarlardan birisi. Sözcükler dergisinin en önemli kazanımı, bende olmayan sayılarında da gördüğüm kadarıyla, Ekrem Işınsu'nun çalışmaları idi. İlk sayıdaki Ekrem Işınsu'nun "Söz, yazı ve gelenek" isimli makalesini büyük zevk alarak bir solukta okuduğumu hatırlıyorum. Dergideki en zevksiz, en yaman yazı ise Ahmet İnam'a ait. Başlık şöyle: "Acele iki okur aranıyor."

Felsefeci olduğundan mıdır nedir Ahmet İnam'ın iğreti ve sevimsiz bir üslubu var. Ahmet İnam bu yazıda şöyle bir cümle kuruyor: "Tıkız ve künt yazmak kuramımın bir parçası mı? Tasarlanmış sözler yazmam ben, okur. Şaşırtarak sözcük salatası yedirmem sana..." Bir de yedirseydin bari. Her neyse Enis Batur da da zaman zaman böyle tuhaflıklar olsa da kimi söylediği hikmete yakın sözler/sözcükler O'nu değerli kılabiliyor. Enis Batur az da olsa sevdiğim bir yazar olduğu için bu konudaki noksanlıklarına girmek istemiyorum. Belki bilinç akışı tekniğini kullanıyordur!

Dergide iki tane çeviri var, bunlardan ilki Lautremont'dan "Maldoror'un Şarkıları", diğeri ise Ernest Bloch'tan "İlke Umut"tur (Sonradan bu kitap olarak da çevrilmiştir). Çeviriler fena sayılmaz, fakat çok kısa oldukları için şarap gibi tadı damağınızda kalıyor.

Dergi arka kapağa (ki bir dergi için en önemli iki sayfadan birisidir) konulan Ahmet İnam'ın metnini saymaz isek, amatör ruhunu muhafaza eden oldukça özenlikli bir çalışma olmuş. Diğer sayılarını da edinmek isterdim, ancak muhafazakâr sahaflarımız buna pek geçit vermiyor.

Bir şeyi daha belirtmek isterim. "Kafka'nın yazarı kim?" sorusu ortaya atılmış, bir iddianın sahibine işaret ederken günümüzde Türk edebiyatındaki eleştirmen kılıklı birtakım insanların ki bazıları 'sözcükler'in içinden çıkmıştır, sorunun muhatabı/cevabı olduğunu düşünmüyorum. Bunu neden söylüyorum, Kafka çözümlemelerinin Batı´daki bazı örnekleriyle tanıştığım için diyorum sözümü. Sözün kısası, sözlerimle sözcüklerden söz ettiğimi vurgulamak isterim...

Çingene mitolojisi

Mitoloji tarihi denince genellikle günümüzde Yunan kaynaklı veya Hint, Mısır vb. medeniyetlerin mitolojileri akla gelmektedir. Bir egzotik kültür olarak (renkli ve gizemlerle dolu) Çingene mitolojisi konusunun çoğunlukla yabancısıyız. Hermann Berger (Çingene Mitolojisi, Ayraç Yayınevi) aynı adı taşıyan eserinde göçebe bir toplum olarak Çingenelerin tanrılar dünyasını ve çok renkli söylencelerini incelemektedir. Konu hakkında İngilizce olarak muazzam bir edebiyat var ise de Türkçe yazılmış makale kitap vb. çalışmalar oldukça azdır. Berger "Çingene" adı altında toplanan bellibaşlı bütün büyük grupları ad ve yerleşim yerlerini ayrıntılı olarak anlattıktan sonra Çingene mitolojisi hakkında oluşturulan literatürü bize tanıtmaktadır. "Çingene Mitolojisi" kitabı sözlük şeklinde hazırlanmıştır. Bu kitap Çingenelerin kökenleri, dinleri, yaşam biçimleri ve gelenekleri hakkında bizleri oldukça bilgilendiriyor.

Çingene mitolojisine kaynak teşkil eden bütün büyük grupların listesi bizzat Çingeneler tarafından yapılmış olup çeşitli (özellikle antropolog ve tarihçiler) uzmanlar tarafından da incelenip kabul görmüştür. Temelde üç grup bulunup bunlar Kaldera, Gitano ve Manuşlar olarak bilinmektedir. Kalderelar; lovariler, boybalar, luriler, çuralilerdan oluşurken Gitanolar dış görünüşleri, lehçeleri ve gelenekleriyle kendi aralarında İspanyol ya da Endülüslüler ve Katalonyalılar diye ayrılmaktadırlar. Manuşlar; vansikanlar ya da Fransız sintileri, gaygikanlar (Almanya'dakiler), piemontesiler (İtalya'dakiler) şeklinde sınıflandırılırken, bunların dışında İrlanda, İngiltere ve İskoçya da yaşayan Gypsieler (Yaptıkları etnik muzik dünyada oldukça tanınmaktadır ki balkanlarda yaşayanların da durumu böyledir.) Berger bu listeyi Jean-Paul Clebert'in "Çingene halkı" adlı çalışmasından aktarıyor. Belirtilen grupların temel meslekleri de listede yazılmıştır. Biz bugün Çingenelerin tüm dünyaya yayıldıklarını bildiğimiz için bu liste oldukça eksiktir. Tüm dünya ülkeleri araştırılarak bir harita hazırlanması daha doğru olurdu.

Çingene adı daha birçok dilde aynı şekilde söylene gelmektedir. Örneğin Almanca 'zigeuner'- Rumence 'ciganu'- Rusça 'tsgan'- İtalyanca 'zingaro'- Fransızca 'tsigane' şeklinde birbirine son derece yakın ve benzer sözcükler ile karşılandıklarını görmekteyiz. Berger bu sözcüğün menşei konusunda şunu belirtir: "Çingeneler kendilerine Rom, dişil Romni, dillerine ise Romani derler. Bir cins isim olan bu sözcük 'adam, insan' anlamına gelmekte olup, bugün hâlâ Hindistan'da rastlanan düşük bir kastın adı olan Sanskritçe Domba sözcüğünden türetilmiştir."

Berger'in bahsettiği bölge bugünkü Pencap eyaletine yakın bir yerdir. (Sindh olarak da bilinir) Kitaptaki bazı madde başlıkları; ağaç kültü, alako, altın çağ, ana, antropojeni (yani dünyanın yaratılışı hakkındaki söylenceler), ateş, ay, balık adamlar, beş başlı adam, bent (mitolojik kötülük tanrısı), carana, cohana, cüceler, çingene incili, lanet, dağlar ve dağ kültü, devler, dünyanın yaratılışı, güneş kralı, hagrin, hastalık, kadın büyücüler, kesali, koruyucu ruh, köpek, kutsal aile, loholico, mula, müjde nivasi, orman, ölüler ülkesi, periler, phavus, proroe ve ilia, ruh göçü, rüzgâr kralı, saç, sara, sis kralı, su , tanrı, iblis, tatula, tohum, tufan (bu mit belki tüm dünya mitlerinde ortak olarak geçmektedir), yazının yokluğu, yer ve gök, yılan, yeraltı canlıları, yıldızlar şeklinde geçiyor ve bu mitler çeşitli kaynaklar vasıtasıyla karşılaştırmalı olarak inceleniyor.

Zanko adlı bilginin aktardığı, Kalderaslara ait 'traditions'(gelenek)te -kapsam, içerik ve biçimlendirme açısından eşsiz olup, doğrudan Çingenelerden bize ulaştırılan bu yegâne yazılı belgedir- başka gelenek katmanlarına ait öğeler çarpıcı bir bütün içinde sunulmuştur. 'Traditions', dünyanın yaratıldığına ilişkin Wlislocki'nin de kaydettiği eski pagan döneme ait sözlü gelenek ve ilk insanın yaratılışından bahsedip ilk olarak İncil kökenli sözlü geleneklerden az çok etkilenmiş olan bir öyküyle başlar. Bunu,

Firavun Efsanesiyle ilgili söylence izler. Bu efsanede, 'Pharavunure'ların yaşamını yitirdiği fırtınalı eski tufan olayı ile birlikte canlandırılır. Tufan efsanesi bu yazılı eski belgenin adeta gövdesini oluşturur. İncil'deki İsa motifi tanrısal çocuk öyküsüyle ele alınır. Zanko tarafından bu metin "Çingene İncili" olarak nitelenmiştir. Bu metinde parçalar halinde kısa kısa yazılmış başka hikâyeler de vardır. Asıl kaynaklar içinde M.J. Kuvanin adında bir Rus doktorun bir araya getirdiği metinler ile Dr. Elysejev'in derlemiş olduğu folklorik malzemeyi de sayabiliriz. Eski kitaplarda Çingenelerin inanç ve dinine ayrılmış olan bölümlerde genellikle son derece yanlış olarak onların herhangi bir dini yoktur veya misafir oldukları yörenin dinini, göreneklerini benimserler şeklinde bir kanaat vardır. Bahsettiğimiz eserlerden de anlaşılacağı gibi Çingenelerin kendine özgü bir mitolojileri olduğu gerçeği ortadadır...

وبو کوپکک آدی عبطاقو حیف رنش دیرلر واکر برکمسنه صرع دوشسه
بو کوپکی دعوت قیله وسوره طه یی حیف بیعوز صول ایله برشیشه
اوزرینه مشتری بخورلیه یازه وبو اسملر دخی آلتنه یازوب بو کوپکک قلبی
انا مسک و زعفران ایله اوله درحال شفا بوله ودخی بو اسملری برآی
اول مصروع اچون اوقیه کرکدر اسما اینست یا طهشیمها یا کیمهشیا
یا کیمهشیاه یا صنعلیها یا کیعلیطیاه یا طمهیجیاه وایدرلر کیم بو آدلر
شول اسملردر کیم قمرک یوزنده یازیلو بیدر وکتاب انکیلونده شرحی
مسطوردر ودبو طلسمی بر باقر لوح اوزرینه یازه لر واو غلنجقلرک بوینه
اصالر دیودن وپریدن ایمن اولالر وهرنه کیم اوکرنورلرسه اونتمیالر
وعظیم زیرک وفصیح اللسان اولالر وتمیش ایکی درلو خواصی واردر
هرکیمک اغزی اکلسه پری یلی وجنی قعلندن اولور بولوحی یزه
وصو به براغه وجنی جنا غلدا اول صودن ایچه درحال شفا بوله

İnsanlığı saate dönüştüren adam

1885´te doğan 1952´de ölen ve fütürizmin kurucuları arasında anılan Tatar şair Velimir Hlebnikov Rus biçimciliğinin estetiğini oluşturan kişidir. Rus biçimciliği en az yapısalcılık kadar ilginç ve orijinal bir çabadır. Edebiyatta cümleleri ve kalıpları parçalamayı maksat eder. Bu akımın öncülü sayılan Velimir birçok filoloji bölümü mezunu olup, şark dilleri fakültesi´nde Sanskrit uzmanlığı yapmıştır. Sahip olduğu filolojik bilgi birikimi ona kelimeler ile oynayabilme olanağı veriyordu. Kelimelerin sırrını biliyordu yetenekli şair. Bazen bu oyunlar öyle etkileyici oluyordu ki standart şiirde (kalıplar dâhilinde oluşturulan) görülemeyecek etkiyi yaratıyordu. Atom parçalanmıştı, öyleyse düşünce de parçalanmalıydı. Gelecek için metin tekrar yeni olarak yaratılmalıydı. 1910'lu yıllardan itibaren edebiyatla uğraşmaya başlayan Hlebnikov, aynı zamanda bir matematikçi olarak zamanın kanunlarını hesaplamaya yönelmiştir. Tanrı bazen matematiğin diliyle de ilham veriyordu şaire. Bir zaman devleti icat etmiştir. Zaman her şeyi yok ediyor çünkü. Zamanın tesirinden kaçabilen hiçbir güç yoktur. Kutsal kitapta şöyle bir ayet vardır; "Yaşlanırız ve ölürüz. Hayat, bu dünya hayatımızdır. Bizi ancak zaman helak eder." (Kur'an)

Eserlerinde gelecek sezgisine büyük yer vermiştir ve en çok bilinen şiiri 'Reddediş'tir. Sezgi bazen aklın yeteneklerinden daha fazlasını vermektedir bizlere. Çoğu bilim adamı dahi deneysel çalışmalarında çaresiz kaldıkları zaman bu duyguya ya da yetiye sığınır. Sezgiler bizi geleceğe taşıyacak zamanın anahtarlarıdır. Velimir'in şiiri, daha doğrusu Rus biçimciliği, 1910–1918 yılları arasında etkili olmuştur. Bolşevik devrimi belikli bu ilginç düşünce kırılmasını zararlı bularak yok etmeye çalışmıştır. Bugün Rusya'da Velimir Hlebnikov'un orijinal kitaplarını bulmak çok güçtür. Kitapların orijinal edisyonlarına Avrupa'daki sahaflarda rastlayabiliyorsunuz. Buraya Velimir Hlebnikov'un bir şiirini alıntılamak istiyorum:

REDDEDİŞ
yıldızlara bakmak uzun uzun
bir ölüm hükmü imzalamaktan
çok daha hoş gelir
çiçeklerin sesini dinlemek
'işte Hlebnikov!' diye mırıldanan sesini
bahçede dolaşırken
çok daha hoş gelir evet.
beni öldürmek isteyenleri öldüren
tüfekleri görmekten.
niçin hiçbir zaman
yönetici olamayacağını
anladınız mı şimdi!"

Yıldızlar insanların söyleyemediği gerçekleri söyleyebilirler. Savaşların ve de barbarlıkların çağında insanların nefretlerini unutarak, çiçeklerin sesini dinlemelerini öneriyordu Hlebnikov. Şaire şiddet unsurları asla tesir etmeyecektir. Çünkü onun daha etkili bir silahı vardır. Onun silahı sözcüklerdir. Fütürist manifestonun başlangıcı insanlığı saate dönüştürmekten bahsediyordu. İnsanlığı saate dönüştüren adam Şair Velimir Hlebnikov'dan başkası değildir. Zaman koku-buhar gibi bir şeydir. Biz onun etkisini görürüz, fakat kendisini göremeyiz. Her insan içinde bir saat taşır. Bazıları buna "biyolojik saat" diyor, fakat Velimir'in kastettiği daha sezgisel bir durumdur. Kokusu olan bir şeydir adeta. Velimir gelecekten neyi sezmiştir? O insan ötesi düşleri

düşlüyordu belki. Ama bu metafizik âlem "bilirim, dinibütün kurtlarsınız" dediği çevrelerin pek anlayabileceği ya da kabullenebileceği bir durum değildi. Onlar savaş istiyordu, kan istiyordu. Onlara, kader terzisinin iğnelerini işitmediklerini söylüyordu büyük şair. O zamanki Rus hükümetini, Velimir çekinmeden eleştirebilmiştir. Ne yazık ki bu SSCB zamanında asla mümkün olmamıştır. Çarlık devri Rusya'sı çok daha insancıldır yenisine göre. Biliyoruz ki her yeni eskiyi hırpalamayı pek sever. Sever de ne olur. Sanatı iliğine kadar kurutur bu anlayış. SSCB döneminde dünya çapında neredeyse hiçbir romancı yoktur. (Boris Pasternak hariç, O'nu da zaten kabullenebilmiş değildir o günkü Rus halkı ve devleti.)

Hlebnikov güzel bir şiirinde şöyle söyler:

"insanlığın saati, tik tak eder,
düşüncemin ibresi oynasın!
bunlar hükümet intiharlarıyla büyüsün ve kitapla, ötekiler.
yeryüzünde kula kulluk kalmasın!
yerkürbaşkbüyük!
şarkı, sen ol emir veren:
anlatırım evrenin kurum-kibrit olduğunu
hesabın yüzünde ben.
düşüncem, her şeyin çilingiri,
kapı için, ardında kendini vurmuş biri…"

Hlebnikov açıkça Çarlık hükümetini eleştirmektedir. Birçok aydın, sanatçı bu şiiri söylediği yıllarda (1922) Çar'a kulluk etmekteydi. Doğruyu söylemiyorlardı. Evren niçin kibritle ifade edilmiştir. Kibrit yandığında ödenecek hesap nedir o zaman? Tüm sorulara verilecek en ilginç cevabı söylüyor Hlebnikov: "düşüncem, her şeyin çilingiri." İnsan düşüncesi onun en tesirli gücüdür. Bu öyle bir sihir yaratır ki kendini dahi yok etmeyi göze alarak kapıyı açar. Kafka ise şatosundaki kapıların açılmasını dahi yeterli görmez. Hlebnikov perdenin arkasındaki görüntüyü görmek ister ve bu davasında sonuna kadar haklıdır. Hlebnikov kendisinden önce var olmayan duyguları tanımaktadır. Ve bu duyguları insanlara anlatmak ister. Leonarda'nın uçaklar yaparak dağlardaki karları sıcak ovalara ulaştırmasını istemesi gibi bir şey bu. "Biz yeni bir yaşamın yeni insanlarıyız" derken, insanlığı kalbindeki yaşama kurulu saatte seyredebiliyordu büyük şair.

Velimir Hlebnikov, Türkiye'de pek tanınmasa da dünya edebiyatının en ilginç şairlerinden birisidir kuşkusuz. Veli, Tatar Türkçesinde "ermiş", mir ise Rusça "dünya" demektir. Hlebnikov tüm yaşantısıyla "ermiş dünya şairi"dir...

ودخی تسبیحی واردر تسبیحی اینست اللهم یا رب الارباب ویا مسبب
الاسباب ویا مفتح الابواب اللهم یا نور السموات والارض اللهم
یا زین الملکوت بنور قدس الاعلی ثم دنی فتدلی فکان قاب
قوسین او ادنی اللهم یا بدیع السموات والارض اللهم یا صاحب
الارواح ویا مونس الجن والملک سبحانک لی لا اله الا هو الامان
عن رحمتک فی کل طلبان سبحانک یا لا اله الا هو المستعان [illegible]
سبحانک یا لا اله الا هو الصانع المانع الدافع الرافع الجامع الواسع
یا هو یا هو یا هو یا هو یا هو یا هو یا هو ولا حول ولا قوة الا بالله
العلی العظیم ودخی بو ملکک صورتی کوزلدر ونکو [illegible] حفان
بالق صورتنە بکزر اما باشی آدم باشی کبیدر [illegible] دخی واردر کیم
آدم الی کبی بر الندە بر دستە کل طوتر [illegible] وبر الندە ینکلچ طوتر
صورت تکوین اینست

وهر کیم دیلسە بو تکوینک تسبیحن بیلە بودر تسبیح اینست یا ادصطوطیا
طیا یا نودا نوداطیا ودخی بو تکوینک خاتمی اینست عا یا لا اله غیرک هو
ودخی هر کیم دیلرسە صویی کندویە مطیع قیلە یرالجندن صو چقارە یا خود
قورومش قیویە صو کتورە ویا خود استەدوکی یردن صو چقارە کرکدر کیم
شمس سرطان برجنە تحویل اندوکی وقت کیک درسنە بو طلسمی یتی

بلسان

Osmanlı şiiri

"Dora d´istria" ismi Osmanlı şiiri ile uğraşanlara yabancı gelmeyecektir. Dora d´istria'nın seksenli yıllarda "Havass" yayınevinden "Osmanlılarda Şiir" kitabı dilimize çevrilip yayımlanmıştı. Bu kitabı bir türlü elde edemediğim için üzülüyordum. Neyse ki bu ay "Nesnel Yayınlar"ı tekrar aynı kitabı bastı. Kitabı bulamayan ya da elde edemeyenler için yararlı olacağını düşünüyorum. En azından bu gibi eserlerde oryantalist bakışı daha yakından tanıyabilmemiz mümkün oluyor. Kitabı çeviren Sayın Semay Taneri'ye de teşekkür etmek gerekiyor. Çeviriye oldukça özen göstermiş çünkü. Dora d´istria'nın; "Türk edebiyatı şiir alanında sonsuz ölçüde zengindir" sözü yaptığı çalışma ile örtüşüyor. Çoğu oryantalistin ilk önce Arap ve Fars kültürleri ile haşır neşir olmaları Türk Umranına değin ulaşabilmelerini engellemiştir. Böyle oluyordu çünkü ömürleri tüm bu okyanusu keşfedecek kadar uzun değildi. Dora d´istria bizim okyanusun kıyılarına ulaşabilmiş ender şarkiyatçılardan biridir.

"Osmanlılarda Şiir", gerek son dönem Batılı aydının Osmanlı edebiyatını algılayışını yansıtması, gerekse günümüzde konuya özel ilgi duyan çevreler dışında ülkemiz genç insanlarına unutturulmuş bir edebiyat hakkında derli toplu bir bilgi sunabilmesi açısından, önemli bir çalışmadır. Yıllardır Osmanlı Edebiyatı ki bunun içinde özellikle şiiri "zor" diye nitelenerek hayatımızdan çıkarılmaya çalışılıyor. Elimizdeki mücevherin kıymetini bilmekten aciziz. Tabii burada bir uyarıyı daha yapmam gerekiyor; Osmanlı edebiyatını sevdireceğiz diye onun içini boşaltıp insanlara suni bir yapıyı pazarlamaya çalışmak da sakıncalıdır. Benim bu bağlamda ilk aklıma gelen örnek İskender Pala'dır. Üstad (!) nerdeyse her ay bir kitap yazacak kadar üretken. Alın bakın içeriğine, son derece kolay yoldan kotarılmış basit metinler olduğunu hemen fark edeceksiniz. İskender Pala'nın kitaplarının herhangi birinin sanat değeri olduğunu düşünmüyorum. Böyle niteliksiz çalışmalar gençleri de yaralamalı. Osmanlı edebiyatı bana göre bir tüketim nesnesi değildir ve bu konuya ciddiyetle yaklaşmak gerekiyor. Her yazılanı edebi ürün olarak kabul etmek edebiyatın ruhu açısından doğru olmaz.

"Osmanlılarda Şiir" kitabının sonuna, adları geçen şairleri kısaca tanıtan bir "Kim Kimdir" bölümü eklenmiş. Osmanlı şiiri dedik, hemen aklıma bu geleneğin en son büyük şairi Galip Dede geliyor. Galip Dede;

**"Ey hame eser senin değildir
Ey şeb bu seher senin değildir**

**Envar-ı füyuz-ı Mürşid-i Rum
Afaka Fürugum etti malum**

**Kıldı beni tıfl-ı mısra asa
Doğdum doğalı suhanle ber pa**

**Ben tıfl idim eylemezdim ülfet
Bulmuştu sözüm temam şöhret**

**Bi-minnet ü üstad-ı talim
Ser-name-i tab´ım etti tanzim**

Allah Allah zihi inayet

Na- baliga hikmet-i belagat

Feyz erdi cenab-ı Mevlevi´den
Aldım nice ders Mesnevi´den

Güya ki o bahr-ı bi gerane
Olmuş hum-ı rengden nişane

Dil hemçü şegaal o bahre düştü
Hemcinslerim başıma üştü

Tavus-ı behişte eyledim naz
Amma ki yok iktidar- ı pervaz

Boş boşuna ney veş ettim efgan
Ben söyledim oldu şem´ giryan

Olmuştu bu sine dik-i hikmet
Ni´met leb-i gayre oldu kısmet

Sinemde ne aşk var ne tabiş
Ebna-yı zemana bir nümayiş

Müjdemden alındı aşinalar
Gitti hepisi deyip dualar

Ben kaldım o söz lebimde kaldı
Keşt-i murat lenger aldı

Canımda ne suziş-i taleb var
Gönlümde ne neşe-i tarab var

Bu resme kalır gidersem eyvah
Tevfikına mazhar ede Allah"

diye söylüyor Hüsn-ü Aşk isimli o eşsiz eserinde. Eser senin değildir derken, Dede sanatının Allah'ın deryasında bir damla olduğunu belirtiyor. Bu satırlarda benlik yok, mahviyet var kuşkusuz. "Osmanlılarda Şiir" kitabını bizim yazmamız gerekiyordu. Öyle zamanlarımız olmuş ki bu naif şiirlere Osmanlı Şiiri demekten bile yüksünmüşüz, Divan Şiiri demişiz. Kendimizden uzaklaştırmak için mi böyle söylemişiz bilemiyorum. Osmanlı Şiiri'nde bu dünyaya ait olmayan ötelerden gelen bir ruh var. Bu şiir bizim geleneğimizdir. O'na yabancılaşmak kendimize yabancılaşmak olur. Dora D´istria 1871'de, yani bayağı bir zaman önce "Le poesie des Ottomans" (orijinal adı) adıyla yayımlamış kitabını ve daha o dönemden bize sesleniyor. "Kaba materyalizm" teriminde duraklıyor ve tasavvufla şekillenmiş Osmanlı şiiriinin bilmediğimiz, henüz işitmediğimiz yankılarını anlatıyor. Klasik Osmanlı şiir dünyasını tanımak ve keşfetmek isteyenler için bu eserin ilginç bir çalışma olduğunu söyleyebilirim...

آنوڭ اتونده ... كائين وبر صورتى آدم بگزر باشى بردر اما بشنده
درت گوزى واردر وبراغزى ودرت الى واردر برالنده مصحف وبرالنده
تحنيدن ناروار ... وبرالنده عصا وبرالنده آلتوندن طاس واردر

ودخى اول ملكك خاتمى ايشته ... ودخى اول ملكك تسبيحى بودر
بسم الله الرحمن الرحيم اللهم يا سامع السامعين يا من يعلم مراد المريدين
يا من يملك حوائج السائلين يا من يسمع له السر والواطن يا من يرحم
بكاء الخائفين يا من يعلم حمد العاملين يا من يقبل عذر النادمين يا من
يصلح عمل المفسدين سبحانك يا لا اله الا انت خلصنا من النار يا رب
ولا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم وهر كيم تسبيحى مصاف ومعركه اوقونسه
اوقوسه اول دشمنى جربسى بوخو بيلكدن زياده اولورسه يا مر الله منهزم اوله ودخى
بو طلسماتى شمس اسد برجنده وقمر دخى دلو برجنده ايكن يلنك خانى ويلان

زهرى

Alman felsefe geleneğinde bir kırılma...

Nietzsche'nin Değerler Sistemi

Yıllardır gazetelerin verdiği kitaplık eklerini bıkmadan usanmadan biriktirmekteyim. Bir süredir bu eklerdeki ısmarlama yazılar iyiden iyiye canımı sıkmakta. Bazı yayınevlerinin reklam maksatlı kitap tanıtımı yazıları öyle ucuzca ve niteliksiz olarak hazırlanıyor ki, insan bir okur olarak hakarete uğradığını düşünüyor. Kitaplık eklerinde sadece son çıkan kitaplar tanıtılıyor, bunların dışındaki eleştiri ve çözümleme maksatlı yazılara ise yer vermeme politikası elbirliği etmişçesine uygulanır oldu. Zannediyorum kitaplık eklerine bu maksatta olmayan yazılar da geliyordur, fakat pazarlama kaygısına sahip olan editörler tarafından nitelikli çalışmalarda sukut suikastına uğratılıp görmezden geliniyor. Bir örnek vermek gerekirse, Murathan Mungan isimli "şiir üreticisi!" yeni bir kitap çıkardı diyelim. Arkasından ne kadar ek ve gazetelerin kültür sanat sayfası varsa elbirliği etmişçesine "Kadından Kentler"i başlıyor övmeye. Bu kâğıt müsvetteleri satacak ya onun için tüm çaba.

Buradan söylüyorum bazı tatmin olamayan yazarları memnun etmek için kâğıdın beyazlığı kirletilmemelidir.

Her neyse konumuz yukarıdaki başlıktan da anlaşılacağı gibi işportacıların pazarlama stratejileri üzerine değil. Gazetelerin kitap eklerinin, eski fakat nitelikli kitaplar hakkında da yapılan çözümlemeleri yayımlamalarını beklerdim bir okuyucu olarak.

Kütüphanemin tozlu rafları arasında Bernard Groethuysen'in "Nietzsche ve Alman Felsefi Düşünüşüne Giriş" adlı kitabıyla karşılaştım. Karşılaştım diyorum, çünkü aradığım bazı kitaplarıma dahi ulaşmam güç oluyor. Evinde kütüphanesi olanlar eminim ne demek istediğimi daha iyi anlayacaklardır. Kitabı Hamdi R. Atademir çevirmiş, "Remzi"de lütfedip yayınlamıştır. Suut Kemal Yetkin'in "kültür serisine başlarken" gibi bir empoze niteliğindeki kısmı görmezsek, kitap oldukça güzel. Rahmetli Yetkin'in bu yazılarını sağda solda gördükçe ne idüğü belirsiz estetik görüşünün garabetliğine iyiden iyiye inanıyorum.

Alman Felsefe geleneğindeki kırılma filozof Nietzsche tarafından tasarlanarak uygulamaya konulmuş bir projedir. Gerçekte genel olarak tarihi dönemde felsefenin fonksiyonunun kaybolduğu bir zamanda, ki bu sadece felsefe ile sınırlı değildir, sanat, din, bilim vb. örüntüleri de kapsayan bir süreci içeriyor, kendisini hissettiren durgunluk sokaklara kadar yayılıyordu. Burada ortaçağın genel atmosferi, bize anlatıldığı şekliyle karanlık çağ döngüsüne de kolayca teslim olmamak gerekiyor, ışığını başka odaklara yöneltiyordu. Bu yöneliş Nietzsche tarafından algılanırken dönemin birçok düşünürünce görülememekte idi. Nietzsche'nin ait olduğu devrin düşünürleri dönemin hassasiyetlerini algılamaktan uzak idiler. Batı´da felsefi düşünce sistemi iki kısma ayrılarak ifade edilebilir:

1- Aristo kaynaklı düzen, simetri ve orantıya önem veren bütünlükçü sistematik yaklaşım.

2- Romantizmden beslenen idealist biçim (parçalı ve dağınık yönelim).

Bunlar da kendi içinde İngilizlerin ampirik, Fransızların rasyonalist geleneği, Amerikan pragmatizmi ve Almanların romantik yönelimi olarak değişik biçimlerde görünmektedir.

Nietzsche bu çerçeveye oturtulabilen bir düşünür değildir. Kelimenin tam manasıyla sistem karşıtı bir düşünürdür. Nietzsche'nin Değerler Sistemi geleneksel değerleri ve eklemlemeleri tasfiye etmek için tasarlanmış gibidir. Hıristiyanlığa getirdiği ağır eleştiri

ve reddiyeler de tam olarak bu noktadan başlar. Klasik Yunan düşüncesini ve değerler sistemini sorgulayarak devam eder.

Alan Menill, "Aşırılığın Peygamberleri" kitabında Nietzsche'nin yerleşik değerler karşıtlığı yönünü başarılı bir şekilde analiz etmektedir.

Fragmanlar ve aforizmalar şeklinde kurulmuş olan Nietzsche'nin Değerler Sistemi Alman düşünce geleneği başta olmak üzere diğer yönelimleri reddederek tekrardan bir kavram dünyası inşa eder bize.

Nietzsche'nin Değerler Sistemi´ni ve düşünce dünyasını nitelikli ve daha ileriye taşıyacak şekilde sorgulayan filozoflardan biri de Jacques Derrida'dır. Derrida için felsefi uğraş veya dilbilimsel çalışmalar, birbirinden ayrılamaz iki özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Derrida, "kavramların incelenmesinden gerçekliğin çözümlenmesine, gerçekliğin incelenmesinden kavramların yapısının çözümlenmesine gidip gelen birisidir." (Mahmuzlar: Nietzsche´nin Üslupları BABİL ERZURUM yay.) Derrida'nın adına "yapıçözüm" dediği bu inceleme-araştırma biçimi bir yöntemi ve sistemi öngörmez. Çünkü bu tür çalışmaların kendine özgü bir tikelliği veya inisiyatifi elinde tutan bunu bir nesneye, bir metne bir izlene uygulama endişesi yoktur. Nietzsche'nin Değerler Sistemi´nde de edimsellik ya da işlemsel safhalar yoktur. Yapıçözüm "bağlam olarak adlandırılan olanaklı değiştirim zincirindeki yazılım"dır.

Nietzsche'nin Değerler Sistemi değişimin sürekli "üst" aşamalara ulaşmasını kuramsal olarak vurgular. Nietzsche'nin Değerler Sistemi mükemmeliyetçi bir ahlaktan sonra kâmil insan motifi üzerinde yoğunlaşır. Aslında İslam tasavvufunda da bu anlayış vardır. Benzer bir şekilde bu anlayış, Nietzsche'nin aynı adı taşıyan kitabındaki Zerdüşt figüründe insani değerlerin zirvesi olarak vücut bulur. Bu değişim ve değiştirim zincirinin yazılımını, "Böyle Buyurdu Zerdüşt" kitabında Nietzsche ayrıntılı olarak anlatmaktadır.

Nietzsche'nin Değerler Sistemi gibi derin bir konu bağlamında "Nietzsche´lerin Şöleni" (Derrida'nın Nietzsche hakkındaki bazı kitap ve makalelerinin derlemesi) kitabı O'nunla ilgili, O'nun tarzında hazırlanmış bir çalışmadır. Bu kitap, Nietzsche'nin derin ve geniş düşünce yapısını ve "sistemini" anlamada yardımcı olmaktadır. İsimler, sözgelimi, sadece düz anlamında değil, bütün anlamlarıyla ele alınmış ve Nietzsche´nin bu sözcüğe yüklediği anlam bütün güncelliği ve derinliği ile verilmiştir. Önceden kabullenmiş olduğumuz değerlere göre isimleri anlamak onlara yeni manalar yüklememizi ve bir açılım yapmamızı engeller. Bu kitapta Derrida´nın kullandığı yöntemle Nietzsche´nin düşüncelerine ve üslubuna ne kadar etkili bir şekilde nüfuz ettiği görülmektedir. Nietzsche'nin Değerler Sistemi incelenmesi ve yapılarının çözümlenmesinde Derrida metafiziksel belirlenimi "yorum, perspektif, değer biçme, fark" kavramları üzerinden tarih boyunca Batı felsefesine sıkıntı çektirmiş tüm ampirist ya da felsefi olmayan motifleri radikalleştirilmesine bağlar. Batı örneğin İsa peygamberi bir değer olarak kabullenmiş ve bu konuda daha sonraları aşırıya giderek O'nu Tanrı yapmıştır. Hümanizm, demiş başka bir dönemde, sıradan insana tapmayı insanlık dini olarak görmüştür. (Comte gibiler..) Batı tarihi değerlere aşırılıkla bağlanma tarihidir çoğu zaman. Nietzsche'nin "Tanrı öldü duymadınız mı?" sözü bu bağlamda anlaşılmalıdır. Ölen Batı´nın hastalıklı değerlerinin ürünü olan tanrısıdır.

Nietzsche'nin Değerler Sistemi bir anka kuşu motifine benzer. Bir kez daha, yaşamın yıkımı yalnızca görünüştür. Aslında bu hayatın yıkılışının görünüşüdür. İnsan ölü olanı gömer ya da yakar. Bu eylemi yapar çünkü yaşayan varlık bu küllerden yeniden doğup rejenere olsun. Hayat kompozisyonundaki dejenerasyon-rejenerasyon teması aktif ve merkezidir. Döngü Tanrı tarafından böyle kurulmuştur. Eğer bu döngüde bir sorun olduğunda, kaçınılmaz olarak insanlar, eğitimi, öğretimi ve disiplini gerekli görürler. Ve aynı insanlar bu süreçte değer biçimlerini dayatırlar. Nietzsche'ye göre yıkım edimi

sadece kendisini seçici biçimde yok olmaya sunan zaten dejenere olmuş olanı yıkar. "Entartung" (bozulma) yenilenmesi düşünürde kültürü, bir kez devlet kontrolüne girmiş ve gazetecileşmiş üniversite kültürünü karakterize eder. Aynı şekilde "Ahlakın Soykütüğü" adlı eserinde de belirttiği gibi dejenerasyon saldırgan ve reaktif bir ilke olarak fiilen yaşamın aktif düşmanı haline geldiği zaman, değerlerin ters çevrimi yaşamı zorlar. Değerlerin bozulması biyolojik bozulmayı da yaratır. "Onlar tohumu bozarlar." (Kur'an) Dejenere olan sadece değerler değil yaşamın kendisidir. Dejenerasyon yaşama saldıran bir yaşam ilkesidir. Nietzsche'nin Değerler Sistemi değerler hiyerarşisidir aynı zamanda. Üstün insan, küllerinden doğacak değerleri, kendisiyle savaşarak kazanabilir. Ve şüphesiz değerler hiyerarşisinin en üst basamağında bunu gerçekleştirmiş insanlar vardır...

Son bakışta aşk

"Bir insanı ancak onu ümitsizce seven tanır."

Yazdığım ilk cümle dahi bu konuda söylenecek sayfalar dolusu şey olduğunu anlamaya yeter sanırım. Eskiler, "Sev de istersen bir ineği sev" diye söylermiş. Niçin böyle demişler? Belki sevginin en sıradanında bile çok sırlı hakikatler olduğunu belirtmek istemişler de onun için böyle bir cümle kurma ihtiyacı duymuşlardır. Bir insanı tanımaya yönelik söylediğim ilk cümle durumu mükemmel biçimde özetliyor.

Acı çekmiş ruhların mutluluğa ve tamamlanmaya hakkı vardır. Eğer böyle bir öngörüde bulunmasak hayatın değeri gözümüzde öyle küçülüyor ki bunu anlatmak hiç mümkün değil. Son bakışta aşk olgusu bahsettiğim sade ve temiz duygulardan oluşan ilk durumdan oldukça farklıdır. Walter Benjamin, bu konuda çok güzel sayfalar kaleme almıştır. Nurdan Gürbilek ve Sabir Yücesoy'un da "Son bakışta aşk" isimli bir kitabı vardır. Ancak bu eser elimde bulunmadığı için size ondan söz edemeyeceğim. Meraklılar bulup okuyabilirler. Konuyla ilgili kendi düşüncelerim referansım olacak böylece.

İlk bakışta aşk, klasikleşmiş bir durum olarak birçok romanda işlenmiştir. Dostoyevski'nin "Beyaz Geceler"ini sanki bu bağlamda yazılmış diye hatırlıyorum. Beyaz Geceler, tuhaf bir üçlü karşılaşma anına konumlanmıştır. Olay örgüsü yapılmak istenen tercih durumuyla pekiştirilmeye çalışılıyor. Romanı okuduktan sonra Dostoyevski'nin tüm psikolojik analiz yeteneğine rağmen aşk karşısında çaresiz kaldığı hissi uyandı bende. Öyle veya böyle ilk bakışta aşk mitinin pek yabancısı değilizdir. İzlediğimiz çoğu Türk Filmi de senaryo itibariyle aynı konudadır. Peki, aynı durum; "Son bakışta aşk" teması için, hayatın bizzat içinde nasıl gerçekleşir, onu anlatmaya çalışacağım. "Son bakışta aşk" kavramı modern zamanlardaki çözük ve parçalanmış kişilik üzerinden analiz edilebilir. Sevim Kantarcıoğlu, "T. S. Eliot'un şiirlerinde insanın kendisini gerçekleştirme teması" adlı kitabında "Prufrock'un Aşk Şarkısı" isimli şiiri çözümlerken aynı durumdan bahsediyor. Modern zaman insanının acıklı durumu, onun kendine ve topluma yabancılaşmasından ve Tanrı'sından kopukluğundan ileri gelmektedir. Eliot, çözük bir kültürün neticesi olan çağımız insanının trajedisini onun kişiliğindeki çözülmenin ve parçalanmanın bir sonucu olarak görmüştür. Bu yüzden modern zaman insanı dış dünyada objektif karşılığı bulunan bir sistem oluşturamamaktadır. Prufrock'un temsil ettiği ruhi durumun bir neticesi olarak gerçekleştirilememiş, niyette kalmış bir aşk söz konusudur. Benjamin'in "Son bakışta aşk" teması tam da böyle bir duruma işaret ediyor. "Son Bakışta Aşk", geleceği ve ümidi olmayan aşktır. İnsanın bilinci üzerindeki etkileri "İlk bakışta aşk" mitine göre çok daha tesirlidir. "Son Bakışta Aşk", kapanmayan bir yara gibi modern zaman insanında her daim var olagelmektedir.

Kalabalık bir caddede yürüyen insanları gözümüz önüne getirelim. Kalabalık caddede "karınca sürülerinin iletişimi" gibi bir iletişimsizlik vardır. Belki karıncalar bile bu durumda bizden daha fazla iletişim kurma ihtiyacı hissederler. Benliğin tek bir unsuru içine hapsolmuş, uygar seçiciliği hastalığına tutulmuş, şuursuz bir kitle adeta. Bu insanların küçük dünyasında tutarlı bir durumdan söz edilemez. Kurgulanmış mekanik yalnızlık ve çaresizlik duygusu hakimdir yapılan her fiilde. Kantarcıoğlu'na göre: "Prufrock, dış dünyanın kargaşası ve değişken akışı içinde kaybolmuş, hür iradeden yoksun bir eşya gibidir."

Bu atmosfer onun zeka ve duygularını yutmuştur. Onun için dış dünya, karmaşık olan iç dünyasının bir yansımasından ibarettir. Böyle bir ruh hali içindeyken tanımadığı bir yüze, ki yüzler ruhlara açılan pencereler gibidir, son bir istekle bakar. Ani bir sevgi parıltısı görür bir anlık. Ateş böceklerinin erkeğini tanıması için ışık yakmalarına

benzeyen bir durum gibi diyelim biz buna. Çok kısa süren bu durum geleceği ve ümidi olmayan bir aşktır. Aniden parlar ve kayan bir yıldız gibi kaybolur karanlık gecede.

Benjamin'e göre seven kişi sevilenin sadece kusurlarına, bir kadının sadece gariplikleri̇ne ve zayıflıklarına bağlılık duymaz. Onun yüzündeki kırışıklıklar yada benler, sade elbiselerle çarpık bir yürüyüşü onu bütün güzelliklerden daha sürekli ve daha acımasızca bağlar. Peki niçin? Sevgiliye bakarken de öyle, kendi dışımızda oluruz. "Son Bakışta Aşk" metaforu bu durumu engelleyen bir iç dünya egemenliğidir aşk için. Sadece iç dünyada yaşamak benliktir ve karşı tarafı yani sevileni asla görmemek demektir. Benjamin bu durum için başka bir fragmanında şöyle söylüyor: Sevene dair, "Bu sefer eziyet veren bir gerilim ve hayranlık içinde. Duyum gözleri kamaşmış biçimde, bir kuş sürüsü gibi, kadının yaydığı ışık içinde uçuşup durur. Nasıl kuşlar ağacın gizleyen yaprakları arasında korunak ararsa, duyumlar da gölgeli kırışıklara, hoş bir eda taşımayan el-kol hareketlerine ve sevilen gövdenin göze çarpmayan kusurlarına sığınır, sinip gizlendikleri o yerlerde güven bulurlar."

Kadınlar sındığımız bir korunaktır bu maddi dünyanın kirlerinden. Muhiddin Arabi'nin aşk hakkındaki risalesinde yahut Tufeyl'in "Güvercin gerdanlığı" kitaplarında dünyevi aşk bahsi değindiğimiz bu olguya yani sığınma mitine önemle vurgu yapar. Ve geçip gidenlerden hiçbiri hayranın aşk ateşinin tam da buralarda yani kusurlu köşelerde, kınanacak yerlerde yuvalandığının farkına varmazlar. Aslında bunlar kusur değildir. Leyla'nın yanağındaki ben onun siyah incisidir. Kusur bizim eksikliğimiz de vardır yoksa onun zatında değil.

Herkes şunu yaşamış olsa gerektir: "İnsan sadece biriyle yoğun biçimde meşgulse, neredeyse her şeyde onun portresini bulur."

Sevilen insanın hatlarını sergileyen bir çok meşguliyet vardır. Mecnun rivayet edilir ki Leyla'nın mahallesinden gelen bir köpeğin ayaklarını öpmüştür. Köpeğin ayağının tozunda bile onu yani saf aşkı görebilmiştir. İnsan sevdiği kadınla beraberdir, onunla konuşmaktadır. Aylar yıllar sonra eskiden yaptığı bu konuşmalar gelir onun aklına. En sıradan bir konu bile büyüleyici olabilir. Kelimeler sanki farklı bir anlam kazanmıştır his dünyasında âşığın. Çoğu insan bu farklı terminolojinin ayrımında bile değildir. Görünür de aynı sıradan sözcükler ile konuşur fakat o sözcüklerin içeriği metafizik bir alemle de haşır neşirdir. Biz yalnız kalınca, şimdi olduğu gibi, insan sevdiği kadınla beraberdir sözünü daha iyi kavrayabiliriz. Aşkta safiyet ve uzaklık vardır. Kavuşulan olmak değildir maksat. "Uzaklık, gözden kaybolmakta olanın içine bir boya gibi işler ve onu munis bir kora çevirir." Ve beden gölgeye tabidir böylece. Maksat, kavuşan olmamaktır aslında. Aşkın dilini malumdur yine aşıklar bilir.

Prufrock'un şöyle başlar giriş kısmı: "Haydi gidelim öyleyse, sen ve ben;" burada sen diye hitap edilen şey, ayrı bir şahıs değil, çözük kişiliğindeki öteki iki unsurdur. Dış dünya ve iç dünya. Şair oluşta düalizmden insanı birliğe davet etmektedir. Birlik bütünlüklü bir ruhu temsil eder çünkü. "Son Bakışta Aşk" kahredici bir mesele olarak modern insanın en önemli açmazlarından biridir. Tasavvufta da bazı salikler mürşidi birleme noktasında benzer bir çelişkiyi yaşarlar. Şiirdeki "sen" ve "ben" imgesi aynı düzlemde eridiği zaman gerçek varoluş seviyesine veya Tanrı'sına kavuşur. Mecnun'un öyküsünde Leyla'ya "Sen kimsin?" diye sorması ve onu tanımaması bu konuyu anlatan en güzel örnektir...

ودوحي ملكك تسبيحي ابنيت بسم الله الرحمن الرحيم اللهم يا دايم البقا
يا غافر الخطا * يا سامع الدعاء * يا عظيم العطا * يا قديم الثنا * يا كثير
الوفا يا شريف الجزا * سبحانك يا لا اله الا هو انت رب الارباب
ويا مسبب الاسباب * ويا مفتح الابواب سبحانك يا شفيق * يا
رفيق * يا حفيظ يا محيط * يا حميد * يا مجيد * يا مغيث اللهم * يا خالق
الملكوت في السموات العلى * اللهم يا نور السموات والعلى سبحانك يا ديان
يوم الدين يا غفران يوم الى جزيق انت نور الانبيا والمرسلين وصلى الله
على محمد وآله اجمعين * ودحي ملك مركنكنخانى بودر هاحاعاهوطالك

Bir şiir

e. e. cummings, ismini miniskül (küçük) harf biçiminde kullanan Amerikalı şair tüm ömrü boyunca 950'den fazla şiir, iki roman, birkaç da tiyatro oyunu ve deneme kitabı yazmıştır. Bir yazarın üretkenliği ile niteliğini kendi adıma her zaman sorgulamışımdır. Bir şair ya da romancının, hayatı boyunca belki en fazla bir veya iki tane doğru düzgün, yani yazının hakkını veren metin üretebileceği kanaatindeyim. Örneğin en özenli metin olarak bir Sezai Karakoç için bu, "Mona Rosa" isimli şiiridir. Akif için ise hiç kuşkusuz "İstiklal Marşı"dır diyebiliriz. Ya da tüm sanat yeteneğini Necip Fazıl gibi bir şair ancak "Kaldırımlar" veya "Otel Odaları" şiirlerinde gösterebilmiştir. Fazla üretkenlik bazen yapıtın etkisini kırabiliyor. Yahya Kemal'in az ve nitelikli yazmak konusunda çevresindekilere birçok kez bu konu hakkında sözler ettiğini biliyoruz. Yahya Kemal'in ömrü şiir yolunda yaptığı titiz işçilik ile geçer; evi de, ailesi de şiir olur. Dilimiz onun şiirleriyle zenginleşir. Belki de uyguladığı bu titiz işçilik nedeniyle dizeleri dilden dile dolaşır ve en çok ezberlenen şairlerimizden biri olur. Birçok şiiri sanat müziği formunda bestelenebilmiştir. İlginç bir durumdan bahsetmem gerekirse Yahya Kemal yaşadığı dönemde tek bir kitap dahi yayımlamaz. E. E. Cummings ise çok fazla sayıda eser üretmesine rağmen kaliteyi düşürmeyen ender yazar ve şairlerden biridir, diyebiliriz.

Eğer bir insan bir sanat dalıyla uğraşıyorsa muhakkak bir diğeriyle de uzaktan veya yakından ilgilenmektedir. E. E. Cummings edebi faaliyetleri yanında birçok tablosu olan çok yönlü bir sanatçıdır. Bazen bir yazarın ikincil uğraşı onun yazarlık maharetlerinin önüne dahi geçebilmektedir. Örneğin Abidin Dino böylesine çok yönlü sanatçılarımızdan biridir. Cummings´in bazı tabloları dikkatle incelendiğinde, en az yazarlığı kadar resim konusunda da başarılı çalışmalar yaptığını söyleyebiliriz.

E. E. Cummings´in geleneksel olmayan majüskül (büyük) harf kullanma tarzı zaman zaman yayıncı ve okurları tarafından isminin küçük harflerle ve araya nokta konulmadan yazılması suretiyle öne çıkarılmıştır. Bir kitabının önsözünde belirtildiğine göre yazar sadece küçük harf kullanarak şiirlerini yazmıştır. Böylece ismi resmi olarak "e. e. cummings" olarak değişmiştir. Farklı bir durum olarak bizim şairler içinde Ahmet Cahit Zarifoğlu, ironik olarak ismimin baş harfleri "ACZ" tutuyor diye söylemiştir. Cummings, isim takıntısı yönüyle niyeyse bende her seferinde bu çağrışımı uyandırıyor. Cummings tarafından yazılan bir mektup incelendiğinde isminin yazılışında büyük harf kullanılmasını istediği ortaya çıkmıştır. Bugün Cummings´i araştıranlar yazarın ismini küçük harfle yazmasının bir alçakgönüllülük göstergesi olduğunu düşünebilirken, bazıları da bu durumu yazarın kibirli olmasıyla ilişkilendirirler.

Modern dünya şiirinin en önde gelen ve popüler yüzlerinden biri olan E. E. Cummings'in bir şiirini alıntılayarak son vermek istiyorum sözlerime; bu şiirin sevgiliye okunmasını düşleyen biri olarak...

SEVGİLİM

sevgilim
kralı karanlık olan
bir ülkedir senin saçların
alnın çiçeklerin bir havalanışı

başın dipdiri bir ormandır senin
uyuyan kuşlarla dolu
oğul oğul ak arıdır memelerin

dalı üstünde gövdenin
gövden nisandır benim için
koltukaltlarında ilkbaharın gelişi

kralların arabasına koşulmuş
ak atlardır kalçaların
ve has bir ozanın mızrap vuruşlarıdır
aralarında her zaman tatlı bir ezgi

sevgilim
başın kutusudur
aklın olan o serin mücevherin
başındaki saç yenilgi bilmeyen
bir yiğittir
omuzlarındaki saçlar
zafer davullarıyla yürüyen bir ordu

düşlerin ağaçlarıdır bacakların
meyvesi unutkanlığın özü

kızıllar giyinmiş satraplardır dudakların
öpüşü kralları birleştiren
bileklerin
kutsaldır
kanının anahtarlarının bekçileri
gümüş vazolardaki çiçeklerdir ayak
bileklerinin üstü

güzelliğinde flütlerin ikilemi

gözlerin aldatışı çanların
günlük kokuları arasından sezilen.”
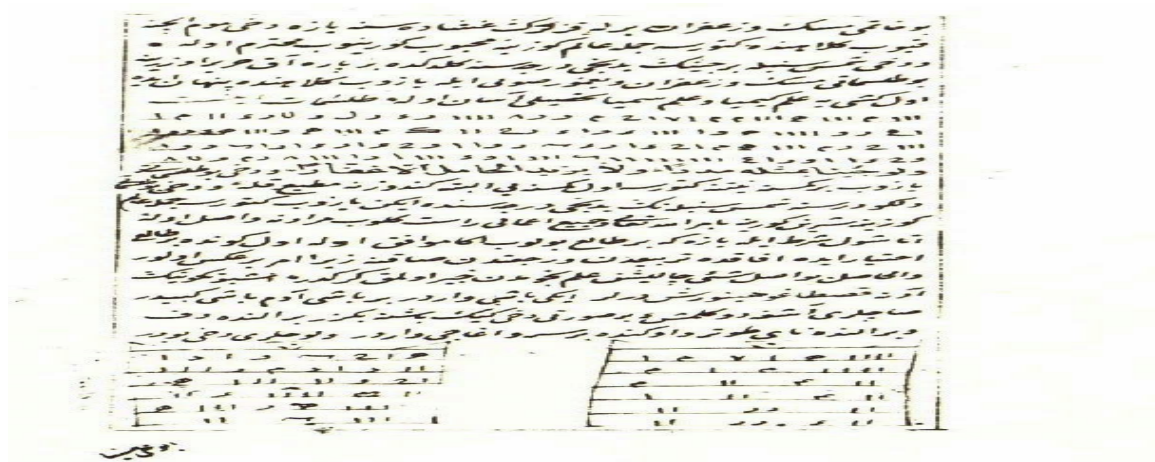
Yunanlıların trajik çağında felsefe

Gerçek hayatta da bizler sevgilinin hiçbir zaman asıl yüzünü göremeyiz. Bizim gördüğümüz hayalimizdeki yüzdür. Aşkımız en az cansız bir tablodaki suret kadar kristalizedir, denilebilir.

Nietzsche, felsefi düşüncenin kaynağı olarak Sokrates öncesi filozoflarını işaret eder. Onlar, tek kelimeyle yasa koyucudur. Aslında bu bilinen en eski filozof imgesidir. Gilles Deleuze'nin ifadesiyle söylersek 'bu Sokrates öncesi düşünürün, "fizyolog"un ve sanatçının, dünyayı yorumlayanın ve değerlendirenin imgesidir.' Filozof sadece düşünen bir entelektüel değildir. O aynı zamanda eski dünyaların ya da yeni dünyaların kâşifi olup, mağaranın ucundaki ışığa yönelen ilk kişidir. Filozof özünde var olan bir değeri her an anımsayabilerek tekrar tekrar yaratır. Filozofun bu manada düşünceleri ile yaşamı birdir. Deleuze, bu anı anlatırken bir konuşmasında 'karmaşık birlik: Bir adım yaşam, bir adım düşünce için' demiştir. Yunanlıların trajik çağında felsefe konusu filozofları anlayarak yazma dönemine geçişi simgeler. Genellikle bu konuda yapılan çalışmalar, her zaman, filozofların tarihçe-i hayatlarına değinen ansiklopedik materyaller olmuştur. Eski Yunan filozoflarının tarihini anlatan kitaplar ile Nietzsche'nin "Yunanlıların trajik çağında felsefe" (Kabalcı Yayınevi, çev: Nusret Hızır) kitabının benzer çalışmalardan ayrılığı, kısa olmasıdır.

"Yunanlıların trajik çağında felsefe" eserini Türkçeye çeviren Nusret Hızır önsöz yazmayı ihmal etmemiştir. Yaklaşık 14 sayfalık bu yazıda, çeviri üzerine; kelimeye değil cümleye sadık kaldığını belirtiyor. Günümüzde ne yazık ki bu tip eserler çevrilirken anlama dair gerekli özen gösterilmediği için metin tanınamaz hale gelebiliyor. Ve daha sonra da tekrar çevrisi yapılmadığı için orijinaline her daim ırak kalıyoruz. Yapılan çevirilerde çoğunlukla uzun cümlelerden kaçınıldığı da oluyor bazen. Özellikle Alman yazım geleneği söz konusuysa asla böyle bir yola başvurulmamalıdır. Alman yazım geleneği tuğla misali kaynaşmış sözcüklerden kurulu uzun cümleler sayesinde özgünlüğünü kazanıyor. Kolaya kaçıp cümleleri kısaltmak Almanca metinler için ırza geçmekten farksızdır. Nusret Hızır'ın Nietzsche'nin uzun cümlelerini herhangi bir müdahale yapmadan çevirmesi yerinde olmuş. Nusret Hızır, çeviriye ansiklopedilerden aldığı dipnotları eklemeseydi daha doğru olurdu diye düşünüyorum. Çünkü eserin yazılış şekli ve sistemi felsefi düşüncedeki tarihçi ekole, tarihçi ekol demek ne derece doğru bilemiyorum, karşı yapılmış bir saldırıdır. Metinde parantez içinde bulunan Nietzsche'ye ait notların verilmesi yeterliydi. Aynı kitap Gürsel Aytaç tarafından da çevrilmiş olup Sel Yayıncılıktan çıkmıştır. Eserin bir çevirisi de Elif Yayınlarının felsefe dizisinde mevcuttur. Gürsel Aytaç'ın yaptığı çeviri de ufak tefek sorunlara rağmen başarılı sayılabilir. Elif Yayınları´ndan yapılan tercüme elimizde olmadığı için herhangi bir değerlendirme yapamadık. Aslında eleştiri yazısı yapılırken, eğer aynı eserin birden fazla çevirisi varsa, bu işi mukayeseli yürütmek daha zevkli bir uğraştır.

Nietzsche, deneme tarzındaki "Yunanlıların trajik çağında felsefe" adlı eserini daha ilk gençlik yıllarında yazmıştır. Metin, konusuyla antik felsefenin bir parçasına değinirken, Sokrates öncesi bilgelerini yorumlar. Genç yaştaki bir insanın kaleminden çıkan bu cümleler insanı bayağı şaşırtır. Bu yıllarda onun sağlam bir filoloji uzmanı sıfatını kazanmak istediğini biliyoruz. Filolojinin disiplin gerektiren öğrenim süreci onu sabırlı ve sistemli yapmıştır. Dillerle uğraşıyorsanız eğer en küçük tembelliğiniz dahi zor telafi edilir. Nietzsche bunu çok iyi kavramıştı. Bu gayretleri ona; yavaş ve derinliğine okumayı öğretmişti. Antik felsefenin metinlerine nüfuz etmek için o yıllarda Diagones,

Homeros ile Hesiodos hakkında çeşitli makaleler yazmıştır. Bazen ezberinden Yunanca antik şiirler bile söylüyordu. Nietzsche'ye, daha sonraki yıllarda, bu çabası felsefesi için vazgeçemediği iki ifade metodu kazandırmıştı. O'nun felsefesinin temel yapı taşları aforizmalar ve şiirlerdir. Özellikle şiir onun felsefesinde Zeus'un yıldırımları kadar etkiliydi. İlk başlarda düşüncesindeki disiplinin oluşması için yöneldiği filolojik birikim zamanla onun filozof olarak üslubunun antik filozofların üsluplarına dahi nüfuz edebilmesini ve onları anlamasını sağlamıştır. İşte, "Yunanlıların trajik çağında felsefe" böyle bir anlamlandırma çabasının sonucudur.

Otonom yayınlarından çıkan Nietzschelerin Şöleni'ne sunuş yazan Ali Utku-Mukadder Erkan ikilisi onun filolojik yeteneğinin mahiyetini çok iyi anlatmışlardır. Derrida'nın Nietzsche'si: Bir ortak imza geliştirmek üzerinde durur. Aslında bu bile onun için bir maskedir. Deleuze'nin de söylediği gibi onda var olan her şey maskedir. 'Sağlığı dehası için bir maskedir, acıları ise hem dehası hem sağlığı için ikinci bir maske.' Burada andığımız [Thales, Anaksimandros, Herakleitos, Parmenides, Anaksagoras, Empedokles, Demokritos ve benzerleri.] Sokrates öncesi filozofları bile onun yaşamından felsefesine yansıyan bir maskedir. Derrida filolojik maskenin görünen görüntüsünün sadakatinden çok onun paradoksal geriliminin yansımasına vurgu yapar. Bize, onun bir takipçisi gibi onu asla izlemememizi önerir. Yunan tiyatrosundaki tragedyaları anımsayalım. Önemli olan oyuncuların yüzlerindeki masklar değildir. Bizim ayrımına vardığımız konudaki anlam ve muhayyilemizin imgeleminde oluşan görüntüdür asıl önemli olan. Derrida'nın deyimiyle maskların görüntüsünü '… izlememek. Ancak bu, yine onun tarzında, muhtemelen erdemin erdemini erdemin aleyhine çevirmeyi sürdürmek için olacak.' Filolojik şekliyle Nietzsche ismine 'geri dönen şey, yaşayana asla dönmez. Hiçbir şey yaşayana geri dönmez.' İsmin içeriği, bir benliğin ötesinde bir şeydir. Kısaca Friedrich Nietzsche'nin felsefi-filolojik isim politikası böyledir. Derrida, benzer bir çalışması "isim hariç" (Kabalcı; 2008) kitabında çoğul manada şifrelenmiş isimin yapıçüzümsel modelini bir felsefe olarak başarıyla kurgulamıştır.

Nusret Hızır, Die Philosophie im tragischen zeitalter der Griechen'in antik Yunan kültürü üzerine yazmayı tasarladığı fakat bitiremediği buna göre nispeten daha büyük kitaptan bir parça olduğunu söylüyor. Filozof, eseri oluştururken fragmanlar şeklinde tasarlamıştır. Philosophie im tragischen zeitalter der Griechen, Thales'ten Sokrates'e kadar olan ilk dönem filozoflarını kapsar. Kitabın, klasik felsefe tarihi eserleri gibi evrimsel bir metotta kurulmayışı ilginçtir. Kitabın yazılım sürecinde düşünürü, yaptığı filolojik çalışmaların kültürel neticeleri, Schopenhauer'in karamsar felsefesi [metin içindeki birçok gönderme buna delildir] ve özellikle dostu Richard Wagner'in müziği oldukça etkilemiştir. Bu etkiler kaçınılmaz biçimde satır aralarına yansımıştır. Schopenhauer'in karamsar felsefesi onda Budizm'deki Nirvana söylencesi gibi bir etki yapıyordu. Güzellik ve sanat sayesinde insan iradesindeki baskının sönebileceğini tasarlıyordu. Eski filozofların yaşam tarzlarını bu sönme motifiyle tekrar yorumluyordu. Die Philosophie im tragischen zeitalter der Griechen için R. Wagner'in dramlarındaki metafizik atmosferi andıran Dionysos [Yunan mitolojisinde ölüler ülkesinin tanrısı] ayinlerindeki sahneleri düşlüyordu. Dionysos şerefine yapılan kutlamalarda trajedi, 'şehvetli vecd, sevinç ama aynı zamanda korku' hep birbirine karışıyordu. Neden trajedi? İnsan trajedisi, en gerçekçi ve en orijinal biçimidir felsefenin. Hayatımızdaki trajedi yaşam çizgisindeki dengeyi bozacak kadar ileri taşınmışsa eğer filozof buna da bir çare buluyor. Nietzsche trajedinin dayanılmaz acıları karşısında zaman zaman güneş, güzellik, ölçü ve denge sağlayıcı Apollinissch'e (Apollo)

sığınmak zorunda kalıyor. Tıpkı gerçek hayatta dostu R. Wagner'in sevgilisine bağlandığı gibi.

Nietzsche'nin felsefesinde insanlık korosu Tanrı Dionysos'un çektiği acıları okur ve haykırırdı. İnsanın bu sancısı doğumdaki ağlamayla birlikte başlıyor; hayat, ölümle noktalandığında ise çığlığa dönüşüyordu. Asıl çılgınlık ise Yunan Trajedisinde Dionysos ile Apollo'nun birbirlerine kavuşma anında doğuyordu. Tüm Sokrates öncesi filozofları işte bu acı veren tutkuyu anlatır. Bir nevi aşkın acı veren bağımlı tutkusu. Apollo, Derrida'nın da uzun uzun analiz ettiği gibi asla gerçek yüzünü göstermez. Yüzündeki maskede hep aynı, değişmeyen, gülümseyen ifade vardır çünkü. Gerçek hayatta da bizler sevgilinin hiçbir zaman asıl yüzünü göremeyiz. Bizim gördüğümüz hayalimizdeki yüzdür. Aşkımız en az cansız bir tablodaki suret kadar kristalizedir, denilebilir.

Friedrich Wilhelm Nietzsche'nin; Die Philosophie im tragischen zeitalter der Griechen'si eski dönemlerin alışılmış düşünce ve inançlarını, o güne değin pek bilinmeyen yöntemlerle geçersiz kılmakta, bu husustaki dogmatik düşünceleri ustalıkla tersyüz etmektedir. Ona göre felsefenin parlak çağı; "Sokrates, Platon, Aristoteles" üçlü kör düşünce kuyusu değil trajik dönemdeki "Thales, Anaksimandros, Herakleitos, Parmenides, Anaksagoras, Empedokles, Demokritos vb." filozofların yarattığı özgün biçimidir. Onun için önemini yanlış konuma sahip bakış açısıyla tasarlayan eserler oldukça sıkıntılıdır. Çürütülüp gitmiş olan sistemler üzerinden konun tartışılması ne derece yararlı olabilir? Felsefecilerin Sokrates'ten sonrakilerin neredeyse tamamı birbirini reddederek ilerlemişlerdir.(Silsile-i reddiye) Yunanlıların trajik çağındaki filozoflar da ise nispeten birbirlerini tamamlayıcı unsurlar vardır. Bunlarda da, aradan çok uzun zaman geçtiği için bize sadece kişilikleri hakkında bazı hikâyeler kalmıştır. Nietzsche: "Üç hikâye ile bir insanın tasviri verilebilir" diyor. Filozof, her sistemden üç hikâyeyi ayırıp üzerinde durduktan sonra düşüncenin meşruluğunu temellendiriyor. Bu yazıyı yazmama sebep; Olga Sagalakova'nın 'insan yüzlerinin gizi' hakkında söyledikleri olduğunu belirtmek yerinde olur...
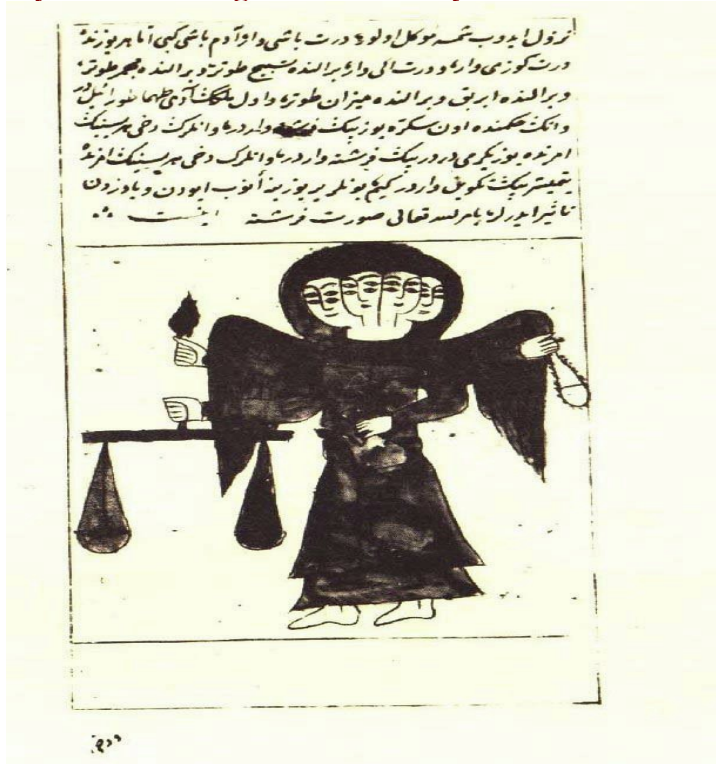
´Sevgiler de Gündemdedir´

Türkiye Felsefe Kurumu (TFK) üyesi felsefeci-yazar ve en çok tanınan yönüyle sahaf Arslan Kaynardağ rahatsızlığı nedeniyle tedavi gördüğü hastanede iki ay önce hayatını kaybetti. Kimin umurunda oldu bilemiyorum. Nekrofili de yapacak değilim. 85 yaşında hayata gözlerini yuman Arslan Kaynardağ'ın kimsesi bulunmadığı için onun cenaze töreni Sahaflar Derneği tarafından üstlenilmiş. Arslan Kaynardağ'ı yazılarından tanıyordum. 1948 yılında İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nü bitiren Arslan Karadağ'ın, "Sevgiler de Gündemdedir" (Elif Yayınları), "Eğitim ve Yayın", "Felsefecilerle Söyleşiler", "Türkiye'de Felsefenin Kurumlaşması ve Türkiye Felsefe Kurumu'nun Tarihi", "Kadın Felsefecilerimiz"in de aralarında bulunduğu araştırmalara kaynak oluşturan birçok kitabı vardır. Felsefe çalışmaları, Türk düşünce tarihi, Türkiye'de felsefe ve Türk felsefecileriyle ilgili araştırmalar üzerinde yoğunlaşarak ilginç bilgiler içeren yazılar kaleme alan Arslan Bey, altmışlı yıllarda 43 sayı Kitap Belleten'i isimli mecmuayı çıkarmıştır. Dünyadaki birçok Türkoloji kütüphanesine postayla göndermiştir bu yayını. Cumhuriyet gazetesi kültür sayfası ile Cumhuriyet Kitap Eki'nde de takip edenlerce bilinen çok sayıda makalesi yayımlanan Kaynardağ kültür yaşamımıza önemli katkılarda bulunmuştur. Çok iyi derecede Almanca ve İngilizce bildiğini de burada belirtmekte fayda var. Bugün yeni sahaflar arasında bu donanıma sahip olanlar oldukça azdır.

Rahmetli Cemil Meriç bir yazısında onun için; "3 kuruşluk kitabı 30 kuruşa satan Arslan Kaynardağlar gibiler..." demiştir. Hakikaten üstat fiyat konusunda bayağı acımasız idi. Bir keresinde beğendiğim bir kitaba bakmama izin vermediğini hâlâ hatırlıyorum. Zamanında bu ihtiyar ve biraz aksi adama kırılmış olsam da belki yıllar sonra bu huyundan biraz vazgeçmiş olabileceğini düşünmüştüm. Bakın "Sevgiler de Gündemdedir" kitabındaki aynı adı taşıyan şiirinde Sayın Kaynardağ ne diyor:

**"Yalnızca acılar değil diyorum,
yalnızca acımasızlıklar değil,
para değil, pul değil
Sevgiler de gündemdedir."**

Galiba üstat geç de olsa hayatının sonlarında bu para faslından biraz taviz verebilmiştir. Her neyse iyi diyelim ve iyi bilelim...

O'nun en ilginç taraflarından birisi de nüktedan olması imiş. Kaynardağ'ın bu özelliğine dair kulaktan duyduğum bir anektodu vardır. Bu hadise de şöyledir: Üstadın sahaflar çarşısındaki "Elif Kitabevi"ne gelen müşteri, bir kitabın ismini kastederek: "Allah'ın Peygamberi var mı?" diye sorar. Kaynardağ: "Elbette var" der. Müşteri kitabı isteyince, Aslan Bey bu defa da yok cevabı verir. Adam şaşırır. "Ama" der, "Biraz önce var demiştiniz." Arslan Bey son sözünü söyler: "Yok mu deseydim?" Hakikaten onun hazır cevap olmasına dair bayağı hikâye anlatılır.

Son olarak onunla ilgili yayınlanmış ender çalışmalardan birisi olan "Arslan Kaynardağ'a Armağan" kitabından söz etmek istiyorum. Türk düşünce hayatında önemli bir yere sahip olan ve yaptığı çalışmalarla ülkemizde felsefenin kurumlaşmasında büyük rol oynayan Arslan Kaynardağ´ın bibliyografisinin yapılması hususunda, şüphesiz çoktan bunu hak etmiş olduğunu düşünüyorum. Mustafa Günay'ın kaleme aldığı Kaynardağ´a Armağan olarak hazırlanan bu kitap üç bölümden oluşmuştur. İlk bölümde Kaynardağ´ın yaşamı, eserleri hakkındaki bilgilere ve kendisiyle yapılan bir söyleşiyle birlikte, bazı yazılarına da yer veriliyor. Bu kısımda, onu diğer özel yönleriyle tanımamız açısından bize son derece yararlı bilgiler veriliyor. Seçilmiş yazılarında ise, onun şiirlerinde de felsefe çalışmalarında da karşılaştığımız temel kavramların başında "sevgi" bulunmaktadır. İkinci bölümde onun hakkında

yazılmış olan yazılar var. Bu yazılarda insan olarak Kaynardağ ile, felsefeci Kaynardağ ele alınmakta, eserleri incelenerek düşünce ve kültür dünyamıza getirdiği katkılar değerlendirilmektedir. Üçüncü bölümde ise çeşitli felsefecilerimizin Kaynardağ Armağanı için kaleme aldıkları makalelere yer verilmiştir. Bu konuda yazı yazanların isimleri şöyle: Bedia Akarsu, İsmail H. Demirdöven, Nuran Direk, Hatice Nur Erkızan, Abdullah Kaygı, İoanna Kuçuradi, Uluğ Nutku, Ömer Naci Soykan, Nilüfer Tapan, Harun Tepe, Yaman Örs, Melih Cevdet Anday, Tüten Anğ, Ali Ekber Ataş, Muzaffer Buyrukçu, Betül Çotuksöken, Zeynep Davran, H. Haluk Erdem, Konur Ertop, Mustafa Eski, Memem Fuat, Mustafa Günay, Sibel Öztürk Güntöre, Yücel Kayıran, Emre Kongar, Tomris Mengüşoğlu, Ayten Şan, Server Tanilli, Doğan Özlem. Arslan Kaynardağ´a Armağan kitabı, bizlere hem bu değerli felsefeciyi tanıtmakta, hem de ülkemizin önemli düşünür ve bilim insanlarının yazılarıyla, felsefenin Türkiye´deki tarihsel yolculuğundan kesitler sunarak, felsefi düşüncenin kültürümüz içinde yol alma serüvenini de ortaya koymaktadır. Cumhuriyet kitap eki kendisinden beklendiği şekilde tam bir vefasızlık örneği göstererek üstadı tek yazıyla geçiştirdi. Ali Ekber Ataş'ın yazmış olduğu bu yazı da tam bir skandaldır. Onun hakkında sürekli, (bıktırır derecede) öğretmen kimliğine gönderme yapılıyor. Kendisi cumhuriyetin idealist okul öğretmeniymiş. Ülkemizde felsefenin gelişmesinde büyük rol oynayan felsefeci Arslan Kaynardağ'ı bir kez daha anarak Allah'tan rahmet diliyorum...

Aşkın lisanı müsiki

Baki kalan bu kubbede bir hoş sada imiş. İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın son eseri bu söze nazire yaparcasına "Hoş Sada" ismiyle 1955 yılında Hasan Ali Yücel'in gayretleriyle basılabilmiştir. Son asır Türk musikişinaslarına dair olan bu eser pek çok yerlerden istenmiş; ünlü bibliyograf hiçbirine muvafakat cevabı vermemiştir. Türkiye İş Bankası´nın memleket kültürüne yardım düşüncesiyle eseri istemesi sonucu İnan ret cevabı verememiştir. Bilindiği gibi İbnülemin kitaplarını çoğunlukla sipariş üzerine yazıyordu ve kitabın yazılma süreci son derece çetrefilli oluyordu. Ondan kitap için söz aldıktan sonra İş Bankası kendisine bir de teşekkür mektubu yazıp yollamıştır. İbnülemin o sıralar hastalanıyor ve sanki kitabı bitiremeyeceği endişesini taşıyordu. Bu esnada 7 forma dizilmiş fakat kâğıt sıkıntısı nedeniyle gecikmeler oluyordu. Kemal İnal, eseri bitiremeyeceği içine doğmuş gibi acele ediyordu. Kâğıt sıkıntısı nedeniyle Hasan Ali´ye yazdığı mektuptan anlaşıldığı kadarıyla Üstat adını yazamayacak kadar hasta ve yorgundur. Ne yazık ki kitabı bitirmek nasip olmadan Mahmut İnal Bey baki âleme göçmüştür. Bugün Türk irfanın kıymetli mahsulleri arasına katılan, acı bir kesilişle natamam da olsa, bu eser; Üstad´ın son kitabı olmuştur. Doksan yıla yaklaşan ömründe cimri denebilecek tasarrufla yaşayıp yazı, kitap vesika ve Türk-İslam eserlerini toplayarak müsrif denecek bir eli açıklıkla hepsini milletine bırakmış olan İbnülemin sonsuz hürmete layık bir âlimimizdir. Eski Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel "Hoş Sada"nın giriş yazısının sonunu onun şu veciz cümleleriyle bitirir; 'Allah bes, baki heves...'

Kitaba başta Hasan Ali Yücel olmak üzere, Kazım İsmail Gürkan, Ahmet Hamdi Tanpınar, Muzaffer Esat Güçhan ve Avni Aktunç birer yazı yazarak katkıda bulunmuştur. İsmail Gürkan, onunla ilgili ilginç bir hatırasından söz açıyor bu yazısında. Ona göre 'gençliğindeki güzelliğinin İstanbul'da bir (Hadise) oluşunun başlıca ispatı da sayısı yirmiyi aşan izdivaç namzetlerinin (evlilik adayları) hep münkesir birer âşık olarak ondan mehcur olduklarını bilmeleri, hatta ikrar etmeleri idi. Üstad´ın azami derecede sübjektif olduğu birinci mevzu bu idi. Bu izdivaç hikâyeleri arasında bir tanesi -namzet hanımın pek büyük makam sahibi bir zatın kerimesi olması dolaysıyla- devrinin sosyetesinde uzun yıllar günün meselesi olmuş, kendisine göre (kısmet olmadığı için), muarızlarına göre ise namzet genç kız İbnülemin'i görünce beğenmeyip başkasını tercih ettiği için izdivaç suya düşmüştü.' Aradan yarım asır geçtikten sonra o yıllarda Dr. Gürkan bu hanımı tedavi ediyordu. Yine doktorun sözlerine göre; 'Hayattan ununu çoktan elemiş, eleğini asmış olan bu maruf ve çok zeki hanımefendi, Mahmut Kemal ile evlenmemiş olmaktan şimdi çok pişmanlık duyduğunu ona söylemek arzusuna -kim bilir hangi saikle- kapıldı. Üstadı beraber alarak hastayı ziyaret ettik. Hanımefendi birkaç şahidin huzurunda ikrarda bulunarak üstada hudutsuz bir keyif bağışladı.'

İbnülemin orada bulunanların beyanına göre o gün hayatının müstesna günlerinden birini yaşadı ve ölümüne kadar bu itirafı her yerde tekrarladı. Ona mutluluk veren bu olaydan birkaç gün sonra ciddiyet ve vakarına bazen de gazap ifadesi veren çizgilerle dolu çehresinde zekâ parıltılarıyla belirginleşen sevimli gözleri birden söndü. İbnülemin Mahmut Kemal'e dair beklide en nitelikli yazıyı şimdiye kadar sadece Tanpınar yazmıştır. Tanpınar'ın yazısında da bir kusur dışında onu yeterince tanımamıza mahal veren zengin bir bilgi mevcuttur. Tanpınar bakınız onu nasıl anlatmış; 'Selamlaşmakla başlayan münasebetimiz -zavallı Tevfik, senin odanda- sonuna doğru benim için oldukça şaşırtıcı, fakat ciddi bir dostluk oldu. Çünkü bu çalışkan, zeki, iyi kalpli olduğu

kadar tok sözlü, alıngan, mütecessis ve dedikoducu her manasıyla acayip adamla hemen hemen müşterek hiçbir tarafımız yoktu. Şiir, musiki, düşünce, değerleri alış tarzı, hatta kültürün kendisi aynı değildi.' Tanpınar ve İnal ayrı nesillerden ve ufuklardan gelen insanlardır. Fakat kendi nesillerinden gelen yabancılardan çok daha fazla ortak yönleri bulunmaktaydı bu iki adamın. İkisinde de kültürel derinlik muazzam boyutta idi. Her şeye rağmen Tanpınar sözü geçen yazısında onu çok sevdiğini de belirtmekten kaçınmıyor. Kendi ifadesiyle bu durumu Tanpınar: "Diyebilirim ki, onu sevilmesini istediği şekilde sevenlerden biriydim; yani her lahza bende esas olan bir takım şeyleri feda etmiş görünerek" diyerek açıklıyordu. İbnülemin'in herkesle münasebeti bir protokollerden ibaret gibiydi ve kendi sınırlarına girebilmenin ilk şartı, 'Ya beni olduğum gibi kabul edersiniz, yahut sizin için yokum' düsturunu kabullenmeyi gerektiriyordu. Tanpınar'ın deyimiyle zamanımızın hakkıyla hitap etmesi imkânsız birtakım modalarda gecikmiş, bizim anlayamayacağımız şekilde zeki ve eğlenceli adam bazı büyük meziyetlerle doğmuştu. İnal hayatı ve insanları severdi. Çoğu insanın kıskanacağı ölçüde canlıydı. Kibarlığı bir yana, unutulma korkusuyla karışık garip ve ısrarlı bir yapısı vardı. Bugünün dünyasında çoğu insanda olmayan bu özellik eskilerin tabiriyle bir ahde vefa idi. Gençlikten hoşlanır ve daima onu arardı. Yaşlılardan ziyade gençleri sevdiğini birçok dostu anlatmaktadır. Hakikaten meclisinde en fazla itibar görenler ondan 30-40 yaş küçük olanlardı.

İbnülemin "çağı olmayan" bir insandır. Dante'nin İlahi Komedi'sindeki arafta bulunan bir ruhu temsil eder sanki kişiliği. Kıyafetlerinden düşüncelerine kadar her şeyiyle karışık bir zamandan, bir çeşit üst üstelikten (kâmil) geliyordu. "Onunla ancak çok eski ve karışık bir kitabı okur gibi karşılaşmak mümkündü." [A. H. T.] Bu mazi adamında çileli araştırmalarla veya şaşırtıcı tesadüflerle elde edebileceğimiz, zamanından kopmuş şeylerin lezzeti vardı. Tanpınar'ı ona bağlayan şey, bu hali ve biraz da bunun tabii neticesi olan yalnızlığı idi. Belki İbnülemin Bey bu yalnızlığının kendisi bile farkında değildi. Hayat anlayışı değiştirilemez ritüellerden örülmüştü sanki. Sanki yalnızlığının emrinde yaşayan bir müride benziyordu. Kişiliğini, o tatlı yapmacığı bol hiddetlere ve yalnızlığa götüren durum hep bu hayatla zaruri bağlarını koparmasıyla alakalı idi. Bunu da anlayışla karşılamak gerekiyor çünkü o hayatını ilime vakfetmiş bir insandı. Aslında yalnızlığa tahammülü olmayan bir kişiliği vardı, fakat içinden gelmiş olduğu gelenek, çevresiyle olan ilişkilerine, ihtiyarilik içinde davranmasını gerektiriyordu. "Meclisinde bunu ister istemez sezdiği için, her lahza coşturmasını bildiği neşeye daima biraz hüzün karışırdı." Sevincin veya mutluluğun içindeki bir hüzün. Tıpkı canlı bir kaynağın içinde sessizce salınan yosunlar gibi.

Ahmet Hamdi Tanpınar bu güzel yazısının bir yerinde bana göre ona büyük bir haksızlık yapıyor. Burada alıntılamak istiyorum; "Niçin söylemeyelim, bu canlılığı ve çalışkanlığı ile hepimizi şaşırtan adam, bir kalıntı idi." Bu cümle o günün tek parti zihniyetinin geleneksel değerlere saldırışının ifadesi olabilecek tipik bir cümledir. Tanpınar da ne yazık ki bu algı bozukluğunun tezahüründen kurtulamıyor. Hatta bu cümlenin geçtiği paragrafta bir yerde ona şaka yollu yine aynı anlayışın yansıması olarak "Son müstemlekat nazırı" diyor. "Kalıntı" ifadesi İnal için son derece kaba ve yersiz bir sözcüktür. Hemen hemen 10 bin sayfayı bulan eserleri ve ömrü boyunca elinden geçen onca belge ve kâğıda binaen böyle bir değerlendirme yapmak ve niçin söylemeyelim aşağılamak Tanpınar gibi usta bir kaleme yakışır mı? Bugün itibariyle İnal'ın temsil ettiği çizgi bizim geleneğimizdir. O günlerde Tanpınar'ın da zaman zaman dahil olduğu anlayış ise bugün için tam manasıyla kalıntıdır. Kalıntı yani bir nevi bünyeye dahil olmayan, olamayan atık unsurlar.

İbnülemin Mahmut Kemal Bey, bazı deprem fay hatlarında olduğu gibi, Babıâli'nin en eski tabakalarıyla yeniye en yakının çetrefil bir ilişkinin kurucu köprüsü gibiydi. Kitaplarını çekici yapan taraf da bu olsa gerek. İbnülemin Bey çağının aydınlarının dediği gibi, sonradan gelen bir tanıklık gibi yazardı. Ve bunları da muhakkak belgelere dayandırmak isterdi. Onun için en değerli varlığı kitapları ve arşivini oluşturan kişisel kütüphanesiydi. Bir keresinde ona hayatındaki en mühim olay sorulmuştu. O bunu; mütareke sıralarında, bütün ömrünce topladığı kitap, yazı, kıymetli ve tarihi eşyanın işgal kuvvetleri tarafından baba ocağından zorla alınmasını ve bunların perişan olmasını görmesi, diyerek yanıtlamıştı. İnal'ın iki yıl sonra evi kendisine teslim edildiğinde bu olayı şöyle anlatır. "Evimiz, dört duvardan ibaret denilebilecek bir halde harap ve içi tamamıyla boş olarak bize teslim edildi. Yazma kitap sahifelerinin ve bazı mühim evrakın nerede kullanıldığını söylemekten hayâ ederim. Garp medeniyetinin ne demek olduğunu zaten bilirdik, bu defa daha iyi öğrendik." İnal'ın muazzam zengin kütüphanesinin bu yıllarda tuvalet kâğıdı olarak kullanıldığını düşünebiliyor musunuz? Gerçi biz de bir dönem Osmanlı Devlet arşivini kâğıt balyası fiyatına Bulgaristan'a satmışız. Şimdi o belgelerin fotokopilerini bile zor alabiliyoruz. Bir devlet için arşivi maddi hazinesinden daha değerlidir. Arşivimiz bizim belleğimiz ve kültürümüzdür. İnal bunu korumaya çalışan ender âlimlerimizden birisidir kuşkusuz. Bakın bu konuda Tanpınar ne düşünüyor: "Toplamak, tasnif etmek ve dikkatle saklamak. Böylece koleksiyon yavaş yavaş teşekkül edince, boşluklar kendiliğinden meydana çıkar. İşte o zaman arama ve bulma başlar. Bir bakıma eseri zaman içinde bir merak ve ihtirasın etrafında kendiliğinden bir istalaktit gibi teşekkül etti; o kadar, yalnız malzemesinden hissini bırakır. Bazı kuş yuvaları gibi en dağınık ve birbirine yabancı unsurları ifrazlarıyla birleştirerek, bütün bir kütüphaneyi hazırladı." Bu yapısıyla İnal tutucu derecede kitaplar ve yazılar konusunda kendisine sadık olmuştur. En hassas ve titiz olduğu konu kitaplardır. Bir keresinde aradığı bir kitap için selamı sabahı kestiği bir dostuyla tekrar barışmak zorunda kaldığını itiraf etmiştir. Benzer bir hassasiyeti Kutadgu Bilig için Ali Emiri Efendi de olduğunu hatırlıyorum. Bu kitabı elde etmek için satın alacak parayı temin edeceği süre zarfında kitap satılmasın diye sahafı dükkânına kilitlemiştir.

Çevresiyle ve kendisiyle bir yığın anlaşmazlık yaşayan fakat bütün bu anlaşmazlıkların ortasında "kurduğu iç ahengiyle" yegâne eserler meydana getiren İnal, Türk düşünce tarihi içinde yeri doldurulamaz bir boşluk yaratmıştır. Kayıp zamanın şaşırtıcı bir sayıklamasına benzeyen Mahmut İnal Bey, aziz hatırasıyla kıymetli bir mücevher gibi her zaman Türk irfanının kalbinde yer edecektir. Bir keresinde musikiye 'lisanı aşk' demiştir üstat. Lisanı Aşk olan Hoş Seda, Hicri 1200 senesinden itibaren yetişen musiki erbabının hayat hikâyelerini ve resimlerini içerir. Dört kısma ayrılmıştır: 1- Bestekârlar 2- Sazendeler 3- Hafızlar, mevlit, ilahi, durak ve nat'hanlar ve hanende namıyla beste, şarkı, semai ve saire okuyanlar 4- Musikiye ve erbabına ait bazı mebhaslar ve fıkralar. 'Kaybettiği âlemden bir gölge gibi dolaşan' bu düşünce adamımızın sesi şu gök kubbede her zaman bir hoş seda olarak yankılanacaktır. Sözlerimi onun İstanbul Üniversitesi´nde adına düzenlenen jübiledeki tek satırlık konuşmasıyla bitirmek istiyorum. Allah bes, baki heves...

بیک فرشته واردر وهر برینک زیر حکمنده دخی درتیوز بیک فرشته لر واردر
ودخی هر برینک تخت بدنده او خیوز اوتوز بیک جنیلر واردر کیم بو کائنات
الجنده تأثیرات ایدرلر واول ملک معظمک صورتی آدم صورتنه بکزر اوج
باشی واتی ال واردر برالنده قلج وبرالنده یای وبرالنده رباب
وبرالنده خیار وبرالنده ابریق وبرالنده کلاه طوتر وخاتمی
یا ... ودخی برکمسنه اول ملکک تسبیحن اوقوسه بلاردن
امین اوله تسبیح اینست بسم الله الرحمن الرحیم اللهم یا نور النور العلی الاعلی یا رب الاجساد
یا من هو رب کل شیء یا من هو اله کل شیء یا من هو خلق کل شیء یا من هو صانع کل شیء
یا من هو فوق کل شیء یا من هو قبل کل شیء یا من هو بعد کل شیء یا من هو عالم کل شیء
یا من هو قادر علی کل شیء یا من هو یبقی ویفنی کل شیء سبحانک لا اله الا انت
رؤف الرحیم ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم طهما عا عا ...

Çok sevgili babacığım!

Gürsel Aytaç, Çağdaş Alman Edebiyatı kitabında "Baba'ya Mektup niçin yazıldı?" diye bir soru soruyor.

Aytaç'a göre; ailede Kafka'nın üzerinde otorite sahibi olan kimse diğer Yahudi tüccarlardan farkı olmayan baba idi. Kafka ile babası arasında hep bir uzaklık, anlamama olmuştur. Babası onunla yeterince ilgilenmemiş, oğluna anlayamadığı emirler vermekten çekinmemiştir. Bununla beraber babasının zihniyeti (özellikle basit çıkarcılığı), işyerini her şeyden önde görmesi Kafka'nın babasından soğumasının belki en önemli nedenidir.

Baba kavramının Kafka için her şeyin ölçüsü, ataerkil dünya düzeninin simgesi olduğu söylenebilir. Öte yandan Kafka ile Babası arasındaki ilişkiyi en iyi onun "Dönüşüm" (Değişim) adlı hikâyesinde görmekteyiz.

Walter Benjamin, bu hikâyeyi değerlendirirken; Kafka üzerine en az iki yorumsamadan tümüyle kurtulmamız gerektiğini savunur:

"Bunların birincisi psikanalitik (Kafka'nın Oedipus karmaşası – şüphesi, Kafka'da vardı ancak onun yapıtları bu bağlamda hiç de psikolojik yapıtlar sayılmaz); diğeri ise teolojik yorumsama idi. [...] Belki bugün bunlara varoluşcu yorumsamayı dâhil edebiliriz."

Türkiye'de de yapılan Kafka çözümlemelerinde bu bariz hatalara düşülebiliyor. Dostum Murat Çeşme'nin Dergâh dergisinde çıkan "Dava" kitabı hakkındaki yazısı geliyor ilk elden aklıma. Konu dâhilinde olmadığı için bu noktaya değinmeyeceğim.

Başka bir entelektüelin Michael Löwy´nin önerdiği Kafka okuması, Kafka üzerine geleneksel edebiyat eleştirisinin bildik içeriğinden tamamen farklı ve tartışma yaratıcıdır. Löwy, Franz Kafka´nın yaşamı ve eserlerinden yola çıkarak, babaya isyan, heterodoks Yahudi esinli özgürlük dini ve bürokratik aygıtların canice iktidarına karşı çıkış temalarını birleştirecek ipucunun peşinde koşmaktadır.

"Franz Kafka / Boyun Eğmeyen Hayalperest" kitabında; fragmanlar, meseller, Kafka´nın mektupları ve günlüğünden yararlanan Michael Löwy, neredeyse bütün dünya dillerine "Kafkaesk" sözcüğünü miras bırakmış bu büyük yazarın eserlerindeki kökten anti-otoriter ve son derece liberter damarı ortaya sermeye çalışıyor.

Farklı bir Kafka denemesi olarak Löwy'nin çalışması bence son derece değerlidir. Heinz Politzer, "Franz Kafka, der Künstler" (S. Fisher Verlag 1962) isimli artık klasikleşmiş metninde; "Kafka´nın babasıyla ilişkisi tüm ilişkilerine ve eserlerine bir temel oluşturur. İnsanın, çarkların nasıl işlediği anlaşılamayan ve amacının benimsenmediği bu toplumsal ve siyasal düzenek içerisinde; peşin bir suçluluk duygusu taşıması kaçınılmazdır. Dillerin anlaşılmaz olduğu, davranışların ise belli kalıplara sıkışıp kaldığı insan ilişkilerinde, tamamen aynı olan hareketler ve aynı kelimeler tekrarlanırken, Kafka daha o zamanlar, kitle iletişim araçlarının oluşturduğu evrende hâkim olacak iletişimsizliği sezmiştir" der.

Kafka'nın Babasına yazdığı yaklaşık 100 sayfalık "Babaya Mektup"; hiçbir zaman adresine ulaşamayacaktır. Bu mektup; Kafka´nın babasını hem küçümsediğinin hem de ona hayranlık duyduğunun adeta belgesidir. 1910-1923 yılları arasında yazdığı günlüklerde de bu düalizm çok rahatlıkla görülebilir. Dava´nın son kelimelerini, yine bu kaybedilmiş baba oğul ilişkisinden yola çıkarak yazacak, babasına ve kendisine duyduğu güveni kaybettiğini; "... Sanki utanç onun ardından da varlığını sürdürecekti" cümlesiyle ifade edecektir.

Değişim´in kahramanı Gregor Samsa, Politzer'in formülasyonuyla üç şeye karşı çıkmaktadır: baba otoritesinin baskısına, duygusal yaşamın yok olmasına ve ekonomik sömürüye. Kafka, "hüküm" adlı öyküsünde de, baba-oğul ilişkisini işlemiştir. Öyküde,

baba ile oğul arasındaki konuşma gittikçe sertleşir ve baba oğlunu suçlu bulur, ölüme mahkûm eder. Oğul çaresizce hükmü kabul eder ve yolun öteki tarafında akmakta olan nehre kendini bırakır. Yine babasından hak ettiği saygıyı görmemiştir. Ve bu onun ruhunu ölüme değin sürüklemiştir. İriyarı ve sağlıklı babası Hermann Kafka içinse, Kafka ancak bir böcekti ve hüküm net bir şekilde belliydi zaten.

Babasıyla başlayan otorite sorunu onun hemen hemen tüm kitaplarına sızmıştır. Tüm çocukluğu boyunca kendisini "hiçbir şey" gibi hisseden Kafka, bir yetişkin olduğu zamanda bu düşüncesinden vazgeçmedi ve ısrarla bu fobisini sürdürdü. Otorite karşısında, zaten zayıf olan bedeninin iyice küçülmeye, yok olmaya başladığına inanır kendisi. Bu düşünce Kafka'yı ömür boyu terk etmedi. Belki adındaki harfleri bile bu yüzden teker teker atmış olabileceğini düşünüyorum. En sonunda sadece "K" kalmıştır. (Bazı günlüklerinde Milena karşısındaki acziyeti için böyle yaptığını söylese de bu bir örtmece olabilir.)

Franz Kafka, 1919'da dinlenmek üzere gittiği Schelesen'de Julie Wohryzek adında bir kızla tanışıp nişanlanmıştır. Aynı yıl kaleme aldığı "Babaya Mektup" kitabı, yazarın bu nişana karşı çıkan babası Hermann Kafka'ya yanıtıdır.

Kafka'nın yayınlamak amacı taşımayan, babasıyla ilgili duygu ve düşüncelerini dile getirmek için yazdığı, ama hiç göndermediği bu mektup, hem Kafka'nın yaşamöyküsüne açıklık getirmesi, hem de kimi izleklerinin ipuçlarını barındırması açısından son derece önemlidir.

Kafka'nın tüm arşiv ve belgelerinin günümüze ulaşmasını sağlayan Max Brod'un gün ışığına çıkardığı ve yazarın toplu yapıtları serisine koyduğu bu eseri, okuru bilgilendiren ayrıntılı notlar eşliğinde, Cemal Ener çevirmiş.

Onu bir noktada kutlamak istiyorum; "Brief an den Vater"i -Babama Mektup- yerine -Babaya Mektup- şeklinde çevirmesi yerinde olmuş. Babaya Mektup, Kafka'nın ruh halini daha çok yansıtıyor çünkü.

"Çok sevgili baba, geçenlerde bir kez, senden korktuğumu öne sürmemin nedenini sormuştun. Genellikle olduğu gibi, verecek hiçbir cevap bulamadım, kısmen tam da sana karşı duyduğum bu korku yüzünden, kısmen de bu korkuyu gerekçelendirmek üzere, konuşurken toparlayabileceğimden çok daha fazla ayrıntı gerektiği için…" diyen Kafka yine içinde aynı hüzünlü tonu taşıyan sözcüklerle örülü dünyasını sunuyor okura...

باوقت الثمنه بارام سهلدن اوقوری بر مظلومك باشنه قصد ایدر ودخی
بونلرك بیكك صورتی بر باشی آدم باشی ودخی بر باشی خروس باشی ودخی بر باشی اوكوز
باشی كبیدر

صورتی

ودخی بركسنه مدعی سینك خوفلغندن حذر ایدوب دللرین تعلیق مراد
ایلسه بو لوحی یازه واول مدعیلرك ادلرین بیله یازوب بر قوزی اغاجنك
آلتنه كومه تورسه جمیع مدعیلرین دللری واغزلری تعلنوب جوابه قادر اولمیوب
ضررلری بامر الله دفع اوله قچن شمس [illegible] بدوحی سماده
مقام اعلادن بامر الله تعالی بر فرشته نزول ایدوب شمسه متوكل اولور
اكثر ام كنده سكز یوز بیك سكسان بیك فرشته لر واردر وآنلرك هر بری نیكك
حكمنده ایكیوز كره بیكرمی ایكی بیك فرشته لر واردر وبونلرك دخی هر بری نیكك
زیر حكمنده یوز بیكرمی بش بیك جنیلر واردر كیم بونلر زمینه اینوب تاثیرات
ایدرلر واول فرشته معظمك آدی كفیها عایل درلر صورتی آدمه بكزر بر باشی

Gazeteciler ve uzmanlar dünyaya bakışımızı nasıl belirliyor?

"Hakikati gizlenen şey simülakr değildir. Çünkü hakikat, hakikat olmadığını söylemektedir. Simülakr hakikatin kendisidir." Ekleziyast

Gazeteciler ve uzmanlar bir şekilde dünyaya bakışımızı etkiliyorlar. Ve ne yazık ki çoğu kez bizler bu etkinin farkında bile olmuyoruz. İşte böyle bir farkındalığın kaygısıyla olacak Amerikalı düşünür Edward Said, kitaplarından birinde bu konuyu tartışıyor. Alev Alatlı yıllar önce Said'in bu konuda yazılmış olan kitabını "Haberlerin Ağında İslam" olarak çevirmişti. Bu hafta aynı kitabı Metis Yayınları Aysun Babacan'ın çevirisiyle tekrar bastı. Babacan'ın kitaba isim olarak; "Covering Islam" Medyada İslam, başlığını koyması bence daha yerinde ve doğru olmuş. Covering sözü (gazete haberleri) medya kavramını daha çok çağrıştırıyor çünkü. Said bu kitabını ilk kez 1980´de, İran rehine krizi sırasında yazdı. Daha sonra 1997´de tekrar ele aldı, hem güncelleştirdi, hem genişletti. Medyada İslam, 1997 edisyonundan çevrilmiştir. Medyada'ki İslam konusunu inceleyen Said, dünyaya bakış açımızın Medya tarafından nasıl etkilendiğini örneklerle ortaya koyuyor:

"Medyada İslam, yazarın ´Şarkiyatçılık ve Filistin Sorunu´ konulu kitaplarını tamamlayıcı nitelikte bir eser olarak kaleme alınmıştır. Said burada İslamı savunmakla hiç ilgilenmez, İslamın Batı´da ve İslam toplumlarında ne şekilde kullanıldığını anlatır. İslam-Batı karşıtlığı üzerinden körleşmiş bir düşmanlığı teşvik etmek yerine, insan deneyimine saygı duymayı, Öteki´ne daha sevecen bakmakla gelen kavrayışı, ahlaki ve düşünsel samimiyet içinde kazanılan ve dağıtılan bilgiyi önerir Said."

Medyada İslam son derece öngörülü bir kitaptır, çünkü ilk yayımlanışından bugüne geçen zamana karşın, Said´in Batı medyasında İslam dünyasıyla ilgili haber ve yorumların nesnellikten uzaklığı ve tek yanlılığı üzerine yazdıkları bugün de geçerliğini koruyor diyebiliriz.

"Başka dinler, cemaatler ya da halklar konusundaki yazılarda aranan nesnellik ve temellendirme kriterlerinin İslam ve İslam toplumları söz konusu olduğunda nasıl bir nefret, küçümseme ve husumete kurban gittiğini çok açık bir şekilde görüyoruz."

Said´in Medyada İslam dünyasına dair şarkiyatçı önyargı ve çarpıtmalara tuttuğu ışık, ABD´nin 11 Eylül sonrası saldırganlığında medyanın taşıdığı payı da aydınlatıyor. Amerikan medyasının olayları nasıl farklı bir şekilde yansıttığını birebir örnekleriyle açıklıyor Said bu eserinde.

Bugün Medyada gördüğümüz şey aslında hakikati gizlenen yani kurgulanmış sahte bir görüntüsü oluyor çoğu zaman. Ve ne yazık ki toplumun çoğu, adeta bu görüntüden büyülenmiş gibi sorgusuz sualsiz kendisine sunulanı kabulleniyor. Ortodoks bilgi ve karşı tezli bilgi kendi yorum çevreleri vasıtasıyla gerçeği çoğu zaman çarpıtarak perdeliyor gözümüzde. Ve geniş kalabalıklar "hangi dünyaya kulak vermişse, öbürüne sağır" bir hayatı yeğliyor. Gazeteci ve uzmanların dünyaya bakışımızı nasıl etkiledikleri konusundaki Said'in analizi Medya'nın birçok olayı nasıl basit polemiğe, deneyimi fanteziye dönüştürebildiğini gösteriyor. Said, insan deneyimi gibi somut ayrıntılara saygı duymanın, Öteki´ne daha sevecen bakmakla gelen kavrayış, ahlaki ve düşünsel samimiyet içinde kazanılan ve dağıtılan bilgi olduğunu söylüyor. Şu anda bunların cepheleşmekten ve indirgemeci düşmanlıktan daha kolay olmasa da daha iyi hedefler olduğu muhakkak...

وار و ایکی الی واردر بر النده حربه و بر النده آینه دو بو صورت فرشته هو
ایست

ودخی بو فرشته‌نک خاتمی واردر برکمسه‌نک خاتونی ایله الفتی اولماسه
بو خاتمی مسک و زعفران ایله بر پاره کاغده یازوب اول ادنک الجنده
دفن ایتسه‌لر بربرلرینه عظیم محبت اوزره اوله‌لر خاتم اینست
[illegible] ودخی بو ملکک تسبیحی واردر دائما بو تسبیحی
[illegible] تنبله آفتابه متوکل اولوب اوقور و هر کیم دیلرسه کیم
زهد و صلاحیت اوزره اوله بو تسبیحی پنجشنبه کونی اول ساعتده
ملازمت قیله حق تعالی اول کمسنه‌یه عنایت قیلوب جمیع اعمالی خیره
متبدل اوله ودخی و بر سکنکیم جمیع خلق و عالم سنک ایچون سویله‌لر

بو طلسمک

Nietzsche´nin iddiası

"Beni ancak geleceğin, yüzyıl sonrasının insanı anlayacaktır…"

Filozof Nietzsche, yukarıdaki sözü yüzyıl önce söyleyebilme cesaretini göstermiştir. Yaşam, bu ünlü sözü doğruladı desek pek yalan söylemiş olmayız. Nietzsche'nin ideası geleceğin düşüncesini öngörüyordu. Ve bu idea onda geleceğin filozofu yani bu noktada o, filozofların bu zamana kadar şöyle ya da böyle olduklarını, ancak yakın zamanda yeni bir filozofun geleceğini, onun kavramıyla söylersek "belki"yi tehlikeli biçimde düşüneceğini söyleyerek geleceğin filozofunu, "belki"nin filozofunu ilan eder. Derrida, bu durumu ifade ederken onu; "Nietzsche'nin yıkımının, bütün değerleri ters çevriminin, eleştirisinin ve soykütüğünün daima vaat edilen bir gelecek adına yapıldığını gösterir" diyerek anlamlandırmaya çalışır. Buradaki vaat terimini kullanması, bizi kurtarmaya gelecek bir tanrı anlamında değil, ben buradayım ve ne yapıyorsam gelecekte yapıyorum anlamındadır. Filozof yaşadığı zamandayken bu çağ için düşünmüştür çünkü; "Ne içindeyim zamanın, ne de büsbütün dışında." Hakiki dünyanın tarihinde, bu ilerlemeden önceki çağda, fikir Platoncuydu. Yine idea yönünden kavramı Derrida algılayışıyla kavramaya çalışırsak "Ve burada, fikrin başlangıç uğrağında Plâtoncu bildirimin Umschreibung'u, transkripsiyonu, açımlaması, [İch, Plato, bin die Wahrheit.] -Ben Platon, hakikatim"dir. (Mahmuzlar) Geleceğin filozofu, geleceğin ideasının filozofun kavranmasıyla ilintilidir. Meyvenin içindeki çekirdeği taşıması gibi. Fikir şüphesiz dişildir. Fikrin kadın yani aşk olduğunu kavradığımız noktada Platon artık "Ben hakikatim" diyemez. Çünkü filozof artık hakikat değildir. Belki bir miktar hakikatin yansıması, aynadaki görüntüsü olabilir sadece. "Kendisinden koparılan filozof hakikatten koparılır." (Heidegger) Filozof hakikatin bir sevdalısı, aşığı mı demeliydim yoksa, olarak onun izini takip eder böylece. Düşüncenin dişil olmasıdır ideayı bahşeden. Hakiki dünya asla ulaşılmayan ancak filozofa (erdemli olan) vaat edilen yerdir. Farabi, bu yere "Erdemli Şehir" demişti bir zaman önce. Derrida, biraz daha ayrıntılı düşünerek Filozof Nietzsche'deki fikrin ilerlemesi durumunu şöyle değerlendirmektedir; "Fikir, daha ince, daha sinsi, daha anlaşılmaz hale gelir- o, kadın olur…" Kadın en derin muammamızdır aslında. Nietzsche'nin İdeası da en temelde onun "kadın" düşüyle başlıyordur, desem doğru söylemiş olur muyum, bilemiyorum.

İletişim yayınları, İspanyol felsefeci Fernando Savater'den, yaklaşık çeyrek yüzyıldır tutkuyla okuduğu, tartıştığı, yorumladığı Friedrich Nietzsche üzerine bir eser olan "Nietzsche'nin İdeası" kitabını yayımladı. 20. yüzyılın düşünce dünyasını etkileyen, rotasını belirleyen en önemli figürlerden biri olan Nietzsche'ye dair çalışmaların sayısı düşünüldüğünde, geleneksel kalıplar içinde yeni bir şey söylenebileceğini iddia etmek zaten çok zor. Fakat "Savater'in felsefi birikimi ve yolculuğu içinde Nietzsche'ye böylesine özel bir yer vermiş olması, onu kendi düşüncelerinin rehberlerinden, esin kaynaklarından biri olarak gördüğünün kanıtı. Nietzsche'yi bir 'entelektüel vitamin' olarak niteleyen Savater, ona sırt çeviren modern düşüncenin yaşamsal kaynaklarından birini yitirdiğini iddia ediyor. Nietzsche'nin farklı dönemlerde yazdığı eserlerini, temel kavramları çerçevesinde ele aldığı ve yorumladığı bu kitapta, Savater ona ilişkin olduğunu düşündüğü iki sıfatı; 'Aydınlanma'nın mirasçısı' ve 'radikalleştirici eleştirmeni' öne çıkarıyor. Yıllar içinde düşünceleri değişmiş, yenilenmiş ve farklı noktalara kaymış olsa da, Nietzsche'yi kişisel bakış açısını temel alarak yorumlayan Savater, derin ve çarpıcı çözümlemelerini etkileyici bir biçimde sunuyor." (Önsöz)

Felsefeyi hayatının ve düşünce dünyasının içine katabilenler için, bir felsefecinin bir başkası hakkında felsefe evreninin dilinde anlattığı bu eser okunmaya değer güzel bir

çalışma olmuş. Nietzsche'nin "Beni ancak geleceğin, yüzyıl sonrasının insanı anlayacaktır…" sözüne Savater'in dâhil olup olmadığına kitabı okuyanlar karar verecek sanırım...

´Bırak güneş ışığı gibi sevgim sarsın seni'

Kadim Hindistan Uygarlığının çağlayanlarında uzak denizlerine nasıl dokunuyorsa dağ, insan-ı kamil büyük şair Rabindranath Tagore de öyle sessiz bir şarkıyla dokunuyordu Tanrıya. Sonra muson yağmurları taşıyordu okyanus yalnızlığını. Daha filozof olarak bilinmeden önce Tagore, 6 Mayıs 1861´de Kalküta'da büyülü bir gecede yaşlı Hindistan'a bir güneş olarak doğdu. Atalarının kökü en az bin yıllık bir serüvene dayanır. Büyük dedesi ehil Kanaj'lı bir Brahman'dır. Babası ise Maharshi Devendranath Tagore, varlıklı bir din adamıydı.

Rabindranath, özel hocalardan ders alarak ilköğrenimini yaptıktan sonra 17 yaşında Londra'ya gitti. Bu olay onda doğuyla batıyı sentezleyebilecek kudrette bir etki yaptı. Londra'da hukuk okumuştu. Bu arada edebiyat kültürünü iyice geliştirdi. Britanya'da iken etkisinde kaldığı edebiyatçı, pastoral yapıtlarıyla tanınan İngiliz şair William Wordsworth'tür.

Rabindranath Tagore'un yaşam ve sanat görüşlerinin gelişmesinde en çok etkiye, orta yaş döneminde Bengalli Raca Rammahun Roy sahiptir. Roy'un ve kendi babasının etkileri sayesinde şairin dünya görüşü Hindin geleneksel kast sınırlarını aşarak, panteist bir dünya inanışına ulaşmıştır. Tagore, bilgelik ve aşkın yegâne esin kaynağı olan insan ve dünyayı kavrayan, yücelten bir varlığa inanır. Bu Tanrı O'nun da sık sık tekrar ettiği Upanishad'lardan (Hint Destanı) alınan bir cümleyle tam anlamıyla şöyle açıklanır: "Tektir ve biçimi yoktur, ama binbir amaçla,binbir şekle girer.." Aslında Tagore deki durum bir başka açıdan Tolstoy'un bilgelik yolculuğunu andırıyor. Yalnız bu noktada bazılarının hemen dediği gibi "… Bilge müslümandı" kolaycılığına da kaçmamak gerektiğini düşünüyorum. Hikmetin kendisi bir inanışın tekelinde değildir çünkü. Hayy Bin Yakzan'ı yazan Endülüslü İbn-i Tufeyl her insanın doğal yetisi sayesinde bu bilgiye ulaşabileceğini anlatıyordu bin yıl önce bizlere. Tagore bir süre sonra tekrar İngiltere'den doğduğu topraklara dönme ihtiyacı hissetmiştir.

Tagore'nin yaşadığı o yıllarda Bengal, Hindistan'ın her bakımdan canlı ve entelektüel düzeyi en yüksek olan bölgesiydi. Felsefe, din, edebiyat, politika alanlarında yeni düşünceler bu eski toprakta hızla beliriyordu. Kendisinden önce edebiyatta yenilik yapmış olanlar olmasına rağmen, kendisini katı gelenekten kurtaran ilk şair ve yazar olarak bilinir. İlk şiiri "Sabah Şarkısı" yüzünden başı bir hayli derde girmiştir. Bu şiirde ince bir lirizmle, mistisizmi ustaca harmanlanmıştır. Daha sonraki yılları oldukça verimli geçmiştir. Yazdıklarını İngilizceye kendi çeviren şairin yüzbini aşkın dizesi vardır. En bilinen kitapları şunlardır: Gitanjali (1912), Büyüyen Ay (1913), Bahçıvan (1913), Yemiş Zamanı (1916), Aç Taşlar (1916), Avare Kuşlar (1916), Kişilik (1917), Sevgilinin Armağanı (1918), Yuva ve Dünya (1919), Kaçak (1921), Ateşböcekleri (1928). Bazıları Türkçeye de çevrildi. Bizde ilk olarak O'nu rahmetli Bülent Ecevit'in çevirilerinden tanımış olduk böylece.

Hindistan'ın tarihi ne yazık ki sömürünün tarihidir. Kadim Hindin İngiliz Emperyalizminin boyunduruğundan kurtulması uzun yıllar sürmüştü. Gandhi ve Tagore iki yakın dosttur. Tagore de bu uğurda yoldaşı Gandi gibi bir sivil itaatsizlik örneği sergileyerek Kalküta yakınlarında ki Balpur'da "Sükûn Barınağı" anlamına gelen "Santiniketan" adını verdiği bir okul kurmuştur. Ayrıca fikirlerini yaymak için "Bangadorshan" dergisini çıkarmıştır. Attığı bu temel Batı ve Hint geleneklerini kaynaştıran Vishna-Bharati Üniversitesi'nin oluşumuna yol açmıştır. Üniversitesindeyken yazmış olduğu, Romain Rolland'ın çok övdüğü bir yapıttır, Gora adlı romanıyla Nobel Edebiyat Ödülünü almıştır. Kitapta Gora isimli bir gencin hayatından kesit sunulur. Gora yaşlı Hindistan'ın çileli genç yüzüdür. 67 yaşında resim yapmaya başlamasıyla, kast ve emperyalist sistemlere başkaldırışı ve üstün yeteneğiyle

dünyanın ender şairleri arasına girmiştir. 7 ağustos 1941´de doğduğu şehir Kalküta'da Ganj'ın sonsuz sularına karışan bir damla gözyaşı gibi ölür. Bir ara O'nun Tolstoy'a benzediğini söylemiştim. Hakikaten O Hindistan'ın Tolstoy'udur. Agora Yayınları bu sene "Rusya'dan Mektuplar"ını yayınladı. Bir mektubunda "Ben bir zamanlar kendimi edebiyata adamak için kayığımı Padma kumsalına çekmiştim. Kalemimle fikirler madenini kazacağıma, bunun hayattaki tek işim olduğuna, başka hiçbir şeye yeteneğim olmadığına inanıyordum. Yetmişime yaklaştığım halde, daha önce asla sabrımı tüketmiş de değildim. Ülkemizin taşınmaz cahillik yüküne bakınca her şeyden çok kaderimizi suçlamıştım. Buradaysa eğitimin sadece ders notlarını ezberleyerek sınav geçmeye hiç benzemeyen bir yanını gördüm; eğitimin esasında 'insan karakterini oluşturmak' anlamına geldiğini öğrendim" derken üstat, daha önce Rusya´daki kar yüzlü bir kıza okuduğum dizesi geliyor aklıma: 'Bırak güneş ışığı gibi sevgim sarsın seni…'

Ekonomi üzerine bir bilimsel inceleme: İnsan eylemi!

Avusturya İktisat Okulu filozoflarından Ludwig von Mises, demiryolu mühendisi bir babanın oğlu olarak 29 Eylül 1881'de Lemberg'te doğmuştur.(Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, bugünkü Ukrayna sınırları içinde kalıyor.) 19 yaşında Viyana Üniversitesi´nde Hukuk ve İdari bilimler konusunda eğitim almaya başlayan Mises daha sonraları Carl Grünberg ve Carl Menger'den Ekonominin prensiplerini öğrenerek tarihçi bakışaçısından kurtulmuştur. İktisat Felsefesi konusunda entelektüel derinliğini oldukça genç yaşlarından itibaren kazanmaya başlamıştır. 1908 den intibaren Avusturya İktisat Okulunda dersler vermeye başlamış ve fikirleri birçok liberal entelektüeli etkilemiştir. 1972 yılında 93 yaşında bu saygın bilim insanı hayata veda etmiştir. Onun adına kurulan Ludwig von Mises Enstitüsü, klasik liberalizm, liberteryenizm ve Avusturya iktisat okulu üzerine eğitim ve araştırma yapmaktadır. Ludwig von Mises ve Murray N. Rothbard´ın mirası olan entelektüel geleneği takip eden bu kurum, ekonomi ve sosyal bilimler alanındaki çalışmalara yeni bir nitelik kazandırmayı, eleştirel tarihi araştırmaları teşvik etmeyi ve Batı felsefesinde göz ardı edilen geleneklere dikkatleri çekmeyi hedeflemekte ve bu kapsamda muhtelif çalışmalar yapmaktadır. Enstitü, "1981 yılında merhum Ludwig von Mises´in eşi Margit von Mises ´in onayıyla kurulmuş ve resmi kimliğine ise Ekim 1982´de kavuşmuştur. Auburn, Alabama´da kurulan Enstitü, özellikle F.A. Hayek, Lawrence Fertig, Henry Hazlitt ve Murray N. Rothbard´ın verdiği entelektüel desteklerle liberalizm alanında çalışma yapan son derece önemli bir kurum haline gelmiştir. Enstitü´nün hali hazırda 250 fakülte üyesi bulunmakta olup, bu kişilerin sağladığı akademik yardımlarla Enstitü Amerika´nın tamamında ve 64 ülkede binlerce bağış temin etmektedir. Enstitü, bugüne kadar yüzlerce konferans düzenlemiş olup, özellikle Mises Üniversitesi bünyesindeki seminerler vasıtasıyla savaş tarihinden, mali politikaya kadar birçok alanda eğitim olanağı sunmaktadır. Enstitü, web sitesi vasıtasıyla (www.mises.org) yapılan akademik çalışmalar, e-kitaplar, bibliyografyalar vs. hakkında arşiv imkânı sağladığı gibi, özellikle Avusturya İktisat Okulu konusunda belgesel filmler yayınlamakta, bunun yanında özellikle yüksek lisans ve doktora öğrencilerine yönelik burslar vermektedir. Enstitü, düzenli olarak şu yayınları çıkarmaktadır: The Free Market; The Austrian Economics Newsletter; The Mises Review; The Quarterly Journal of Austrian Economics ve Journal of Libertarian Studies" Mises, Batı iktisadi düşünce tarihi içinde ilginç bir kırılma noktasıdır.

Sosyalizm, iktisadî ve sosyolojik bir tahlil

20. yüzyılın en göze çarpan iktisatçılarından ve filozoflarından olan Ludwig von Mises, uzun ve çok üretken hayatı boyunca, insanoğlunun arzuladığı hedeflere ulaşmak üzere bilinçli davranışta bulunduğu temel aksiyomu üzerine bütüncül, dedüktif bir iktisat bilimi geliştirmiştir. Mises, savunduğu, insan ırkına uygulanabilir tek iktisat politikasını şöyle tarif eder: Sınırlandırılmamış laissez-faire, serbest piyasalar, özel mülkiyet hakkının engellenmeden serbestçe kullanımı ile kişilik ve mülkiyet haklarını korumakla sınırlı yönetim.

I. Dünya Savaşı'nın sonunda sosyalizmin ve komünizmin Rusya ve Avrupa'da zafer kazanmasının ardından, Mises, "Economic Calculation in the Socialist Commonwealth," (1920) adlı ünlü makalesini yazdı. Makalede, sosyalist bir planlama kurulunun modern bir iktisadî sistemi planlayamayacaklarını; dahası hakiki bir fiyatlandırma ve maliyet sisteminin mülkiyetin mübadelesini ve dolayısıyla üretim aracı olarak özel mülkiyeti gerektirdiği için sunî "piyasalar" oluşturmaya yönelik hiçbir çabanın işe yaramayacağını gösterdi.

Mises'in sözkonusu makalesini geliştirerek yazdığı Sosyalizm (1922), iktisadî olduğu kadar felsefî ve sosyolojik bir derinlik de ihtiva etmektedir.

Sosyalizm kitabı için Friedrich von Hayek; "Hiç kimse, tasarlamamış olduğumuz bir şeyi anlama konusunda bize Mises kadar yardımcı olmamıştır" demiştir. Bu eser, sosyalizmin bugüne kadar kaleme alınan en esaslı ve tahripkâr yıkımıdır. Aralarında Hayek, Wilhelm Ropke ve Lionel Robbins'ın da bulunduğu birçok önemli iktisatçı ve filozof, bu kitap sayesinde sosyalizmle ilgili görüşlerini değiştirmiştir.

Bürokrasi

Mises'in 1940´ların başında yazılmış (Bürokrasi) bu eserine göre zamanın en önemli meselesi şu şekilde tarif edilir: "Bugünkü sosyal ve siyasi mücadelenin konusunu teşkil eden başlıca mesele; özgürlük, şahsi teşebbüs ve bireysel sorumluluğun kaldırılarak yerine ´sosyalist devlet´ gibi muazzam bir cebir ve tazyik cihazının ikame edilip edilemeyeceğidir. Bireycilik ve demokrasi, yerini otoriteye dayanan totaliter rejimlere bırakacak mıdır? Vatandaş, başındakilerin emirlerine mutlak surette itaate mecbur ve iş mükellefiyetine tâbi bir ´kul´ haline gelecek midir? Halk, kendi hayatını dilediği şekilde düzenlemek, amaçlarını ve vasıtalarını bizzat seçmek gibi en kıymetli haklarından mahrum edilecek midir?"

Weber yükselen kapitalist dönemde bürokrasinin işlevsel rolünü anlatmıştı. Mises ise yükselen totaliter ve refah devletleri çağında bürokrasinin bireyleri cendereye alan amaçsal rölünü anlatmaktadır. Sosyalizm ile kapitalizm arasındaki çarpışmayı bürokrasi teşkilatının genişlemesi bakımından inceleyen Mises, fikir mücadelelerinin ruhunu teşkil eden meseleler üzerinde mükemmel bir teşhis imkanı vermektedir. Bürokrasi, sosyal bilimlere meşgul olanların ve konuya ilgi duyanların kaçırmaması gereken bir şaheserdir.

Antikapitalist zihniyet

Kapitalizm karşıtlığı siyasî ve ideolojik yelpazenin sağında, solunda, ortasında, kısaca herhangi bir yerinde yer alan herkesin paylaştığı bir tavırdır. Kapitalizmi dolu dizgin eleştirmek sıradan bir davranış hâline gelmiştir. Bu niye böyledir. Kapitalizminin insanlığa kazandırdığı iyi bir şey yok mudur? Kapitalizm karşıtı zihniyet sağlam bir temele oturmakta mıdır? Yoksa tamamen hissi midir? Kapitalizm insanların erdemlerini görmezden mi gelmektedir? Kapitalizm ortadan kaldırılırsa, insanlık daha iyiye mi gidecektir? Liberte Yayınları bu soruların cevabını, düşünce tarihinin kararlı, kapitalizm savunucularından biri olan Ludwig von Mises'ten okuma fırsatını size veriyor; 'Anti Kapitalist Zihniyet' ile.

İnsan eylemi

Liberte yayınevi bu yakınlarda Ludwig von Mises'ten "İnsan Eylemi" kitabını İsmail Aktar çevirisiyle okurlarla buluşturdu. "Piyasa ekonomisi, üretim araçlarının özel mülkiyeti altında emeğin işbölümünün toplumsal sistemidir. Herkes kendi hesabına eylemde bulunur; ama herkesin eylemleri diğer insanların ve kendisinin ihtiyaçlarının tatminini hedefler. Eylemde bulunan herkes öteki vatandaşlara hizmet eder. Bir diğer taraftan, herkes öteki vatandaşlar tarafından kendisine hizmet edilir konumdadır. Herkes kendisinde hem araç hem de bir amaçtır; kendisi için nihai amaç, diğer insanların amaçlarını elde etme gayretlerinde ise onlar için bir amaçtır" diyor ünlü iktisatçı Ludwig von Mises bu kitabında.

Mises'in iktisat bilimine katkısı basit ama aynı zamanda derin ve önemlidir. Mises, ekonominin tamamen bireylerin eylemlerinin bir sonucu olduğuna dikkat çekmiştir. Bireyler eylemde bulunur, tercih yapar, işbirliği yapar rekabet eder ve birbirleriyle

ticaret yaparlar. Mises kompleks piyasa fenomeninin gelişimini böyle açıklar. Mises sadece ekonomik fenomeni yani fiyatları, ücretleri, faiz oranlarını, parayı, tekelleri ve hatta ticaret çevrimini açıklamakla kalmaz; ayrıca, bunları sayısız bilinçli, amaçlı eylemlerin, tercihlerin sonuçları olarak gösterir ki her birey belirli koşullar altında çeşitli ihtiyaçlarına ve amaçlarına ulaşmak ve istemediği sonuçlardan kaçınmak için elinden gelenin en iyisini yapmaktadır. Bu sebeple, Mises ekonomik tezine İnsan Eylemi başlığını seçmiştir. İşte bu sayede, Mises'in bakış açısıyla, Adam Simith'in "görünmez eli" mantık ve faydacı prensipler temelinde bireylerin sayısız eylemlerinin bir sonucu olarak açıklanabilmiştir. Görünmez el yirmili ve otuzlu yılların sisleri arasından Ludwig von Mises ve Fredrich von Hayek gibi Avusturyalı piyasa sevdalılarının verdiği yanıtla net bir biçimde tekrar hayat buluyor. Örneğin, Hayek için sorun; "ekonomiyi temsil eden çok bilinmeyenli denklemin çözülüp çözülememesinden ziyade (ki bu sadece matematiksel bir sorundur ve yüzyıl ortasında Kenneth Arrow ve Gérard Debreu gibi matematik eğitimi almış iktisatçılar tarafından çözülecektir), böyle bir hesaplamaya malzeme olacak bilginin kendisinin ancak piyasa (rekabet) süreci içinde ortaya çıkacak olmasında yatmaktaydı." [Human Action: A Treatise on Economics] İnsan Faaliyetleri: Ekonomi Üzerine Bir Bilimsel İnceleme (1949) Bu eser, ekonomi ve sosyal bilimler üzerine kapsamlı akademik bir çalışmadır. Bence Mises'in en önemli yapıtıdır. Mises´in; bireyin tercihlerinin neden-sonuç ilişkisi içerisinde amaçlı olduğunu ortaya koyduğu ve metodolojik çalışma esaslarını belirttiği temel kitabıdır. Eser, iktisat biliminin soğuk ve sıkıcı katedrallerinden bizi çıkarıp, bu konuda daha derinlemesine düşünmemiz için iyi bir fırsat yaratıyor...

´Türkiye'de İslamcılık ve İslami Edebiyat´

Ramazan ayı geldiğinde ibadethanelerin bahçelerinde düzenlenen bir takım kitap fuarları sık uğradığım yerlerden oluyor. Bu etkinlikler müslüman dünya görüşünü benimsemiş arkadaşlar için oldukça önemlidir. Türkiye'deki İslamcılık Düşüncesi daha Akçurin'nin 'Üç Tarz-ı Siyaset' isimli makalesinin yayınlandığı yıllardan beri entelektüel düzeyde canlılığını kaybetmeyen bir konudur. Bahsi geçen İslamcılık Düşüncesi hakkında Şerif Mardin uzun yıllar söz etmiş ve ne yazık ki bu yüzdende elit çevreler tarafından bayağı dışlanmıştır. En azından Türkiye Bilimler Akademisine kabul edilmediği her çevrece malumdur. Burada daha ziyade konunun ikinci bir boyutu olan edebiyat kısmından söz edeceğiz.

Rahmetli Cemil Meriç Hoca'nın da dediği gibi ilk önce lügatlere bakalım bir. Alm. İslamiche Letaratur, Fr. Littérature İslamique, İng. Islamic literature. İslâmiyetten sonra Araplarda ve sonraları Müslüman ülkelerde gelişen edebiyât. Bugün Türkiye'de İslami edebiyat deyince akla ilk elden şairler olarak Mehmet Akif-Necip Fazıl-Sezai Karakoç çizgisinden gelenler ve İslami temalara sahip birtakım romanlar yazan ziyalılar gelmekte. Yetmişli yıllarda konu (Yeni Devir/ 15 Aralık 1977 -A. İbrahim Tüzer´in arşivi) Çok özel düşünür! İsmet Özel tarafından "Türkiye'de İslami Edebiyat Var mıdır?" isimli kısa denemede bir miktar tartışılmıştır. Kısaca Özel bize şunu sormakta; "Türkiye denince yasaları, toplumsal kurumları, düzenlenmiş ve adeta icbar edilmiş yaşama biçimi olan Türkiye'den söz ediyoruz elbet. Yani kendi sınırları içinde bir bütünden. Üstelik sözünü ettiğimiz Türkiye belli bir zaman diliminin Türkiye'si, şimdinin, bugünün Türkiye'si. İşte bu Türkiye'de İslami bir edebiyat var mıdır?" Bunu öğrenmek istiyordu sayın Özel. Yazının devamında Özel bu sorunun cevabını ararken bizi ilk yanıltacak olan Türkiye'de bir edebiyatçılar kümesinin bulunması, bunun yanı sıra bir de Müslüman olup da edebiyatla ilgilenen ve hatta uğraşan insanların bulunmasıdır diyordu. "Eh, Türkiye'de edebiyatçı varsa, (şair, hikâyeci, romancı, tiyatro yazarı ilh.) inançları itibariyle Müslüman olup da edebiyatla bağlantılı insanlar da varsa kolayca Türkiye'de yürümekte olan, yaşayan bir İslami edebiyat vardır diyemez miyiz? Söz konusu olan herhangi bir ideoloji, doktrin, felsefi görüş olsa idi ve aynı şartları yapısında bulundursa idi, o ideoloji yahut düşüncenin bir edebiyatı olduğundan söz edebilecektik. Yaşayan edebiyatımız içinde Müslüman yazarlar, sanatçılar, şairler yok mu? Var, ama bu yürütülen sanat faaliyetlerinin İslam kaynakları açısından bir değerlendirilmesi yapılmamış henüz. Her yönden esen etki rüzgârlarının ortasında, bütün tutamağı sanatçının yeteneği ve görüş derinliğinden ibaret bir İslami edebiyat gerçekten bir İslami edebiyat mıdır, yoksa doğru yolda türetilmiş bazı bireysel sanat ürünleri midir? Türkiye'de İslami edebiyatın naslar açısından değerlendirmesinin yapılmayışının yanı sıra bir nokta daha var dikkati çeken. Müslüman sanatçıların eserleri büyük ölçüde bir Müslüman'ın siyasi, kültürel, fikri, seviyesini izler durumda."

Özel, edebiyat ve sanat eserlerinden kalkılarak bazı itikadi hususların derinliğine varmak yerine, belli ve ortaklığı tartışılmaz akaidin bir çeşitlemesiyle karşılaştığını söylüyordu daha çok. Bu arada bir noktayı daha belirtmeden geçemeyeceğim, Sayın Özel'e demin bahsettiğim Ramazan aylarında düzenlenen İslami Kitap Fuarlarında sayısını hatırlayamayacağım kadar çok eminim sizlerde rastlamışsınızdır. Özel o yıllardaki dünya görüşüyle bu edebiyata bir özeleştiri yapsa da çok iyi biliyordu ki kendiside malum çevreden sayılabilirdi, kendisini de saymalıydı. Milli Gazete'deki en kalitesiz yazılarını ürettiğini her halde inkâr edemeyecektir. Havariyun çevreside bu edebiyatın çocukları idi üstelik. Özel'in özel bahsi böyle.

Bilgi Üniversitesi öğretim üyesi Kenan Çayır doktora tezinde İslami edebiyattaki değişimleri mercek altına aldı. Tezinin tam başlığı şöyledir: "Islamism and Islamic Literature in Contemporary Turkey: From Epic to Novel Understandings of Islam."

Bir Kültürel Mücadele Alanı Olarak İslami Edebiyat hakkında Milliyet Sanat Dergisi ´nde (Ağustos 2005.) ayrı bir makalesi de yayınlanmıştır. Sonraki yıllarda, yanılmıyorsam 2007'de yine aynı dergide bu konuyla ilgili olarak birde röportaj yapılmıştır. Bu tarz eserlerin en bilinen örneği ve ilki Hekimoğlu İsmail'in ´´Minyeli Abdullah´´ romanıdır. Birçok arkadaşımın bu roman vesilesiyle "hidayet"e erdiğini biliyorum. Daha sonraki dönemde ise Mehmet Efe'nin "Mızraksız İlmihal" kitabı seksenli yıllarda oldukça popüler olmuştur. Türkiye'deki İslami Düşüncenin dönüşümünde bu romanlar insanları derinden etkilemiştir. Zannediyorum ki bugün çok iyi bilinen siyasetçilerimizin bazısı bu romanları okumuşturlar. İslami Edebiyat kavramı artık literatürümüze girmiştir. İslami Edebiyatın varlığının tartışılmasının bugün itibariyle gereksiz olduğunu düşünüyorum. Bu edebiyat çevresinde kaliteli ve nadide şiirler ve hikâyeler yazan Ahmet Cahit Zarifoğlu'nun bir şiiriyle sözlerime devam edeceğim.

SULTAN
Seçkin bir kimse değilim
ismimin baş harfleri acz tutuyor
Bağışlamanı dilerim

Sana zorsa bırak yanayım
Kolaysa esirgeme

Hayat bir boş rüyaymış
Geçen ibadetler özürlü
Eski günahlar dipdiri
Seçkin bir kimse değilim
İsmimin baş harflerinde kimliğim
Bağışlanmamı dilerim

Sana zorsa bırak yanayım
Kolaysa esirgeme

Hayat boş geçti
Geri kalan korkulu
Her adımım dolu olsa
İşe yaramaz katında
Biliyorum
Bağışlanmamı diliyorum...

Şiir bu konudaki bizim "teneffüs"ümüz olsun. (-Teneffüs Teorisi-Dr. Hasan Aktaş'ın Edirne'deki Üç Şerefeli Camii bahçesindeki bir sohbetinde kullanmış olduğu deyimdir.) Çayır, Türkiye'de 1970'lerin sonu 1980'lerin başında yükselmeye başlayan İslâmi hareketleri son çeyrek yüzyılda önemli bir gündem maddesi oluşturduğunu söylüyor. -Bu çalışmada ele alınan romanlar, Türkiye'deki İslamcı söylemin yıllar içinde, çevreden merkeze hareketini, (Şerif Mardin'in sık sık kullandığı bir terminolojidir) yekpare özneden parçalı özneye, hidayetten sorgulamaya olan seyrini okura sunuyor ve "İslamcılık" olarak nitelendirilen anlayışın, düşünüldüğü gibi yekpare ve değişimlere

kapalı olmadığını gösterirken, bu söylemin somut koşullara diğer söylemler kadar duyarlı olduğunu ve tarihsel olarak oluşturulduğunu roman örnekleriyle birlikte sunuyor. Değerli meslektaşım Nilüfer Göle'nin de kitap dikkatini çekmiş olacak ki o da École des Hautes Études en Sciences Sociales'de "Çayır bu çalışmasıyla bizlere, 1980'li yıllarda ideolojik anlatıdan 1990'lı yıllarda öz-düşünümsel anlatıya dönüşen İslami anlatının iç mekanizmaları ve dönüşümü hakkında yeni içgörüler sunuyor" diyerek kitabın önemini ayrıca belirtmiş.
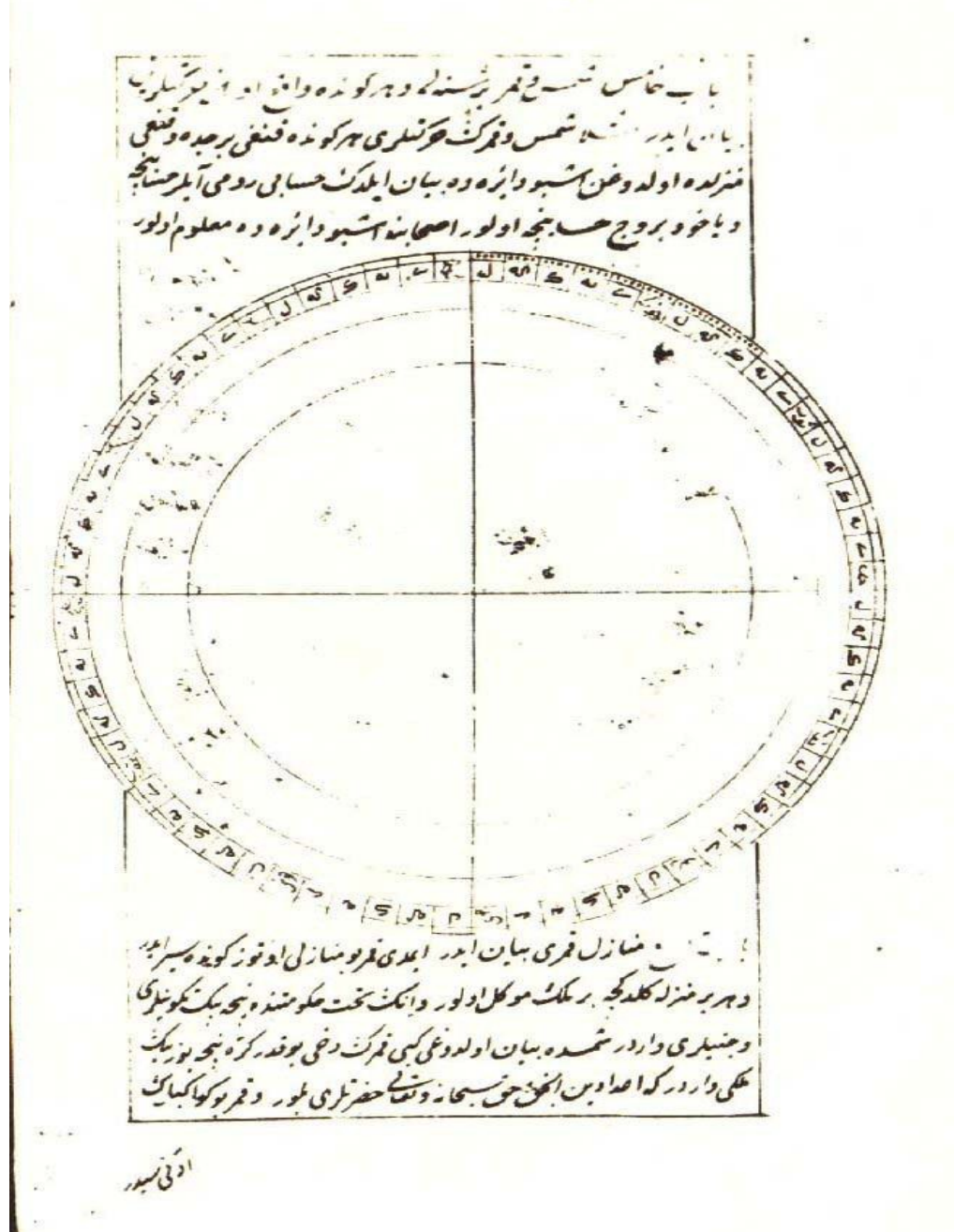
´Ruhun yeni hastalıkları´

Bulgar asıllı Julia Kristiva, edebiyat teorisyeni, psikanaliz kuramcısı, göstergebilimci, yazar, feminist eleştirmen ve filozof olarak 1965'ten beri Paris'te yaşamaktadır. Disiplinlerarası çalışmalarını esas olarak burada devam ettirmektedir. Kristeva, Kolombiya Üniversitesi'nde Umberto Eco ve Tzvetan Todorov'la Yazınsal Göstergebilim Kürsüsü'nü paylaşarak katkılarda bulunmuştur. Aynı zamanda Uluslararası Göstergebilim Birliği'nin yönetim başkanı ve birçok yazınsal kurulun üyesidir. 1997 yılında, otuz yıla yayılan ve on beş dile çevrilen çalışmaları için Fransa'nın en büyük onuru "Chevaliére de la légion d'honeur"u verilmişti.

Bulgar göçmeni bu kadın entelektüelin ismini daha çok doksanlı yıllarda Derrida okumalarım esnasında duymuştum. Philippe Sollers'in yönettiği, Roland Barthes, Michel Foucault, Jacques Derrida gibi kaliteli entelektüellerin de arasında bulunduğu Tel Quel (Avangart bir topluluk) grubuna katıldı ve bu toplulukla aynı adı taşıyan ilginç dergide metin kuramına ilişkin ilk yazılarını yayınladı. Jacques Lacan'ın psikanaliz seminerlerini de yakından izlediğini biliyoruz. Gençlik yılları çalışmalarında Saussure (Genel Dilbilim Dersleri), Lacan, Bahtin (benim idolümdür) ve Chomsky gibi birçok kuramcının etkisi altında kalsa da, göstergebilim ve psikanaliz yöntemini birleştirerek yeni okuma ve anlamlandırma olanakları sunan Julia Kristeva, son yıllarda, feminist kuram ve yabancılık olgusu üzerine yoğunlaştı. Özellikle yabancılık olgusunu çok değişik açılardan ele alan nitelikli makaleleri bulunmaktadır.

Halen Paris Üniversitesi'nde profesör olan Julia Kristeva; Semeiotikè, Recherches pourune sémanalyse (1969; Göstergebilim, Bir Göstergeçözüm İçin Araştırmalar), Le Texte du roman (1970, Romanın Metni), Polylogue (1977, Çokbilir), Pouvoirs de l'horreur (1980; Korkunun Güçleri, Ayrıntı Yay, 2004), Le Langage, cet inconnu, Une initiation à la linguistique (1981, Şu Bilinmeyen Dil, Dilbilime Bir Giriş), Au commencement était l'amour (1985, Başlangıçta Aşk Vardı), Étrangers à nous-mêmes (1988, Kendimize Yabancı), Les Samouraïs (1990, Samuraylar), Les Nouvelles Maladies de l'âme (1993, Ruhun Yeni Hastalıkları, Ayrıntı Yay,2007), üç ciltlik Le Génie féminin (Hannah Arendt,1999; Melanie Klein, 2000; Colette, 2002) Bizans'ta Cinayet, Yapı Kredi Yay, 2005 gibi bir çok önemli kitabı yazmıştır. Ne yazık ki çalışmalarının omurgasını oluşturan eserlerinden ziyade daha ikincil yapıtları dilimize çevrilmektedir. Örneğin bana göre en önemli çalışması olan "Göstergebilim, Bir Göstergeçözüm İçin Araştırmalar" kitabının hala çevrilmemiş olması önemli bir eksikliktir. Sanırım bu durum da yayıncıların pazarlama kaygılarından ileri gelmektedir.

Kendisini dilbilim ve edebiyat kuramı sahalarında geliştiren Kristeva yöntem olarak kendisine ait "semanaliz" kavramı üzerinden hareket etmiştir. Semianaliz, dilbilimsel bir kavramdır. Semanaliz de dilin iletişim işlevinin üzerine odaklanmak yerine 'materyalite´sine (sesler, ritim ve grafik kullanımı) odaklanmıştır. Aslında, dilin iletişimsel fonksiyonunun, çelişkilerini ortadan kaldırma eğilimindeki geleneksel ekol, bilimsel yönelimin içerisinde açıklanmasına karşın, dilin maddi temelinin geleneksel bilimsel mantık çerçevesi içersinde anlaşılamaz olduğunu iddia eder. Dilin maddeselliğinin belirtisi olan şiir dili bu çerçeve kullanılarak formalistik bir yapıya indirgenemez, fakat daha karmaşık ve esnek bir çerçeveye ihtiyaç duyar. Kristeva'ya göre dil temel olarak heterojen bir doğası olması itibariyle homojenlikle çelişir. Bu çelişki şiir dilinin anlamını parçalar veya en azından yeni anlamlar düzlemine kaymasına yol açar veya yeni anlama yöntemleri geliştirir. Şiir dilini anlayabilme

yetisine sahip olamamak, tam da onun gerçek sonuçlarının ilk anlaşılabilir içeriğidir. Semianaliz, şiirin dil olanaklarının direkt kendisiyle bağlantılı olarak açıklanmasıyla anlaşılabilir.

Kristeva´nın şiir dilini "heterojen yapıya sahip" incelenmesine dair öğrenci olduğu yıllarda ki ilgisi, onu geleneksel dil çalışmalarını bir forma sokmaya çalışan çağdaş semiyotik kuramcılarından önemli ölçüde ayırır. Dili hareketsiz, değişmez araçları üzerinden analiz eden diğer dilbilimcilerin aksine o dili; 'kendi değişken, sınırlarının dışına taşan ve pratik biçimi içerisinde' kavramaya çalışır. Kristeva'ya göre statik bakış açısının dilin bilinçle öğrenebilinen, materyalin dışlandığı alanlara indirgenebileceği savına bağlı olduğunu iddia eder. Dil hareketsiz değildir, özellikle şiir dilinin kendi sınırları dışına taşan bir fonksiyonu vardır.

Bilinçdışına olan alakası onu gelişim halindeki özne olarak özne kuramını geliştirmeye yönlendirir. Bilinçdışındaki özne kuramı ruhsal süreçleri de ihtiva eder. Julia, 'öznenin hiçbir zaman, tek tür ve statik bir fenomen olmadığını' iddia eder. Özne ve dil oluşumu arasındaki bağlantıya olan ilgisi Kristeva´yı Paris'teyken hazırladığı "Şiirsel Dil Devrimi" [La Révolution du Langage Poétique] isimli doktora teziyle onu semiyotik kuramını geliştirmeye sevk eder. Ne yazık ki bu kitabı da dilimize çevrilmeyen eserlerinden biridir. Kendi kuramı, "geleneksel semiyotiğin yanına sembolik kavramını ekleyerek oluşturduğu, sunumlar, imgeler ve tüm biçimlerle eklemlenmiş dil cephesi ile bu cephenin karşısına yerleştirdiği ikinci bir semiyotik tanımının karşıtlığı ve birlikteliği üzerine kurulmuştur. Semiyotik ve sembolik kavram ikilisi metin düzleminde genotext ve phenotext'e denk gelir. Kristeva genotext´in dilbilimi olmadığını aksine bir süreç olduğunu ve dilin temeli olduğunu vurgular. Phenotext ise iletişim diline tekabül eder. Ne genotext ne de phenotext izole halde ayakta durabilirler." Kristeva´nın dilde ifadelendirme süreci olarak adlandırdığı bütünde bir arada bulunurlar. Kristeva, son yıllardaki yönelimlerinde açığa çıkan değişiklikle beraber genel bir dil ve özne kuramı oluşturmayı kısmen başarmıştır. Kendi kavramlarını oluşturduğu zeminde özgün kişisel ve sanatsal deneyimleri anlamlandırma adına bir kuram geliştirmeyi amaç edinirken oldukça başarılı olduğu söylenebilir.

Kristeva, dilbilim çalışmalarıyla eşzamanlı olarak psikoanalitik çözümlemelerin kuramsal boyutu ile de ilgilenmiştir. İnsani bilimlerde beden öteden beri dişilik ya da dişilikle birleştirildiği ve zayıf, ahlâksız, kirli, çürüyen olarak aşağılandığından ötürü beden kuramı Kristeva için özel bir önem taşır. Bedeni anlamlandırmanın mantığının maddiliği içinde zaten işlediğinin üzerinde durarak, anlamlandırma için zorunlu olan "özdeşleşme" ve "farklılaşma" işlevlerinin üzerinde duran Kristeva, bunu söylerken, Freudyen Psikanalistlerin anlamlandırma için zorunlu olduğunu iddia ettikleri Araerkil Yasa'yı önceleyen anaerkil bir düzenlemenin varlığından söz etmektedir. Lacan'ın "imgesel" ile "simgesel" arasında kesin bir kopma olduğunu savunup bütünüyle "ayna aşaması"ndan sonraki süreçler üzerine yoğunlaşırken, Kristeva bu ikisi arasındaki ilişkinin bir devamlılık arz ettiğini savunmuştur. Onun bedenle ilgili düşünceleri kaçınılmaz olarak ruh ile de ilgilenmesine yol açmıştır.

O'nun ruh konusundaki yegane eseri "Ruhun yeni hastalıkları" kitabıdır. Ruh deyince o şu sorulara cevap aramaktadır. "Hâlâ bir ruhumuz var mı? Çağımızda bu mümkün mü? Eğer varsa, nerede konumlanır? Beyinde mi, kalpte mi, beden sıvılarında mı? Ruh nedir? Konuşan varlığın diğer konuşan varlıklarla bağı ve bir anlam yapısı mıdır? Peki, çağımız anlam yapılarını yok eden bir çağ ise, ruhumuza ne olmuştur?" bu

sorular daha da çoğaltılabilir. Ruhun üzerindeki muamma binlerce yıldır filozofları ve teologları ilgilendiren bir konudur. Kristeva soruna, modern varlıklar olarak içinde bulunduğumuz çağın temel bir sorunu olarak yaklaşıyor. Bunlara cevaplar ararken; en başta kendisini ikna etmeye çalışmıştır. Çağımız insanı onun deyimiyle söylersek; "günlük deneyiminde içsel yaşamının çöküşünün izinde sürüklenmektedir. Bu çöküş, televizyon dizilerinin duygusal şantajında, romantik tatminsizlikte, dinlere yönelişte her gün açıkça ifadesini bulmaktadır." Önüne gelenin din icat ettiği bir dönemde yaşıyoruz. Ve bunların tamamı büyük saçmalıklardan ibaret. Bunlar Kristeva'ya göre; "sakatlanmış öznelliğin emareleridir. Bu gezgin, dur durak bilmeyen ve performans sarhoşu öznelliğin oluşum mekânını en iyi temsil eden geleceğin kent modeli New York'tur. Çağımızın bu simge kentinde yaşayan modern insan, kazanmanın, harcamanın, haz almanın peşinden koşar. Bu yaşam deneyiminde belki acı çeker, ama pişmanlık ve vicdan azabı duymaz. İmgelere boğulur, imgeler onun yerine geçer. Yaşadığı hayal âleminde, gösteriden o da bir pay almaya çalışır. Söylemi standartlaşırken, edim ve vazgeçiş anlam yorumlarının yerini alır. Bu nedenle modern narsis bu karmaşanın içinde ruhunu nereye hapsettiğini bilmez. Hatta ruhunu kaybetmekte olduğunun farkına bile varamaz." Kristeva ruhun yeni hastalıklarının tanısını burada koyar: "Özne için temsilleri ve anlamsal değerlerini kaydeden ruh, yani psişik aygıt bozulmuştur, çalışmamaktadır. Çağımız da tıpkı ruhunu yitirmekte olduğunu bilmeyen insan gibi, kendi bilincinde olmayan bir medetsizlik çağıdır. Çağımızın hastalığı, psişik temsil imkânsızlıkları ve yetersizlikleridir. Psişik uzamı ölüme sürükleyebilecek hastalıklardır bunlar. Gösteri toplumunun aktörü ya da tüketicisi, imgesel yoksunluk hastalığına yakalanmıştır. Tanının ardından, modern insanı bu kötürümlükten psikanalizin nasıl kurtaracağı sorgulamaları gelir." Dikkat ederseniz çağımızın buhranı olan ruhun yaralanması ya da hastalanması "Özne" kavramı ilişkisi üzerinden açıklanmaya çalışılıyor. Kristeva'nın anlayışında çağımız insanı analistten psişik aygıtını tamir etmesini bekliyor. Fakat Kristeva bu sorunun izini, "Jeanne Guyon gibi bir XVII. yüzyıl gizemcisinde; Germaine de Staël gibi daha XVIII. yüzyılda entelektüel figür olarak yerini alan bir kadının şöhret ve yas tutkusunda; çağımızın isteriği dediği Sabina Spielrein'ın temsile başkaldıran bedensel hafıza olmasında; depresyonun dilini kadınlık konumu ile birleştiren Helene Deutsche'un açık yapısında" sürüyor. Konuya bazen temsil, aşk ve özdeşleşme kavramları sorgulamalarıyla bu tanılarını derinleştiriyor. Bu derinleşmenin kıyılarında Hıristiyanlık-Musevilik ile Joyce, aşk, edebiyat, kutsallık ve özdeşleşme üzerine gelişirken yine kendi kuramı olan semianaliz yönteminin terminolojisinden faydalanıyor. Kavramlardaki muazzam derinlik konuyu daha kolay anlamamızı sağlarken, kitaptaki çözümlemeler vasıtasıyla modern zamanlardaki ruhsal bunalımın karanlığı ve ürküntüsüyle yüzleşiyoruz. Belki de kadim mutsuzluğumuz ruhumuzun derin dehlizlerindeki bu yeni hastalıkların bir neticesi. Kısaca, yaralanmış ruhlara hitap eden bir eserdir, diyebiliriz bu kitaba...

بحكالينورهقرش، طحهمالينوحوش، كهماطينوهورش
هكماغينابيل

صورت فرشته بنت

ودخی بو عملی یازرکن بو فرشته نک صورتنی اوکنده قویه و یدی کره عهدنامه
سلیمان ایله بوه اسملری اوقیه و سوره کهفی دخی یدی کره اوقیه و دعوتن
بخوران ویره بخوری شکر، ولادن، ومصطکی، و بو طلسمانلری دخی یازه

Tanrı sarhoşu bir filozof

Spinoza, bilinenin aksine Tanrı tanımaz değildir. Görüşleri pek anlaşılamadığı için 1655 yılında Spinoza, Cemaat Mahkemesi tarafından din dışılıkla (materyalistlik ve Tevrat'ı küçük görmek ile) suçlanır. Bu sorgulamada Tanrı´nın bir bedene sahip olduğunu savunan Spinoza, sonunda hahamlar tarafından din düşmanı olmakla suçlanır ve pişman olmaya zorlanır. Aynı yıl içinde Spinoza, "Tanrı, İnsan ve İnsanın Refahı Üzerine Kısa Bir İnceleme" isimli çalışmasını bitirir. Bu kitap çok güçlü olmamakla birlikte Spinoza´nın felsefesini tüm temel tezlerini barındıran bir yapıt olarak değerlendirilir. Genç filozof, "Tanrı´nın evren ve doğanın işleyişi olduğu, bir kişiliği olmadığı ve İncil´in Tanrı'nın doğasını öğretmek için mecazi ve simgesel bir kitap olduğu" iddialarını savunduğu için cemaatinden kovulmuştur. Onun zor anlaşılan ya da tamamen zıt yönlerde anlaşılan felsefesinin oluşumunda bir yanda Yahudi mistiklerini, İslam düşünürlerini, skolâstikleri, 17. yüzyılda çok önemli gelişmeler kaydeden doğa bilimlerini, Bruno ve özellikle onun panteizmini ve bütün bunların ötesinde Descartes´ı ve Kartezyen felsefeyi buluruz.

Bilge Kral Aliya İzzetbegoviç "Doğu Batı Arasında İslam" (266 s.) isimli kitabında Spinoza'dan bahsederken şöyle der:

"Spinoza'nın misalinde, yeni materyalist felsefenin Yahudiliğin bağrında veya Yahudi ananesinin kaynaklarında doğuşu gayet iyi takip edilebilir. Bu ananede dini öz, milli, siyasi ve dünyevi muhtevaya nispeten çok ince sığ kalıyor, yani Hıristiyanlığa tamamen ters bir durum. Spinoza'nın yazılarından her yere Tanrı yerine tabiat kelimesi konulabilir. Bu konuda kendisi bile sarih olarak yol gösteriyor. Tanrı mefhumundan şahsi, irade ve hatta şuurla ilgili her şeyi çıkarmak suretiyle Spinoza, bu iki mefhumu birbirine yaklaştırır."

Spinoza´nın panteist bir düşünce yönünde uçlara vardığı ve monist bir Tanrı-doğa düşüncesine ulaştığı ilk olarak belirtilmesi gereken noktadır. Ve bu zor anlaşılır. Bununla birlikte Spinoza´nın felsefi sisteminde Tanrı kavramının merkezi bir yeri olduğunu söylemek gerekir. Tanrı, bu felsefi sistemin hem başlangıç noktası hem de son noktasıdır; "Var olan her şey Tanrı içinde vardır ve Tanrı olmaksızın hiçbir şey ne varolabilir, ne de kavranabilir".

Bunu söyleyebilen bir filozof olarak Spinoza'ya Tanrı düşmanı demek pek doğru olmaz sanırım.

Ünlü sav sözünde Spinoza, "Tanrı ya da Doğa (Deus sive Natura)" demektedir. Bu sözde aslında fiziksel dünyanın teolojik durumundan bahsedilir. Tanrı bir substantia'dır yani kendinde bir nedenle ve zorunlu olarak Tanrı (causa sui) vardır. Bu düşüncesinde İslam filozoflarının etkisi rahatlıkla görülebilir. Ona göre; Tanrı belli ve değişmez bir düzen verdiği tüm var olanları kendi özünden türetmiştir. Eğer Tanrı kavramı bilinirse, ondan türeyen tüm varlık âlemi bilinebilir. Bu onun düşünce sisteminin başlangıcıdır da aynı zamanda. O düşüncesindeki Tanrı'yı şöyle tanımlar:

"Kendi kendisinde varolan, kendisiyle kavranan, kavramı başka bir şeyin kavramına bağlı olmayan."

Geçen yıl kaybettiğimiz Ulus Baker, Spinoza'nın Tanrı düşüncesini "Etika" isimli eserini yorumlarken, biraz daha farklı bir şekilde değerlendirir:

"Spinoza, eserinin ilk anlarından itibaren Tanrı´dan, Töz´den, Özler dünyasından filan bahsedip durur. İlginçtir, ne kadar Tanrı´dan bahsederse çağdaşları ve ardılları tarafından o kadar 'tanrıtanımazlıkla' suçlanmaktadır; ruhtan, tinden ne kadar bahsederse, o kadar 'maddecilikle' suçlanmaktadır...

Spinoza´yı ilk 'modern' filozof olarak algılama yanlış olabilir, buna karşın onu ilk 'laik filozof' diye tanımlayabiliriz. Bahsettiği Tanrı ne uhrevi dinlerin Tanrısıdır, ne de

sanıldığı gibi, Descartes gibilerine daha uygun düşen 'felsefi Tanrı'. Tek bir cümleyle ifade edersek, Spinoza Tanrısı, ezeli-ebedi ve bitimsiz bir üretim kudretidir; her şeyin kendisinden çıkabildiği bir varoluşun sonsuz akışıdır. Spinoza böyle bir Tanrı´ya mutlak bir ihtiyaç duyar; çünkü dar, sonlu ve belirsiz bir 'öznellikle' başlayan bir felsefe bize olsa olsa dar ve belirsiz 'kavramlar' kazandıracaktır...

Tıpkı Rönesans ressamlarının yepyeni biçimleri (çoğul perspektifler), yepyeni renk ve temaları serbest kılmak üzere, insan kalabalıklarının kısıtlı dünyasının 'üstünde' yer alan ilahi dünyayı işlemeye girişmelerinde olduğu gibi, Spinoza´nın felsefesinde biçim bulan Tanrı da kavramların büyük bir güçle fışkıracağı bir kaynak haline gelecektir. Bir kavramlar jeneratörü... Dolayısıyla uhrevi dinlerin 'kudreti krallarınkine benzetilen' Tanrısından çok uzaktır.

Nefret eden, intikamcı ya da bağışlayıcı, sanki insan tutkularıyla bezenmiş... Bizzat kendisi doğa olduğu için doğal bir zorunlulukla eyler... Ve bu Tanrı, Spinoza bu konuda son derecede açıktır, pekâlâ bilinebilir ve tıpkı bir üçgenin iç açılar toplamının dikaçılı bir üçgene eşit olduğu gibi kesin bir zorunlulukla ispat edilebilir. Tanrı bir 'inanç' ilkesine değil, 'bilinebilirlik' ilkesine bağlıdır. Kısacası o inanılacak bir merci değil, bilinecek bir varoluştur. Spinoza, yalnız ve yalnız bu açıdan 'tanrıtanımaz'dır."

Ulus Baker bazı yerlerde zorlamaya varan yorumlarda bulunsa da genel itibariyle Spinoza konusunda son derece doğru tespitler yapmıştır. Bu yakınlarda İletişim Yayınları´ndan bu filozof hakkında; "Spinoza: Bir Yaşam" isimli kitap çıktı. Steven Nadler'in biyografik çalışması sadece Spinoza'yı anlatmıyor; Hollanda tarihini, Yahudileri, ilgi ve heyecanla birbirlerini tanımak isteyen Avrupalı bilim adamlarını, din ve mezhep kavgalarını, şiddeti ve türlü hoşgörüsüzlükleri resmediyor.

[Spinoza, çağdaş yorumcularından Antonio Negri'nin yazdığı gibi çağının bir "anomali"sidir. Üstelik 17. yüzyıl Hollanda´sı gibi bir başka anomalinin içinde yaşamaktadır. Din savaşlarıyla ve despotik-merkantilist rejimlerin iktidarları altında sarsılan Avrupa'nın "en özgür", dolayısıyla en hoşgörülü diyarı... Spinoza, üçüncü kez de anomalidir. Çok değil 23 yaşında, dinsel ve ticari eğitim aldığı sinagog mektebinden, dahası cemaatten ve hayattan ihraç edilir. Başından geçen bir aforozdur ve korkunçtur, çünkü hiçbir Yahudi onunla herhangi bir ilişkiye girmeyecek, sokakta ona dört metreden fazla yaklaşmayacak, yazdığı hiçbir şeyi okumaya kalkışmayacaktır. Artık yalnızdır, Hollanda'nın sunduğu burjuva şanslarını tadabilen gruplara yaklaşır önce; ardından da Descartes felsefesinden etkilenen bazı entelektüel çevrelere... Amsterdam'ı, özellikle bir Yahudi fanatik tarafından uğradığı hançerli saldırının ardından terk etmiştir. Söylendiği kadarıyla, "hoşgörüsüzlüğün ne mene bir şey olduğunu" hep hatırda tutabilmek için, hançerle yırtılmış mantosunu da yanında taşıyarak. (a.g.e.)

Bana göre Spinoza, Tanrı sarhoşu bir filozoftur. Kısaca söylersek Spinoza'nın aykırı Tanrı anlayışı entelektüel bir Tanrı sevgisini öngörüyordu...

Düşüncelere dalan karakterler

Mayıs 2005'te yayın hayatına başlayan edebiyat ve eleştiri dergisi Pasaj, haziran-eylül 2007'deki "Psikanaliz ve Edebiyat" konulu dördüncü sayısında Dorrit Cohn'un, "Freud'un Vaka Öyküleri ve Kurmaca Sorunu" isimli makalesini yayınlamıştı. İlk defa Chon'un farkına o zaman varmıştım. 1924'te doğan Cohn, Harvard Üniversitesi'nde Almanca ve Karşılaştırmalı Edebiyat bölümlerinde profesör olarak dersler vermektedir. Kurmaca eserlerde anlatı incelemeleri ve edebiyat eleştirisi alanlarında çok sayıda makalesi bulunan Cohn'un The Distinction of Fiction (Romanın Ayrımı) (2000) adlı bir

eseri daha vardır. Zaten tüm dünyada bu kitabı sayesinde ünlenmiştir. Dorrit Cohn'un yeni çevrilen kitabıdır; "Düşüncelere dalan karakterler".

Okuduğumuz romanlarda genelde somut olayların, varlıkların anlatımı ve roman kişilerinin aralarındaki konuşmalar, sıklıkla kahramanların zihinleriyle karşılaşırız. En azından klasik roman kurgusu için durum böyledir diyebiliriz. Bazen bir kahramanın zihniyle özdeşleşiriz. Hatta onlarla birlikte bizde âşık olur ve aynı şekilde acı çekeriz. Gerçi çoğu yazarında istediği bu tür bir kaptırmaca oyunudur. Eleştirmenler için ise böyle bir okumanın pek yararlı olmayacağını da söylemek gerekli sanırım. Balık akvaryumdayken bulunduğu ortamı deniz sanır. Her neyse, romanların dünyasındaki düşüncelere dalan karakterler ve onların bilinç sunumu her daim okuyucuyu cezbeder. Dorrit Cohn da romanların bu yanına olan ilgisinin, "düşüncelere dalan karakterlerle, kendi kendine konuşma sahneleriyle dolu romanlara olan düşkünlüğünün" sonucunda, edebi söylemin olanaklarını anlamak için giriştiğini söylüyor bu kitabı yazmaya.

Sınıflandırmayı, tiplere ayırmayı yöntem olarak seçen, ancak tarihsel süreci de gözardı etmeyen Cohn ayrıntılı bir şekilde çözümlemeler yapıyor bu kitabında. Modernist edebiyatın temel metinlerinde daha önce hiç üzerinde düşünülmemiş üslup ve tekniklere göre yeni çözümlemeler yapıyor Profesör Dorrit. Türkiye´de edebiyat eleştirisi ve analiziyle ilgilenen araştırmacıların ve okurların gerek Cohn´un fikirlerinden gerekse kurduğu terminolojiden ciddi anlamda yararlanabileceğini düşünüyorum. Bizde edebiyat fakültelerinde bu işin ne derece lakayt yapıldığını bilince insan hayıflanmadan edemiyor. Edebiyat incelemesi adına monografi yazanların özellikle bu tip eserleri görmelerini istiyoruz ve diliyorum. Cohn, eserinde üçüncü şahıs bağlamında bilinci psiko-anlatı düzeyinde, ilk kaçınmalar ahenksizlik ve ahenk, özetleme ve genişletme, söz-altı durumların anlatılması gibi bölümlere ayırmıştır. Alıntılı monolog konusunda ise alıntılama tarzları, anlatı bağlamı, psikolojik içerimler, üslupsal eğilimler, ilk tanımlama teorik ve tarihsel perspektif, ironi ve sempati, boyutlar ve bağlaçlar gibi ilginç başlıklar altında tartışılmıştır. Kitabın ikinci bölümünde, birinci şahıs metinlerinde bilinç geriye dönüşlü teknikler; 'ahenksiz öz-anlatı, ahenkli öz-anlatı, öz-alıntılı monolog, öz-anlatımlı monolog' anlatıdan monoloğa; 'sorunlu sunum kronoloji ve hafıza, söylem ve monolog, anımsatma ve eşzamanlılaştırma, günlük ve süreklilik' konuları uzun uzadıya anlatılıyor. Kitabın son bölümü özerk monolog hakkında yazılmış. Yapılan bir paradigma olarak "Penelope" ve "biçimin çeşitleri" kendisini zevkle okutuyor. Hafıza monoloğu konusundaki görüşler karakter analizleriyle sıkı bir şekilde desteklenmiştir. Kitabın sonuna bir de ek olarak "Tiyatro ve Şiirle Bağlar" isimli kısa bir metin konulmuş.

Sihirli bir mercek

Kitabın önsözünde yazarın da dediği gibi eski mitolojilerde, diğer tanrıları ve yaratılmış gerçekliği eleştiren Yunan tanrısı Momus, balçıktan yaptığı insanın kalbine, tüm duygu ve düşünceler kolayca gün ışığına çıkabilsin diye bir pencere koymadığı için Vulkan´ı suçlamış. Bir nevi taştan daha dayanıklı bir sistem yaratmış. Emanetin insana verilmesine dair Kuran'da da böyle bir hikaye anlatılır. Chon, bu hikayeden yola çıkarak Tristram Shandy amcası Toby´nin karakterini tasvir ederken işte bu mite göndermede bulunur. Eğer bir Momus penceresi açılmış olsaydı, "bir adamın karakterini öğrenmek için bir iskemle alıp yavaşça, dışarıdan bakınca içi görünen bir arı kovanına yaklaşır gibi yaklaşmak ve bakmak yeterli olacaktı – çıplak ruhunu izlemek için; ... sonra kalemle hokkayı ele alıp sadece ve sadece gördüklerinizi yazacağınıza yemin etmek yeterli olacaktı." "Ama," diye ekler Tristram gerçekçi bir teslimiyet ruhuyla, "bu gezegende yaşayan hiçbir biyografi yazarına bu imkân tanınmamıştır; ... bizim zihinlerimiz bedenlerimizden dışarı yansımaz, şeffaf olmayan

bir derinin –ve kanın– karanlık kılıfını giyinmiş olduklarından onların özelliklerini başka yerlerde aramamız gerekir." Nitekim Tristram bu noktada amcası "Toby´nin karakterini onun Boşzaman-beygirine bakarak çizmeye" karar verir – yani bu gezegendeki bir biyograficiye (ve otobiyograficiye) yaraşır bir şekilde empatik olarak davranışsal bir "başka yer" seçer. Kitabın giriş yazısında bu olay şu şekilde değerlendirilir:

"Buna benzer bir optik istek-rüya da kurmaca edebiyat türlerinin diğer ucunda, bir Alman Romantik peri masalında karşımıza çıkar: E.T.A. Hoffmann´ın Meister Floh (Pire Efendi) eserinde, başlığa da adını veren mikroskobik sihirbaz, insan arkadaşı Peregrinus Tyss´e küçük sihirli bir mercek verir. Bu mercek gözbebeğine yerleştirildiğinde, Peregrinus karşılaştığı tüm diğer insanların kafatasının içini görüp, gizli düşüncelerini öğrenebilir. Peregrinus çok geçmeden bu 'yok edilemez merceğe' lanet eder, zira aslında kendisine 'insanın en derinlerindeki benliğini tam da ona hükmettiği için gören ölümsüz varlık' dışında kimsede olmayan bir istihbarat kaynağı kazandırmıştır." (s.13)

Şeffaf Zihinler belki birazda bu taslağın varlığından ilham alarak icat edilmiş gibidir. Peregrinus'un sihirli merceği fantazi de gerçek olmayan şeffaflıkları ele alması bakımından romancıların sahip oldukları eşsiz gücü anlatan metafor olarak kullanılabilir. Ünlü Roman yazarı Marcel Proust da bunun nasıl yapıldığını ve ne gibi yararlar sağladığını göstermek için optik imgelere başvurur: "Gerçek bir insan, kendisiyle ne kadar derin bir yakınlık kursak da, büyük ölçüde duyularımız tarafından algılanır, yani şeffaf değildir, duyarlılığımıza, taşıyamayacağı bir yük bindirir. ... Romancının buluşu, ruhun nüfuz edemediği bölümlerin yerine, eşit miktarda manevi, yani ruhumuzun özümleyebileceği unsur koymaktı." (Marcel Proust, Swann´ların Tarafı, çev. Roza Hakmen, İstanbul: YKY, 1999, s. 89-90)

Swann'ın aşkı belki de böyle ince düşünülüp kurgulandığı için etkiler insanları.

Anlatının monoloğu

Chon'a göre gerçek dünya ancak bu dünyada ikamet eden insanların gizli yanlarını açığa çıkartarak kurmaca haline gelebilir, ama tersi de aynı ölçüde doğrudur: Kurmaca eserlerdeki en gerçek, "en eksiksiz" karakterler en yakından ve tam da gerçek yaşamda insanları tanıyamayacağımız şekillerde tanıdığımız kişilerdir. Mann rakip bir sanat dalı üzerine yazdığı bir makalede şöyle der:

"Bireysel varlıklar olarak insanlar hakkında bildiğimiz her şey konusunda, tiyatroyu bir gölge oyunu olarak gördüğümü ve yalnızca anlatılan insanı eksiksiz, bütün, gerçek ve şeklen tamamlanmış olarak değerlendirdiğimi itiraf etmeliyim."

Gölgelerin bilinç sunumu için en dolaysız yöntem söz konusu olduğunda, üçüncü ve birinci şahıs biçimleri arasında uç düzeyde bir bakışımsızlık ortaya çıkar. "Üçüncü şahıs bağlamında bir karakterin düşüncesinin dolaysız ifadesi (birinci şahıs biçiminde) daima bir alıntı, bir alıntılı monolog olacaktır. Fakat bu dolaysız düşünce ifadesi bir anlatı bağlamının dışında da temsil edilebilir ve kendine ait bağımsız bir birinci şahıs biçimi –normalde 'iç monolog' diye de adlandırılan bir metin tarzı– ortaya çıkarabilir. Bu noktada 'iç monolog' (Les Lauriers sont coupés, Ulysses, 'Penelope') teriminin şimdiye kadar iki ayrı olguyu ifade ettiği ve hiç kimsenin de bu konuda durup farklılığı belirtme zahmetine girmediği açık hale gelir. Bu olgular şunlardır: 1) bir anlatı çerçevesi içinde bir karakterin bilincini düşüncelerinin dolaysız olarak alıntılanması yoluyla temsil etmek için kullanılan bir anlatı tekniği ve 2) bütünüyle bir kurmaca zihnin kendi kendine konuşması yoluyla oluşturulmuş bir anlatı türü. Teknik ve edebi tür ortak birtakım psikolojik içerimler ve üslup özellikleri taşımasına karşın, anlatısal temsilleri tümüyle farklıdır: Anlatı tekniği metindeki üçüncü şahıs zamiriyle ifade bulan

monologcuya gönderme yapan bir anlatıcı ses tarafından dolayımlanır (alenen ya da zımnen alıntılanır). Dolayımlanmayan ve görünüşe bakılırsa kendi kendini yaratmış olan anlatı türü ise özerk bir birinci şahıs biçimi oluşturur ki bu biçimi birinci şahıs anlatısının bir türü – ya da daha doğrusu sınır-vakası olarak görmek en doğrusu olacaktır." (s. 16-18)

Chon'un tespitince bu terminolojik muğlaklığın da mucidi bu iki anlamı karıştırmak için özel bir nedeni olan Dujardin´dir. Eğer iki eser arasındaki temel yapısal farklılığa dikkat çekmiş olsaydı Ulysses´in tek selefinin Les Lauriers sont coupés (Defneler Kesildi) olduğu iddiası zayıflayacaktı. Ne de olsa kendi romanında bir anlatı bağlamı yokken Joyce´un romanında vardı. Fakat şöyle bir bakıldığında; "Ulysses´in Les Lauriers ile aynı anlamda bir iç monolog romanı olmadığı açıktır. Joyce´un bu farklılığın bilincinde olduğunu, Dujardin´in romanı hakkında söylediklerinden –Valéry Larbaud aktarmaktadır– anlayabiliriz: 'Bu kitapta okur kendisini daha ilk satırdan itibaren ana şahsiyetin düşüncelerinin içinde bulur ve bu düşüncenin kesintisiz akışı, bilindik anlatı biçiminin yerini alarak, bu şahsiyetin ne yaptığını ve başından neler geçtiğini bize anlatır.' Bu tanımın Ulysses´e de uygulanabileceğini söylemesi ihtimal dışıdır, zira ('Penelope' istisnasını bir kenara bırakacak olursak) iç monolog her yerde bir üçüncü şahıs anlatısı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Pek çok bölümdeki 'ilk satırlar' (elbette eserin tamamının ilk satırları da dahil), okuru 'ana şahsiyetin düşünceleri'ne yerleştirmek şöyle dursun, açıkça 'bilindik anlatı biçimi'yle anlatılır. Monolog tekniğinin Ulysses´ te karşımıza çıktığı her yerde, anlatı ile monolog dönüşümlü olarak birbirlerini izlerler ve bu anlatısal akınlar ne kadar kısa olursa olsun, kendi kendini ifadeye nüfuz ederek süreksiz bir unsur yaratırlar; hatta bu ifadeyi özerk biçimin bilinen bazı zorluklarından (örneğin, monologcunun kendi jestlerini ve çevresini betimlemesinden) kurtarmalarına rağmen durum böyledir. Bunların Joyce tarafından yapılan düzenlemeleri ne kadar gelenek dışı olursa olsun, 'Proteus' ya da 'Hades' gibi bölümler yapısal olarak Dujardin´in romanındaki özerk biçimden ziyade, Stendhal ya da Dostoyevski´nin romanlarındaki alıntılı monologlara benzemektedir." (s.20-25)

Aynı şekilde Chon'un Joyce hakkındaki çözümlemeleri şöyle devam eder. [Joyce´un Les Lauriers üzerine yorumunun tam da "Penelope"yi –Ulysses´te Dujardin´in romanına benzer bir yapının olduğu tek bölüm– yazdığı döneme rast gelmesi bir tesadüf değildir herhalde. Joyce´un bu yorumu bugün ayrı bir kurmaca biçimi olarak iç monolog hakkında sahip olduğumuz en doğru kısa tanımdır: açık olması adına, "özerk iç monolog" –alıntılı iç monolog ile aynılık-farklılık ilişkisini doğru bir şekilde yansıtan bir terim– diye adlandıracağım bir birinci şahıs edebiyat türü. Bu özerk biçim için de "özerk" sıfatını pek çok durumda rahatlıkla bir kenara atabiliriz.] (s.25-31)

Özerk iç monolog çok nadiren saf halde bulunan bir türdür, üstelik uzun metinlerde bu biçimle yazılmış ayrı kısımları edebi türleriyle genelde algılandığından çok daha karmaşık şekillerde iç içe geçmiş bir edebiyat türüdür. Chon, 'gerek tipolojik gerekse de tarihsel olarak otobiyografi metinleriyle monolog metinleri arasında pek çok ara safha vardır' der. İki kategori yalnızca bu geçiş çeşitlerinin yakından incelenmesiyle birbirinden ayrı tutulabilir. Dolayısıyla bu alanda ona göre, "bilinç sunumu teknikleri, daha büyük bir sorun olan anlatı türleri sorununa bulaşmak zorunda kalmaktadır; burada özerk monolog 'bilindik anlatı biçiminin' ne olduğunu –ne olmadığını göstererek– tanımlamak için esaslı bir mihenk taşı işlevi görür." (S.31)

Monolog konusu bayağı karmaşık ve uzunca anlatılmış bu kitapta...

در بيان منزل بطين جون قمر بطين منزلنه كله حق تعالينك امريله قمره بر ملك
موكل اولور انك صورتى ايكى بيلان كيبيدر هر بر بيلانك ايكى باشى وار
وايكيشر الى وار بر برينه صارمشلردر برالنده ياتمش چراغ واردر
دبرالنده طرق طوتار انك آوينه قبطابيل درلر ودخى انك خاتمى واردر
خاتم بودر [seal] هر كيم ايكى كشى آراسنده عداوت
قلمق مراد ايلسه وبربرندن آيرمق مراد ايلسه بو طلسماتى كتان پارچه
يعنى بز بر باغيله اولو كفنى اوزرينه يازه كفن بولنمز ايسه كفندن زياده
قلان پارچه اوزرينه دخى جائزدر يازوب ايكى يول اغزى محله دفن ايده واول
ايكى كشينك آرالرينه يازوب عهدنامه سليمانيه بدى كره اوقيه وآندن صكره
ايده كه بقينا العداوة بين فلان وبين فلان كما عداوة [illegible] نتكلين

Hakasya´da edebiyat ve sanat yayıncılığı

Hakasya'da edebiyat ve sanat alanında birçok süreli yayın bugün de hâlâ çıkmaktadır. Bu konuyla ilgilenen araştırmacılara yararlı olacağını düşünerek seçilmiş bazı bibliyografyayı Rusçadan ve Hakas Türkçesinden çevirerek sizinle paylaşmak istiyorum. Ülkemizde "Sibirya Türklüğü" ne yazık ki oldukça az tanınmaktadır. Ortak tarih ve kültür köprümüzü oluşturacak çalışmaların yapılması şüphesiz bir gün oradaki kardeşlerimizin de otonom (özerk) cumhuriyetlerin tam bağımsızlık yolunu açacaktır. Aslında kardeşlerimizi tanımak kendimizi de tanımak demektir. Sözü fazla uzatmadan, bugünkü Hakas Türkleri ile ilgili kendi ülkelerinde çıkan yayınların bazıları şöyledir;

"Hakas Almanağı" - 1940 yılından beri Hakasça yayınlanan bu almanakta edebi ve sanatsal eserlerin yanı sıra Hakas yazarlar hakkında da bilgiler veriliyor. Özellikle numaraları (Sayı: 2), 1946 (Sayı: 3) 1942 sonbahar olan Almanaklarda Hakas edebiyatının unutulmaz isimlerinden; Arshanova M., A. Topanova, M. Kokova, P. Shtygasheva'nın ilk eserleri basılmıştır. H. Domozhakova, I. Kotyusheva ve I. Kostyakova vb bazı şairler yine ilk defa bu sayfalarda okuyucu ile tanışmışlardır.

"Ogni Hakasya" - Hakasya ve Rusya Edebiyat Sanat Yıllığı, 1948 ve 1952 yılları arasında çıkmıştır. İlk 5 sayının editörü Anyushin V. S. olmuştur. Edebi makalelerin yanı sıra bu almanakta yerel yazarların şiirleri, hikâyeleri, masalları vb. değişik birçok türdeki edebi eserleri sayfalarında yer almıştır. Hakasya'nın yaratıcı birçok yazarı Ogni'de tanınmıştır.

"Hakasya Ottarı" - Hakas Edebiyatı ve Sanatı hakkında değişik türde Hakas dili metinlerini yayınlayan bu dergi 1952 yılında yayın hayatına başlamıştır. 1952 (ilk 4 sayı), 1954 (5. sayı), 1957 (6 ve 7. sayı) ve 1958'de son olarak (8. sayı) çıkmıştır.

"Ah tashıl" - Edebiyat ve Sanat Yıllığı´dır, kurucusu eski dönem Sovyet Rusyası Yazarlar Birliği olmuştur. 1959 yılından beri yayınlanan yıllığın yaklaşık tirajı 2000 olmuştur. Kopyalarının bulunması bugün bayağı güçtür. Şu an bu yıllık, "birliğin" Hakasya Yetkili Ofisi editörü N. G. Domozhakov tarafından çıkarılmaktadır.

"Han Tigir" - Edebiyat ve Sanat Yıllığı´dır, Hakasya Yazarlar Sendikası'nın bir yayınıdır. 1993 yılından beri yayınlanan bu yıllığın yaklaşık olarak 1500 kopyası mevcuttur. Yıllığı derleyen ve aynı zamanda kurucusu G. G. Kuzhakova'dır.

"Abakan" - Edebiyat ve Sanat Yıllığı; sahibi, SSCB Yazarları Hakasya Şubesi adına Milli Kütüphane'dir. Yine NG Domozhakov tarafından 1954–1958 yılları arasında 10 sayı kadar çıkarılmıştır. Bu yıllığın dili ne yazık ki Rusçadır.

"Abakan edebiyatı" - Geleneksel sanat dergisi olan Abakan Edebiyat'ının yayın dili Rusçadır. İçeriğinde birçok antropoloji ve kültüroloji ile etnografya bilimi hakkında zengin bir materyal mevcuttur. Kurucusu Abakan Belediyesi resmi haber ajansı, radyo ve televizyon kuruluşudur. Üç ayda bir yayımlanır. Baskı sayısı 800–1000 civarındadır. İlk sayısı 1998 yılının ilkbaharında çıkmıştır. Derginin editörü, O. Ashmarina, Mel ´nikova isimli bir Hakas münevveridir. Sayfalarında yerel yazarlar da yazmaktadır.

Sayanogorsk'ta çıkan bir dergicik:

"Hızlı" - Edebiyat ve Sanat dergisidir. Rusya'da 1996 yılında kurulmuştur. Kurucuları; Abakan Şehir Meclisi, Abakan idari yönetimi, Sayanogorsk şehir meclisi, Sayanogorsk idari yönetimi, Chernogorsk Şehir Meclisi ve Chernogorsk idari yönetimi olmuştur. Eski bir Rus sözcüğü olan "Strajen" nehrin en hızlı akışını ya da düşüncenin tepkili anlamını ifade eder. Dergi en güçlü ve en edebi akışında bu hızı yansıtacak sekilde çalışmalar yapmaya gayret eder...

Evrendeki sesler; Hakas Türklerinin Müziği

Hakas Türklerinin müzik kültürünü kısaca tanıtan bir yazı kaleme almayı uzun süredir düşünüyordum. Sonra bu işin bir Hakaslı tarafından daha iyi anlatılabileceğini düşünerek L. R. Kyzlasova ismindeki Hakas Ulusal Tarih Müzesi'nde araştırmacı yazar olan V. Tarakanov'un Hakasların Müziği hakkındaki yazısını elimden geldiğince Rusçadan çevirmeye çalıştım. Bu makale, müzedeki bilgi broşüründen alınmıştır. Hakas Türklerinin Müziği'nin binlerce yıllık geçmişi, sanıyorum ki bu metin okunduğunda biraz daha iyi anlaşılacaktır. Karınca misali bir nebze katkımız olabilmişse ne mutlu.

Hakasların müziği

"Eğer insan ruhunu anlamak istiyorsanız, müzik isteyin." Böyle söyledi Bilge Adam. Hakas halk müziği ses yapısıyla, repertuarıyla ve müzik aletleriyle dünya müzikleri içinde oldukça farklı bir yere sahiptir. İlk yıllarında, antik çağdan itibaren bu müzik var olagelmiştir. Bu bir tesadüf değildir aslında. Hakasya sınırları içinde bugün hâlâ kullanılan, Malaya Sıya adı verilen bir flüt, yaklaşık 35 bin yıldan daha eski bir geçmişe sahiptir. Müzik bir gelenek işi olduğu içindir ki bu milletimizin toplumsal belleğinde hâlâ yaşamaktadır. Hakas müzik tarihinde; Çince, Arapça ve Farsça coğrafi kroniklerin söylediği gibi, Altay bölgesi müstesna bir yere sahiptir. Modern Sibirya Türk kökenli halklarının folkloru Sayan Dağları´nın eteklerinde doğmuştur.

Müzik, Hakas insanları için geniş steplerin bir yansıması, sonsuz tayga, çalkantılı nehirler, aşkın ıstıraplı tınıları, mavi gökyüzü ya da sözcüklerle tarif edilemeyecek kadar sihirli bir şeydir. Bizim bölgenin birçok nesillerinde bu kaderin yankıları hâlâ canlılığını korumaktadır. Hun Türklerinin destansı zaferleri, keder ve kayıp lejyonlar, kadın ve erkek arasındaki ilişkiler ve lirik tarzda pastoral hüzünler duyulmaktadır bu müziğin ezgilerinde.

Hakasların müziği sürekli insan merkezli olmuştur. Geleneksel toplumlarda; mutlu anlar veya üzüntü içindeki ruhların yankısı uzun soğuk kış gecelerinde bu müziğin nağmelerinde dile gelmiştir. Günümüzde herkes için bir ağaç dikiliyor, bir ev inşa ediliyor ve her oğula uğurlu bir bitki belirleniyor. Yakın geçmişte bir Hakas, evini terk edeceği vakit şarkısıyla uğurlanıyordu ve gelecek kuşaklar için herkesin söylediği kendi şarkısı vardı. Çeşitli etkinliklerde Türkü söylerken üstün performans göstermek toplumca iyi kabul görürdü. Ünlü araştırmacı A.A. Kenel, Hakas müziğinden bahsederken; "...öykücü ve şarkıcıların tümü şeref konuğu kabul edilir, törenler onların katılımı olmadan yapılmazdı. Adları düğünlerde, cenazelerde, geleneksel eğlence ve oyunlarda kısaca her yerde öncelikle anılırdı. Hakas, antik geleneklerinin görünümü bu müzik eşliğinde yapılan törenlerde ortaya çıkardı. Tören meclislerinde aile, cinsi, kabilece bir düzen dâhilinde oturmak gerekirdi. Yaşlılara saygı sonsuz derecede önemliydi" demektedir.

Bugüne kadar, yöreye has 15 kadar tanınmış müzik aleti tespit edilmiştir (katar schipkovye, vurmalı çalgı ve pirinç yay). Temel araçlar 'homys' [kopuz] ve 'chathan' [çatkan], tarihi kaynaklara göre Orta Yenisey havzasından başlayıp Geç Tunç ve Erken Demir (tagarskaya ve tashtykskaya kültürü) dönemine kadar daha dar bir vadide yer alır. Araştırmacı P. Ostrowski, "XIX. yüzyıldan sonra, hemen hemen her yurt mevcut kopuzla söylemiştir" der, Çatkan biraz daha geç bir dönemde yayılmıştır.

Müzikli törenlerde insanüstü güçlere hitap önemli bir unsurdur. Kopuz veya Çatkan üzerinde oynamak çok tehlikeli ve uğursuz bir hareket olarak kabul edilmiştir. Dini faaliyetler hep bu müzik eşliğinde yapılmıştır. Kopuzla irticalen söylemek bir Hakas için ibadet sayılmıştır. Ve bu müzik aletleri insanların anlayışını etkilemiştir. Yüksek ruh kuvvetlerinin ortaya çıkmasını bu müzik kolaylaştırır.

Hakasyalının dünyasında; insan ve yaptığı şey arasında bir güç ilişkisi vardır. Müzik aletleri ve müzik genelde ruhun tedavisinde kullanılır. Örneğin bir şarkıcı (haycı)- arınma (yürütme) öncesi sembolik bir enstrüman vasıtasıyla kalbe ses verir. Ve ruha işleyen müzik onu farklı bir âleme sokar. Bir fincan şarap ya da Çatkan müziği de tedavide etkilidir. Ölüler ülkesine giden yolcuyu güzel müzikle uğurlamak da gelenekten olmuştur. [N. F. Katanov'un 'Türk Kabileleri Arasında' kitabı bu konuyla ilgili okunabilir. Çev. notu]

Çatkan: Hakasyalının bir kişilik sembolüdür. Bu müzik aletiyle (kişinin gırtlak ve boğazdan çıkardığı sesler) söylenen "Nymahi Alyptyg" destanında tarihi ve kültürüyle ulusal bir hazine vardır. Bu kuvvetin Çatkan tarafından Kam'a özel olarak verildiğine inanılıyor. Yetkin bir Kam gerekirse bu kuvvetin çeşitli formlarını başarıyla değiştirebilir. Çatkan, Hakaslarda bir araç değildir, bu müzik tarzı aynı zamanda Orta Asya´daki diğer halklarda da vardır, ama bir Hakas onu en yüksek değerde görür ve kullanır. Ve Çatkan müzikte orijinal bütün bir okul yaratmıştır. Boğazdan ve genizden söylenen şarkılar Hakasya´nın ıssız bozkırlarında yankılanırken insan doğaya hiçbir yabancılaşma olmadan dostça merhaba der. Çatkan şarkıları -dağ ruhlarına bir hediye- Hakas kahramanlık destanlarındaki eşsiz performansın bir neticesidir. Bu aynı zamanda haycının hikâyeler anlatmaya başlamasıyla, inançlarla da ilintili bir şeyler söyler dinleyenler için. Dağ ruhları sadece bu müzik olduğu zaman insanlar arasına teşrif ederler. Bu bağlamda, şarkıcı ve kendi eserlerini ilk Çatkan (dağ ruhları) etkiler. Sonra erkekler için ruhlar hediye verme eğilimindedir. Öykücü-şarkıcı ve repertuvar olmak üzere, hikâyeler genellikle birkaç gece sürerdi. Bu toplantılar kadim büyük efsanelerden bir dizi içerir. En güçlü haycı yanı sıra Kam'a [Şaman] özel bir hediye verilmesi düşünülmektedir. Bu nedenle adı "Eelig-Haydzhi" olan efsane yeniden söylenmek üzere düzenlenir oldu. Örneğin, bu metinlere müdahale etmek veya metne çekidüzen vermek için ekleme yapmak halktan kimseler için kesinlikle yasaktır. Bu tip hareketleri önlemek, geleneğin deforme olmasını engeller. Çünkü yaratılmış evren bu müziğin nağmelerinden kuruludur.

Müzisyenlerin hizmetleri avcıları memnun eder. Hakaslara göre, yaban hayvanları dağ ruhlarına ait olduğu için müzikle bu ruhların ikna edilmeleri gerekir. Bu nedenle, avlanma öncesi ve tayga orman müzisyeni olarak av sonrası birkaç gün orman ruhlarını ikna etmek maksadıyla onun şarkıları icra edilir. Avlanan hayvanlar yine müzik eşliğinde müzisyen de dâhil olarak eşit şekilde taksim edilir. Etin bir kısmı da Ülgen, Erlik ve Umay gibi tanrılara sunulur.

Geleneksel Hakas Müziği eserlerinin çeşitli türleri vardır. Zaten kahramanlık hikâyeleri hakkında söylenen destanlar Hakas kültüründe çok önemli bir yere sahiptir. Ayrıca "Ir-Sarın" ve "Tahpahi" türlerini de belirtmekte yarar var.

Ir-sarın: Lirik tarzda düzenlenmiş çalışmalardır. Bu çalışmaların temel içeriği insan kaderi, kara, doğa, insan ilişkileri vs. gibi konulardır. Bu yüzden Hakaslarda herkesin hayatından bir şarkı bestelemek âdetten olmuştur. Haycının (âşık) hikâyeyi genelde kendi hayatından pasajlar şeklinde de kurgulamış olabileceği belirtilmektedir. Bu şarkıların tür olarak özelliği; büyük ölçüde bazı cümlelerin benzer olmasıdır. Diğer pek çok ülkenin aksine bir erkek ve bir kadın arasındaki aşk hakkında Hakasça küçük bir şarkı vardır. Benzer şarkılar içinde duyguların açık ifadesi hiçbir başka edebi eserde bu derece samimi anlatılmamıştır.

Tahpahi: Kısa dörtlüklere yakın olan formu ve anlam bakımından geleneksel Japon halk şarkılarıyla benzer özellikler taşır. İlk iki satırda, dağların heybeti, akarsuların çağlaması, çiçekli bitkiler temsili, kuvvet ve doğanın güzelliği vb. konular allegorik olarak anlatıldıktan sonra kalan son iki satırda, şarkının durumu için geçerli bir anlam açıklanmaktadır. Sık sık burada her şarkıcının yeteneği hazırlıksız olarak bu

tahpahileri art arda söylemesindeki yeteneğiyle belirlenir. Hakasya genelinde bayram ve toylarda birçok tahpahi yarışmaları halen düzenlenmektedir.

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde geleneksel müzik neredeyse kaybolmuştur. Hakasyalı haycı ve eski şarkıcıların birçoğu ne yazık ki dünyalarını değiştirmişlerdi. Ancak, en geç 1990 yılı sonlarına doğru ulusal müzikle ilgili önemli bir gelişme oldu. Hakasyalı müzisyenler uluslararası turnelere çıkmaya başladılar. Evet, sadece gidip müziklerini tanıtıyorlardı, ama daha pek çok başarılı gence örnek oluyorlardı böylece. Gençler tekrar kendi müziklerine ilgi duymaya başlamışlardı. ABD, Japonya, Avusturya, İsviçre, Polonya, Türkiye ve diğer ülkelerde, büyük şehirlerdeki birçok organizasyon tarafından davet edilmişlerdi. Yerel müzik okulları açtık ve Hakas Devlet Üniversitesi'nde Geleneksel Hakas Müziği Bölümü´nü kurduk. Ayrıca Hakas müzik kültürünün gelişmesinde önemli rol oynayan müzik araçlarının üretimi için ulusal bir atölye kuruldu. Bu nedenle, geçmişteki köklerimize Hakas müzik kültürü sayesinde varabileceğimize inanıyorum...

Son Resimler

اسمیٔ ورشته ... مغیبطارائیل طارهاغاك كاعلیبور

فیماطایستارده لاقیماطارنوره فیمفینوره سبنطاعاری

كماطارهوذش سنیلاطارده طماكاعاپیل سقماكادوس

فلاطاغوذش ودخی اول جنی كه تكوین فرشته در صورتی لقلقه بكزر

درت اباغی وار واوكنده برجناق صقوواردر آدینه سلوطاهان دررلر

بلالری دفع ایتمك ایچون یازوب اورلر بواسمه قوبه ودخی اوكه

وحرامیلری دفع ایتمك ایچون یازنه اول برده قوبه دفع ایده اماكركدر

میمون فاتیله یازه خاتم اینست

عرب اوستادلری دررلركیم بوخاتمی نوشروان یازدوردی بولانمنده

كتوروردی جمله عدولری دفع اولدی دربیان منزل دبران

ایچون كیم قمر دبران منزلنه كله حق تعالینك امریله بر ملك موكل اولور

آدینه انیرطابیل دررلر صورتی اژدهایه بكزر ایكی باشی وایكی قنادی

وار

و دخی اول جنی کیم بو منزله موکلدر انک صورتی بغا یه بکزر ایکی باشی وار
اغزلرندن ییلان طلو نارلر و انک آدینه سلفا طوش دیرلر اکر دیلرسک
کیم جنیلر اشه کله بر پاره ماشی کاغذ وزرینه بو اسملری یازوب دکرمن
قطبی ایچنه براغه سن و عطارد بخورن ویره سن ارواح خدمتنده نک بو
اوزره اوله لر اول دیولرک اسملری بودر خلطیخیفوش حفیطلوش
خیطیغوش سلفاهیوش سلجاطوش سلجاماطوش
اول نکوبه جنی نک صورتی اینست
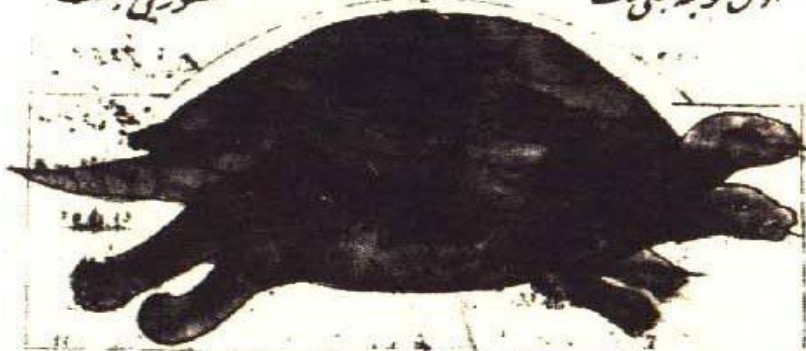
و بیان منزل هقعه چون قمر هقعه منزلنه کله بر فرشته اکه موکل اوله
انک آدینه هما [illegible] ئیل دیرلر حق تعالی آنی آدم شکلنده یاره دوب درت
الی و ایکی آیغی و باشی ارسلان باشنه بکزر و آیقلری دوه ایاغنه بکزر
بر النده حربه و بر النده سپرکه و بر النده خنجر و بر النده طارق دوتر
و قرق فرشته دخی اکه موکلدر اسملری [illegible] محادائیل محاطاهائیل
مکاکائیل بوطادعائیل بقاطاعائیل سقمهاطائیل قطبادطادئیل
قطبادطائیل حورجائیل قلوطامائیل عرهاطائیل ورلالامسائیل
قلاطودائیل فماغادائیل فماهائیل شماطاغائیل وراغادائیل
طوفاداغائیل فماطادائیل افلاطاهائیل فوغادلائیل شرمادائیل
نودانائیل طبکادائیل کماکائیل کبرداکائیل مرغاطائیل هوداعلائیل

ملا

ملاطاما ئیل صطلیدییل سقهاطا ئیل ودهاما ئیل مصحیا ییل
میکاما ئیل زناطاها ئیل طباطاها ئیل وراطبا لا ئیل قماطارائیل
سلاماعا ئیل عیکا ئیل علاکاما ئیل وهرکیم مسک وزعفران برله
بو ملکك موکلی دبو فرق اسملری وطلسمی بیله یازه هر وغایه کیم وارسه جنکه
ایتسه جنك وجدال ایسنده اما نقصان وخلل کلمیه بامر محمد تعالی
اما طالع اسدده یازه وباخود ثنبث آفتابده یازه وبامریجده یازه ودخی
یازدیکن مریخ دعوتن اوقیه وقرق کره آفتاب دعوتن اوقیه وآفتاب بخورن
ویره ودخی یازیجوزدن اول بدی کون تعذیرا جنده اوله یعنی بدی کون
ودخی کلیجه حیوانات یمیه عبادت قلوب خلوتده اوتوره غزلت قیله
بو طلسمی یعنی کیبك وریه یازه ناکیم اشی دورست اوله کلمات اینت

[illegible]

یاشلیخوشا

[illegible]

ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم ودخی اول جنی کیم
بو فرشته نك نکو بندر صورتی کدی صورتنده بکزر واذنه سقعدلیو

دیرلر بریرده کیم قوبروغی اوزدن و یا عقرب اولسه دفع ایتمکیچون
بر پاره کاغذه آق صوغان صولی ایله اشبو سرطان صورتنی یازوب
اول اوده دفن ایتسه‌لر هر ییلان و عقرب اول خانه‌یه گرمیه صورت
سرطان اینست

ودنی

ودخی بیلمک کرکدر کیم اول ملکوک نکو بنی کیم دیلیندک انک دخی صورتی
کدی کبیدر

در بیان منزل هنعه بجن کیم قمر هنعه منزلنه کلسه بامرالله تعالی
بر ملک ... طلو کیم انک آدینه فعهیاطائیل دیرلر صورتی فیل
صورتنه بکزر یاوزرنده درت آدم اوتورر بریسنک النده قلیچ واردر
وبریسنک النده تیروکمان وبرینک النده شیشه وزرقه وسنان
طوتار ویکرمی بریسک کیم بریکسه اولو دولته ایریشه بو صورتی اوکنده
قبه وقتاکیم آفتاب زهره ایله تسلیثنده اوله بوطلسماتی مسک وزعفران
ویدیقانی ویعفور صوی ایله کیک دریسنه یازه واوزرنده کنوره ودخی
مصری التون ایله هیکل آونه خطا واقع اولمیه لکن ریاضتسز وتعهدنامه
سزاولماز ودخی بوطلسمات النه بانته بازمق کرکدر وبازرکن دیمک
کرکدر کیم فلانه اوغلی فلانک دولته اقبالنی کتوردم فلان اوغلی فلانک
باشنه اوردم الله تعالی نک امریله ویا اندن صکره بوتیمش بیک آدین
نیمش کره اوقیه یدی کون تقوی ایده وجماع ایتمیه وهرکون اوقیه کیم
بوارواح عرش اعظمده ... طادغاهابیل طماغاطارابیل
کاقادعابیل سلامطارائیل ولاطارعائیل فماطاحابیل
طوطارائیل افلاطورائیل صقلاطورائیل سقلاطورابیل

كاعادبئيل قصلاطائيل دَرطاهائيل سفهاطائيل عملاطائيل
املاطوراثيل كاسارائيل اسرافائيل سكلكائيل شلاطافائيل
عماكائيل فلاكاهال سلاكمطال وبرلاكال درطاعالك
قطبارعال سكاماط شطظاهود مطيطان مكوراماط
سلاطور فلاكمورش فلاطوردن ملاطاربين سنسهماطوراسل
ولاداعائيل كمادكارم زمانطارعين كماطاطود يانوراطائيل
قصطاورن قسطظاغازم فماطازيف سفلاطوراط
عفعطارون سلفهلوس سلحاطارون طماعادون
اوسطائيل عزطلاط فقرطارون عقرولائيل فرماطاروس
افلاطارقط عوعولاروذ اسقاطينور سقهماطوراس
املاطوراق كنجابيادوم طبقاريط بوبانسطورش
مروانوس مراطيناروش عطقرار وعماطايق سماعاريفوط
فماعولاى املاطورش تمطاروائيل مطرطارابيل ودخي
بلكم بوطلسمات شريف بوددر
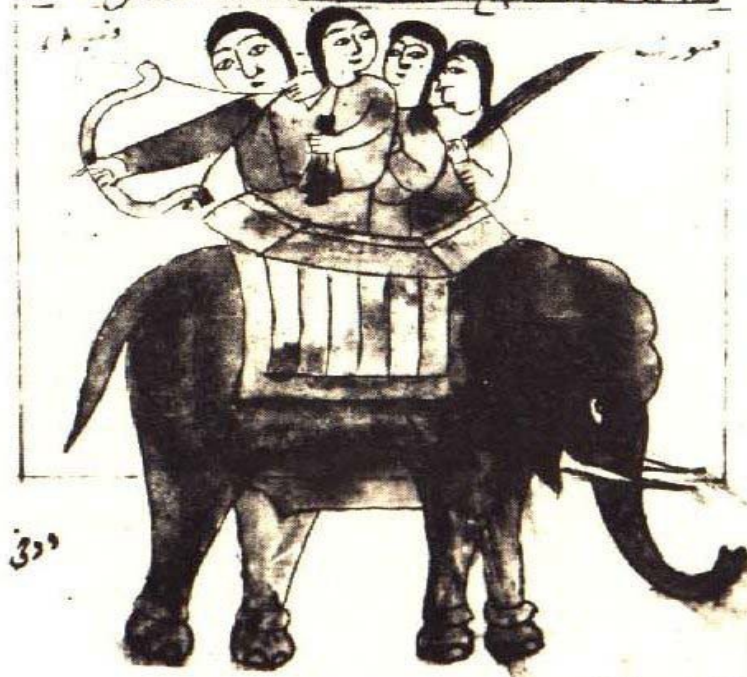
ودخی بو صورتی تکوینی کیم یازمق کرکدر اول جهتدنکیم یازوب کتورن
کمسنه خلایق آراسنده اخفی زیاده اوله و یاوزدلدن بری اوله ودخی
بو کتوبنک صورتی بر آت درکیم ایکی باشی وار صورتی
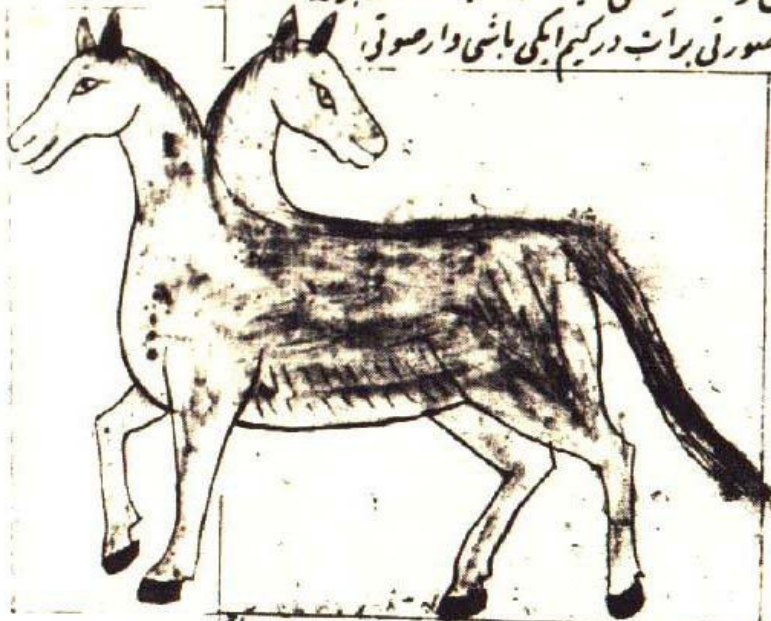
[illegible]ین منزل ذراع جونکیم قمر ذراع منزلنه کلسه بر ملک کلوب موکل اولور
انک آدینه حنطانابیل دیرلر صورتی آدمه بکزر درت الی وار آدم
الی کبی و ایکی ایاغی وار آت ایاغی کبی بر النده [illegible] قوشی و بر النده
لوح و بر النده خنجر و بر النده قامش طوتر بر ملکدر اگر دیلرسنک
کیم بر یوله تیز تیز کیدوب و هیچ اول یولده بر نسنه کی ضایع اتمیوب
یورلمیه‌سن کرکدرکیم بو طلسمانی شرف قمرده یازه‌سن مسک
و زعفران برله بعده بخور قمر ایله تبخیر ایدوب قولتوغنک التنده
مشمابرله صاروب کتوره‌سن باذن الله تعالی نه قدر یول کیم
کیدرسه یورلمیه بر روایتده افتاب بجوری دیرمک کرکدر طلسم
[illegible]

ودخی بو ایدی دیوآدرینی نقش کره اوقیه نام دیو
شطاغیوذش، کطاعهینورش، طماطما هورش، وعلاطینورش
کماطاغینورش، سفهماطلینورش، عماطینورش ، ودخی
اشبو فرشته صورتنی بیله یازمق گرکدر، ورنکنی نیلکون اتمک
گرکدر تاکیم خاصیتی زیاده اوله بوملک آدم صورتنده در
اکمی غداسی واردر. لکن اسمی نسخه مزده اولمدوغی اجلدن
بنده هی تحریر ایلمه دک برغیری نسخه ده
بولنورسه اشبو آچق محله کتب اولنه صورت فرشته

ابست

ودخی بو فرشته نك كوبنی صورتی بر دوه كبیدر اوچ باشی واردر
ارقه سنده بر آدم اوتورر باشنده بشل عمامه سی واردر دوه نك
مهارن طوتر آدینه رماطینوتش دیرلر كمیا اوزرینه موكلدر ودخی
دیرلر كیم بونك بر حكومتنده اون دیو واردر آنلر دخی كمیا اوزرینه
موكل اولوب اول عملی اشلین كمسنه لرك عملن باطل ایدر واشلمك
مانع اولور بو فنه طالب اولانه اوّلا لازمدر كه بر بوجه طاغ كیم دائما
اوزرندن قار اكسك اولمیه مثلا كشش داغی كبی واكر دیلرسك كیم
كمیا عملن الكنوره سن بو دیولری اول بوجه طاغده دعوت
قیلسن میمون اعظم غریتبله بعده انلردن مرادك حاصل ایده سن
و بو دیولرین اسملری بودر فردجوش دجنطوش دخلجنبوش

وخلجقیاش وخنطفنفوش وسلجلجوش وکلجغیوش وهلهبنوش

وجهلاطوش کاطوهینوش صورت رجالطیوس

در بیان منزل ... بشرده چون بو منزله کلش بر ملک موکل کلور کیم آدینه

توهابیل درلر صورتی قیون قوجه بکزر و اوز زنده بر ققلق قویمی

اوتورر بورنی قورو غندن بیکا طورر اما ایاقلری آدم ایاقنه بکزر

ودخی انک تکوین جنیسنک آدینه سعقلا طور درلر صورتی

هیکلی آدم هیکلنه بکزر اما درت باشی وار در هر باشی بیلان باشنه

بکزر ودخی آدم الی کبی ایکی الی وار در بر النده یلبازه طوتار

و بر النده بالق طوتار بر عجیب هیئاتلو فرشته در ودخی انک

خاتمی وار در صورت خاتم اینست

دموره

وصورت قوشنه اینست

و اگر دیلرسك کیم بر کشینك دلنی و افعالنی باغلیه سن دیو صورتینی
اوکنه قویه سن دیو طلسماتی بر زنگار رنگ کاغد اوزرینه کافور
و زعفران ایله یازه سن بعده اشك دریسنه الا بلك ایله صاره سن
کیم نزا و غلان ایلکی اوله و ایده کیم فلان ابن فلانك بندن طرف اولان
انجیکلی و دلنی باغلدم ابدی بم قصدمه سوز سویلمیه قاله ابدی سد یاجوج
کیم حضرت اسکندر یاپدی یاجوج و ماجوج محمد علیه السلام اسد تعالینك فضلی
برله انك کبی سد باغلدم دیه انجیلین باغلنمش اولسون دیه بعده بو
اغزی طاش آلتنه قویه طلسم اینست

ودخی بو منزلك تكوینی آدینه ... دررلر صورتی قوش بكزر ایكی باشی
وایكی قنادی وار ویدی ملایكه انك اوزرینه موكلدر صورتی ...

هركیم بو یدی ملكك آدلرینی مسك وزعفران ایله یازوب بر مصروع
كشیه ویره شفا بوله باذن الله ... طفهمایل ... سطفهمایل
كمهفایل سلطهمایل ذرعاطغینایل طوطغینایل
سمهماطایل هركیم بو اسملری یازه عود وشكر ایله بخور قیله
واندن صكره بر سرچه جناق ایچنه دخی یازه و طعامی دخی آندن یه
باذن الله تعالى مرضك شفا بوله ودخی بیله كه جمیع حاجتلردن اوزگه
ساعت قمر ساعتیدر بو ساعت بلنمز ایسه هیچ بر عمل دوروست اولماز
تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب قد وقع الفراغ
من شهر رمضان المبارك لسنه اربع عشره ومایه والف
من هجرة من له العز والشرف

در بیان منزل بلده چون قمر بو منزله کلسه بر فرشته کلوب قمره موکل اولور
اوزینه غفیتکا بیل وردر انکه صورتی بر قلعه یه بکزرکه بو وجه طاغ
باشنده اوله داول قلعه نک ایچنده درت ادم شکلی شخصلر واردر
صورت

در بیان ... چونکیم قمر بو منزله کله بر ملک کلوب موکل اولور انک
آدینه قطیناییل درلر صورتی بر آدم صورتنه بکزر جبا قدن صواجق برکیم
... تعامنده صو چیقه و یاخود بر قیویه صو کوره و یاخود بر قورو دیش
چشمه‌یه صو کله و یاخود یغمور یغدیره بو ایچون بزه سنغا اوزرینه نار
صو بیله اول قیویه ... اچنجه اکر چشمه ایسه ایچنه براغه و اکر یغمور دیلرسه
بو ادلری مرکب مصری ایله بر پاره کاغد بغدادی‌یه یازه و بر طاسی صو ایله
دولدوره و بو ادلری اول طاسک اوزرینه براغه دخی ایده کیم الٰهی
یغموری یاغدر رحمتسن شن و بزه یغمور ویر کل بحرمت قاب قوسین او
ادنی والمطر و دخی بو دعایی اوقیه‌سن ... اللهم یا خالق الماء والمطر
اللهم یا جاعل الماء علی الارض وعیون من الجبال اللهم اقض حاجتی
یا ذا المن والعطا یا ذا العفو والرضا بحرمت حسن وحسین شهید کربلا
یا قاضی الحاجات ویا مجیب الدعوات یا الله برحمتک یا ارحم الراحمین
و دخی چونکیم بو ادلری یازه‌سن و قمرک بحورین ویره‌سن بامر الله تعالی
البته یغمور یاغه ان شاء الله و دخی بو منزلک تکوینی واردر انک آدینه
... درلر صورتی پیل صورتنه بکزر بر باشی فیلدر ...

و دخی طلسماتی واردر و هرکیم دیلرسه دریا سفرینه ... دپلدن و سپلدن
امین اوله بو طلسمی قمر قزل بوزروده ایکن یا التون بیله کتوره امین اوله

در بیان منزل بلغ چون قمر بو منزله گله بر فرشته گلور قمره موکل اولور
آدینه سیطافیتنائیل دیرلر صورتی همان آدمه بکزر براز رنگی صوغ
اوزرینه اوتورمش و بو تسبیحی دائم اوقور بسم الله الرحمن الرحیم
سبحان الجبار الجبابره سبحان الرزاق الوهاب سبحان الغفور الشکور
سبحان المعز اهل الجنة سبحان رب الکبریاء والعظمة سبحان قاهر
الجبارین سبحان منیر الظلمات سبحان معتق الرقاب یاهو یاهو
یاهو یاهو یاهو یاهو و هر کیم بو تسبیحی یتمش کره اوقوسه حق تعالیدن
نه حاجت دیلسه مقبول اوله و هر کیم بو طلسمی یازوب کندو زنده گتورسه
مقاجان اولوبندن امین اوله و طلسم درن رحی امین اوله طلسم بو در
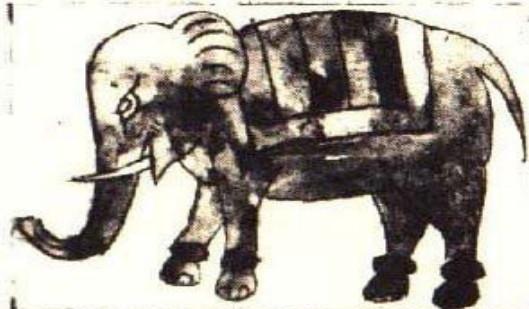
... منزل ... چون قمر منزل نعایمه کله بر ملك کلوب موکل اولور
انکنا آدینه غضبطائیل دیرلر انکك صورتی آدمه بکزر ایکی باشی وار بر باشی
قیون دیر باشی قوش باشنه بکزر و ایکی الی و ایکی قنادی وار برالنده
درقه و برالنده قلیچ طوتار برکسنه دیلیه کیم آیتی و قاطری قاجمیه
و قاچوسه کیرو کله کرکدر بیم بو طلسمی بازوب بو بنلر بنه بغلیا و یدی کره
اوقیه و بو آدلری بازه و قدن صکره طلسمی بخور ویده ...
بسم الله الرحمن الرحیم اللهم یا خالق الدواب والحیال والحمولات یا مثبت المحبة
یا رب المحبت والمودة فی قلوب الخلایق یا رب الارباب یا مدبر
الامور یا عالم ما فی الصدور یا رب الارباب یا مسبب الاسباب
یا مفتح الابواب یا هو ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم
طلسمی بنست ...
... ودخی بو ملکك صورتی ...

بو منزلك موکلی آدینه ملعا ... دیرلر صورتی قاره قلاغه بکزر آما باشی
آدمی باشنه بکزر هر کیم انکك صورتن اونده نقش ایلسه اول اوده سحر کار ایتمیه

وطبیعتلری انشراح بولمق ایچون بر کاغده یازوب عود و شکر ایله بخور
ویروب اوزرنده کزدیره طبیعتی منشرح اولوب خفقانی زائل اوله ،،

صورت تکوین

طلسم ابنت [illegible] کاط
عالاک [illegible] طال در بیان منزل موخر چونکیم قمر بو منزله کله اکا
موکل اولان ملکک آدینه قطینا ئیل درلر شکلی پیاده بر آدمه بکزر
بر النده کوزر و بر النده قلقان وار ، و اکر دیلرسک کیم بر کشینی ،
آدمیلر ارتباسنده خور و حقیر قیله سن بو طلسماتی اول کشینک
آدینه یازه مرکب برینه زنکار و سرکه اوله و کافور ایله بخور ایدوب
جهودلر مقبره سنده دفن ایده سن بامر الله تعالی اول کشی نه کس
اوناسنده خور و حقیر و رسوای اولوب عالم اکه شتم ایده لر اما لایق
اولان بودر که حق تعالیدن خوف ایدوب اولور اولماز آدم ایچون
بو عملی ایتمیه سن مکر بر ظالم جبی دین اوله طلسمات ابنت

در بيان منزل اخبيه چون قمر بو منزله كلسه بر ملك كلوب موكل اولور
آدينه كمهماطائيل درلر صورتينى همان آدم صورتنه بكزر سلاح كير
بر قاره آته سوار اولمش اول فرشته نك صورتى اينست

هر كيم كيجه ايله قورقسه بو طلسمنى قمر بو منزلده ايكن تعليق قانيله يازوب
كندوزنده كتوره خوفدن ايمن اوله طلسمات اينست

[illegible]

[illegible]

[illegible]

اى ب ارح دابى اب وك لب دب وك ردم بدى
م ص رب هوم ه ح ى رهااع ب ص م ب دال ل ه ال
ددى ام ولا حول ولا قوة الا بالله العلى العظيم ودخى
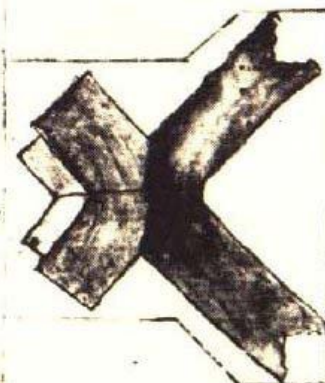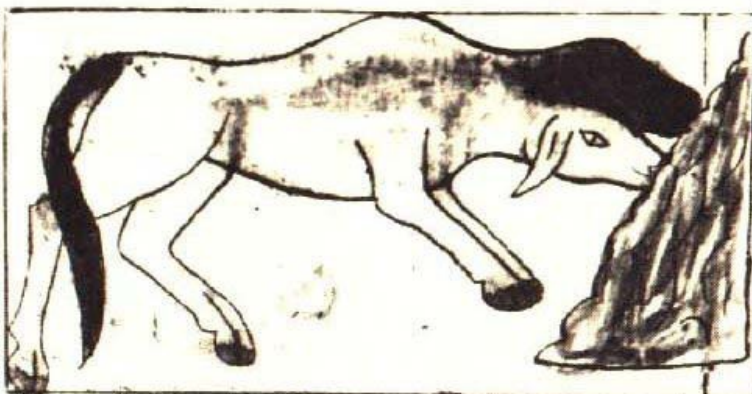
در بیان منزل اخبیه چون قمر بو منزله کلسه بر ملك کلوب موکل اولور
آدینه کعهما طائیل درلر صورتینه همان آدم صورتنه بکزر سلاح کیر
بر قاره آته سوار اولمش اول فرشته نك صورتی اینست

هر کیم کیجه ایله قورقسه بو طلسمنی قمر بو منزلده ایکن تلکی قانیله یازوب
کندو زینده کتوره خوفدن ایمن اوله طلسمات اینست

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ای ب ارح دابی اب وك ل ب دب وك ردم ب دی
م س رب هوم ه ح ی ره اا ع ب ص م ب دا ل ل ه ال
ددی ام ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم ودخی

٧١

وصورت فوقنه — اینست
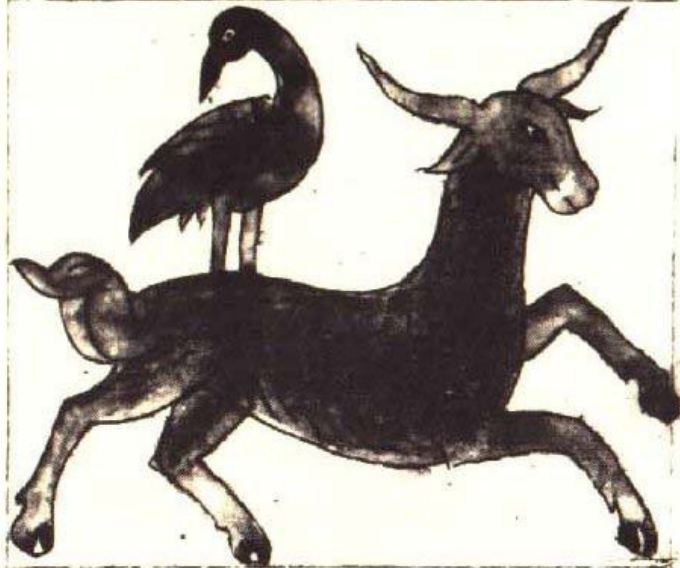
و اگر دیلرسک کیم بر کیمسنه‌نک دلنی و افعالنی باغلیه‌سن و بو صورتی
اوکنه قویه‌سن و بو طلسماتی بر زنکار رنک کاغدا و زرنیه کافوریا
و زعفران ایله یازه‌سن بعده اشک دریسنه الا بلک ایله صاره‌سن
کیم قزا و غلان ایلکی اوله و ایده کیم فلان ابن فلانک بندن طرفداولان
انجرنی و دلنی باغلدم ایدی بنم قصدمه سوز سویلیه قاله ایدی سد یاجوج
کیم حضرت اسکندر یابدی یاجوج و ماجوج عمنده الله تعالینک فعلی
برله انک کبی سد باغلدم دیه انجیلین باغلنمش اولسون دیه بعده بر
اغزطاش آلته قویه طلسم اینست

واکر برکشینک اشنی وکوجنی بغلیاسن کیم آنک بجنی وانسی آجلمیه

براسکی مقبره دن بر پاره تابوت آلاسن بو طلسمی اوزرینه یازه سن

ذکر اولنند وغی کبی ایده سن کیم فلان اوغلی فلانک اشنی وکوجنی بغلدم

انجلین کیم بو کورخانده یاتان تابوت ایله مبتوک جسمی تزابی قبرده

و بر نمزسه ال بغلو و دل بغلو تبوریسه فلان ابن فلانک دخی بغلو اوله

بعده بو اروا حک آدلرینی دخی یدی کره اوقویه سن اینست

قطاطاهور، قطاغاقور، هطاماغور، طماطوقور، سقهاملوقود

کیاطاقور، دیاکاغور، ودخی اول جنی کیم بو منزلک موکلیدر آدینه

اکر بو جنینک خاتمنی زنکار ایله و سرکه ایله بر پاره کاغد

اوزرینه یازه سن دخی براسکی قبو یه براغه سن وعدولرک آدین بیله یازه سن

نقش اینست ععععهههه ۱۱۱ ه ه ۱۱۱ ه ه ه ص ص ص ص ودخی بر کیم

بو جنی محبوس قلاسن اسمنی بر شیشه ایچنه یازوب قویه سن واغزنی بغلیوب

مهرلیه سن باذن الله تعالی محبوس اولور، صورت سعقلاطور اینست

دربیان

بيان منازل طرفه چون قمر طرفه منزلنه گلسه بر ملك گلوب متوكل اولور انكه
آدينه قنطرنيا ديرلر صورتی نمازه طورمش تحيه اوقومش سجاده اوزرنده
اوتورمش آدمه بكزر اوكنده قنديل بنا ايكی قنادی وار بر ملكدر دخی
انك بر خاتمی واردر بو خاتمی مسك و زعفران و گل صويی ايله سمرقند
كاغدی اوزرينه يازوب گتورسه آدميلر و اولو بكلر اراسنده عزيز و محترم اوله
اما بو عملی يازركن قمر طرفه منزلنده اولوب عطارد [illegible] ويره و عهدنامه
سليمانی اوقيه زيرا كيم ملكلرك عهدنامه سز هيچ برشی عمل قلمز صورت ملك اينست

در بيان منازل جبهه قمر جبهه منزلنه گلسه بر فرشته گلوب قمره متوكل اولور انك
آدينه هجيائيل ديرلر صورتی آدمه بكزر اما كيم اوچ باشی واردر بر باشی بلان
و بر باشی [illegible] و بر باشی سيمرغ باشنه بكزر و دورت الی دخی واردر بر النده
الما و بر النده بچاق و بر النده بر پاره ساج و بر النده قولابه طوتار و اگر
بر كمسنه نك اوغلی [illegible] كركدر كيم قمر جبهه منزلنده ايكن بر دلناك
نعل اوزرينه بو طلسماتی مسك و زعفران و [illegible] قانيله كيم قناد آلمش اوله

آدینه خاصه سعود شمس دیرلر صورتی اینست

در بیان منزل زبره چونکیم قمر بو منزله کله بر ملک کلوب قمره موکل اوله
آدینه هما کا دنائیل دیرلر انک صورتی همچنان فرشته گبیدر درت الی وار
آت باشی قوشنی بکنه بکزر ودرت النده دخی ریحانلو کل طوتار واکر برکیشی
دیلرکیم ارواحلری کندویه مطیع قیله اولا کرکدرکیم قرق کون اربعینه کیروب
اوروج طوتوب حیواناتدن پرهیز ایده بخور مشتری وبخور زهره وبخور افتاب
ایله قوشنوروب قرضلر ایده آندن بو قرق کون ایچنده برکون ایله برکیجه ده
سکسان عدد قرص بخور ایده وکیجه ده وکوندزده بدلشکرکه عهدنامه سلیمانی
اوقیه ودایم طهارت برله اوتوره قرق کون تمام اوله قده مندل کبرلسنی
بربوجه طاغ باشنه دوشه یوب ارواحی دعوت قیله وتمش کره قل اوحی
سوره سنی اوقیوب بو طلسماتی اول ساعت ایچنده مسک وزعفران ایله
یازوب موم ایله قبلایوب کندوده صقلایه مادامکه بو طلسمی اوزرنده
اوله قرق جنی انک حکمنه رام اوله وباخود بو طلسمی مسک وزعفران وبه بلا
دکوکرجن قانیله اوله اما بیاض کوکرجن اوله نتکیم ذکر ایلدک تولاقلری

دبیدن

یارب
الوطوش
یارب
الکدر
یاهو
یاعلیم
یاهو
العرش
یامدام
یاحولوعة
یاایلوعو

هر کیم دیلرسه عورتلر اکا محبت ایده بو صورتی بر پاره کاغده و بو اسملری اوله
صورینک بوقاروسنه یازه آندن صکره اول صورتن سینه سی اوزرینه اوقویه
اوره و ایده کیم درفسون هیتجوا قلوب النسا فی الملا العالم، تمحیشا
هستیاد شقفنا بحق الله الاکبر اعظم وبحرمته بهذه الدعوة الحق
ودعوة الملائکة الوحا الوحا الوحا العجل العجل العجل الساعة الساعة
الساعة بالملک الاکبر الاشرق میمون الاعظم بو نکیم بو دجهله اوقیه آندن
بخور ویره و بو دعاء اوقیه بسم الله الرحمن الرحیم اللهم بلطف کرمک
مع الملائکة المقربین وانبیاء المرسلین اسئلک بحق رب العرش العظیم
ابنها النیره الرطبه المعتدل اللطیفه احسن الخلق الفتی کنه صاحب الزینة
والحیلة والذهب والجواهر والطرافة واللهو والطراب والقنا بحرمت

کرکدر کیم بو طلسماتی کومش لوح اوزرینه یازه و آتی آتوکن صباحی ایله صاروب
بر فراکو قیوبه براغه و یدی کره عهدنامه اوقیه و عود و شکر و لادن و مصطکی
قرشدوروب بیله یازه و اول ولدوکن یکسنه نک آدین مندل میمون اوزرینه
بکا ایجره کروب اوتوره هنوز مندلدن طشره کلمدین ولدوکی کشی حاضر اوله

صورت ملک

اجنت
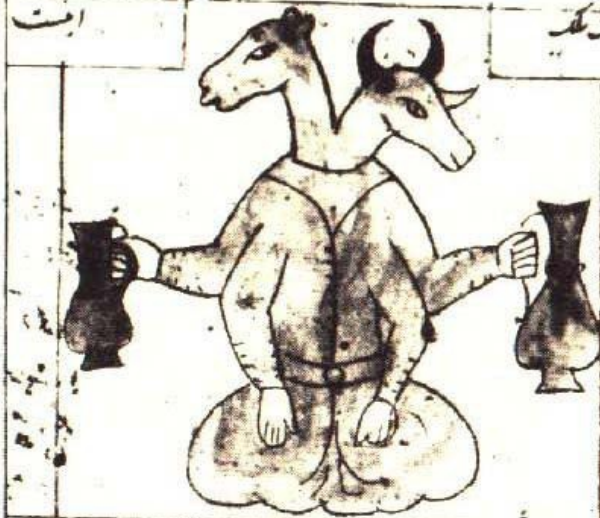
دعوت و نارنجات و طلسمات بودر عزمت علیکم یا اصحاب السحر و الوسواس

الی بالله

و اهل النار من جنود ابلیس سید الشیاطین و یا معشر الذی یوسوسون
فی قلوب بنی آدم و بنات حوا اجمعین شهوات مختلفه و لذات شتی و تطیعون
فی العالم بقضاء حوایج بمواهطشته بمواهطهیوته بمواکیهشته بموا
کهیوهشته بمواعطلشته بمواعطلهوهشته بموالشته بموابیوسته
الوحا الوحا یا ملک الجن و الشیاطین بحق قمه و جوشش
و حنطوشش و حنطینقوشش و خلجفیوشش و یا من عشره اسقفه
الرجیترد لا یابث الذی من نغمه واحده و آتا هو الذین النصرانیته مع اعوانک
و اعوارک و جنود اولادک ملک ابیض و ابیک بنی قرة و ضیفبوشش
الوحا الوحا یا ملک الشیاطین بحق نقش خاتم سلیمان ابن داود علیهما السلام

و بحق

دحق كسطفطيها لسطعطميها ابها محل بسهم دحق العمل العجل العجل

طلسمات عجايب مجربات اينست

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

بحق فلان بنت فلانه في محبت فلان ابن فلانه الوحا العجل اليمين الساعة ودخي اول جني كيم بو منزلك تكوينده صورتي كربه يكزنه آدمي وفاصل يل درلر هركشي كيم بو تكوينك صورتن يازوب زيت يا غيله چراقده ياقه هر كيمك آدين دلرسه بيله ياقه الله تعالى نك امريله اول كشينك قراري قلميا سكا كله اشفته اوله اما كركدركيم يازركن طشلو بيا اكشي واجي نسنه لريله غايت مجربدر وقاضي خلاصي رحمة الله عليه بو اعمالي دايم ايدردي صورت كوين اينست

دربيان منزل عوا قمر عوا منزلنه كلسه الله تعالينك امريله برملك كلوب اكه موكل اولور انك آدينه ... دربر همان فرشته صورتنه بكزر ايكي قنادكه واردر ايكي اللرنده چكر وادج اوق طلوتر اوكنده برشمع دبر شمعدان وار ونشانه اوق اودرمق دلين بو طلسمي كيمك دلرسه يازوب يغنه بغليا قوس طالعي الجنده اما كيم مسك وزعفران ايله يازه وآق كوكرجن قانيله يازه اول كاغذن اوق انلديجه اكنزي

بقدرته یا من قدره بحکمته یا من حکم بتدبیره یا من دبره بعلمه یا من
علا فی دنوه یا من دنا فی علوه سبحانک لا اله الا هو انت یا من
یخلق ما یشاء یا من یغفر لمن یشاء یا من یعذب من یشاء یا من
یتوب علی من یشاء یا من یصور فی الارحام کیف یشاء یا یزید
فی الخلق ما یشاء سبحانک یا لا اله الا انت یا رب یا من لم یلد
ولم یولد یا من لا شریک فی حکمه احدا یا من جعل لکل شیء قدرا
یا من لم یزل رحما کریما یا جاعل الملائکة رسلا یا من جعل فی السما
بروجا یا من جعل فی شمس سراجا وقمرا منیرا یا من جعل الارض قرارا
یا من احصی کل شیء علما ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم اسما
[illegible] جبطائیل جنبنطاهائیل کماکاهائیل شماکاعاهائیل
هماکاسلائیل ورطاماجائیل افلاقوطازائیل عاطیناائیل
کهماغاربغائیل ورساعاهائیل غفراطاهائیل طماکاهائیل
سقهماکاطائیل ودخی بو آدلری بوح ایدرلرکیم آدم پیغمبرک صلصلندن
چقاروبدررلر و چونکیم بو آدلری اقتباس ورجال او جنیلردن موکلان
کلالر داول ملک موکلی کیمزه لر آدم تشکلنده آنالکیم کوریجک نعابت
هیبتلو کورب صلابت برله کلور کرکدرکیم صبر ایده سن بو قسم هلاک ایدر

صورت اهنت

دوفی

اودخی اول جنی کیم بو منزلک نکو بیدر آنوک صورتی آدمه بکزر اما کیم
باشی دوه باشنه بکزر بوینی اوزاددر [illegible] اوزریده بو ملکک الی واردر
آدم الینه بکزر بر النده بالق دوتر و بر النده ورقه دوتر آدینه
طیطنوسیس دررر ودخی اول جنی کیم بو منزلک نکو بیدر صورتی
آدمه بکزر بونک امرنده طقوز یوز بیک ودخی طقسان طقوز بیک
فرشته لر واردر

در بیان منزل غفره قمر چون غفره منزلنه کلسه بر ملک کلوب اکه موکل
اولور انک آدی کفیاطا بس دیرلر صورتی آدمه بکزر ایکی الی
وایکی باشی وار و ایکی ایاغی و ایکی قنادی وار بر النده زنبرک
و بر النده آفتاب طوتار ودخی بو ملک عاصی جنیلر اوزرینه
موکلدر واکر بو جنیلر اوزرینه موکل اولمیایدی عاصی جنیلر
عالمی خراب ایدرلر ایدی حق سبحانه و تعالی بو فرشته موکل
ایدوبدر تا کیم بونک قورقوسندن زیان ایده مزلر صوت

وبحرمة ملائكة المقربين وانبيائك المرسلين ۞ چونكه بو عملی ایشلیه‌سن اول
اوچ کره عهدنامهٔ سلیمانی اوقیه‌سن واوچ کره بخور مشتری ویره‌سن آندن
صکره بو طلسمانی بر پاره کاغده یازوب اول کسنه‌نك بوینینه تعلیق ایده‌سن
حق تعالی اول کسنه‌یه شفا ویره ۞ وآندن صکره بو آدلری قزل صغر
اودیله یازوب آتشه آته اول جنیلر منهزم اولوب قاچار اول آدلر
بونت [illegible]
ودخی اول جنیلرك بو منزلك تکوینیدر انکا آدنه هبیطا کاطوره دیرلر
وصورتی ایکی ییلان بر برینه صارلوبدر بونلرك باشلری آدم باشنه
بکزر اما کیم ایکیشر قنادلری واردر ۞ اول صورت تکوینیدر ۞

کچمجک بو تسبیحی نمش کره اوقوسه و بو طلسمنی دخی مسک و زعفران
و نیسان یغموری صویی ایله یازوب ار و عورت بونیلرده کتوروب
دهم براق طاس ایچنه یازوب صویی ار ایله عورت آندن ایچه لر
و زحل بجوریه و یروب نمش کره عهدنامه سلکنی اوقوسه لر و ار ایله
عورت قوشنه تغذوسن کندولره تسخو و یرسه لر الله تعالینک
امریله خاتونی حامله اوله تسبیح بسم الله الرحمن الرحیم
اللهم یا بدیع السموات والارضین و یا نور الملائکة المقربین و یا عون
الانبیاء والمرسلین یا من تواضع کل شیء لقدرته یا من ذل کل شیء
لعزته یا من خضع کل شیء لهیبته یا من انقاد کل شیء لملکوته یا من دانه
کل شیء لمخافته یا من انشقت الجبال من خشیته یا من قامت السموات
بامره یا من استقرت الارض باذنه یا من لا یعتدی علی اهل مملکته
ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم و دخی بو طلسمی جمله مرادات

بجوزنا برلسه حاصل اولور

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

عقرب حبشی

ابنت

بیان منزل الثریا چون قمر بو منزله گلسه بر ملك كلوب موكل اولور
صورتی تومه بكزر ایكی باشی وار ایت باشنه بكزر ایكی الی وار آدم الی كبی
بر النده ییلان وبر النده اغاج طوتر كیده یوریو انك آدی صفیهر عینال
درلر بركشی ایتلر وقوردلر ویغز وازدرهادن امین اولمق دیلسه طلسمانی
مسك وزعفران برله مشتری طالعده اولدوغی وقت زهره بخورن دیروب
بازه واوزرنده كتوره بونلردن ایمن اوله طلسمات

[illegible]

[illegible]

در بیان منزل ... چون قمر بو منزله گلسه بر ملك كلوب موكل اولور
انك آدی صعصعاطال صورتی آدم صورتنه بكزر بر كرسی اوزره اوتورر
باشی صغر باشنه بكزر بر النده زنجیر وبر النده چناق طوتر هر كیم دیلرسه كیم

بر ملكی

در بیان منزل سنوله فجن قمر بو منزله کله بر ملک کلوب متوکل اولور انک
آدینه حفطهما عائیل درلر صورتی بر چبلاق آت اوزرینه سوار اولمش
آدمه بکزر کندوسی دخی برهنه برالنده آلتك ثعبانن طوتر برالنده چوب
کوکنه قرآندر هر کیم دیلرسه لشکر اراسنه کیره جفا چکمیه وجهله اکه حطا
ایرشمیه کرکدر کیم بو طلسمی و بو آدلری مسک و زعفران برله یازه
دخی بو بغنه و قولنه بغلیه نامها اینست سبطیوب صطیوب عطیوب
کیطیوب یا امان الخائفین یا دلیل المتحیرین یا وهاب یا تواب
یاهو یاهو یاهو یاهو یاهو یاهو ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم
طلسمات معظم اینست

ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم اول ملك موكل صورتی
ابست

وده‌خی اول فرشته‌نك تكوینك آدینه عنقیكال درلر صورتی جهان
قربغه صورتی كبیدر بر چشمه و بر اغاج آلتنده دورر هر كیم دیلرسه
بر كسنه‌نك یولنی بغلیه اول شهردن كیره كمك ممكن اولمیه اول
یوللر و طاغ طاش اكه دكلی قربغه و یلان اوله كركدر كیم صورت قانیله
كیم فصاد المش اوله و صو سبد بجله كیم اول سبدك طفنده وحی خاكدن
بر قربنی دوزه و بر بكی جولكه قویه و یره آلتنه دفن ایده وانك آدنی
بیله یازه و بو طلسمی اول قربغانك اوزرینه مركب ایله یازه وایده كیم
فلان اوغلی فلانك یولنی وازلی جنبلرله بغلدم دیه طلسم ابست

Unutma ki ey okuyucu en etkili büyü aşktır…